

BOZZAY MARGIT

EGY PÁR
SELYEMHARISNYA

REGÉNY

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST

SZÉCHENYI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI R. T.
KIADÁSA

Felelős kiadó: Dr. Buzna Pál

Pesti Lloyd-nyomda — (Ig.: Ifj. Kertész Árpád.)

1.

— Hát... ma is semmi...

A fiatal lány szürkén, fáradtan, reményvesztetten, olyan mindenmindegy hangon mondta ezt a rövid mondatot, mint ahogyan az öreg vagy nagyon sokat csalódott emberek beszélnek.

Azután levette kalapját, betette a szekrénybe és szokása ellenére, úgy ahogy volt, utcai ruhában, nagyon fáradtan egy székre ereszkedett.

Anyja, alig negyvenesztendő, szép és a sorstól nagyon megkorbácsolt asszony, részvéttel, fájdalommal, félelemmel nézte. Az életét adta volna a lányáért és a legnagyobb szenvedéssel megváltotta volna szenvedésétől.

— Kicsikém! — lépett melléje és símogatta meg a fejét, olyan súlytalan érintéssel és mégis az egész lelke beleadásával, úgy ahogyan csak az anyák tudnak símogatni — ne ejtsd el magadat. Majd csak sikerül egyszer.

— De mikor? Mondd! Mikor? — És a fiatalság minden türelmellensége, hevessége, jogos lázadása ott vibrált a hangjában. — Másfél esztendeje próbálok már. Minden, csak valamennyire is megfelelő

hirdetésre pályázok, minden, csak féligmeddig lehetséges dolognak utána járok, tudok mindent, amit fokozott igények mellett is kívánhatnak és mégse!!! — Felugrott és idegesen, mert a sírás a torkát fojtogatta, járni kezdett a szobában fel-alá, — Mégse...! Nem tudok állást kapni. Nem tudok egy darab... egyetlen kis darab kenyeret keresni. — Felkapta az asztalon heverő retikült, kirántott belőle egy csomó iratot és kétségbeesetten, pattanásig feszített idegekkel, remegő izgalommal folytatta. — Jeles érettségi, magyar-német gép- és gyorsírási bizonyítvány, rendes név, külső, és mindez... mindez nem ér meg havi nyomorult hetven... nyolcvan pengőt. Annyit, amennyit egy jobb szakácsnő a teljes ellátásán kívül megkeres. Amennyit egy olyan kifutó kap, akinek csak elemije van, vagy egy manikűröslány, vagy... vagy... — És újra a székre roskadt és tehetetlenségében, elkeseredésében, nyomorúságának tudatában keservesen sírni kezdett.

— Drágám! — állt melléje ijedten az anyja — ne ess kétségbe. Nem szabad. Nem lehet. Hát nem érted, hogy vigyáznod kell az erődre, egészségedre, idegeidre, mert ha egyszer mégis kapsz munkát, nem bírsz majd dolgozni. És különben is — folytatta szinte vidám hangon — nincs is okod a kétségbeesésre. Mielőtt jöttél, telefonáltak értem, a Kert-szanatóriumból, hogy menjek be. Valamelyik nagy iparvállalat igazgatójának a feleségén végeznek kozmetikai műtétet. Tudod mit jelent ez? Legalább kétheti munkát, vagyis hatvan pengőt, vagyis azt, hogy megcsináltat-

juk a kabátodat és kifizetjük a lakbérhátralékot. —
Megsímogatta a lánya haját. — Úgy-e, örülsz, szívem?

A lány a fejét rázta.

— Nem örülök anyám. Sőt. Most két hétig megint tehetetlen harag, elkeseredett düh tombol majd bennem, hogy neked, az anyámnak, Bacsó Tamás huszár főhadnagy hősi halott özvegyének egy idegen asszonyt kell kiszolgálni, túrni a szeszélyeit, mosdatni, fésülni, csak azért... azért... — folytatta mindig emeltebb hangon — mert neki pénze van... nekünk meg nincsen.

— Ez igaz, kicsim — mondta elcsendesülve, le-
szerelve az asszony. — De látod, én már régen túl
vagyok ezen. Nagyon régen. Az első időben én is lá-
zongtam, de amikor már minden olyan értékünk elfo-
gyott, ami pénzzé volt tehető és csak a százhusz
pengő nyugdíjunk maradt, beláttam, hogy nincs más
választás, mint hogy sorba járjam az orvosokat, akik-
nek a keze alatt a háborúban ápoltam és megkérjem
őket, ajánljanak a betegeknek. Meg is tették. De
figyelmeztettek arra is, hogy nehéz munkám lesz.
Nagyon nehéz. Hogy a gazdag beteg más, mint a há-
ború szerencsétlen sebesültje. Hogy míg ezek hálásak
voltak minden jó szóért és a legkisebb fáradságért,
addig azok elégedetlenek lesznek a legtökéletesebb
ápolással, kiszolgálással is. Hogy míg ezek az úridá-
mát, a szeretetből jöttevő nővért látták bennem, azok
az alárendelt alkalmazottat látják majd, akin nyugod-
tan kitölthetik a haragjukat, türelmetlenségüket. Iga-
zuk lett... Tizenöt esztendő alatt — pedig sok bet-

gem volt — nagyon kevés méltányossággal, úri gondolkozással találkoztam.

— Annál több komiszszággal, bántással, kihasználással és igazságtalansággal. — Hirtelen felült. — Látod, ezért vagyok elkeseredett. Hogy itt állok a fiatal erőmmel, akaratommal, igyekezetemmel és nem bírom levenni rólad a tehernek még kis részét sem. Hogy még mindig *te* dolgozol értem és nem én... *érted*.

— Majd fogsz, drágám. Majd fogsz. Csak ne vesztítsd el a hitedet és az akarodat.

— Mondd anyám — és Zsuzsa a két tenyere közé fogta az anyja kezét. — Igaz, hogy minden lány csak úgy kap állást, ha... ha előre megfizet érte?

Az asszonyt belülről megütötte valami.

— Ki mondta neked ezt az ostobaságot?

— Magda. Azt mondta, hiába tiltakozom, előbb-utóbb úgy is ez lesz a vége. Hogy ő tudja, mert próbálta. És hogy csinos lány, hacsak nincs nagyon előkelő protekciója, vagy nem zseni, nem igen kap állást máskülönben.

Bacsó Tamásné nagyon komolyan, úgy ahogy egyik asszony néz a másikra, a lánya szemébe nézett.

— Nem tudom, hogy Magdának igaza van-e. De ha igen, én akkor sem... érted? sohasem egyezem bele, hogy ez nálad is így történjék. A mi családukból minden lány tisztán ment férjhez és ha ez meg is változik, — mert ma minden rendes dolog megváltozik — a sort nem te nyitod meg. Az igaz — és halkabb lett a hangja — hogy pénzért sem dolgoztak még

ebben a családban asszonyok soha, mert minden asszonyt az ura, az apja, vagy a saját vagyona tartott el. De a munka... más... Bár az sem könnyű. Az első generáció kenyérkereső asszony olyan, mint az úttörő. Ki kell dobnia magából minden átöröklöttséget, le kell küzdenie magában minden testi, lelki ellenkezést, szégyenkezést, amely elfogja, ha munkát kér... a férfitől... Ha a férfit meg akarja győzni arról, hogy ő nem nő, csak... *munkaerő*... *Olyan munkaerő, mint a férfi*. Ez is nehéz... Néha rettenetően nehéz. De mégis, lassan belejön az ember. A másik azonban, a saját személyünk áruba bocsátása nem megy... Sehogy sem megy. És... nem is szabad, hogy menjen.

— Anyám! — és most a lány nézett az anyjára mindent megértő asszonyos pillantással. — Nálad is... veled is... próbálkoznak így?

Az asszony meleg, szép szürke szemébe útálkozó kifejezés szökött. A kifejezést átvette az arca és a szája is, végre két kicsi keserű vonás formájában meg rögzítődött a szája szögletén.

— Igen. Régebben mindig, mostanában, hála Istennek ritkábban. És remélem, nemsokára egészen elmarad.

A lány legyintett.

— Akkor meg az lesz a baj. Meglátod, akkor meg az lesz. Akkor azt mondják, öreg vagy, nem tudod már a munkádat ellátni. Mert erről is beszéltünk Magdával. Hogy amíg fiatalok vagyunk: kellünk vagy kellenénk, de később, ha megöregedtünk, megcsúnyul-

tunk: nem . . . Munkára sem . . . El is mondott Magda egy esetet, amely náluk történt. Egy régebbi tisztviselő, aki vagy húsz esztendeje dolgozott a cégnél, még a mostani tulajdonos apjánál, eljött néha, és amíg az öreg élt, adott is neki mindig valamit. A fiatal azonban utálta az öreg nőket és amikor legutoljára ott járt, Magda füle hallatára adta ki a parancsot: „*dobják ki azt a vén dögöt . . .*“ Anyú, hát ez kétségbeejtő. Ez, hogy amíg szépek és fiatalok vagyunk, a munkához kell adni a nő voltunkat is, ha pedig már nem vagyunk azok, egyszerűen, mint az elhasznált ruhát, félretesznek, vagy mint a szemetet, kidobnak bennünket. És akkor nem kell már a munkánk sem.

— Hát . . . igen . . . — mondta belenyugvó, beletörődő szürke pillantással az asszony . . . Ez így van... A kivétel ritka. Olyan ritka, mint a fehér holló. És ezért nem lesznek a nők átlagban a férfival egyenrangú munkaerők soha. Mert a férfi mindig férfi marad és mert nem tud, de nem is akar a nő nemétől eltekinteni. Amíg a nő fiatal és szép, végtelenül kevés kivétellel: az olcsó munkaerőn felül szerelmi alanyt is keres benne, és amikor a szerelmi vonzóerő megszűnik, nem kell a munkaerő sem. Látod . . . — és szomorú, okos, mindenén túllévő és az egész asszonyi nemet szánó mosoly futott az előbbi kis keserű ránc helyett ajka szögletére — ezért marad a nőnek a legbiztosabb mentsvára mindig: *a férjhezmenés . . .* Mert igaz, hogy ott is rengeteg csalódás, keserűség, szegyen, bánat érheti, igaz, hogy sokszor ott is másod-, harmadrangú szereppel kell megelégednie, de ott leg-

alább csak *egyetlen* férfihez alkalmazkodik, ott csak *egyentől* tőr. És... ami *legfontosabb*: az az *egy nem mondhat fel neki olyan könnyen mint a sok*. Bánthatja, kínozhatja, megcsalhatja... *de nem teheti ki csak úgy egyszerűen, mint a többi, az ajtó elé*. Ezért kell a lányoknak a kenyérkereset, a diploma, a biztos megélhetés ellenére is férjhezmenni. Hogyha elmúlnak az évek, hogyha elfáradnak a munkában, ne maradjanak egyedül. Ne maradjanak a saját szánandó, kicsi erejükre támaszkodva.

— Igen... a férjhezmenés — mondta vágyón a lány. — A mindig elérhetlenebbé váló álom.

— Miért volna elérhetetlen és miért volna álom?

— Mert szegény lányt ma nem vesznek feleségül. A fiúk, akik foglalkoznak velünk, maguk is szegények, kis jövedelműek. Sőt, legtöbbjének még a családjával szemben is van valami kötelezettsége. Hogyan házasodjon hát a kis jövedelemre? A százötven, kétszáz pengőre? Egyedül a szüleinél megél ennyiből. Még ruházkozhat is. Szórakozhat is. De kettesben külön lakással még akkor sem élhet meg, ha lemond a ruházkozásról, szórakozásról. Hát inkább nem házasodik. Minek? Így kényelmesen és a szerelmet házasság nélkül is megkapja. Annyi úrilány barátnőt kap, amennyit akar. Akit akar. Hiszen a lányok is ismerik az életet, a viszonyokat. Tudják, hogy hozomány, bútor, kelengye nélkül a kis nyolcvan, száz pengős fizetésükkel nem vehetik el őket. És mert azt mondják, hogy a fiatalság rövid, az életük meg az övék, odaadják magukat házasság nélkül is,

— Te is . . . megtennéd? hangzott a kérdés félénken.

A lány nyíltan szembenézett az anyjával.

— Nem tudom anyám. Az igazat megvallva, még nem gondolkoztam ezen. Ezen csak akkor gondolkozik az ember, ha a dolog időszerű. Ha olyan valakibe szeret, aki nem veheti el. De minthogy ez nálam nincs, nem érdekel a kérdés. Egyelőre csak a kenyérkérdés érdekel. Az, hogy állást kapjak. Hogy kereshessek. Ha nem is többet, csak amennyi a legszigorúbban vett szükségletem. Hogy ne legyek terhedre, ne szaporítsam a gondjaidat.

Az asszony megcsókolta a lányát.

— Te sohasem lehetsz terhemre és a gondjaimat nem hogy szaporítanád, de könnyíted. Hagyd hát ezt a dolgot, szívem. Általában hagyj mindent. Gyere teázzunk meg, mert két hétig úgyis egyedül kell teáznod majd.

A leány felállt. A tea említésére éhes lett. Olyan éhes, amilyen csak a nagyon fiatal és nagyon egészséges ember tud lenni. Elsüllyedt előtte a nagy probléma, a kenyér problémája és csak az érdekelte: mit kap enni?

— Mi van a teához, anyú? — és már előre ízeket érzett és előre nagyokat, egészségeseket harapott a vajaskenyérből.

— Nem sok, drágám. Öt deka vaj, tíz deka pazer. De ha még éhes leszel, csinálsz pirítóst is.

— Máris csinállok. — És siető léptekkel indult a konyha felé.

2.

A szanatórium legszebb szobája olyan volt, mint a virágkiállítás. A földön: a nevető ciklámenek, gögös azaleák között szende, fehér orgonafácska bágyadozott, az öltözőasztallá előléptetett és habos csipkés terítővel letakart asztalon vörös rózsák illatoztak, az abakpárkányon primulák, jácintok, tulipánok és az éjjeliszekrényen a francia parfóm társaságban titokzatos, hidegen forró lila orchideák. És ebben a virágorgiában, ricsaszín selyemágyban, selyembrokáttal bevont paplan alatt feküdt Móra Pálné.

Még mindig szép volt, de már legvégső határán a szépségnek és fiatalságnak. Soha, még húszéves korában sem tartozott az úgynevezett finom szépségek közé. Markáns volt, gögös, hideg és egyetlen mozdulata, szava sem volt természetes. Később azután ahogyan múltak az évek és ahogy igazi lénye mindig jobban az arcára ült, vonásai még élesebbek lettek és idősebbnek mutatták éveinél. Pedig mindent megtett, hogy korát, amelyet legjobb barátai és barátnői sem tudtak; megcáfolja. Eredetileg a legsűrűbb fekete nők közül való volt. Azok közül, akiknek nemcsak a szeme és a haja koromfekete, meg a bőre sárgás, hanem akik körül a levegő is sötét. Nehéz... nyomott... kedélytelen... Persze később, ahogy a divat követelte, a fekete haj lassan színt változtatott. Barna, majd szőke lett. Ez még magában nem lett volna baj, hiszen a huszadik században igazán nem számít, hogy a nő természetes vagy nem természetes színeket

visel-e? A baj az volt, hogy szőke haja ellenére is fekete levegő lebegett körülötte. Hogy hatásában megmaradt feketének. Hogy a fodrász a világos hajszínnel együtt nem tudta a világos nézést, a könnyű, kékaszőke hangot is szállítani neki. Szőke feje ellenére is a fekete nők nyugtalanító levegője vette körül. Ez a nyugtalanító levegő azonban nem szexuális volt. Hideg volt, leszerelő, sőt néha fagyasztó. Ami érthető, mert a túlmagasán hordott erősvonalú fej, a vékony, gögös szájjal, mintha folyton figyelmeztette volna az embereket: legyetek boldogok és legyetek megtisztelve, hogy leereszkedem közétek és hogy ti kis senkik, bámulhattok.

Most is ahogy feküdt, kiabált róla a gög. Pedig most igazán helytelen volt, mert a kozmetikai operáció inkább kis szerénységet követelt volna. Beismerését annak, hogy igen... eltelt az idő, és... az élet legnagyobb kincsét a fiatalságot, mégsem lehet pénzben megvásárolni. Meg lehet próbálni a legszélsőre kitolt öregségi korhatár még nagyobb kitolását, és a fül mellett a bőrből is ki lehet vágni néhány millimétert, hogy a petyhüdt, hajszálvékony ráncocskákba futó bőr újra kifeszüljön, sőt a mellnél is meg lehet cselekedni ugyanezt, hogy a fáradt mell kicsit ruganyosabb legyen, *de... úgy belül*, igazán belül be kell vallani, hogy... *ez már az ősz*. A rövid, futó ősz, amely esetleg egyetlen kis betegségtől a télbe lendül.

De Móra Pálné nem akart erre gondolni. Mint ahogyan sohasem akart gondolni semmire, ami szomorúság, mulandóság, lemondás, fájdalom. Születésé-

től kezdve mindig nipp volt, dísz, drágaság, akinek lesték a kívánságát és aki nem tudta: mi az a *nincs*. Sohasem kért, mindig csak kívánt vagy parancsolt. Kívánt a szüleitől, később a férjétől és közben a barátaitól, szeretőitől. Az alkalmazottainak meg csak parancsolt. A szobalány, a szakácsnő, az ura titkárnője, meg a diplomás soffőr egyformán — cseléd volt előtte, akiket... nem is vett emberszámba... Azt hitte annál magasabbra kerül az előkelőség létráján, minél mélyebben hiszi amazokat. Így bánt Bacsó Tamásnéval is. Megnyomta a csengőt és amikor Anna nővér fehér ruhájában, hátraszorított hajú finom arcával, lágy mosolyával a szobába lépett, érdesen, vékony ajkai között préselve a szavakat mondta:

— Hozzon rendbe és szellőztessen ki.

Bacsó Tamásné, mintha anyja és nagyanyja is ezt cselekedték volna, az ágyhoz gördítette a kipárnázott karosszékét, átsegítette bele betegét, lábára húzta a kis hattyúprémes selyempapucsot és az ágy megvetésébe kezdett. Mikor készen volt és mikor a nagy, rózsaszínű selyem szalagesokrok, mint szállni készülő lepkék ültek a paplan és a párnák sarkain, kicserélte betegén a hálóinget. Levetette a halványsárga csipkével diszített muszlincsodát és ugyanolyan halványkéket adott rá. Azután ügyes, könnyű kézzel, nagyon vigyázva, hogy a halántékon lévő varrást meg ne sértse, átsimította a szőke csigákba szedett haját, krémmel áttörölte az arcát, végül a kerekeken járó toalettasztalt a karosszék elé gördítette.

A beteg jó félóráig pepecselt magán. De mikor

készen volt, eltekintve, hogy a kifeszített bőrtől az arca kissé lárvaszerű lett és a szája is, különösen zárt állapotban, csöppnyit elhúzódott, jó pár esztendővel látszott fiatalabbnak, mint napok előtt.

— Meg volt magával elégedve. Hangját azonban még az elégedettség sem tette lágyabbá, kedvesebbé.

— Most fújja be kissé Chanellel az ágyamat, adja ide az olvasnivalómat, azután kimehet. De maradjon az ajtó közelében, hogy a látogatóimat beereszthesse.

Anna éppen az ajtót húzta be maga után, mikor a könyv hangos koppanással a padlóra esett.

Szolgálatkészen felemelte és átnyujtotta.

— Nem kell, — mondta úntottan a beteg — fáraszt az olvasás.

— Ha parancsolja, szívesen olvasok.

A félig leeresztett szempillák gúnyos csodálkozással felemelkedtek.

— Franciául?

— Igen — hangzott a legtermészetesebb válasz.

— Mikor tanult franciául?

— Gyerekkoromban.

A beteg ajkán, ahogy az ágya mellett álló aszszonyt lenézően végignézte, már rajta volt a sértő kérdés, hogy úgy-e, valami rendes úrihelyen szakácsnő vagy házvezetőnő volt az anyja, mikor kinyílt az ajtó és belépett az első vendég.

— Hogy vagy drágaságom? — kiabálta már az ajtóból.

— Elég gyengén, — felelt szenvedőn a beteg.

— Most beszéltem a főorvossal, aki azt mondta, nagyon csúnya, gennyes ügy volt. Hála Istennek, hogy már kint van.

Közben Anna nővér az óvatos csókváltás után levette a látogatóról a három darab ezüstrókaival díszített köpenyt, azután kiment.

Mikor becsukódott mögötte az ajtó, a vendég megjegyezte:

— Milyen jóarcú ápolónőd van.

— Éppen mikor jöttél, derült ki, hogy beszél franciául.

— Talán jobb családból való! Ma igazán nincs kizárva.

— Viszont ma a házmesterlányok is pötyögnek idegen nyelven — hangzott bántóan a válasz.

— Ez is igaz.

3.

Félórával később már öt nő ült a beteg körül. Öt, egymást túlföltözni akaró dísznő, akiknek Móra Pálné külön-külön mesélte el a gennyes vakbéloperáció történetét, de akik valamennyien nagyon jól tudták, hogy nem vakbéloperáció miatt van itt.

Persze nem árulták el, hogy tudják. A fiatalító műtét megbeszélésének kiélvezését akkorra halasztották, amikor a látogatás után valamelyik divatos cukrászdában lesznek és fejüket a teák vagy habos csokoládék fölött összedugva megállapítják, hogy: —

éppen ideje volt már... mert Vilma igazán öregnek hatott.

Most nem esett erről szó. Miután a vakbélmesét meghallgatták és megtudták, kik küldték a virágot és Gerbeaud-t, — amit te szegény drágám most úgysem ehetsz — általános emberszólásba kezdtek. Nem kíméltek egyetlen barátnőt, egyetlen ismerőst, mert tudták, ha terítékre kerülnek, őket sem kímélik.

— Legelőször is számoljatok be Bernáthék estélyéről — mondta a beteg. — Úgy-e sokat mulasztottam, hogy nem lehettem ott?

— Ah, dehogy. Örülj, hogy megmenekedtél — nyugtatta meg a beteget Bíró Józsefné, az új méltóságos asszony, aki még mindig úgy viselte a méltóságos címet, mint a kis lány a hosszú ruhát. Botladozott benne és sohasem tudta, nem követ-e el valami ostobaságot vagy neveltlenséget, amellyel vét a címe és vélt rangja ellen. És éppen mert szüntelenül ettől félt, folyton hibákat követett el. Azon a vacsorán is... Á, de jobb nem is gondolni rá! Reméli, senki sem hallotta. Mert ha igen, holnap már egész Pest arról beszél. És hogy legalább is egyelőre őt ne szólhassák meg, ő szól meg másokat. — Unalomba fúlt az egész — mondta lekicsinylőn. — Rémes ruhák voltak, rémes emberek, nem is értem, hogy lehet annyi közönséges embert összecsdíteni... és rémes büffé.

— Hányan voltatok?

— Vagy százhuszan — kapta fel a szót Sárosy Artúrné, — De Piroska túloz. Az emberek és a ruhák

nem is voltak olyan rémesek. A büffé meg egészen rendes volt.

— Éppen olyan, mint amilyen tiszta volt a törülköző a fürdőszobában — mondta a harmadik.

— Mi? — próbált összevarrott bőrével mosolyogni a beteg. — Az is szerepelt az estélyen?

— Persze. Mikor kezet mosni és sminkelni mentünk. Életemben sem láttam olyan piszkos törülközőket.

— Hogyan hazudik — gondolta Sárosyné. — Kiskorában jó volt a zsíros meg a vérpecsétetes törülköző is, mert hogy a mézárszékben, ahonnan kikerült, nem volt tiszta, az bizonyos.

— Azt most már tudom, hogy mi volt a rossz, mondjátok el azt is, mi volt az érdekes — hallatszott újra a rózsaszínű selyemágyból.

— A legérdekesebb az volt — mondta gyorsan Bíróné és kíváncsi, csillogó szemét az ágyban fekvőre szegezte, — hogy Gonda Géza egész este nem mozdult el Olga mellől.

A beteg idegrendszerén, mint a villanyáram futott át a név: Gonda Géza... És rezegni, remegni, vibrálni kezdett tőle minden. Úristen! Hát még mindig szereti? Azt az aljas bitangot, aki egy hónap előtt olyan jóvátehetetlenül, olyan halálosan megsértette. Mert halálos sértés volt. — Nézze Vilma, — mondta cinikusan, mikor az olyan jól ismert legénylakásban utólszor szemben állottak — hagyjuk az egészséget. Elég is volt már, meg maga öreg is hozzám. Ha nem is sokkal, de idősebb nálam. És az asszony túl az ötve-

nen, még ma sem igen való már szerelemre... Ezután az arculütés után úgy jött le a lépcsőn, mint az örült és másnap elhatározta, hogy megoperáltatja magát. Sikerült... Tökéletesen sikerült. Örült neki, boldog volt és most jön ez az ördög, ez a csúf ördög, akinek férfi érdek nélkül soha nem mondott bókot és keserűvé teszi az örömét.

— Igen, Olgának udvarolt, — folytatta Sárosyné boldogan, mert nagyon jól látta a hatást — és hogyan udvarolt. Mint egy gimnázista. Igaz, — adott még egy szúrást Vilmának — Olga nagyon szép volt. És mert mindössze huszonöt esztendő, meg mert csinos vagyona is van, nem lehetetlen, hogy hamarosan egészen komolyra fordul a dolog.

— Hányadik férfi lenne ez Olga életében? — kérdezte Sárosyné.

— Úgy érted, édesem, hogy... törvényes keretek között? Mert úgy... a negyedik... Ami tekintve zsenge korát, elég szép teljesítmény. Másként? — és édes naiva tekintettel, remek mimikával körülnézett — igazán bajos volna megmondani.

— Ne légy ilyen rosszmájú. — Talán a fele sem igaz annak, amit beszélnek.

— Drágám, ezeknél a dolgoknál csak a férfiak között kell a számot felére, vagy még alacsonyabbra csökkenteni. Éppen úgy, mint a vadászsákmánynál. Nőknél mindig el lehet hinni, amennyit mondanak, sőt valamivel többet is, mert hiszen nem minden tudódik ki.

— Hála Istennek — nevetett Sárosyné.

— Miért? Azt gondolod, ártana nekünk?

— Van akinek ártana, van akinek használna. Az bizonyos, hogy a válókeresetek száma emelkednék.

— Ne hidd. A mi férjeink már sokkal felvilágosultabbak, hogy sem lelkükre vennék az ilyesmit. Ők is szabadok mellettünk, mi is azok vagyunk mellettük, no meg van közöttünk nem egy, akinek a hozományát sem lehetne olyan egészen könnyedén kivenni az irodából vagy vállalatból. Ami szintén sokat számít. Ezenkívül nézz körül a magunkfajtájánál és látni fogod, hogy ahol válás van, majdnem mindenütt a nő válik.

— Például Olgánál. Mindíg ő adta be a válókeresetet.

— Ha majd Gondától is szabadulni akar, nem ő fogja beadni — szolt bele kissé keserűn a beteg. — Gondában emberére talál.

— Miért haragszol Gondára? — kérdezte Biróné angyalin.

— Nem haragszom rá. De jóbarátja az úramnak. és mert meglehetősen sokat érintkeztem vele, tudom, hogy Olgának nem lesz mellette könnyű dolga.

— A huszonöt esztendő nőnek mindig könnyű dolga van az ötven körüli férfi mellett. És kétszeresen könnyű, ha olyan ügyes, mint Olga.

— Az akarod mondani, ha olyan prakszisa van, mint neki.

Biróné, miközben a lustán szálló füstfelhőkön keresztül barátnőjének határozottan megfiatalodott, de a Gonda-ügytől szenvedő arcát nézte, nem minden éltől mentesen, de önmagát sem kímélőn jegyezte meg.

— Nem mindig a praxszis a fontos. Sőt van, amikor... hátrány.

*

Amíg a szobában ez a magas nívójú társalgás folyt, Anna nővér könyvvel kezében ült a folyosón a pálmák alatt. Ha nem kellett a betegszobában lennie, mindig olvasott. Nagy gondolkodók könyveit, komoly regényeket és sok útleírást. Azt gondolta, ha nem utazhat, legalább könyvből akarja ismerni a csodákat, amelyek a világot széppé teszik. Néha egy-egy ilyen útleírás közben valóságos fizikai fájdalommal, nagy, égő vággyal gondolt az égbenyúló hegyekre: amelyekből egyet sem látott, tengerekre: amelyekről tudta, hogy aki megáll a partjukon és igazán fel bírja fogni őket, Istennel találkozik. Hallotta a pálmák suhogását, érezte a trópusi virágok illatát, amelyeket csak a szanatóriumok folyosóiról, meg a virágkereskedések kirakataiból ismert. Látta a különféle elámító tájakat, különböző országokat, embereket, úszó városszerű hajókat, végnélküli sivatagokat évezredes romokat, amelyeket, milyen jó... legalább a betű útján láthat és ismerhet meg kissé.

Mikor azonban ezek a szépségek már túlságosan megfájdították a szívét és mikor már arra is kezdett gondolni keserűn és lázadozva, hogy ez is, mint minden kincse és szépsége a világnak, csak azé, akinek pénze van — hogy a nyugalmát el ne veszítse, legjobb barátjához: Prohászka-hoz menekült:

Mikor egy-egy ilyen síma vászonba kötött Prohászka-könyvet a kezébe vett és végigsímított rajta,

mindíg valami megnyugtató, valami nagyon jóleső érzés ömlött el benne. És arra gondolt, hogy mindenkinek, akinek baja van, akinek nagyon nehéz az élete akinek nagyon kevés az öröme, ismernie, olvasnia kellene ezeket és hasonlókat, hogy megvigasztalódjon, erőt merítsen és harcolni tudjon tovább.

Ezekből a könyvekből nem, mint a felületes gondolkozó hinné, a magasabbrendű vallást, hanem a legmagasabbrendű életet ismerte és tanulta meg. Azt, amelyben ez a szó: *vallás*, már nincs is, mert nincsen rá szükség. És rájött, hogy az úgynevezett szószerinti vallásra csak annak az embernek van szüksége, aki még nem tud önállóan gondolkozni, akinek még meg kell mutatni a szűk sínpárt, amelyen mehet. Akit parancsokkal, törvényekkel kell bilincsbe verni és büntetésekkel kell megfélemlíteni.

Rájött, hogy a vallás több, sokkal több, mint *parancs és engedmény... bocsánat és büntetés... hogy a vallás: maga az élet... Minden kézmozdulat és lélegzetvétel. Minden gondolat és szó. Minden falat és minden cselekedet. És ennek a nyomán rájött, hogy az emberek semmi ellen sem követnek el több mulasztást és bűnt, mint a vallás... az élet ellen.*

Már a kis gyerek kezdi ezeket a mulasztásokat. Kezdi azzal, hogy az iskolában a hittant veszi legkevésbé komolyan. A tornát sokkal komolyabban veszi. És a szülő nem mondja azt, amikor átnézi a bizonyítványt: „Nagyon szomorú és nagyon fáj nekem, hogy hittanból hármasod van“, hanem azt: „Még jó, hogy csak hittanból van hármasod.“

Ez a hármas azután kint az életben egykettőre négyessé válik. Mert vajjon kinek jutna eszébe, hogy a nyelvek, a zene, a sport és egyebek mellett foglalkozzék a hittannal is. Ki mosolyogatná meg magát azért a kijelentésért, hogy: *„lelki egyetemem tart. Magasabb hittant tanul. Istent tanulja. Önmagát tanulja.*

Ugyan. A legtöbb ember megmarad a lelki óvodánál, mert fölényesen az hiszi, hogy amit a fejébe szedett, a lelkének is tökéletesen elég. Pedig nem elég. A léleknek egyéb is kell, több is kell. Jóság kell, irgalom, szeretet, emberiség, önzetlenség, elmélyedés, hit... Isten...

És ezeket egyiket sem adja meg más, egyiket sem adja meg semmi, csak az, ha néha, ha mindig, amikor csak lehet, leülünk egy békés sarokba egy ilyen könyvvel és a betűkön, a szavakon keresztül, a szavakon hozzánk szóló lelken keresztül ráébredünk arra, hogy bármit is tudunk, nem tudunk semmit, ha Istent nem tudjuk, és bármink is van, semmink sincs, ha Isten nem a miénk.

Bent a szobában megszólalt a csengő és az ajtó felett kigyulladt a jelzőlámpa.

Anna betette a könyvet és bement.

— Csodaszép ezüstróka-keppet kapott az urától — hallotta, amikor belépett — és a gyerek születése után nyomban lement Abbáziába szórakozni.

— A gyerekekkel? — jött a kérdés az ágyból.

— Te naív báránka. Egyedül. Vagy talán... —

és ez a valószínűbb — nem is egyedül. Mindenesetre a gyerekekkel az ura vesződik, meg a nőrsz.

— Hja, ha valaki olyan előrelátó, hogy gyermekorvoshoz megy.

Anna az ajtóban állott. Szó nélkül és várta, amíg a beteg megmondja neki, hogy mit parancsol.

4.

Anna, ha csak tehetette, ha csak egy-két órája is volt, mindig benézett az aukciókra. Nem mintha vásárolni tudott volna, vagy kevés szabad idejét nem tudta volna gyümölcsötletőbben eltölteni, de valami húzta, kényszerítette, hogy jőjjön ide a száz meg száz különféle tárgy közé, melyeknek mindegyike más otthonból került ki, más levegőt árasztott, és egyszer egészen bizonyosan nagyon kedves volt valakinek.

Valami furcsa közössége volt ezekkel a tárgyakkal, mert majdnem valamennyi a hozzá hasonlóknak az otthonából vándorolt ide, hogy átváltozzon, felváltódjon: cipőre, ruhára, házbérre, ennivalóra.

Nagyon jól ismerte ezt a vándorlást. Sokszor megtette ő is ezt az utat, amikor még nem dolgozott és amikor a régi, szép, gazdag otthon kincsei segítettek úgy ahogy keresztül a nehézségeken. Amikor az úri életből az úri nyomorba került. Abba a legnehezebb helyzetbe, amely csak követel, csak kötelez. Követeli a keserves való eltakarását és kötelez arra, hogy senkit ne terheljünk panasszal, kéréssel.

Anna nem volt elfogult. Tisztában volt azzal.

hogy az emberek egy része nem véletlenül, nem a saját hibáján kívül megy tönkre. Hogy könnyen, felelőtlenül akar élni, keveset vagy semmit sem akar dolgozni, a megváltozott viszonyokhoz nem akar alkalmazkodni, és ameddig csak egyetlen lehetőség van rá, nem akar magától megtagadni semmit. Hogy, amíg van, könnyelműen költ és nem gondol a holnapra, a kötelezettségeire. Hogy az igényei majdnem mindenkinek nagyobbak, mint a lehetőségei és hogy az igényeit csak akkor szállítja le, amikor a lehetőségei megszűntek.

Tudta, hogy a lustaság, munkátlanság, a könnyű élet szeretete a legősibb és legelterjedtebb emberi bűnök egyike és hogy ezért az ősi bűnért egyetlen század embere sem bűnhődött meg annyira, mint a huszadik századé.

De tudta azt is, hogy nagyon sok ember van, aki nem a saját hibájából került oda, hogy a nagy lakásból kisebbbe, majd még kisebbbe menjen és hogy lassanként a kisebb lakás emlékeit, kedves tárgyait is idehurcolja.

Ide, ezekbe a termekbe, amelyeknek vitrinjei, állványai, asztalai roskadoztak az ezüst, arany tárgyaktól, porcellánoktól, üvegektől, amelyeknek falairól családi arcképek tekintenek le a látogatókra és könyvek ezrei cserélnek gazdát.

Órákat töltött el a nagy termekben a szép és még szebb dolgok között és mint a búcsújáró a kegyhelyhez, zarándokolt mindig vissza azokhoz a tárgyakhoz, amelyek különösen megtetszettek neki,

Ilyen volt egy, a szivárvány minden színében pompázó kínai teáskanna, két kiterjesztett szárnyú rózsaszín flamingóval, amelyek úgy úsztak a levegőben a virágos rét felett, mint szélről felkapott, lebegő lótoszok. Különleges sásból fonott, vörös selyemmel kárpítozott, lecsukható kosárka tartozott hozzá, mint melegítő, s amíg előtte állott és nézte, arra gondolt, hogy milyen valószínűtlenül gyönyörű dolog volna, ha megvehetné és ha néha a szabad estéin Zsuzsával együtt ebből önthetnének maguknak teát.

Anyira beleszeretett a kannába, hogy harmadszor tért vissza hozzá és közben szinte becsukott szemmel ment el a körülötte lévő állványok különféle, csillogó szépségei mellett. A sok régi, színes üvegholmi mellett, amelyeknek hajszálfinom arany cirádái valószínűtlenül finom festett miniatüröket indáztak körül, a csiszolt, főpapi és mágnáscímerekkel díszített kelyhek mellett, melyekből hajdan bajszos, keményszájú katonák vagy metternichi mosolyú diplomaták itták a bort.

Majdnem megbabonázottan, fájdalmas vággyal nézte a teáskannát és bár nagyon jól tudta, hogy huszadika ellenére összes vagyona csak kilenc pengő, mégis szerette volna az árát tudni. Már-már arra a vétkes könnyelműségre gondolt, hogy a kilenc pengőből ellop egyet és vesz egy katalógust, amikor valaki megszólalt mellette.

— Nézd, milyen gyönyörű. És nem is drága. Csak harmincöt pengő.

— Nagyon szép. De nekem sokkal jobban tetszik

az a zöld cukortartó az apró aranylevelekkel, tetején a két aranyeperrel.

Anna előtt, mikor az utolsó szavak az agyáig értek, mintha kárpít hasadt volna ketté. A mult kárpíja... Láta magát kibontott hosszúhajú gyerekként, amint vágyakozó szemmel állt nagyanyja üveg-szekrénye előtt és a sok lenge, csipkészsoknyájú ballerina, süppedő porcellánpamlagon ülő, szenvelgő divathölgy között egy állászó, zöld üveg cukortartót néz megbabonázottan. Nézi a tetejét körülölelő aranyleveleket, amelyek koszorúként éppen körülélnék a fejét és a gyönyörű aranyepreket, amelyekből egész bizonyosan csodálatos fülönfüggő lenne.

Egész gyermekkorának legnagyobb álma ez a cukortartó volt. Elhatározta, ha nagy lesz és férjhez megy, elkéri a nagyanyjától.

Nagy lett és férjhezment. De a mérhetetlen boldogságban elfeledkezett a cukortartóról. Közben jött a háború. Akkor meg mérhetetlen boldogtalanságában feledkezett meg róla. És nem is látta többé és nem tudja, mi történt vele.

Amíg ezeket végiggondolta, nem mert a cukortartóra nézni. A két nő még mellette állt, nem akarta hogy elfogódottságát észrevegyék és félt is, hogy hát-ha... nem az ő cukortartója az, amiről beszélnek, amit olyan szépnek mondanak.

De mikor a hölgyek tovább mentek, gyorsan megfordult. És elállt a lélegzete és a szemére a meghatottság felhője ereszkedett. Legszebb gyermekkori álmát, a tündéri cukortartót látta, amelynek oldalát arany

eperlevelek és tetejét a szívalakú levelekből kinevető arany eperszemek díszítik. Az átlátszó zöld üveg csillogott a nagy ablakon beömlő téli napfényben és igen, mintha barátságosan üdvözölte volna őt.

Az ő cukortartója. A nagyanyjáié... dédanyjáié...

Állt és nézte... Meghatottan, örülve, vágyakozva. Majdnem úgy és olyan erős megkívánással, mint gyerekkorában, bár már tudta, hogy a levelekből nem lehet koszorú a feje körül és hogy a két eperszem nem való fülönfüggőnek. Most, e gyerekes hiúság helyett szimbolumot látott benne. A mult, a gondtalanság, a jólét, a boldog gyerekkor jelképét. És úgy érezte, ha a csillogó aranyos üveg ott lehetne a kis lakásban, a mult egy drága szép darabja jönne vissza vele. A szíve fájdalmasan összeszorult.

És nem mozdult el előle. Olyan vágyakozva állt, mint az éhező a mindenféle remek dologgal tele rakott csemegekirakat előtt. Megbabonázottan nézte, engedte lökdösni magát és arra gondolt, honnan vehetne pénzt, hogy megszerezhesse.

Meg kell vennie... Ebben a nagy, milliós városban egyetlen ember sincs, akinek igazabb joga lenne hozzá, mint neki. Tudja, nagyon régen a családjuk tulajdona volt. Hogy a nagyanyja a kelengyjével kapta és hogy a dédanyja vitrinjében is ott állott.

Nézte... És közben hallotta a nagyanyja lágy fuvolahangját. — Ilyen cukortartó nincs több a világon. Aki csinálta, — a jó Isten tudja mikor — még ezt az egyet, a legelsőt se tudta befejezni. Jött az

ellenség és ott kellett hagynia a munkát és mennie kellett katonának. Nézd, — és felemeli a fedelét — itt benn a tetejében van egy szám. 1... Ez annyit tesz, hogy ez volt az első. És, hogy nem tudta befejezni, mutatja, hogy egyik oldalán néhány levélről hiányzik az aranyozás.

Átment az oszlop másik felére és megnézte a cukortartó másik oldalát is.

Igen... a másik oldalon három levélen hiányzik az arany. Nem úgy hiányzik, hogy le van kopva, mert mindenütt máshol csillog. Úgy csillog, mintha most aranyozták volna.

Megveszi... Meg kell vennie, különben belebetegszik a vágyakozásba.

Megint megszólalt mögötte valaki.

— Csiszolt zöld kristály cukortartó aranyozással a 16. századból. Ára: 50 pengő.

Ötven? — gondolta rémülettel. — Több, mint egy hónapi lakbér. És már nem gondolta olyan határozottan, mint az előbb, hogy megveszi. Már tudta, hogy csak akkor veheti meg, ha valami csoda történik. De csodák nem történnek.

Hirtelen nagy fáradtságot érzett. Azt a fáradságot, amit akkor szokott érezni, ha egy hétig nem fekszik ágyba, hanem csak ül a beteg mellett a nagy fehér vászonnal burkolt karosszéken és csak akkor dől le ruhástól, hogy kicsit kinyújtózzék, ha a lábai már összezsugorodtak.

Zsuzsának persze nem szólt a cukortartóról. Mi-

nek? Hogy őt is szomorítsa? Hogy neki is fájjon, hogy nem vehetik meg és nem vihetik vissza a vitrinbe, ahol talán évszázadok óta lakott?

Le sokszor megnézte. Ha csak tíz perce is volt, amit erre áldozhatott, már ott volt nála. Állott előtte, nézte és amíg nézte, kibontakozott előtte az egész gyönyörű elvesztett élet. Az oszlopos, sárga udvarház, a nagy kert, a virágzó fák, az apja szép, villogószemű, fekete feje és az anyja törékeny alakja. Hallotta az apja zengő hangját, amint rázendít a kedvenc nótájára és az anyja szelíd korholását, amint mondja: — hogy nem unod még András. Már harmincadszor énekeled... — Csak huszonkilencedszer — volt a válasz és rögtön, újult kedvvel kezdte: *Káka tövén költ a ruca...*

Olyan lett számára a cukortartó, mint a mesebeli bűvös tükör. Visszahozta az elszállt szépségeket. Még az urát is. Látta, amint vőlegény korában karonfogva átmegy vele a nagymamához. A nagymama a hosszú szobasor legutolsó szobájában lakott és megkívánta, hogy minden vendég, aki náluk van, hozzá is elmenjen. És pedig nem akárhogyan. Bejelentve, szigorúan „vizit“ időben. Ők is úgy mentek. Mind a ketten díszben, ő kalaposan, vőlegénye csákósan, kesztyűben. Tamás gavallérosan még virágot is vitt. Nagymama édes volt. Fínom, átlátszó, vékony, olyan, mint a vitrinje porcellánjai. Fején kis fekete csipkedísz, selyemruháján szintén, és ült az asztalfőn és a régi parókás dámák utánozhatatlan kecsességével öntötte be nekik a teát. A cukortartó az asztalon volt és amíg

ozsonnáztak, ő elmondta vőlegényének a cukortartóhoz fűződő összes emlékét.

Az árverésre nem ment el. — Nem akarom tudni, kié lesz — gondolta.

De egy nappal az árverés előtt elment, hogy elbúcsúzzon tőle. Hosszan állt előtte. Majdnem olyan érzéssel, mintha halott előtt állana. Hiszen, nemcsak a zöld cukortartótól búcsúzott, hanem a kis, kibontott hajú lánytól is, aki arcocskáját a vitrinajtóra nyomta és lélegzetviesszafojtva nézte a cukortartó aranylevelekből font koszorúját és tetején a két gyönyörű, nevető aranyepret.

5.

A negyedik emeleti egyszobás lakásba besütött a nap. Megaranyozta a szép, régi bútorokat, amelyeknek igaz, szűk kicsit az ötszörnégyszobos szoba, de amelyek ezen a szűk helyen is az úriság levegőjét árasztották.

A biedermeier ágyakból alakított rekamiék és a két nagy karosszék mély kék szövete virágos, fodros karton huzatok alatt aludt és a szertedobált párnák mindegyike bizonyította, hogy a szépséget és ízlést kevés, sőt nagyon kevés pénz mellett sem kell nélkülözni. Minden csipketerítő — pedig sok volt — habos fehérén ragyogott a napon és a sok kis asszonyos apróság olyan ápolt volt, amilyen ápoltak csak azok a dolgok tudnak lenni, amelyeket nem kézzel, de szívvel gondoznak. Szívvel, hogy legyen valami, ami be-

kapaszkodni lehet, ami ébren tartja az emberi voltunkat, az életkedvünk utolsó szikráját, amelyet ha elveszítenénk, az életet is elveszítenők.

Ezek az otthonok nemcsak otthonok. Többek annál. A föld, amelyben az élet gyökeret ereszt. És ameddig vannak, amíg *így* vannak, addig lehet koplalni, lehet lemondani, lehet elesni a reménytelenségben, de mindig újra fel lehet kelni, újra el lehet indulni és újra lehet kezdeni mindent. Igazi baj csak akkor van, ha ez az otthon összedől... Ha a láb alól, a lélek alól kiszalad a föld, ha széttörik az élet foglalata. Ezért kellene a falakon, a bútorokon kívül a csipkés terítők, az apróságok, a fényes parkett, az ápoltság, a szépség, a harmónia. Hogy élni tudjon a hit, az élet jobbra, szebbre fordulásában.

Két mély karosszékben két csésze tea és vékony vajaskenyér mellett Bacsó Zsuzsa és legjobb barát-nője, Szabó Magda ült. Nem voltak még húsz évesek, egy esztendeje kerültek ki az iskola padjaiból és mégis olyan fáradt, fásult vonás, keserűség ült a szájuk körül, amilyent azelőtt még az idősebb asszonyok sem ismertek.

— Ha tudnád... hogyan utálok magamat — mondta Zsuzsa irtózva és úgy nézett végig magán, mint aki legszívesebben eldobná magától az egész testét.

— Tudom. — Mondta a másik. — Sajnos, nagyon jól tudom.

— Csak anyu meg ne sejtse.

— Vigyázz és akkor nem sejt meg.

— Te... — és félelem bujkált a hangjában. — Rosszak vagyunk mi most már?

— Nem tudom — felelt tanácstalanul, összehajolva a másik. — De azt hiszem... talán... talán... nem.

— És mondd, mindig így fogom utálni magamat?

— Nem. Azt már tudom, hogy nem — és vigasztalóan megfogta a barátnője kezét. — Hála Istennek, ez elmúlik. Darabig irtózol majd magadtól, ha egyedül leszel és eszedbe jut a dolog, sírni is fogsz, de azután lassan beletörődsz. Bele... mert mit is tehetnél mást?

— Rémes volna, ha ez az érzés nem múlna el és bizonyosan nem is bírnám ki. Most is csak az tartja bennem a lelket, hogy nem tehettem... végképpen nem tehettem másként... Pedig mindent megpróbáltam. Sőt... a mindennél is többet. A minap már azt mondtam anyunak: elmegyek szobalánynak. Sírva fakadt. Azt felelte, azért mondom ezt, mert nem akarok nála maradni. És kért, mint mindig, hogy csak legyek türelemmel, majd kapok állást és hogy addig ő boldogan dolgozik helyettem is.

— Ha van mit.

— Igen. Ha van. De már hetek óta nincs és ő hetek óta nem tud aludni a gondtól. Fél éjjeleken át figyelem. Forgolódik és reggelente olyan szürke arccal kel, mint a halott. Százhusz pengő... Ennyi a nyugdíja. Ebből kell fizetni a lakást, villanyt, gázt, fűtést és ebből kell két embernek ennie és ruházkodnia. Hát lehet? Még akkor is csak nagyon nehezen lehet, ha

ő is keres. De akkor mégis, különösen, ha hosszabb ideig dolgozik, élünk valahogy. És sokat számít az is, hogy akkor neki rendes, jó kosztja van. Mert ha nem dolgozik, alig eszik valamit. Ha a futkosásból, álláskeresésből hazajövök, mindig azt mondja: már evett. De tudom, hogy nem, mert még a kenyérből sem hiányzik. Húst pedig soha egy falatot sem vesz a szájába. Teán él és burgonyán. Mindent nekem ad, velem etet meg. Tegnap — azt hiszi, nem tudom — bevitte a téli kabátját a zálogba. Hát ezért tettem . . . Ezért, mert nem bírtam már nézni ezt az embertelen harcot.

És ült az ölébe ejtett kézzel, leesett fejjel, égőn könnyes szemmel és a szőnyeg cirádáit bámulta.

A másik lány, az érettebb, az élettől még jobban megostorozott, aki rossz apa és még rosszabb mostohaanya mellett élt, szeretettel, anyáskodva megsimogatta a haját és nagyon melegen, gyógyító, bátorító hangon mondta:

— Ne sírj. Isten lát bennünket. Ő tudja, hogy nem rosszaságból vétkeztünk. Tudja, hogy áldozatot hoztunk. Nagy, keserves, megalázó, gyötrő áldozatot. Csak arra kérd, ne hiába hoztad meg légyen.

— Miért? — és rémület villant a szemében — az is megtörténhet?

— Aki kenyeret keres, azzal minden megtörténhet. Az is, — és keserű mosoly futott át a száján — hogy annak ellenére, hogy a foglalót lefizette: másnap elbocsátják. Mennyi idős a főnököd?

— Nem tudom. Azt hiszem, nagyon öreg. Kopasz is, meg rémesen kövér.

— Mi a foglalkozása?

— Építész.

— Hogyan kerültél hozzá?

— Hirdetett. Jelentkeztem.

— Sokan voltak?

— Rengetegen.

— Ki válogatott ki benneteket?

— Azt hiszem, az irodavezető. Néhányunktól elvette a bizonyítványait, kérdezett egyet-mást, azután megmondta az időt, amikor jelentkezünk kell.

— És a jelentkezésnél?

— Nem az irodavezető fogadott.

— Gondoltam. — És tehetetlen haraggal, öklét másik kezének nyitott tenyerébe vágta.

— Rémes volt — borzongott Zsuzsa. — Rémes... rémes... rémes... Ha rá gondolok, legszívesebben öngyilkos lennék.

— Ne gondolj rá. Mennyi fizetést kapsz?

— Hatvan pengőt.

Magdának rettenetes útálat, keserű megvetés ült a szája sarkára.

— Gazemberek... — sziszegte. — Hatvan pengőt adnak napi nyolc órai munkáért és... és... még egyebet is követelnek. A testünket, a tisztaságunkat, a nyugodt álmainkat, az önérzetünket. Mindent... Hát nem kellene ezeket egy szálig... a legutolsóig a Dunába szórni? Dehogy nem...! Látod, — folytatta

azután szinte dühvel — ezért útalom azokat, akik folyton bennünket szidnak. A fiatalságot... A mai fiatalságot, amely egészen más, mint a régi volt. Szidnak, hogy rosszak vagyunk... Könnyelműek... És szemforgatva emlegetik, hogy bezzeg... az ő idejükben!!! Mi nem tudjuk, mi volt akkor. Azt azonban tudjuk, sajnos, nagyon is jól tudjuk, hogy mi van ma. Hogy az ő, meg az előttük lévők jóvoltából lettünk koldusok, kerültünk ki az utcára, az életbe és vagy elviseljük ennek a ránk kényszerített életnek minden szennyét, vagy elfutunk belőle... Mert harmadik út nincs.

— Nem ismertem az apámat, akit a háború vilt el, — susogta Zsuzsa összeomolva — nem ismerem a gondtalanságot, hiszen minden vagyonunk hadikölcsönben veszett, nem ismerek semmi szépet és jót, csak gondot, nincset, szomorúságot. És mégis... én vagyok a rossz... Mi vagyunk a rosszak. Mi, akiknek idetálatlak mindent és akik semmiről sem tehetünk.

— Csak egyszer mondhatnám meg a magamét — lázadozott Magda. — Úgy Isten igazában, ahogyan bennem van. Ahogyan valamennyiünkben van, akik a multak bűneinek az áldozatai vagyunk.

Az előszobában kules fordult a zárban.

— Anyus! — kapta össze magát Zsuzsa. — Vigyázz, és légy jókedvű. Elmondom, hogy állást kaptam. — És sebtiben a tükör elé állt és végigsimított az arcán. Azután mosolyt parancsolt magára, — igaz, hogy kissé dermedt mosolyt.

Mikor Bacsó Tamásné a szobába lépett, Zsuzsa

vigyázzba merevedett és katonalányhoz illő keménységgel jelentette.

— Jelentem alásan, állásban vagyok.

Bacsóné szép, tiszta, szomorú arcán és szemében kisütött a nap

— Zsuzsikám, — kapta magához a lányát — hol? mikor? kinél? hogyan? ki segített? Beszélj!... beszélj! — És ölelte, ölelte boldogan.

Zsuzsa elvette tőle a retikült, levetette a kabátját, elvette a kalapját, leültette, melléje ült és átölelte.

— Sorjában, anyu, sorjában. De csak akkor, ha türelmes leszel. — És vigyázott, hogy boldog, ujjongó legyen a hangja, meg hogy az arcát, mert a szeme még mindig nem tudott hazudni, komédiázni, elrejt-hesse az anyja vállán. — Hát először is Biró József építésznel... Ma dél óta... Hirdetésre mentem oda tegnapelőtt... — Minden mondat után mint az első elemista, leejtette a hangját és megállt. — Nem segített senki... Hatvan pengő a fizetésem... — Aztán, mert úgy érezte, az arca már elég boldog, fel-emelte és az anyja szemébe nézett. — Meg vagy elégedve?

Bacsóné viszanézett rá. Mosolyogva, úgy, mint akiről nagy teher esett le.

— Határtalanul boldog vagyok, kicsikém. Nem azért, mert keresel, hanem mert dolgozol és most majd nem emészted magadat. Mert az utóbbi időben nem is tudod, mennyire féltettelek. Ültél és magad elé meredtél és nem feleltél a kérdésekre. Lesoványod-

tál, átlátszó lettél. — Kezébe vette a kezét. — Nézd, csak a bőr tartja össze. De most már, hála Istennek, minden másként lesz. Jól. A legjobban. Dolgozol, jókedvű leszel és mint régen, megint azt nézed majd, mennyi van a tálban. — Azután a szeme csöpp rosszszalással, mintha azt akarta volna mondani, — úgye, hogy tisztességesen is lehet állást szerezni — ráfutott Magda arcára.

6.

Mikor Biró József építész úr az irodaidő utolsó perceiben az irodavezetőnek visszaadta a tervvázlatokat, csak úgy mellékesen jegyezte meg:

— Küldje be kérem, Bacsó kisasszonyt. Diktálok neki.

Az irodavezető mereven meghajolt.

A merevség azonban, ahogy a küszöböt átlépte, megszűnt és sunyi mosollyal, hangsúlyában egyértelmű kétértelműséggel fordult az írógépe fölé hajló lányhoz:

— Bacsó kisasszony... öméltósága... hm... hm... diktálni óhajt.

A lánynak — pedig minden erejével azon volt, hogy ez meg ne történhessen — vérvörös lett az arca.

— És persze... hat óra után akar diktálni, amikor már senki sem lesz itt és senki sem zavarhatja — fűzte kellő hangsúllyal a szónoklatot tovább az irodavezető.

A lány állt pillanatig, egy szót keresett, amit

mondhatna és amiben benne lenne minden, ami most, ebben a pillanatban a szívében van. De mert nem találta, felvette a gyorsírófüzetét és bement.

— Aljasság, amit ezzel a lánnyal teszel — támadt az irodavezetőre a másik alkalmazott. — Hát nem látod, hogy amúgy is mennyit szenved és szegyenkezik?

— La... la... — nevetett cinikusan az irodavezető. — Hátha nem is szenved és hátha nem is szegyenkezik? Sőt, hátha büszke, hogy ő... meg a főnök úr.

— Gondolod? Hát nincs fantáziád, hogy elképzeld, az ilyen szép, fiatal úrilány nem ezt az életet álmodta, várta. Nem ezt a férfit. Egy ilyen kopasz, rövidlábú pohos szörnyeteget, túl az ötvenen. És ha mégis ezt éli, ha mégis elfogadja, meg kell a nagyon keserves okának lennie rá.

— Van is. A selyemharisnya, meg a rongy.

— Tévedsz. Egy hónapja figyelem ezt a lányt. Egy hónapja jár egy ruhában, kétféle vászongallérral. Harisnyája meg nincs több csak egy pár, mert az egyikén a bokája fölött kis tintafolt van, és én mindennap látom ezt a tintafoltot. Hagyd hát békén és légy meggyőződve arról, hogy nem örömmel, hanem csak a legvéresebb kényszerből dolgozik hatvan pengőért és adja ráadásul a szép, fiatal testét is ennek az ocsmány pénzeszsáknak.

— De nagyon a védelmére kelsz. Talán bizony célod van vele?

— Van. Az, hogy hagyd békében és elhidd, hogy

ez a lány még sokkal inkább rabszolga itt, mint mi. Mert te a háromszázötven pengőért, én meg a százötvenért csak a tehetségünket, az időnket adjuk. Ez a szerencsétlen kis teremtés meg kénytelen odaadni a nyugodt, tiszta álmait is.

— Miért nem megy férjhez?

— Vedd el. A te fizetésedből már meg tud élni két ember.

— Megörültél? Először is nem vennék el szegény lányt, másodszor is nem vennék el... *ilyent*...

— Nem vennél el szegényt... Ezen van a hangsúly. Mert a másik fajtát, nem ezt, amilyen ez a lány, hanem azt, akire az elgondolásod illik, elveszed majd, ha elég pénze lesz. És tudod mit? Meg is érdeveled, amit benne kapsz.

Azután gyorsan becsukta az íróasztal fiókját, fejébe csapta a kalapját, karjára dobta a felöltőjét és megindult az ajtó felé. Azonban nem állhatta meg, hogy még vissza ne szóljon.

— Különben is az egész nagy felháborodás csak azért van, mert a kísérleteid zátonyra futottak.

— Hülye vagy.

— Az lehet, de tévedni nem tévedek. Nagyon jól láttam mindent. És amit láttam, csak azt bizonyítja, hogy a feltevésem helyes. A lány: úrilány, tisztességes, rendes teremtés, aki a nyomorult falat, sőt fél falat kenyérért alkuszik meg, hogy élni tudjon. Na, szervusz.

És hangosan betette maga után az ajtót és fűtőrészve megindult lefelé a lépcsőn. Boldog volt, hogy

kint van és hogy holnap reggelig maga mögött tudja az irodát, amelyet útált, a főnökét, akit még jobban útált, de amit és akit el kellett fogadnia addig, amíg valamelyik pályaterve díjat nem nyer és meg nem nyithatja az irodáját, hacsak a legszerényebb keretek között is. Mert, hogy csak addig marad itt és addig engedi kizsarolni magát, azt akkor is tudta, amikor tavaly a diplomája megszerzése után az irodába lépett.

A kulimunka csak annak való, — gondolta már akkor is, és azóta ez a tudat csak megerősödött benne — aki nem mer a maga erejére támaszkodni, Aki mer, az igaz, hogy kockáztat néhány elesést, orrbeverést, kis koplalást, meg egyebeket is, de meg is nyerhet mindent. Vagy legalább is sokat.

Közben leért az utcára. Az áprilisi nap még fent volt az égen és sok évmillió, de mindig új mosolyával öntötte melegét a piszkos, kormos házfalakra. A fák, pedig csak ilyenkor, délután kaptak egy kis fényt és meleget, már mind tavaszi lombokban állottak a betonba süllyesztett vasrostélyok alatt és árnyékuk mint puha, barna szőnyeg terült el az utcán.

Töreký István megállott az egyik puha szőnyegen, elővette cigarettatárcáját, rágyújtott egy olcsó cigarettára és lépteiben a fiatalság minden optimizmusával, megindult a Dunapart felé.

Bent, az építészeti iroda főnöki szobájában ezalatt Bacsó Zsuzsa már a harmadik levélbe kezdett. Vékony, formás keze alatt egymásután teltek meg a lapok és a diktáló férfihangon kívül csak az átfordított papír zizzenése hallatszott.

Biró József felállt. Kezébe vette a majdnem örökké szájában füstölgő szivart és rövid, vastag lábival róni kezdte a szobát. Válla széles volt, mint egy díjbirkózóé, de rövid lábai szinte törpévé tették. Olyan volt, mint egy daxlilábakon járó doberman. Közön-séges és ellenszenves.

Mikor befejezte a levelet, megállott a lány előtt. Szeme az érdeklődésnek valami aljas, torz válfajával végigfutott vékony, finom kis alakján és gyökeret vert kissé homlokába hulló fényes, barna haján.

— Na, kicsi! — mondta kocsishoz vagy rakodó-munkáshoz illő hangon — most tegye le az irkát és jöjjön közelebb.

7.

A Bidermeier-óra tizenkettőt vert a fiókos szek-rényen, mikor Baconsóné hirtelen felriadt. Az első pillan-atban nem tudta ébren van-e vagy álmodik, de ami-kor a fájdalmas, könnyörgő, nyöszörgő hang tovább is ott vibrált, remegett körülötte a levegőben, szeméből egyszerre kiszökött az álom, felkattantotta a kis olvasólámpát és a lánya ágyánál termett.

Zsuzsa zárt szemmel, nyitott szájjal, lázas, eltor-zult arccal aludt. Két keze görcsösen összekulcsoló-dott a takarón és szárazra szikkadt ajkairól szaggatót-tan, rimánkodva estek le a szavak.

— Kérem szépen... ha ez kevés... ez a mun-ka... én dolgozom... sokkal többet is... Éjjel is... De kérem... mást... ne kívánjon tőlem... Beteg

leszek ... Irtózom ... Rettenetesen irtózom ... — Megcsuklott a hangja. Felsírt. — Nagyon szépen kérem ... ne bántson engem! ... Ne!!! Ne!!! Engedjen!!! Ó Istenem!!! Engedjen el!!!

Bacsóné dermedten, lélekzet nélkül állt. Szeme kimeredten, a lázas, rémült arcra tapadt, a szíve meg, úgy érezte, megállt a bordái mögött. Nem mert megmozdulni, nem mert tenni valamit, csak nézett.

A lány meg vergődött tovább. Az ajkáról egyszer halk, töredezett, egyszer védekezésbe, könyörgésbe fúló kétségbeesett szavak szakadtak le.

Szavak, amelyek nem függték össze, amelyek néhol értelmetlenül egymásba olvadtak, de amelyek mégis, vagy annál inkább elmondtak, megmutattak minden rémséget, amely a lánnyal egy hónap óta történt. Szavak, amelyek azzal, hogy egyedül állottak, hogy az értelmüket nem befolyásolta, csökkentette semmi sallang, olyan döbbenetesként voltak, mint a hirtelen meglátott feneketlen szakadék vagy egy, a sötétségből ránkimeredő pokolbeli arc.

Később lassan, mintha végkép kimerült volna, mindenbe belelörögdött volna, vagy mert a szörnyű emlékezés eleresztette megkínzott agyát, elcsendesült ... Csak fáradt, szaggatott lélegzése hallatszott még soká.

Bacsóné embertelenül szenvedett ... Minden szó, ami a gyerek ajkáról leszakadt, mint a tank dübörgött keresztül rajta ... Látta a lányát ... A törékeny ártatlan gyereket a bandita karmaiban. Látta, ahogy

könyörög, vergődik, sír és látta a másiknak könyörtelen, undok arcát.

Ordítani szeretett volna. Csikorgatni a fogát. Hogy hiába volt minden. Az ő erőfeszítése, kínlódása, még koplalása is, ha eittől a legpokolibbtól nem tudta megmenteni. De, mert a gyerek aludt és mert nem volt szabad megzavarni, lecsúszott a földre, fejét ráejtette az ágyra és hangtalanul, egész testét, lelkét igénybevevő, megrázó zokogással sírni kezdett.

Nagyon soká sírt... Siratta a lánya sorsát, a saját sorsát, minden olyan magára maradt asszony és leány sorsát, aki férfinak van kiszolgáltatva és akinek kiszolgáltatottságával a férfi gyáván, aljasul visszaél.

Nem érezte, hogy hálóingben van, hogy az amúgy is keveset fűtött szoba jéghidegre hűlt, hogy ő is dermedni kezd, csak a lánya kétségbeesését, megalázását érezte. Mit szenvedhet. Hogyan irtózhat önmagától. Milyen félelemmel mehetett mindennap az irodába. Milyen hősieesen és sikeresen komédiázott, hogy eltakarjon előle mindent. És sírt és sírt és egyformán remegett a hidegtől, meg a kétségbeesett tehetetlenségtől.

Mikor hosszú idő után kissé megnyugodott, gondolkozni kezdett. Hogy mit is kell cselekednie. Hogyan is lehetne a dolgon valamennyire is segíteni. Először úgy gondolta, ha a gyerek felébred, elmond neki mindent. De azután rájött, hogy ez nem jó... Hogy nem szabad beszélnie. Ha a gyerek hallgatott, neki is hallgatnia kell. Nem szabad megaláznia. Várni kell, amíg ő jön a bizalmával, őszinteségével... De

édes Istenem, így sem maradhat a dolog. A történeteknek nem szabad ismétlődniök.

Mit tegyen? Úristen, mit lehet itt tenni?

És az agyában száguldozni kezdtek a tervek. Az első pillanatban, mint ahogy az a tervekkel általában lenni szokott, valamennyi keresztülvihetőnek, sőt jónak látszott. Kis forgatás, fontolgatás után azonban valamennyiről kiderült, hogy nem használható.

Végre reggel felé, amikor a nap már benézett az ablakokon, fölmerült benne az egyetlen elfogadható és talán... célra is vezető terv... Beszél az építésszel... Hogy hogyan beszél Zsuzsa tudta nélkül, amikor Zsuzsi egész nap a főnöke szobájába vezető szobában ül, azt még nem tudta. Pedig kell. El kell mennie és beszélnie kell vele. Ha másként nem, az irodán kívül...

A lány ezalatt elnyugodva aludt. Vonásai már símák voltak, de szája még most is keményen összehérsélt és kezét az idegeiben bujkáló irtózat még mindig ökölbe szorította.

Hat órákor Bacsóné felállt. Tagjai olyanok voltak, mint a jég és az ólom. De nem érezte. Lelki terhe sokkal nagyobb volt a testinél. A tudat, hogy az ő egyetlen, édes gyereke ilyen borzalmakon ment keresztül, lelkileg úgy a földre nyomta, amennyire a test nem tud a földön lenni soha.

Kitámolygott az ajtón és bement a fürdőszobába. Meggyújtotta a tüzet. Kihuzogatta Zsuzsának tegnap este kimosott egyetlen pár selyemharisnyáját, kiva-

salta a két piké gallért, azután megfürdött és felöltözött. Mikor belenézett a tükörbe, megijedt. Az arca ólomszínű volt és a szemei mély fekete gödrökben ültek.

Gépiesen rakosgatott. Előkészítette a reggelit, Zsuzsi uzsonnakenyerét megkente vajjal és mert az idő nyolc felé járt, bement, hogy Zsuzsit felébressze.

A lány arca piros volt és a haja kuszált.

Szegénykém — szorult össze a szíve, és mint máskor is mindig, lehajolt, hogy megcsókolja. — Milyen forró — ijedt meg. — Csak nem beteg? — És már nyúlt is a hőmérő után és Zsuzsa még magához sem tért az álom kábulatából, már a karja alá is dugta.

Mikor kivette, a hőmérő 38.2-t mutatott.

— Fáj valamid? — kérdezte aggódón.

A kislány végigsimított a homlokán.

— A fejem fáj. És nagyon nehéz. Végtelenül nehéz. De más nem. — Azután hirtelen felült. — Ó, sietni kell. Elkéstem.

— Nem mehetsz el, drágám — és szelíden visszafektette. — Ilyen nagy hőmérséklettel nem lehet utcára menni.

— De az iroda — aggályoskodott a lány.

— Az iroda nem szalad el. Megvárja, amíg meggyógyulsz.

— Akkor telefonálni kell.

— Telefonálok. És telefonálok Pethő doktornak. **Hogy nézzen ide.**

— Azt hiszed, beteg leszek?

— Reméljük, hogy nem. Most mindenesetre rendbehozlak, azután reggelit adok.

— Köszönöm, anyukám. — És nagyon fáradtan leejtette a fejét.

8.

Mikor Töreky István után, aki bekísérte, becsukódott a főnöki szoba ajtaja, az asszony lenézett a nála fejjel alacsonyabb, ellenszenves férfira és hal-kan mondta:

— Hamis névvel jöttem be... özvegy Bacsó Tamásné vagyok.

Biró József kormányfőtanácsos, méltóságos úron kellemetlen érzés futott át. Igazán kellemetlen, pedig húsz esztendő óta nem egyszer állott így anyával szemben. De tévedés volna azt hinni, hogy a kellemetlen érzésnek a legkisebb morális háttere is volt. Dehogyan... Hol vannak a Biró József-féle urak a morális érzéstől. Tisztán félelmi és anyagi háttere volt. Mert hiába, mégsem egyszerű dolog szemben állani ezekkel a kölykeiket védő tigrisekkel. Pedig bolondok... Tisztára bolondok... Mintha nem volna mindegy, hogy ő vagy más. Sőt... Örülhetnének, hogy ő és nem valami kis senki. Valami taknyos. Na, de majd eligazítja. Ad neki valamit, mint az eddigieknek is, persze, lehetőleg minél kevesebbet, azután kidobja. A lányt egy ideig még tartja. Addig, amíg jólesik neki. Azután jöhet a másik. Egy új tizenhét-tizennyolc éves... És kezdődik újra minden.

Miután ezeket az épületes dolgokat így végig-

gondolta, hogy fölényt mutasson, sőt, hogy kissé felháborodott látszatot is keltsen, emelt hangon kezdte:

— És miért volt az álnévre szükség?

— Ön miatt — hallatszott a válasz. — Nem akartam, hogy az alkalmazottai előtt kellemetlen helyzetbe kerüljön, és hogy ebből a kellemetlen helyzetből a lányomra is háruljon valami.

— Nem értem.

— Majd megéri... — Szemét leejtette a férfiről és színtelen, nagyon csendes hangon folytatta. — Zsuzsi az éjjel lázas álmában beszélt. Ebből a beszédből megtudtam, hogy ön mit tett vele.

A félelem érzése elszállt a méltóságos úrból.

— Álomban tett beszéd — legyintett fölényesen és elhatározta, hogy a kevésnél is kevesebbet fizet.

— Ön nagyon is jól tudja, hogy ez az álomban tett beszéd... igaz... Éppen ezért, nem is foglalkozom vele. Egészen mással foglalkozom. — Várt kicsit, mert a visszafojtott indulattól remegett a hangja és össze kellett szednie azt, amit mondani akart. — A lányom nem is sejti, hogy a beszédét kihallgattam. És nem is szabad sejtienie. Ezért vagyok itt.

A férfi meglepődve fölkapta a fejét. Fogalma sem volt róla, hogy az asszony ezen az úton hova akar kilyukadni.

— Ha megmondhatnám neki, hogy kihallgattam, nem kellett volna idejönnöm. Akkor egyszerűen nem engedtem volna ide többé. De nem mondhatom meg, mert kímélni akarom az érzékenységét, tisztelni a titkát és nem akarom megszegényíteni a bizalmatlan-

ságáért. Megvédeni azonban meg akarom hasonlító támadások ellen. — Fölemelte a hangját. — És meg is fogom... Zsuzsa beteg. Erős láza van. Pár nap alatt azonban rendbe jön, egészséges lesz. Akkor újra bejön. — Keményen nézett Biróra. — De amíg itt lesz, egyetlen percig, értse meg, egyetlen percig sem marad a hivatalos időnél tovább, és önnek az életére kell megesküdnie, hogy békében hagyja.

A férfi szemtelenül, komiszul elnevette magát.

— Nem volna okosabb, ha nem engedné ide többé? — Akkor legalább fillér nélkül megúsznám a dolgot, gondolta.

— Nem. Mert az magyarázattal járna és az éjszakai izgalom után nem akarom kitenni még izgalomnak.

— Ne fujja föl ennyire a dolgot. Az egész nem nagy eset. Mindennap ezerszer megtörténik és a lányok csak a legritkábban hálnak bele.

— Hála Istennek. Igazán a legnagyobb igazságtalanság volna, ha fiatal, minden szépre, jóra jogosító életek ilyen emberek miatt omlának össze.

Az építész dobolt az asztalon.

— Szóval, mi a kívánsága? — kérdezte pokoli módon szemtelenül, mert látta, hogy sem pénzről, sem tettelegességről nem lesz szó.

— Az, hogy a kislányt békében hagyja és itt tartja, amíg másik állást nem talál.

— Az elsőt megígérem, a másodikat azonban nem. Jogom van akkor elküldeni az alkalmazottaimat, amikor én akarom.

— Ezzel kivételt tesz.

— Zsarolni akar?

Az asszony végtelen útalattal nézett le a párnás székbe süppedő férfirra. — Mint valami undok pók vagy polip, — gondolta — amely mindenkitől, mindenkiből kivessi, kiszívja azt, amire szüksége van, azután elhajítja. Ha le tudnék szállni az ő nivójára, akkor könnyű helyzetem lenne, mert csak azt kellene mondanom: — igen. És nem merne nemet mondani, hanem szó nélkül engedelmeskednék. De mert nem tudok, magyarázni kell.

— Nem akarok zsarolni, mert ha akarnék, nem úgy kezdtem volna, ahogy kezdtem — mondta nagyon halkán. — Én csak, ha egyáltalán lehet, az emberi érzésnek csöpp szikráját akarom felébreszteni önben. És megértetni, ha bírom, azt, hogy nem lehet, hogy az emberek, akik önnek és az önhöz hasonlóknak kénytelenek dolgozni, az eszük, tehetségük, idejük kiszolgáltatottságán kívül a lelkükkel, a testükkel is ki legyenek szolgáltatva. Hogy azt is elvegyék tőlük. Nem lehet, hogy annak a fiatal leánynak, aki a szolgálatukba áll, pecsétet nyomjanak az egész életére. Hogy megmételezzék, hogy sokkal kevesebbre tartásák, mint a pénzen megvehető nőt. Hogy szétrombolják az idealizmusát és megöljék a hitét. Hogy pár hétig, amíg a szeszélyük, vágyuk diktálja; tartsák, azután irgalmatlanul kidobják és ezzel kérlelhetetlenül elültessék benne a meggyőződést, hogy a női munkánál nem a munka az első, *hanem a nő* . . . Én magam is dolgozó asszony vagyok, gyerekfejjel kezd-

tem harcolni az élettel és éppen ezért tudom, hogy mi nők csak úgy bírjuk ezt a harcot, ha az illúziókat valamennyire megőrizzük. Ha tehát ön holnap elküldi a lányomat, neki az lesz az első halálosan keserű érzése, hogy a falat kenyérért hiába hozta meg a legnagyobb áldozatot is. És telve lesz jogos gyűlölettel a férfi és utálattal az élet iránt. De mert dolgoznia kell, már szinte természetesnek veszi majd a hasonló próbálkozásokat. És értse meg! *Ezt nem akarom . . . Nem engedem!* . . . — lobbant fel a hangjában és szemében a visszafojtott indulat. — Sőt, meg akarom gyógyítani, el akarom felejtetni vele azt a szörnyű élményt. Ez pedig nem lehetséges másként, csak úgy ha egy ideig itt marad és ha önmagától mehet el innen. Akkor, ha lassan is, de megnyugszik majd, talán megbékül önmagával is és nem veszi el a munkába, a becsületes munkába vetett hitét. Csak ezt akarom mondani.

Még állt pillanatig, nézett szembe a férfival, azután, mert az nem tudott válaszolni, megfordult és szó nélkül kiment.

A férfi, mikor az ajtó becsukódott utána, úgy elbámult, mint még soha életében. De mert senki sem tudja megtagadni önmagát és mert legalább is az egyedülálló mindenkiből az jön ki, aki — leverte vastag, gyűrűs szivarjáról a hamut, újra a szájába dugta és mondhatatlan lesajnálással gondolta: — Buta tyúk. Soha sem kereshetett volna könnyebben pár száz pengőt. Dehát ez az a fajta, aki becsületből éhenhal.

9.

— Anyukám, kinek jelentetted be az itthonmaradásomat? — kérdezte pár nap múlva Zsuzsa és Bacsóné érezte, hogy felhő van a hangjában.

— Senkinek, angyalom.

— Szent Isten! Elfelejtetted?

— Légy nyugodt, nem felejtettem el. Levélben írtam meg és mellékeltem hozzá dr. Pethő bizonyítványát is.

— Jaj de jó — mondta megkönnyebbülten. — Úgy megijedtem.

— És miért ijedtél meg? Hát mi történhetik? Legfeljebb az, hogy mert mulasztottál: elküldenek.

— De drágám! Éppen azt nem akarom. Minden mást, csak azt nem. Hát nem tudod megérteni, hogy végleg lehetetlennek tartom, hogy te dolgozz értem? Igaz, kevés, szégyenletesen kevés, amit keresek, de mégis... valami... A kosztomra meg a cipőjavításra, pár pengő adósságtörlesztésre és ha jól megy, pár harisnyára futja belőle. Tudod — és magához húzta az anyja fejét — a jövő hónapban, mert már komolyan itt vannak a jó idők, veszek két világoskék blúzanyagot. Egyet neked, egyet magamnak. Teri kiszabja és esténként megvarrjuk mi ketten. Azután majd valami mást veszek. Ha nagyon jól gazdálkodom és nem ülök villamosra, minden hónapban vehetek valamit. És úgy örülök ennek, anyú. Mindketten nagyon rosszul állunk. A tavaszi kosztümről persze álmodni sem merek, de kis kiegészítések talán... mégis men-

nek valahogyan... És azután majd mégis csak többet keresek.

— A mostani helyeden bajosan, szívem.

— Hát ki akar ottmaradni? Azt hiszed azért, mert ott vagyok, már belenyugodtam az ottmaradásba is? Dehogy. Irodába menet mindennap megnézem a trafikban a hirdetéseket és amit jónak tartok, arra pályázom. Magda mondta, legjobb így tenni, mert ha állásban van az ember, könnyebben kap másik állást, mintha nincs állásban.

Bacsóné nem igen szerette Magdát. Kimondottan kifogása nem lehetett ellene, hiszen nem tudott róla semmit, csak érzett benne valamit. Hogy nem az, nem egészen az, amilyennek egy fiatal lánynak lennie kell. A keserves tegnapelőtt éjjel óta azonban megszűnt ez az érzés. Azóta Magda már nem az a kissé szomorún-keserűn beszélő fiatal lány volt előtte, aki azelőtt, hanem egy magányos virág, a mai életnek a harcosa és egészen bizonyosan... *az áldozata is*... Mint nagyon sok lány. Mint Zsuzsa is. Kegyetlenül összeszorult a szíve.

Zsuzsi meg tervezett tovább.

— Azután anyú, tudod, ha majd legalább száz pengő fizetésem lesz, minden hónapban félreteszek tíz pengőt, hogy egyszer, ha már kétszáz pengőnk lesz, elmehessünk kicsit pihenni. Ha csak a Duna mellé vagy a Balaton mellé is. Mert egyéb vágyunk még soká nem lehet. De ha már száz pengőnél is többet keresek meg te is dolgozol, akkor messzebb is megyünk. Társasutazásra... — Felnyúlt, megsimogatta

az anyja arcát és megkérdezte: Anyú! Nem nevensz ki, ha mondok valamit?

— Nem, drágám. Én semmiért sem nevetlek ki és mindig megértek mindent.

— Akkor jó. — Befészkelte magát az anyja ölébe. — Tudod, anyú, ha Magdával néha sétálunk, bemegyünk az utazási irodákba és prospektust kérünk. Azután hazajövünk és órákig... órákig nézegetjük. És kiszámítunk mindent. Hogy mennyibe kerülne egy út például Olaszországba. Milyen ruhák kellenének, mibe kerülnének a ruhák és az apróságok, amelyeket ott vásárolnánk. Azután kiszámítjuk Párizsba, Angliába, Svédországba és pontosan összeírunk mindent. És ha ez megvan, mert tudod, ezt úgy csináljuk, mintha tényleg utaznánk is, akkor mindenüvé összeállítjuk a megnézendők listáját is.

Leugrott a rekamiéről, kihúzta a fiókos szekrény legalsó fiókját és taláalomra kimarkolt belőle egy csomó színes lapot, tarka füzetet. Aztán újra bebujt a takaró alá.

— Nézd, anyú, itt van például egy olasz-görög-dalmát utazás. Firenze, Róma, Nápoly, Palermo, Messzina, Patrasz, Korfu, Velence. Az ára egységes turista utazással 500 pengő. Kell hozzá a pénzen kívül egy hosszú kabát kötött ruhával, egy jó délutáni ruha, amely a hajón este is jó, egy esti ruha és könnyű mosóruha cipővel, kalappal. A többi — és jóízűen elnevette magát — megvan a garderobban. — Azután kikeresett a csomagból egy firenzei prospektust. -- **Látod, anyú?** Ez Firenze... Itt a következőket kell

tenni. Ki kell menni a Piazza della Signoria-ra, ez Firenzének a legszebb tere és itt meg kell nézni a következőket. A tér közepén a tritonos Ammanati szökőkutat, előtte a kerek kövel, amelyen Savonarolát elégették. Ugyanitt Michelangelo Dávidjának márványmásolatát, attól jobbra a Loggia deli Lanzit. hátuk mögött a mindig sötéten folyó Arnót, a Palazzo Vecchiót és végül, de ezt legalább három napig kell nézni: a világ legszebb képtárát, az Uffizit. Hosszú keskeny papírszeletet veti el. — Nézd, itt van a legfontosabb szobrok, képek jegyzéke is. Azután meg kell nézni a Pittit, a Palazzo Medicit, itt az egyik legnevezetesebbet, a rejtett szobát, ahol a Mediciek a mérgeket készítették, a Dómot, a St. Lorenzo bazilikát, amelyet Szent Ambrozio szentelt fel és Brunelleschi tervei szerint építettek újra és az előkelők parkját: a Giordino di Bobolit. Dante szülőházát, a nagy művészek sírjait és végül, amikor már nem bírja az ember a látnivalókat, fel kell ülni az autobuszra és ki kell menni Fiesoleba. Itt az úton, az olajfaerdők, pineák, kaktuszok, narancs- és citromfák között, ki lehet pihenni azt a mondhatatlan sok gyönyörűséget, amelyet a város adott.

Bacsóné lámult.

— Mikor foglalkoztatok ti ezekkel a dolgokkal?
— kérdezte nagyon meghatottan.

— Amikor te munkában vagy. Egy ideig kézimunkázunk és ha elég, elővesszük a prospektusokat. Magda azt mondja, hogy ezek a játéktudások, tervezetések olyanok, neki, mint a pincelakónak a

napsugár. Mert Magda nehezen él, anyú. Én már régen szerettem volna erről beszélni veled, de Magda nem engedte. Azt mondta, nem akarja, hogy sajnáld. De most mégis elmondom, mert érzem, hogy valami ellenséges érzés van benned iránta. Pedig nem szabad, anyú. Magda nagyon jó lány és nagyon szerencsétlen. A mostohája utálja, az édesapja nem törődik vele. Sokszor enni is alig kap... Azt mondja, ha nyolcvan pengő fizetése lenne, rögtön elmenne hazulról. És mert a valóságban bútorozott szobába sem tud elmenni, elmegy gondolatban messzebb. És én megyek vele és tanulunk együtt, hogy hol, mit kell majd megnézni és mi miről nevezetes. Tudod, nem egyszer, amikor egy-egy városról nem tudtunk valamit kinyomozni, elmentünk az iskolába és megkértük az igazgató urat, engedje megnézni a lexikonban.

Bacsóné szomorúan simogatta a lánya haját.

— Szegény kicsikém.

— Miért sajnálsz, anyú?

— Mindenért... Az egész sivár... kietlen... jövőtlen szegény kis életedért.

10.

— Jó napot, professzor úr. — És Anna nővér arcán őszinte öröm ragyogott.

A professzor megállt. Fél szemüvege mögött ránézett az asszonyra és elmosolyodott.

Végtelenül kedves volt, amikor mosolygott. Sápadt aszkéta arcán úgy ömlött el a mosoly, mint őszi

kert fölött a napfény. Nyujtotta a kezét. Híres, milliószor áldott kezét, amellyel emberek ezreinek az életét mentette meg, és amely márványba faragva fekszik a párizsi egyetemen, a világ többi hasonló nagyjainak keze mellett.

— Jó napot, Anna. Nagyon régen nem láttam.

— Három éve, professzor úr. Amikor az agytumoroperációt csinálta.

— Igaza van. — Cigarettdát vett elő. — Mondja, ráér kicsit?

— Igen. A betegemnél látogató van.

— Ki a betege?

— Egy nyolcadikos fiú. Lábszárcsonttöréssel.

— Jöjjön be hozzám. Fél órám van a következő operációig. Elbeszélgetünk.

— Boldoggá tesz, professzor úr.

A professzor szanatóriumi szobája olyan volt, mint egy szegény diák szobája. Kemény, keskeny heverő, íróasztallá előléptetett síma asztal, két karszék, kis gömbölyű asztallal, az ablakon fehér mósófüggöny, és nagy feszület a falon.

A professzor közismerten Istenhívő volt. Soha egyetlen műtétbe sem fogott, amíg meg nem állt a műtő vagy a szobája ablakánál és néhány pillanatig elmélyülten, magábfordultan nem gondolt Istenre. Ilyenkor arca, mintha egy titokzatos kéz letörölte volna megszokott kifejezését, teljesen átváltozott. Olyan lett, mint a középkori képeken a szentek arca. Merev, szinte nem is élő, amelyben a szem teljesen a másik

világ felé fordult és egész lényé ahogy állt, annak a sik világnak a képét vetítette vissza.

A professzor imádkozik — gondolták tisztelettel, bámulattal és csodálkozással a körülötte lévők és nem tudták, hogy a hitnek és tudásnak e komplexusában a professzor szemében melyik az első.

Mikor leültek, a professzor figyelmesen megnézte Annát.

— Nincs jó színben. Fáradt. Kimerült. Sovány. Nagyon sokat dolgozik?

— Sajnos, nem. De nem leszek fiatalabb. Azonkívül mostanában mintha nem is volnék egészen jól.

— Miért nem vizsgálta meg magát?

— Mert tudom, hogy mi lenne a diagnózis. Két hónapi pihenés... Két hónapi teljes kikapcsolódás. És arra nincsen lehetőség.

A professzor meleg barátsággal nézett az aszszonyra. Húsz év barátsága volt ebben a nézésben. Benne volt az a pillantás is, amellyel a gyerekaszszony igyekezetét honorálta, aki jól berendezett úri otthonából lépett a katonakórház karbolszagú műtőjébe és halottfehér arccal énekelte a: harminckettes baka vagyok én-t, miközben a somogy megyei bakának, akit a szíve miatt nem lehetett narkotizálni, ő a beleit rakta rendbe és bevarrta a hasát. Ahogy erre gondolt, hallotta még a bakának a hangját is. — Ha a nővér énekel nekem a harminckettest, — mondta — csinálhat velem a doktor úr, amit akar. Meg se mukkanok. — Nem is mukkant... Anna fogta a kezét, nézett rá simogató, gyógyító pillantással és a jó Ég tudja hány-

szor fujta el remegő, akadozó hangon a nótát. A baka, aki egyedül feküdt fel a műtőasztalra, a műtét után cigarettára gyujtott, de Annát úgy kellett felmosdatni... Benne volt a nézésében az az elismerés és mély sajnálat is, amellyel abban az időben nézte, mikor az ura hősi halált halt. Olyan volt akkor, mint a virág, amelyet kiteptek a földből. Fehér, valószínűtlenül törekeny, aki úgy imbolygott az óriási kórháztermekben, mintha a lába nem is érte volna a földet. Néhány hetes anya volt, és hogy a fájdalomba bele ne űrüljön, meg hogy a fájdalomtól a gyereke ne mérges tejet kapjon, egészen otthagya szép, kényelmes lakását, beköltözött a kórház egyik csöpp, kamrából alakított szobájába és hogy a gondolkozástól szabaduljon, vállalt minden inspekciót és minden munkát. Hős volt ez az asszony, akit imádtak a sebesültek, szerettek, becsültek az orvosok... Benne volt ebben a nézésben az elismerés és barátság, amellyel azóta is kísérte hivatása közben és a sajnálat, részvét, hogy ilyen fáradtan, legyengülten látja.

— Anna, nem volna jó, ha férjhezmenne? — kérdezte, miközben cigarettáját széjjelnyomkodta a hamutartóban. — Még szép, kívánatos, vonzó és ha akarná, bizonytal sikerülne. Akkor nyugodtan élhetne, kevesebb munkával, esetleg egészen gond nélkül és nemcsak tökéletesen összeszedhetné magát, hanem hosszú évekre meghosszabbíthatná a fiatalságát is. Foglalkozzon ezzel a gondolattal. Kísérlelj meg. Hígyjen nekem, Anna. Öreg ember vagyok, régi barátja magának, ismerem az életét, az embereket és ezek-

nek az alapján mondom: változtasson az életén. Ma még lehet... De talán... ma van már a *tizenegyedik óra*. Ha ez is elmúlt, ha nem ragadja meg... félő, hogy egészen késő lesz. Félő, hogy meg fogja bánni. Mert a munka is mindig nehezebb lesz. Mindig hamarabb fárad és ha a tizenkettedik óra is beköszöntött, munkát sem kap majd. Mert ez is egyik gaz igaztalansága a férfi által teremtett felfogásnak. Hogy a férfi, ha meg is öregszik, ha csak nem tehetetlen, még dolgozhat, még emberszámba mehet. A nő nem... A nő, ha megöregedett... semmi... senki... Nem kell senkinek, semmire. Ha a legkülönb is. A nőnél úgy veszik a kort, mint a legsúlyosabb bünt. És mindent megbocsátanak neki, a legnagyobb áruulást, a legaljasabb aljasságot is, csak azt nem, hogy megöregedett. Gondoljon erre, Anna. Ma még nem késő és ma még módja van rá, hogy szép, nyugalmas öregséget biztosítson magának.

Anna, a fehér kötényén fekvő kezeit nézte. Soványak voltak és a kék ér úgy átütött a bőrön, mint a selyempapíron. Gondosan ápoltak voltak, de látszott rajtuk az állandó munka és a rengeteg kézmosás nyoma.

— Én nemesak most, a tizenegyedik órában gondolkodom erre, professzor úr — mondta szomorúan. — Gondoltam már a nyolcadiknál, kilencediknél is. De mindig hiába gondoltam. — Összekulcsolta a kezét, a fejét rátámasztotta és a professzorra nézett — Mondja professzor úr, ki vesz el szegény nőt? Akkor, amikor gazdag is annyi van, amennyi soha nem volt

és amikor azok az értékek, amelyekért hajdanában örömmel elvették a szegény vagy nem egészen szegény lányokat, úgy kimentek a divatból, mint a krinolin és a cugos cipő. Ez az egyik ok. A másik, hogy azok a férfiak, akik korban hozzám illők volnának vagy lekötöttek, vagy ha megházasodnak, tizennyolc-húsz éves lányokat vesznek el.

— Marhák.

— Ők azt mondják: okosak... És lehet, hogy főként eleinte, nekik van igazuk.

— Se eleinte, se később nincs igazuk. Ötvenéves, deresedő vagy kopaszodó fejjel, kisebb-nagyobb pocakkal és különféle fogyatékossgal nem lehet a férfi egy húszéves lány ideálja.

— Professzor úr téved. Ők nem is akarnak ideálok lenni. Egy részük tisztában van azzal, hogy az ilyen házasságot nem a lényükért, férfivoltukért, hanem kizárólag... az erszényükért kötik velük. A fiatal férfiak ma anyagiak híján nem igen házasodhatnak. És mert a lányok meg férjhez akarnak menni, mindenáron és minél előnyösebben, hozzámennek az apjuk korabeli férfihoz és nem egyszer robbantanak széjjel harmonikus házasságokat. Gondolja hát professzor úr, hogy akkor, amikor ez a helyzet — és ez, mert rengeteget hallok erről és répten-nyomon látom, — olyan asszony, aki húsz éve dolgozik és akin ennek a húsz évnek a nyomai meglátszanak, férjhez tud még menni?

— Nemcsak agyalágyultak vannak a világon.

— Nem tudom, professzor úr, hogy agyalágyul-

tak-e azok, akik így gondolkoznak, de én csak olyanokkal találkoztam, akik így gondolkodtak. Negyven éves életemben egyetlen férfi volt, aki feleségül akart venni. Az uram... A többi csak szeretőnek akart. Rövid lejáratú játéknak, olesó, felelősségmentes szórakozásnak. És arra... legalább is a saját megítélésem szerint... kár volnék, professzor úr.

— Tökéletesen igaza van. De mondja, milyen férfi volna az, akihez hozzá menne?

Anna elmosolyodott.

— Miért? Van részemre egy férjjelöltje?

— Sajnos, nincs. Csak kíváncsi volnék tudni, mik az igényei.

— Azt hiszem, nagyon sok. Rendes, jó ember, akit szeretek, aki szeret, olyan fizetéssel, amelyből egy kétszobás otthont fenn lehet tartani.

A professzor a fejét csóválta.

— Ésilyent nem talált?

Anna kérdéssel felelt.

— A professzor úr sok rendes, jó nőt ismer, akit szeretni tudna és akivel el tudná tölteni az életét?

— Igaza van — mondta beismerően és felállt.

Anna szintén.

— Éppen azért, — folytatta az asszony — bele kell nyugodnom abba, hogy egyedül maradok.

— Hiszen ha csak az egyedüllétről lenne szó, nem volnának aggályaim. Az egyedülléttől csak a buta ember fél, mert csak az kevés önmagának. De arról is szó van, hogy bír-e és meddig bír dolgozni?

— Egyelőre nem gondolok erre. Egyelőre dolgo-

zom és örülök a kis lányomnak. Ha azonban majd rákerül a sor és a kis lányomnak már nem lesz szüksége rám, semmiesetre sem fogom megvárni, hogy nekem legyen szükségem rá.

— Hanem? — kérdezte nagyon komolyan.

— Professzor úr. Aki annyiszor találkozott a halállal, mint én, az nem fél tőle.

— Igaza van. Nem is kell félni. — Megfogta a kezét. — De ne foglalkozzon ilyen gondolatokkal. — Inkább azzal, hogy jön valami. Valami csoda...

— Ha jön, beszámolok róla.

— Rendben van. És még egyet.

— Parancsoljon.

— Én leszek a tanuja.

Anna elnevette magát.

— Igen. Ennek a nászajándéknak az árát azonban máris elküldheti jótékony célra.

Azután köszönt és kiment.

A professzor utána nézett.

Milyen bárgyuk a férfiak — gondolta. — És mennyire nem értelmi lények. Érett fejjel zöld gyerekek kellene nekik, akik a hátuk mögött kinevetik őket, de szemben elhitetik velük, hogy többet érnek, mint a huszonöt évesek. Csak próbálnák meg a hülyék egyik nap azt mondani: — Drágám, tönkrementem... Egyszobás lakásba költözünk és elküldjük a személyzetet... — Hüh, de kijózanodnának a vihartól, ami erre következne. Akkor majd rájönnének, hogy nem ők kellettek, hanem a bunda, az ékszer, a nyaralás, a jó, gondtalan élet. Dehát, — és ivott egy kortyot az

asztalra készített citromos vízből, — miért ne hinnék azt a filiszterek, amikor Hauptmann is ezt hiszi és ennek igazolására megírta a Naplementét.

Ránézett az órára.

Még öt perc — állapította meg. — És odalépett az ablakhoz. Kinézett a lombtalan, fázó fákra, agyát kényszerítette, hogy elszakadjon a földtől, szívét, hogy felemelkedjen az Ég, az Isten magasságáig és kérje Öt, hogy legyen mellette, vele, ha majd a fehér mütőben a vakító lámpafényben egy embertársa életét a kezében tartja.

11.

— De Irénkém, mégsem volna szabad, hogy ennyire letörjön a dolog. Hiszen — végtelenül szomorú, de azt kell mondanom — annyi esztendő után már hozzászokhattál.

Benkő Kálmánné kisimította arcába hulló sűrű, barna haját.

— A megcsalást meg lehet szokni, Anna, de a *mellőzést* soha. Akkor sem, ha, mint én, tíz esztendeje élünk benne. Igaz, néha elalszik kicsit, máskor meg belefojtjuk a munkába, kötelességbe, gyerek iránt érzett szeretetbe, megint máskor igyekszünk józanok, okosak lenni és elhitegni magunkkal, hogy ez az élet, és főként... ez a *házasság*... De vannak percek, órák, amikor kegyetlenül ráébredünk, hogy amit teszünk, csupa hazugság... csupa csalás... - Megfogta, megszorította Bacsó Tamásné kezét és végtelenül szomorúan mondta. — Nézd Anna. Negy-

ven éves vagyok. Csinos... Ápolt... értelmes... A férfiak észrevesznek, udvarolnak. Mondd hát, te jobban ismered az életet, többet láttál, több emberrel jössz össze, hogyan lehet mégis, hogy az uram... nem törődik velem? Már több, mint tíz esztendeje nem törődik és én cipelem ennek az átkos nemtörődésnek elsősorban nem testi, hanem a lelki átkát és megálázását.

Bacsó Tamásné nézte a barátnőjét. A fínom, nagyon emberi, nagyon női arcot, amelyen nem az volt szép, hogy szép volt a barna szeme, a formás szája, a keskeny orra, az egészséges, jól ápolt bőre, hanem az, ami ezeken túl a lélekből táplálkozó szépséget adott neki. Ez az arc olyan volt, hogy jó volt ránézni és a közelében az embernek jól kellett éreznie magát.

És mégis... Az ura tíz esztendeje nem simogatta, nem csókolta meg... Mert azok a simogatások és csókok, amelyeket futtában, hazatéréskor meg elmenőben dobott rá, körülbelül olyanok voltak, ahogyan a kalapját akasztotta a fogasra. Gépiesek, gondolattalanok. Annyira, hogyha valaki ilyen csók és simogatás után megkérdezte volna Benkő Kálmánt, hogy mit is csinált tulajdonképpen, bizonytalannal nem tudott volna feleletet adni.

— Miért mondtad, hogy a megcsalást meg lehet szokni, de a mellőzést nem — kérdezte Anna a felelet helyett.

— Mert úgy van. Mert azzal, hogy megcsalják, minden okos asszonynak számolnia kell és meg is kell szoknia a gondolatot. Már akkor, amikor tudja, hogy

az ura *csak őt szereti* ... Mert a férfinél a legnagyobb szerelem sem zárja ki a csalást. Sőt, utána megnyugtatja magát, hogy azért *igazán* ... csak a feleségét szereti. Éppen ezért a csalások sokszor nem is eredményeznek lelki eltávolodást. Még testiit sem. Ezek csak olyan kiruccanásfélék, mint mondjuk ... egy kissé zajosabb férfivacsora ... *A mellőzés* ... az más. A teljes testi és lelki elszakadás ... Amellett már minden egyéb ... hazugság ... A külső keret is: a simogatás röpke, homlokra vagy a hajra lehelt csók és a belső: a mindennapi élet felszínen lévő dolgainak a megvitatása. Hazugság, mert mellette olyan elzárt belső világ épül ki, amelynek nagyságáról, eseményeiről, mélységeiről és izgalmairól a másik embernek fogalma sincs. Nem lát belőle semmit. Csak érez. Azt, hogy ... *van* ... Hogy *mi van* ... nem tudja. Azt sem tudja mindig, van-e mögötte nő. De azt mindig érzi, hogy neki ... ahhoz a külön világhoz *semmi köze és hogy abban egyetlen zug sem az övé*. És minél nagyobb lesz az a világ, minél jobban terjeszkedik, a két ember annál messzebb kerül egymástól. Érted-már?

— Értem.

— Na látod. Itt vagyok én ... A legmesszebb ponton. Annyira itt, hogy már nem is csak néha, mint előbb, hanem állandóan ilyenfélét kérdezek magamtól. Miért vagy még vele? Miért nem mész el? **Miért** kell állandóan azt érezned, hogy a férfi, akivel egy földél alatt élsz, messzebb van tőled, ismeretlenebb előtted, mintha a Marson élne. Miért engeded

megalázni magadat azzal a hazug hozzá tartozással, hogy: a gyerek, a név, a múlt hozzád köti. Mert nem köti... A gyerek az apát sohasem köti és csak a leg-ritkább esetben tartja vissza valamitől. A név sem számít. A múlt? Az is csak talán időbelileg. Azért, mert a fiatalságot, a töretlen erőt jelenti. A férfi sokkal jobban a jelenben él és sokkal inkább a jövőbe kapaszkodik, hogysen a múlt fontos lenne neki. A múlt csak az asszonynak fontos, mert csak az asszonynak veszteség. Az asszony tudja, hogy legnagyobb értékéből a fiatalságából, minden nappal veszít, a férfi meg azt hiszi, minden veszített nappal férfiasabb, többet érő, okosabb lesz.

— Ők erre azt mondják, nem tehetnek róla, hogy a szerelmük elmúlik.

— Nem is mondjuk, hogy tehetnek, hiszen mi sem tehetünk róla, ha a miénk elmúlik. És mégis... ha el is múlik, a múlt összekötő kapcsán az élet leg-szebb részét beragyogó szerelmen és a gyereken keresztül talán, ha nem is nagyobb, de önzetlenebb, mélyebb közösségben élünk velük. A szerelem örökkévalóságában csak dédanyáink hittek. Mi már régen tisztában vagyunk vele, hogy a szerelem a férfinéél nagyon rövid életű. Azt azonban mi is csak akkor tudjuk meg, hogy a férfi belső életének is a szerelem az egyetlen irányítója... ha már elveszítettük. Mi tudunk szeretni szerelem nélkül is... Csak szeretettel... A férfi nem... A férfinak egyetlen igazi gyújtópontja van. A szexualitás... Ha a nő elvesztette ránézve a szerelmi ingert, mindent el-

vesztett... Mi teljesen fel tudunk oldódni a szeretetben, jószágban is, a férfi csak a teljes testi odaadásban. Ezért fordul el tőlünk, ha a testi odaadás megszűnik és *ezért vesz vissza minden lekit is*. Tudod, — és mondhatatlan szomorúsággal végighúzta ujjait az asztalon álló nagy, hosszúszerű vörös tulipánokon — én most valahogy úgy állok az urammal szemben az ő visszalopott érzései, gondolatai, életközösségei mellett, mint a gyerek, aki valami gyönyörű játékot kapott, de akitől még mielőtt igazán kijátszhatta, kiörülhette volna magát, elvették a játékot.

Pár pillanatig csend volt. Kicsit nehéz csend. Fájó csend. Olyan, amelyben a hangtalanság többet mond, mint a szó. Mert a csend az, amely beszél. A csend tud legjobban, legszebben susogni, leghangsabbban beszélni, legfájdalmasabban ordítani. A csendnek különféle nyelve van. Mindenki számára más. Mást mond az öregnek, fiatalnak, mást a szerelmesnek, csalódottnak, mást a férfinak, a nőnek. A csend mindenkinek arról beszél és legjobban, legszebben vagy legszomorúbban beszél arról, amiről az illető beszéltetni akar. A szerelmes boldogságát az égis emeli, a csalódottat megsemmisíti fájdalmában, az elmélyedőt még nagyobb mélységekbe viszi és a szomorúnak megmutatja az élet értelmetlenségét.

— Látod, — mondta Anna végre — ha ilyeneket hallok, örülök, hogy egyedül maradtam.

— Örülhetsz is. Legalább csorbítatlanul megőrizted a házasság szép emlékeit.

— Ha a professzor megengedi, nem bánom, de másként nem.

Megengedte. Nem hosszú időre és kikötötte, hogy a nővérnek mellette kell maradnia.

Ez utóbbi nem volt egészen ínyére Sárosynénak, mert úgy érezte, az ápolónő jelenléte, ha még olyan szerényen meg is húzódik a sarokban, egyik-másik vendégének esetleg kellemetlen lehet. Ami érthető, mert az ápolónő látása mégsem tartozik a legvidámabb dolgok közé. De Ági olyan végtelenül makacs. Konokul ragaszkodik ahhoz, amit kitalált és visszaél azzal, hogy ő csak a mostohája. Most is kérte, ne jöjjön ki. De nem tágitott.

Hát jó, jöjjön. Az egyik sarokban majd csináltat neki helyet. Közel az ajtóhoz, hogy az ápolónő gyorsan ki- és betolhassa. Így nem veszik majd túlságosan észre.

De észrevették. Fehér, elomló ruhájában, — mert arról szintén nem mondott le, hogy az estélyre felöltözzön — szép szőke fejével, tolókosija mögött a fehérbe öltözött ápolónővel, sokkal szembetűnőbb volt, semhogy egyetlen ember figyelmét is elkerülhette volna.

Pedig jó néhányan voltak. A szalon, az ebédlő, az úriszoba, a hall és a télikert szinte nyüzsgött. Frakkos férfiak és derékig mezítelen nők ültek, álltak, sétáltak mindenfelé. Agyondolgozott férfiak és agyon-

pihent nők. Mert a férfiak, akik itt voltak: bank-
 emberek, orvosok, professzorok, ügyvédek, vállalko-
 zók, birtokosok, nagykereskedők, mind reggeltől estig
 dolgoztak, részben, mert a pénzszerzés örök vágya
 hajszolta őket, részben, hogy fényűzőn el tudják tar-
 tani, akit idehoztak: a feleségüket és még fényűzőb-
 ben, akit nem hoztak ide: a barátnőjüket. Olyan
 akad egy-kettő, akinek csak barátnője, de egyetlen-
 egy sem, akinek csak felesége volt. Mint ahogyan az
 asszonyok között sem igen találkozott, akinek, ha
 komolyabb ügye nem is, de erős flörtje nem lett
 volna. Ami nagyon érthető, hiszen semmi egyéb
 dolguk, elfoglaltságuk nem volt. A háztartáshoz nem
 értettek, különben is ott volt a szakácsnő, szobalány,
 sok helyütt még inas is, és a nap huszonnégy óráját
 mégsem lehet kizárólag szabóval, kalapossal, kozme-
 tikussal, bridzssel, korzóval, cukrászdával eltölteni.
 Kell valami tartalom is. Valami kis izgalom, kis szín.
 Valami, ami érdekli az embert. Ami kitölti az idejét.
 Ami felgyújtja fáradt fantáziáját. Mert ezek a drága
 selymekbe, bársonyokba, prémekbe burkolt, ékszertől
 csillogó dísznők, ezek az eleven ruhafogasok, leg-
 feljebb ha törvényes szeretők voltak, de feleségek,
 gondmegosztók, segítségek, semmiesetre sem. Önző,
 üres, léha lények voltak, akiknek szemében a férj nem
 egyéb, mint pénzszerző gép. Valaki, akiből kiszívják
 az estélyi és egyéb ruhák árát — amelyekben másnap
 pompáznak —; az ezüstréka- és nerzkepeket —
 amelyekkel a barátnőiket pukkasztják —; a brilián-
 sokat, — amelyekből soha sincs nekik elég—; az üdü-

késeket — amelyekben a semmittevéseket pihenik ki —; az utazásokat — amelyek szintén csak az új ruhák és új szórakozási lehetőségek szempontjából érdeklik őket —; a nagy háztartás költségeit — amely minden felfokozott kényelmi igényt kielégít — de amelyben fogalmuk sincs arról, mikor van nagy-takarítás és amelyben halálosan terhükre van az is, hogy a szakácsnővel elszámoljanak.

A gyerek? Ha van, a Fräuleinnal, misszel, mademoisellel él a legtávolabbi szobában, mert idegeik, amelyek remekül bírják, sőt nélkülözhetetlenek találják a mulatók pokoli kakofóniáját, a bridzs-csaták soha véget nem érő izgalmait, az örökös éjszakázást, szórakozáshajszolást, szeszt, cigarettát: ezek a jó idegek a gyermeklármánál felmondják a szolgálatot.

A férj? Mindent rendjénvalónak tart, vagy legalább is úgy mutatja. A pénzkidást és a háztartást az üres, léha életet és a flörtöket, sőt . . . sokszor a szeretőt is . . . Néha legjobb barátságban van a felesége szeretőjével és megállapodik az asszonnyal, hogy egymástól függetlenül, szabad életet élnek. Hogy helyett miért nem bontják fel inkább a házasságot, azt persze más gondolkozással és főként más lélekkel bajos volna megérteni. Mert még azt sem lehet mondani, hogy a „világ“ miatt teszik. Hiszen a világ, vagyis a világnak az a része, amelyet ők így neveznek, és amely érdekli őket, minden lépésükről tud. Tudja, hogy a férjtől melyik szfnésznő, táncosnő vagy privát asszony kapott autót, villát, nerzbundát és hogy az asszonyt ki követte a Semmeringre.

Dehát mit számít ez? Ebben a társaságban csak egy dolog számít. A Pénz . . . E körül a bálvány körül forog minden, ezért elnéznek, megbocsátanak minden becstelenséget és lenézik, megvetik azt, akit, amit pénzért nem lehet megszerezni. Igaz, hogy majdnem mindent meg lehet. Még a címet is, a méltóságos címet, amelyet nagyobb göggel viselnek, mint az uralkodók a koronáikat. Ami érthető, mert a királyi fő korona nélkül is királyi, ezek azonban olyanok lennének cím nélkül, pénz nélkül, külső dekoráció nélkül, mint a kócbabák. Ezek azok, akikre a boldog békeidők egyik legnagyobb koponyájú politikus képviselője, majd minisztere azt mondotta: *„Tisztelettel állok meg minden rom előtt, amely a középkorból származik. Pietást kelt bennem a multnak látása, de mikor elmegyek egy parvenü parkjába és ott látok egy mesterséges romot, amely százezer forintba került, akkor kacagnom kell.“*

Ebben a parvenü társaságban nem úgy mutatták be az embereket egymásnak, hogy X. Y., hanem X. Y. méltóságos úr, vagy X. Y. őméltósága. Komoly, okos embernek mosolyrakészítő volt ez, mert a komoly, okos ember felteszi, hogy az egy szalonban lévők, ha nem is méltóságosak, de okvetlenül . . . urak. És végeredményben mégis ez számít talán . . .

Ezek között azonban nem ez számított. Ezek között halálosan fontos volt a cím és a pincér még egyszer annyi borraivalót kapott, ha hangosan, hogy a fél kávéház hallja, adta tovább a megrendelést. — Egy szűrt kapucinert a méltóságos úrnak . . . Éppen

úgy, a kártyaveszteség sem fájt, ha az okos partner sajnálkozóan, de tisztelettel átszólt a zöld asztal fölött: — ma határozottan pechje van a méltóságos úrnak... Ezek a férfiak és nők, ha utazáskor átlépték a határt, arra gondoltak fájó szívvel, hogy a határon túl, úgy mint a közönséges emberek, ők is csak signor, signora vagy monsieur és madame lesznek.

A pénznek minél csillogóbb, bántóbb felhasználásán kívül csak azon igyekeztek kétségbeesetten, hogy minél méltóságosabbak legyenek. Éppen ezért minden volt bennük, csak méltóság nem.

Ezekből az emberekből tevődött össze az inkább fényesen, mint jó ízléssel berendezett Sárosy-villában összegyűlt társaság. Az a társaság, amelyben a jelentékeny résznek rettenetes szűk volt a témaköre, de annál nagyobb az ismeretségi köre. Volt asszony, aki büszkén emlegette, hogy száz helyre jár és volt férfi, aki gőgös volt rá, hogy újságon kívül semmi egyébbet nem olvasott. Ezeknél a tudós: kicsit bolondszámba, az író, festő, szobrász: különcszámba ment. Persze azért vendégül látták, sőt szívesen is hívták őket. De az más... Az ember, ha szórakozik, elvégre szívesen van együtt csodabogarakkal is. De magukhoz hasonlónak vagy maguknál értékesebbnek tartani őket? Isten őrizz! Azt nem... Itt mindenki annyit ért, amennyi a zsebében volt és a diplomák is csak annyit számítottak, amilyen összegeket képviseltek. Amennyit meg lehetett keresni velük. *Eszme... Morál... magasabbrendűség... belső élet... lélek... szív... érzés...* Ugyan kérem! Rendes, pénzkereső

embernek ilyen butaságokra, feleslegességekre igazán nem marad ideje. Amit a pénzhajza meghagy, az kell a kaszinónak, bároknak, kedves, könnyű kis nőknek, akikkel remekül lehet szórakozni és akik igazán nem terhelik az embert ilyen feleslegekkel.

Az asszonyok meg? Na igen, amit meghagy nekik a bokros társadalmi élet, a szabó, fodrász, kalapos, kozmetikus, bridzs és cukrászda, az igazán kell kis magánéletre. Hogy a magánélet néha a férjük legjobb barátja, fiatal titkárja, a nővérük férje, a férjük öccse, egyik divatos jazz-karmester, felkapott parkettáncos vagy hasonló, azon igazán kár megbotránkozni. Éppen úgy azon is, hogy ha rászorul, hát igen... kicsit támogatják is... Különösen, ha a nő már korosabb és hát, igen... és hát a fiú meg fiatal és csinos.

13.

Anna nővér, mert egyik vendég úr már igazán feltűnően nézte, zavarában betegéhez hajolt.

— Ágika, késő van már. Félek, elfárad. Menjünk lefeküdni.

A szép szőke gyereklány csillogó szemmel meg-rázta a fejét.

— Nem, nem fáradok el. Hagyjon még, kedves nővér.

— Jól érzi magát?

— Remekül. Különösen, ha a nők nem jönnek ide és simogatás ürügye alatt nem borzolják össze a

hajamat, meg ha elég hangosan és mulatságosan szölgják le egymást.

— Én nem borzolólok össze a haját, igaz, hogy nem is szölok le senkit — állt meg a kislány előtt az úr, aki Anna nővért már hosszú idő óta kitartóan nézte — csak megkérdezem, mikor lesz egészen egészséges?

— Az a jó Istenkétől és a professzor tudományától függ. És mert én határtalanul bízom mind a kettőben, remélem, mihamarabb.

— Mit mondott a professzor?

— Hogy vigyázzak és hogy... nem olyan nagy eset az egész.

— Négy borda, meg egy lábiörés?

— Egyik iskolatársnőm fivére négy törött bordával díjlovaglason vett részt. És nyert... — Felsőhajtott. — Igaz, ő katonatiszt, én meg csak leány vagyok. Akarja, hogy a nővérek bemutatassam?

Ezt csak úgy mellékesen kérdezte, mert közben állandóan mulatott, hogy a férfi egyetlen pillanatra sem vette le szemét a nővérről.

— Ha lenne olyan kedves.

— Móra Pál, apa jóbarátja.

— Nagyon örvendek, kedves nővér.

— Jó estét.

— Bizonyosan nagyon csodálkozik, — kezdte a férfi a beszélgetést, — ha azt mondom, hogy képről már nagyon régen ismerem.

— Lehetetlen, — tiltakozott az asszony.

— De igen. A legkedvesebb volt barátom és katonapajtásom jóvoltából.

— Bacsó Tamásnak hívták.

— Igen. Egy fedezékben laktunk. A parancsnokom volt.

Annának mintha köd szállt volna rá, elszürkült a szeme.

— Istenem. Akkor sokat tud róla.

— Mindent.

— Vele volt? — nehezen, akadozva mondta ki — akkor is... amikor elesett?

— Igen. A gránát, amely őt megölte, engem csak elszédített.

Az asszony összetette a kezét.

— Beszéljen róla — könyörgött. — Az utolsó napjairól. A legutolsó levele pontosan öt nappal előbb kelt, mint elesett.

— Nővér — nézett fel a kislány, aki pedig az előbb semmi áron sem akart kimenni — talán jobb lenne az én szobámban. Itt olyan nagy a zaj.

— Megengedné?

— Boldogan. Menjünk, máris menjünk — türelmetlenkedett.

A kényelmes betegkocsi kigördült az ajtón. A vendégek alig vették észre.

Nem csoda. Annyira el voltak foglalva. Toilettel, persze egymáséival, flörttel, emberszólással.

— Nézd, — hajolt mérgezett mosollyal Sárosyné füléhez Biró Józsefné — milyen remekül sikerült

Vilma operációja. Alig néz ki többnek, mint . . . amennyi.

— Ne légy ilyen rosszmájú. Ne légy drágám, mert egyszer . . . mi is rászorultunk majd az irgalomra. — Amíg ezt mondta kedvesen és bókolva, arra gondolt . . . te már régen rászorulsz. Tizenöt éves korod óta. Rá, mert olyan formátlan és ellenszenves vagy, amit csak a legnagyobb jóakarattal lehet elviselni. — Ne bántsd Vilmát — folytatta. — Igazán csinos és feltűnően elegáns.

— Az Grete érdeme és nem az övé. Ő öltözteti. Sajnos, nagyon jól öltözteti, Te, mondd — kérdezte izgatottan — itt lesz Gonda?

— Nem lesz itt. Nem hívtam meg.

— Kár. Igazán remek hecc lett volna. — Azután csak úgy, könnyedén, tipikusan pesti, üres, felületes, éppen csak hogy kérdezzen valamit módján, ami azonban egyáltalán nem érdekli, utána szólott egy szintén túltáplált, túlrózsaszínű nőnek. — Hogy élsz, drágám?

— Hát csak úgy . . . úgy . . . vonszolom magamat. — Felelt vissza a válla felett.

— Látszik rajtad.

Azután otthagya a háziasszonyt és Móráné után ment.

— Vilmám — lelkenozte — nem állhatom meg, hogy ne gratuláljak. Olyan vagy, mint egy lány. Valamennyien elbujhatunk melletted. Azok is, akik tíz évvel fiatalabbak vagyunk. És a ruhád. Valóságos álom. Költemény. Úgy-e vagytonba került?

A feleletet persze, mint soha, most sem várta meg. Azok közé a nők közé tartozott, akiknél a kérdőmondat mindig másik témának a kezdetét jelenti. Most is így volt.

— Igaz — és a szeme sarkából felnézett rá — mit szólsz Olga és Gonda eljegyzéséhez? Úgy-e megjövendöltem? Hiába, Olga okos asszony, nem lehet a lábáról levenni, csak az anyakönyvvezető árán. Szerettem volna személyesen gratulálni nekik. Sajnos azonban, Elza nem hívta meg őket. Amilyen buta, kitelik tőle, azért... hogy fájdalmat ne okozzon... neked.

A szúrás talált, de Móráné nem mutatta. Sőt.

— Egyáltalán nem okozott volna fájdalmat.

— Én azt hittem... — és sunyin elmosolyodott hogy Gonda téged mélyebben érdekelt.

— Egyáltalán nem érdekelt, — És vigyázott, hogy a hangja semmitmondó legyen.

Azután szétváltak. Móránéhoz egy úr csatlakozott, aki ismerte a Gonda-ügyet és tudta, hogy az asszony most, éppen mert keserű, csalódott, elhagyott, könnyen kapható. Udvarolni kezdett hát neki. Meggyőződés nélkül, csak úgy mesterségből.

Bíróné meg egy másik asszonyhoz lépett. Pár hetes asszonyhoz, akinek homályos célzásokat tett az uralgatókora legénykori kalandjaira, amelyek — ej... ej... az ilyen csirkefogónak sohasem jön meg igazán az esze — ha nem leszel okos, könnyen ismétlődhetnek. Azután egy kövér, nagyon dekoltált hátú tanácsosné mellé ült és maliciózus megjegyzéseket tett a dekol-

lázsból kibukkanó hurkákra. Olyan volt, mint a kútmérgező. Még a dicsérete, bókja, simogatása is mart.

— Ha meghal egyszer, ha egyáltalán meghal valaha, a nyelvét külön kell agyonverni — mondta a háziúr, aki viszont, mikor Bíróné ott hagyta a párhetes asszonyt, a legnagyobb tüzzel kezdett udvarolni neki.

Mert ezek között az emberek között ez is a legtermészetesebb volt. Hogy mézeshetes asszonyokat elcsábítsanak és az asszonyok leplezetlenül vadásznak fiatal férjekre. Talán nem is tisztán romlottságból vagy gonoszságból tették ezt, hanem unalomból, sportból, statisztika gyarapításból, mert ebben a osztályban szerelmi kérdésekben senki, semmi sem volt tabu és a házasságtörés a mézeshetek idején éppen olyan természetes volt, mint később.

Nagy szerelmek, mély barátságok lehetetlenek voltak ezek között az emberek között. Nem bírták ideggel és képtelenek voltak az ezekhez okvetlenül megkívánt kitartásra, áldozatra. Jobbra, balra barátkoztak és a legtöbb asszony — hogy a férfiakról ne is beszéljünk — negyven éves korában bajosan tudta volna hirtelenében összeszámítani, hogy kivel, mikor meddig volt jóban. Hiányos, morális érzésükben, gátlásmentességükben szinte edzették magukat a változatosságra, úgy hogy nem egy volt köztük, aki olyanformán fogadta az állandóan változó forgalmat, mint egy vasúti gócpont és egy új férfi annyi sem volt neki, mint egy új ruha. „Rövid a fiatalság“, volt a jelszó és alaposan ki kell használni. Hogy ki lehetne

használni másra is, munkára, kis jótékonyásra. hasznos dolgokra, a családjukra: az eszközbe sem jutott. Megkövesedett önzésükben csak önmagukat látták és a világ csak azért kellett nekik, hogy imádott istenített személyüknek méltó kerete legyen. Ezek az asszonyok, akik autót, nerz bundát, borsónyi briliánst kaptak karácsonyi ajándéku, a legpiszkosabban alkudtak ötven fillér miatt a gyerekeik angol tanárnőjével és kérlelhetetlenül levonták a szobalány fizetéséből, ha az eltört egy hamutartót.

Itt, ha lenne ilyen csoda, kinevelték volna a férjet, aki hű, és maradinak, unalmasnak tartották volna az asszonyt. De nem volt... Változatosság volt férjben, feleségben, barátban, barátnőben egyaránt. Gyakran megtörtént, hogy egy-egy estélyén két, három volt feleségével is összejött a férfi és ugyanannyi volt férjével az asszony. A barátnők, barátok változtatását pedig csak statisztika segítségével lehetett volna nyilvántartani. Sőt, nőben csak az volt igazán érdekes, aki minél több kézen átment... Akiért pár férfi tönkrement, legalább egy hörtönbe került, főbelötte magát, vagy aki miatt feleség, gyerek az utcára került, volt a legünnepelebb és csinálta a legjobb házasságot.

Míg az estély zajlott, Ági kis fehér leányszobájában tea, meg pár szendvics mellett Móra Pál Bacsó Tamásról beszélt. Hogy ki volt, mennyire helyén volt az esze, meg a szíve és hogy mennyire tudott a katonáira hatni.

A két nő, az özvegy feleség és a háborút hírből

is alig ismerő gyereklány ámultan hallgatták. Észre sem vették, hogy múlnak az órák és hogy az este az éjfélbe hajol. Ági nem volt fáradt, a szeme csillogott, élte, élvezte az új világot, amelynek függönyét félrehúzták előtte.

— Olyan boldog volt szegény, — mondta Móra Pál, — amikor a csendes délutánokon vagy éjszakákon a feleségéről és a születendő gyerekéről beszélt. Ezer terve volt vele, ha fiú lesz és ezer, ha lány. Rendületlenül bízott benne, hogy épségben hazakerül, éppen ezért szinte megborzadtam az utolsó napon, amikor arra kért... ha történik vele valami... gondoljak magukra. Megígértem... És meg is akartam tartani. Kerestem magát. Kerestettem. Sehol sem találtam. Végre csak két lehetőség maradt Elcsatolt területen él, vagy férjhezment.

— Egyik sem történt. Budapesten maradtam és nem mentem férjhez. Csak elbujtam. Anna nővér lettem. De hogyan ismert meg?

— A kép, amely a dekungunk falán Tamás ágyfejénél függött, ugyanilyen ruhában, ugyanilyen hátrakötött fehér fejjel ábrázolta. Ha más ruhában látom, nem ismerem fel. És most mondjon valamit a kislányáról. Milyen, mit csinál, mik a tervei?

— Dolgozik, mint minden fiatal lány, aki szegény.

— Meg van elégedve az állásával?

— Nincs. De ha nincs jobb.

— Hol van alkalmazásban?

— Bíró József építésznél.

A férfinak megütközés futott át az arcán. Ismerte a barátját és méginkább a dolgokat, amelyek közszájon forogtak róla. Ránézett az órájára, azután felállt.

— Nem merek tovább itt maradni. Félek, a beteget máris túlságosan kifárasztottam. De szeretnék magukról minél többet tudni. Engedje meg, hogy felkereshessem.

Aztán megsimogatta a kislány haját, kezét csókolta az asszonynak és kiment.

14.

Bacsóné és Zsuzsa, fejükön hallgatóval, szemben ültek a két karosszékben. A szobában csak a kis olvasólámpa égett és a kályha fénye világított. A leeresztett redőnyökön nem jött be semmi ünneprontó hang.

Mert ünnep volt. Mindig ünnep volt, amikor így ülhettek a csendben, amikor lélekben elszakadhattak szürke, ezer gondtól szántott életüktől és feloldódtak a muzsikában, a mesében. Amikor a csöpp, titokzatos készülék, amely pár méter drótból, csillogó, ezüstkényű kristályból, vékony túból és két hallgatóból állott, elhozta nekik mindazt, amit másként sohasem hallhattak, élvezhettek volna. Magányos életüknek, mint millió és millió hasonlónak ez a kis szerző és a könyv volt a legnagyobb áldása. Színházra, mozira sohasem tellett, a hangverseny meg egészen az álmok világába tartozott.

És ez a csöpp, döbbenetesen primitív és félelmetesen nagyszerű szerkezet idehozta nekik az álmok világát. Évek óta hozta... És mégis, még mindig meghatott hálát éreztek iránta. A szegény- és a lélekembereknek azt a háláját, amely csak a legrikkábban valami egészen különös véletlen folytán fejlődhet ki a gazdag emberben, mert az minden szépséget, a legnagyobbat is, az élettől neki jogosan kijáró adónak tart és nem tesz egyebet, mint kegyesen elfogadja azt.

A milliós városban, a rádió életének tíz, tizenkettedik esztendejében már rengeteg tökéletes, a fényűző lakáshoz hangolt gép ontotta a világ minden részéből hozott hangokat, de bizonytal nem volt közöttük egyetlenegy sem, amelyet olyan szeretettel kezeltek volna és amely olyan maradéktalan örömet adott volna, mint ez.

Ültek, hallgatták Schubert: Befejezetlen szimfóniáját... A csodálatos szimfóniát, amelyet halálos betegség tudata sugallt és amelynek minden akkordja, hangja: *búcsú*... Búcsú az élettől, amely harminc év alatt a munka, az alkotás lázának isteni örömén kívül nem adott csak keserőséget, meg nem értést, nélkülözést.

Milyen pokoli iróniája a sorsnak, hogy a titánok felett a kis, mindennapi emberek tartanak ítélőszéket és hogy a *Nagy Valakik* sorsa, jóléte, teljesítménye nagyrésztben a *Kis Senkik*-től függ. Mintha az élet a szellemi krözusságért úgy venne, azzal venne előtételt, hogy a szellemi mezitlábásokat, a szellemi

vérszegényeket teszi meg tehetségük bírálójának, fizikai életük, jólétük irányítójának. — Shakespeare-ről kis firkászok — akiknek még nevük sincs — jelentették ki nagy hangon, hogy „igen, igen, akar valamit.“ Wagnernek minden művét lecsepülték és ilyeneket írtak róla: „Wagner zenéje zenei bűn.“ „Wagner nem művész sem ízlés, sem teremtő erő dolgában.“ Beethoven fagyoskodott és örökéletű, soha felül nem múlható gigantikus alkotásai közben leckét adott, hogy éhen ne haljon. Schubert nyomorgott, pedig szimfóniáinak, miséinek, oratóriumainak, kamaráénekeinek, szonátainak tömkelegén kívül hatszáz dalt is írt. Édes, csipkefinomságú dalt. És nem volt lényéhoz, tehetségéhez illő biztos élete, betegségében tökéletes ápolása. Petőfi éhezett és fázott. Katona József, a legnagyobb magyar drámaíró, abbahagyta az írást, mert a tudatlan kritika és közöny elkedvetlenítette. Ady is csak pár ember megértésének és főként egy asszony szerelmének köszönhette, hogy élni, tanulni, látni tudott.

A befejezetlen szimfónia szállt... Hangjai, lelke, fájdalma, amelyre legtalálóbbrak Goethe Faustjának szavai: „*Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an*“, eláradtak a világűrben. Ez a fájdalom nem égszengető, megsemmisítő, mint Beethovené, nem is éles, hasító, mint Mozarté, hanem lemondó, megrendítő, szívetreszkettető, amelyben ha néha fel is bukkan valami elcsitulás, megbékélés, utána rögtön, mint fény nyomán az arany, megszólal az élet hiábavalóságának kétségbeejtő érzése.

Anya és leánya megbűvölten ültek. Körülöttük eltűnt a szoba, fejükön nem érezték a hallgató rugójának nyomását, nem érezték még önmagukat sem. Bacsóné keze összekulcsoltan pihent az ölében és Zsuzsi szeméből lassan szivárgott a könny.

Mintha itt vergődnek, itt halna meg az ember szeme előtt — susogta megsemmisülten.

A karmester keze utolsókat lendült a hangversenypódiumon. A szimfónia befejező akkordja, mint az elröppenő lélek, vagy a virágillat, szállt el a semmibe.

A tapsot már nem hallgatták meg. Mikor az első elcsattant, egyszerre tették le a hallgatókat. Minek a tapsokat hallgatni? Minek az isteni szomorúságból belezuhanni az emberi örömkítőrésbe? Minek egyetlen pillanattal is előbb felébredni a földöntúli kábulatból?

Csak ültek... Szó nélkül, mozdulat nélkül, tetetlenül. Befelé látó szemmel látták Schubertet. Nem a meghamisítottat, akit telt, derűs arcával, atlasz kabátjával, drága csipkével díszített kézelőjével ma reklámnak használnak életében olyan soványan fizetett remekművein, hanem az igazit... A sápadtat, beesett arcút, gyűrött kabátút, akinek agyában éjjel-nappal sistergett, forrott a zene és akinek homlokán a halálos betegség verejtéke gyöngyözött.

A hangverseny második száma Mendelssohn hegedűversenye volt. Jó, hogy ez volt, mert a „*Lied ohne Wort*“ Mendelssohnjának ez az elbűvölő dalamjászadozása már első tételével édesen, gyengé-

den elaltatja a befejezetlen szimfónia okozta szomorúságot.

Zsuzsi arca — mikor a szóló hegedű magasan kitartott g-je fölött, mint a napsütötte kék tengerhullámok csapnak össze a zenekar hangjai — mosolyra derült. És ez a mosoly nem is tűnt el. Sőt, amikor a Szentivánéji álm kacagó, szeleverdi, csintalan tündérvilágához hasonló zene végigömlött a hangversenyteremben: még fokozódott.

Elképzelte, hogy ott is mindenki mosolyog. Száz meg száz mosolyt látott. Nevelő, tiszta szemeket, amelyekben csillog a derű. És hallotta a zenekar hangjai felett, messze a magasban a szólóhegedű kacagását. Úgy hangzottak a rövid, szaggatott hegedűhangok, mint fent a hajnali mező felett a pacsirta trillázása.

Kellett, hogy az ember mosolyogjon... Kellett, hogy a lelkét valami édes, boldog, isteni derű öntse el, és bárhogyan is fájt előbb a szíve, most kellett, hogy vágy támadjon benne a játékos jókedv, a nevetés, a boldogság után.

A harmadik szám Beethoven: Eroikája.

Ahányszor Bacsóné a Titánnak, ezt a művei sorában első igazi nagy művét hallotta, mindig újra átélte a hangversenyt, ahol az urával volt. Látta a Vigadót, a fényt, az egyenruhák csillogását, a meztelen vállakat, szikrázó ékszereket, a lenyüggözött sokaságot és az extázisban tapsoló közönséget, amely a pódium körül állt és nem ment el és kérte, követelte, könyörögte az ismétlést.

Azóta sem volt hangversenyen. Nem tudja adnak-e most ráadást, de akkor ott állt a tömegben, meztelen vállán érezte az ura attilájának hűvös, szűrös aranyzsinórját és tapsolt a többiekkel, amíg a karmester pálcája újra a levegőbe nem lendült.

Állt a tömeg a pódium körül, a karmester frakkos karja röpködött a levegőben, ujjainak minden ízével, kezének, pálcájának minden lendületével más-más parancsot adott a zenekarnak. Emlékezik rá, a kürtöknek felfelé lendülő beintést adott és pálcája, mikor a kürtök megszólaltak, pillanatra reszketve megállt a levegőben.

Hazafelé az ura, ahogy összesímulva mentek, folyton a kürt-témát dúdolta. Jól dúdolta. Hangjában benne volt a kürt ércessége, a napsütötte hegyoldal szabadsága és a szárnyalás büszke öröme.

Othon meg, miután megittak egy csésze teát, eljátszotta ezt a részt. Nagy, barna, szép formájú keze könnyedén futkosott a billentyűkön és erős ujjai alatt reszketett a kürt-motívum.

Azóta, ha az Eroikát hallja, mindig hallja benne az ura dudolását és zongorajátékát is.

Álom ... álom ...

Az ura hangja ott a hídon és a futkosó ujjai a billentyűkön.

15.

Zsuzsi úgy forgatta, nézegette a levelet, mintha legalább is Kínából jött volna és már vagy harmincadszor olvasta el.

*Bacsó Zsuzsi kisasszonynak**Budapest, Ajtósi Dürer-sor 7.*

Ajánlatát minden szempontból megfelelőnek találtuk és kérjük, keressen fel bennünket folyó hó 12-én déli egy órakor a részletek megbeszélése végett.

*Tisztelettel: Mezey**Magyar Általános Központi Bank.*

Sohasem ajánlkoztam ide, — gondolta Zsuzsa — és nem értette, végleg nem értette a dolgot. Azután, mert más magyarázat nem jutott eszébe, megnyugodott abban, hogy valami csoda folytán hívták.

Elkéredzkedett az irodavezetőtől.

Mielőtt azonban elindult volna, az irodavezető nem állotta meg, hogy oda ne mondja neki:

— Egy hétig fekszik és utána alig, hogy bejön, elkéredzkedik. Hja! Hja, akinek a barátja... — és fejével félre nem érthető mozdulatot csinált a főnöki szoba felé.

— Igen, tudjuk — vágott bele Töreky — könnyen üdvözül. — Sajnos, azonban, ez ide nem stimmel, mert ezzel a házzal és főként ezzel az irodával Isten nem vállal semmiféle közösséget. Legfeljebb az ördög. — Azután intett a lánynak. — Menjen csak, Zsuzsika. Örüljön, hogy félórával előbb megszabadul és élvezze a napsütést.

De nem élvezte. Töprengett. Hogy hogyan, kitől, mi módon kapta a meghívást. Mindenre gondolt, akire csak gondolhatott. Csak Móra Pálra nem, akiről

anyja sokat beszélt és akit az ő szavain keresztül máris megszeretett.

Közben a bank elé ért. Illetőleg a négyemeletes bérház elé, amelynek első és második emeletét a bank foglalta el.

— Mezey igazgató úr jobbra a negyedik ajtó — mondta a portás.

Pillanattal később előtte állt.

Szép szál deres úr volt. Ötvenkörüli, szemüveges.

— Csupa jót és szépet hallottam magáról — intett neki helyet. — És mert a megjelenése is megfelel, azt hiszem, megegyezhetünk. A megjelenést csak azért említettem — mondta, amikor Zsuzsi összerezdülését látta —, mert főként titkári teendői lesznek. És ehhez, az elengedhetetlenül szükséges.

Azután elmondta, mi lesz a munkaköre és a fizetése.

Zsuzsi zúgó aggyal hallgatott. Szeretett volna közbeszólni, kérdezni valamit, mindegy, hogy mit, csak hogy a saját hangját hallja, mert így némán, mozdulatlanul azt hitte, igen, bizonyosan, álmodik... Hiszen a valóságban ilyen nem lehet. Ilyen tündérmese. Ilyen kedves arcú, finom úr, aki úgy beszél vele, mintha az apja lenne és aki olyan csodadolgokat mond neki, amelyektől legjobban szeretne sírvafakadni. Százhusz pengő... Hát lehet százhusz pengőt keresni egy hónap alatt? Még egyszer annyit, mint eddig? Nem lehet... Nem is hiszi... Nem is hiszi...

Ez mese . . . Álom . . . És hirtelen felébred majd és otthon találja magát az ágyban.

De nem találta otthon. Negyed óra mulva lent találta az utcán a nevelő tavaszi napsütésben, a derűsen járó, sétáló emberek között.

Olyan jó volt a napon. Olyan jó volt az utcán. Igaz, alig látott valamit vagy alig adott számot magának arról, amit lát, de végtelenül jó volt. Határ-talan megkönnyebbülést, harmóniát érzett. Majdnem repülni tudott volna. Talán nem is attól a boldogságtól, hogy új, jó, szép állása van, mint inkább attól a boldog örömtől, hogy otthagyhata a régit. Mert, hogy azt mennyire utálta, csak a jó Isten tudja. És még ha csak az állást, a gazdáját utálta volna. De tudta, érezte, megveti, utálja önmagát is. Mindennap jobban. Mert az első napon, amikor a szükség, a tehetetlenség a soha jóvá nem tehető lépésre vitte, amikor ott állott a szivarozó, őt tetőtől-talpig végigmustráló férfi előtt, talán nem is értette igazán, amit tesz. Talán még akkor sem értette igazán, amikor a férfi undok, rekedtes hangján megjegyezte. — Igen, igen, kislány. Ma csak olyan munkaerőt alkalmazunk, aki mint nő is megfelel . . . És csak azután, hogy megfelelt. — És komiszul, aljasul felnevetett. — Érteni csak akkor kezdte igazán, amikor egy órával később lebotorkált a lépcsőn. Amikor támolygott az utcán, amikor otthon a fürdőszobában többszöri mosás után is érezte száján a férfi szájának undok szivarbüzét és testén förtelmes polipujjait. Hogyan irtózott másnap az irodától. És mindennap jobban, mélyebben irtózott.

Az irodában nem mert ránézni senkire, otthon nem mert az anyja szemébe nézni, piszkosnak, utolsóinak érezte magát és soha, soha jóvá nem tehetőnek a lépést, amit elkövetett. Ha kezébe kellett vennie a füzetet és megtenni a néhány lépést a főnöki szobáig, csak egy vágya volt. Elpusztulni... Mind-egy, hogyan, mi által, csak ne legyen kénytelen bemenni a kínzókamrába. És most ennek mind vége... Hála... hála... hála Istennek, hogy vége... Hogy nem lesz többé soha, és hogy talán... igen, Magda mondta ezt... talán még el is tudja felejtetni egyszer, ami történt.

Vagy egy órája járkált már így. Mindig nagyobb jóérzéssel, mindig felszabadultabban, mindig boldogabban. Elfelejtette, hogy dél elmúlt, hogy máskor ilyenkor már régen megmelegítette otthon az ebédjét, rendbehozta a konyhát és nézi az órát, hogy mikor kell visszamennie.

Ma nem indul vissza...! És szeretett volna hangoosan, boldogan belenevetni a tavaszi levegőbe. — És holnap sem és holnapután sem, és soha... soha... soha többé...!

Cukrászkirakat elé ért. Különös, eddig egyetlen kirakatot sem vett észre. Máskor mindegyiket észrevette. Órákig elácsorgott előttük, nézte a kincsüket és kiválasztotta, hogy mi mindent fog egyszer megvenni: ha... ha pénze lesz.

Összeállított egy ruhatárat. Egy tucat, csak azért is egy egész tucat harisnya, hat rózsaszínű és hat

világoskék kombiné, három új ruha délelőttre, egy délutánra, egy estére, három kalap, három pár cipő, no meg természetesen a hiányzó apróságok.

Ma nem látott semmit. Csak ment, gondolkozott, boldog volt, ujjongott. Itt a cukrászkirakat előtt azonban hirtelen megállt. És olyan éhes lett, mintha egy hét óta nem evett volna.

Jó lenne bemenni — bizsergett át az édes, csokoládés, tejszínes ízek emléke az ínyén. És úgy érezte, meg tudná enni az egész kirakatot.

De szabad-e? — gondolta. — Igaz, másfél pengő van a retiküljében, amelyért anyu azt mondta, vegyen holnapra húst, zsírt meg kenyeret. most? ... Lehetetlen. Most nem vesz ilyen prózai dolgokat. Bemegy, és igen, ötször három tizenöt, vagyis egy pengő ötven, azért eszik öt darab tortát. Nem. Két marcipánt és három tortát. Lassan, kiélvezve, rettentő nagy gyönyörűséggel. Mert valamivel csak meg kell ünnepelni ezt a mai csodát.

De nem evett meg, csak hármat. A másik kettőt becsomagoltatta és elvitte haza. Anyunak.

16.

Zsuzsi teaasztalt terített. Régi karlsruhádi porcelánnal, amelyet mondhatatlan gondossággal rakott az asztalra. Minden darabot szeretettel megsimogattott, füleiket hajszálnyi pontossággal jobbra fordította és melléjük tette a régi, sápadt ezüstkanalakat.

— Anyu, úgye gyönyörű? — lelkendezett anyja felé, amikor a friss, nevető ibolyákat is az asztal közepre tette.

— Nagyon szép, angyalom. Most tedd még a gázra a tevizet is, hogyha kell, csak be kelljen gyujtani a gázt. Pontosan hat csészével.

Künn megszólalt az előszobacsengő.

Bacsóné felállt.

Pillanattal később Móra Pállal lépett a szobába.

— Zsuzsikám, nézd — és nagyon halk, meghattott lett a hangja — ez az úr édesapád legjobb barátja, aki hónapokig volt együtt vele és aki... utolsó percéig... látta őt.

Zsuzsi, pedig keményen elhatározta, hogy nagyon vigyáz magára, hogy felnőttként fog viselkedni és nem lesz... igazán azért sem lesz szentimentális. Most azonban, amikor ismeretlen apja legjobb barátja előtte állt és szeretettel, melegen az arcába nézett, elfelejtett minden elhatározást és mintha csak az apjából tért volna vissza valami, halk, csukló zokogással Móra Pál mellére dobta magát.

Móra Pál, akinek erősen ezüstös volt már a halántéka, aki gazdag, fényűző életében mindent megvehetett magának, csak igazi érzéseket nem, és aki mindent látott, csak igazi őszinteséget nem, megrendült a kislány kitörésétől. Gyermeke nem volt, így ezzel az érzéssel, a fájdalomnak és örömeinek, a hálának és bizalomnak ezzel a vegyülékével még nem borult a mellére senki. De azért a keze mégis az apa

simogató, meleg, védelmet ígérő szeretetével emelkedett fel, és lassan, csitítóan simogatni kezdte a kislány fejét.

A kislány, húszéves életében először érzett ilyen simogatást. És ha eddig nem tudta mit veszített az apjában, most megtudta, hogy mit nyert volna, ha az apja életben marad. És amikor erre rájött, egyúttal eszébe jutott az is: milyen pokoli iróniája a sorsnak, hogy előbb lett asszonnyá, semmint igazán gyermek lehetett volna. És ettől a felfedezéstől, a jogos magasajnálattól újra sírni kezdett.

Anna és a férfi tehetetlenül összenéztek.

— Zsuzska — mondta az asszony békítőn — nem szabad. Nem szabad így a terhére lennie valakinek, aki először van nálunk.

A kislány felemelte összesírt arcát.

— Igazad van, anyu. Nem szabad. — Azután a férfira nézett. — Bocsásson meg kérem. Nem tehetek róla. Sírnom kellett... Nem akartam. Kellett... Hiszen nekem... — és újra elcsuklott a hangja — sohasem volt apám. Kérem... nagyon szépen kérem, ne haragudják.

Móra Pál, pedig most már nem feküdt mellén a kislány feje, nem eresztette el a gyereket. Ölelte, két karral ölelte és gyanús meghatottság vibrált a hangjában.

— Köszönöm, hogy az apját látta bennem. És ha jó akar lenni hozzám, lássa bennem ezután is. — És lehajolt és megcsókolta a homlokát.

Később Móra Pál pár apróságot szedett elő. Lapos aranyórát, pecsétygyűrűt, kopott, színehagyott tárcát, kézzel faragott, kezdetleges sakkfigurákat, patronából készült, Anna névvel díszített fogvájó tartót, ceruzát, töltőtollat és tábortérképtartót.

— Ezeket... — rakta le az asztalra — elhoztam. A karikagyűrűt, a maga leveleit — felkattantotta az óra fedelét — és a maga fényképét, amelyet itt tartott: eltemettem vele.

Anna az apróságokra meredt... És ahogy nézte őket, ahogy szemét elborította a könny, már nem ezeket a kis tárgyakat látta... hanem az urát. A szép szál, széljárta arcú, mindig nevetőszemű szöke óriást, akit szeretett, aki szerette és akit párhónapos házasság után vett el tőle a háború... Soká nézte és ezer emlék ébredt életre benne. Ezer édes emlék, a szép gondtalan multból, amikor még úgy nézett a jövőbe, mint a gyermek, aki minden naptól csodákat vár.

Kezébe vette az órát. Finom, régi, ütő és zenélő óra volt. Nagyon szerette az ura. Hajnaltájban, hogy őt a villanygyújtással ne zavarja, mindig ezzel üttette ki az időt. A párna alatt. És ő mindig meghallotta, de mindig úgy tett, mintha nem hallaná.

Azulán a tárcát hajtotta szét. Pár kék bankjegy és néhány elsárgult papírdarab volt benne. Köztük megkezdett levél. A szíve erősen vert. Az *utolsó*... A *legutolsó levél*... Amit már nem tudott befejezni és elküldeni. Olvasni kezdte.

Imádott Annuskám!

Ma nyolc hónapja szakadtam el Magától a Keleti pályaudvaron. Akkor azt hittem és Maga is azt hitte: a válás csak pár hétre szól. Tévedtünk... Örökre szól... Ma reggel óta érzem, hogy örökre. Nyugodtan írom ezt, mert tudom, hogy a végzet elől nem lehet megfugni és hogy nem ijeszt meg Magát... Hiszen amikor Maga ezt a levelet elolvassa, már régen tudja, hogy elvesztem és régen elsiratott.

Móra Pál, a legjobb barátom viszi a levelet. Megkértem őt, hogy amennyire teheti álljon Maga mellé, segítse, gyámolítsa Magát és a gyermekünket, aki megszületik. Magát pedig arra kérem, ne gyászolja túlsoká a rövid boldogságot, amely nekem az életet jelentette és legyen boldog. A gyermekünket pedig nevelje úgy, hogy ismerje az apja emlékét és szeresse is.

Pál becsületes fiú, nyugodtan rá...

Eddig volt... Anna leeresztette a levelet. Hosszú ideig hallgatott, azután száraz szemmel, fakó, barna hangon kérdezte.

— Mikor írta ezt?

— Félórával a halála előtt. Korábban jött a támadás, mint vártuk, azért nem fejezhette be. Mikor megtaláltam nála, először arra gondoltam: elküldöm... De azután úgy éreztem... nem lehet... Ez a... végrendelete... És akkor nekem kell elhoznom, hiszen ő akarta így.

— Rettenetes... — és merev szemmel nézte a levelet —, hogy így megérezte a halált.

— Sokan megérezték. Az egyik kadettunk, szép, szőke, lányos arcú fiú, aki az érettségi után jött a frontra, azt mondta a roham előtt: „*A tizenhetedik golyó, amely előttünk csap le, lesz az enyém...*” Igaza lett.

Azután Zsuzsi olvasta a levelet. Vagyis csak olvasta volna, ha tudott volna olvasni. De nem tudott. Szeme úszott a könnyben és a nagy tiszta cseppek hangos koppanással hullottak a papirosra.

— Apa... édes... drága, szegény apuskám — susogta és mert Móra Pál mellette ült, a vállára hajtott a fejét.

Később megteáztak. A tea egyszerű volt. Nem volt hozzá kaviár, lazac vagy más hasonló drágaságok, csak néhány ízléses szendvics és száraz sütemény. És mégis Móra Pálnak ezerszer jobban ízlett, mint a parádés estélyek százakba kerülő büfféi vagy a sznobok teáinak ínycfalatjai. Ott mindig únottan evett és alig várta a végét, itt élvezett minden falatot és szeretne volna kissé megállítani az időt.

De az idő repült. Sokkal gyorsabban, mint bármikor. Ahányszor a fiókos szekrényen az üveg alatt álló biedermeier óra halk, álmodó, ezüstös hangon eljátszott egy menüet, Móra Pál mindig ránézett az órára és nem értette, hogyan lehet, hogy egy ismét elmúlt. Mintha nem is hatvan, hanem csak tíz percből állana. És minden menüet után elhatározta, hogy elmegy, de mindegyik után maradt.

Beszélgetett... Úgy beszélgetett, ahogyan nagyon régen nem. A hivatalában csak tárgyalt, a kaszinóban csak kártyázott vagy olvasott, az otthonában pár mindennapi szónál nem mondott egyebet és társaságban örült, ha rövid tömondatokkal megúszhatta. Annyira, hogy a feleségétől kezdve mindenki morózus, szófukar, kiállhatatlan embernek tartotta.

Most nem volt morózus és szófukar. Beszélt, kérdezett, felelt, minden érdekelte és mindenről érdeklődött. Zsuzsa hivatala, Anna hivatása, a terveik, életük minden munkában és nyugalomban eltöltött percük. Aprólékosan elmondatta magának, hogyan élnek, kik a barátaik, mik a kedvteléseik. Zsuzsától megkérdezte: van-e udvarlója. Annától is szeretett volna valami ilyesfélét kérdezni, de azután mégsem tette. Az első pillanatban azt hitte: a gyerek tartja vissza, de azután rájött, hogy nem. Hogy valami más. Egészen más.

A tizenegy órai menüett után, azonban felállt. Kissé szégyenlősen és bocsánatkérően.

— Nagyon neveletlen voltam — mondta. — Életemnek leghosszabb látogatása. Hat órától tizenegyig. Nagyon kérem, bocsássanak meg érte. Mentségem, hogy olyan jól éreztem magamat, nem volt lelki-erőm köszönni.

Anna mosolygott, Zsuzsa hízelgően simogatta Móra kezét.

— Ha ez igaz, — mondta — akkor hamarosan megismétli.

Móra Annára nézett

— Igen... — bólintott az is. — Ha nincs okosabb dolga, bármikor szívesen látjuk. Nagyon szívesen.

— Akkor félek, már holnap sem lesz okosabb dolgom.

17.

— Halló! Zsuzsika

A lány meglepetten hátrafordult. Nagyon kevés ismerőse volt, férfi egyáltalán nem, csodálkozott hát, hogy férfihang kiált neki. De mikor megismerte, mosoly futott az arcán.

— Kezét csókolom — örvendezett a fiú. — Hogy van?

— Remekül. Boldog vagyok, hogy Birót és rokonszenves irodafőnökét otthagytam.

— Azt elhiszem. Új állásával elégedett?

— Nagyon. — Felragyogott az arca. — Két gazdám van. Két drága ember és nagyon jó fizetésem. Hát maga?

— Én is otthagytam Birót.

— Jól tette. És mit csinál most?

— Délelőtt irodában vagyok, délután magamnak dolgozom.

— Min dolgozik?

— Pályaművön. — Nagyot lélezett. — Ha sikerül, nyitva előltem az út.

— Ha akarja... sikerülni fog. Én ugyanis rendületlenül hiszem, hogy aki igazán tud akarni és fiatal és erős és tehetséges, annak mindig sikerül.

A fiú hangosan, boldogan felnevetett.

— Ügye, hogy sikerül! Én is azt mondom. De kinevetnek. Azt mondják: optimista vagyok és ma nem olyan időket élünk, amikor fiatal emberek, szegény névtelenek is beérkezhetnek.

— Butaság. Nézzen körül a világban. Mindenütt rengeteg fiatal van előtérben. Politikában, művészetben, tudományban, iparban, kereskedelemben. Hát ha másnak sikerült, miért ne sikerülhetne magának is? Ha tud akarni, miért ne érhetné el azt, amit akar? Hiszen minden gondolat: erő, valóság. Egy kő, egy tégl a jövő sorsunkban. Kő a jó, az erős gondolat is, de kő a rossz, a gyenge is. Csak az egyik szárnyat ad, a másik meg lehúz.

— Zsuzsika! — És a fiú hirtelen megállt. — Mondja, hogyan lehetne, hogy maga ezeket a rettenetesen értelmes dolgokat legalább naponta egyszer elismételje nekem.

— Miért kellene ez? — nevetett a lány.

— Azért, mert bár én ugyanezeket hiszem, mégis nagyon sokszor elcsüggedek. Ami érthető, mert a barátaim más gondolkozásúak. Szegény, igavonó állatok, akik a huszonnyolc-harminc esztendejükkel letörtek és belenyugodtak a százötven meg kétszáz pengős fizetésbe. Belenyugodtak? Boldogok és azt mondják, ha eszem volna, én se futnék délibáb után.

— Pedig fusson! — lelkesedett a lány. — Mert akinek nincs délibábjja, pókhálós lesz. Hát nem tudják, nem értik az emberek, hogy a világot mindig az álmodók, a fantaszták, a bolondok, a rajongók vitték

előbbre és tették szebbé? Hogy a filiszterek miatt még mindig kőkorszakban élénk, hogy a megelégedés Pató Pálokat nevel és az elégedetlenség a legerősebb motor? Istenem! — és a szíve mélyéből, de a legmélyéből felsóhajtott. — Ha én férfi lennék.

— Mit tenne akkor?

— Nem tudom. De valami nagyon nagyot... nagyon szépet... Kikeresnék magamnak valamit, ami nagyon nehéz és azt oldanám meg. Valami olyant, ami elől mindenki megfut. És éjjel-nappal dolgoznék és nem tántorítana el senki és semmi. Így? Lányként? — És ahogy ment, szinte kisebb lett, alacsonyabb. — Mit csináljak? Mit csináljak a kevés tudással, ami az enyém? Jó. Hivatalba járok. Elvégzem a munkámat. Igazán becsületesen végzem el és igyekszem, hogy ne adjak okot panaszra. Ez az egész. De álom... délibáb... igazi nagy... szép munka... az nem lehet az életemben, mert nőnek születtem. A nagy munkák... az erő és tehetségpróbák: a férfiaké... Semmi másért, csak azért irigylem őket.

— A nőknek is vannak erő- és tehetségpróbái. Sokszor nagyobbak, mint a férfiaké. Igaz, hogy ezek kifelé nem hatnak úgy, nem kiabálnak, ordítanak, de befelé, a mélyre, a lélekre, az emberre néha erősebben hatnak, mint a legerősebb férfi legnagyobb eselekedete. És ezenkívül a nő ott áll a férfi mellett. — Hirtelen a lány felé fordult. — Tudja maga, Zsuzsika, mit tehet a nő a férfival? Mindent... Lehúzhatja a földig és felröpítheti a csillagokig. Csinál-

hat belőle a szó igazi értelmében vett embert és barmot, Istent és ördögöt. Szárnyat adhat a fantáziájának és megtagadtathatja vele az álmait. Maximumra fokozhatja az erejét és meggyűlöltetheti vele a munkát. Hígyje el, Zsuzsika: a férfi a nő kezében van.

A lány haragosan megrázta a fejét.

— Igen, az anyámasszony katonája. Meg az, akit az érzékei rángatnak. De én nem ezekről beszélek. Én az igazi férfiakról beszélek. Ha vannak... Azokról, akiknek helyén van az eszük és a szívéük és akik nem esnek össze az első, de a tizedik sikertelenségtől sem. Azokról, akik nem hisznek könnyűnek mindent, hogy azután mindent nehéznek találjanak, hanem akik előre tisztában vannak a nehézségekkel, amelyekkel meg kell verekedniök.

— Hallja Zsuzsika — mondta elismerően a fiú — én mindig tudtam, hogy maga okos lány, de hogy ennyire okos, azt csak most tudom. És éppen mert tudom, megkérem rá, engedje meg, hogy találkozunk.

— Szívesen. Hat után mindig erre jövök. Ha jól esik, haza kísérhet.

— És beszélhetek magának a munkánról is? Érdekli az magát?

— De még mennyire érdekel.

— Azért, mert én nem igen tudok udvarolni. Szépeket mondani. Nagyon tudok ragaszkodni valakihez, mindent meg tudok tenni érte, de szép szavakat, sem-

miségeket, szédítésre szánt ürességeket nem tudok összehordani.

A lány szembenézett a fiúval.

— Nekem nem is kell udvarolni. Udvarolni csak a buta vagy a felületes nőknek kell. Azoknak, akik nem látnak túl a saját kis személyükön és akiknek csak egyetlen témájuk van: saját maguk. Ez tehát nem hátrány nálam.

— Hála Istennek — sóhajtott a fiú megkönnyebhülten.

Olyan őszinte és egyben olyan gyerekes volt ez a sóhaj, hogy a lány elmosolyodott. De azért az előbbi komoly hangon folytatta.

— Ne higgye azonban, hogy velem könnyebb dolga lesz, mintha udvarolni kellene. Mert én meg végleg nem bírom az olyan kitételeket, hogy: a férfi a nő kezében van. Ne legyen a nő kezében!... Sőt, a nő legyen az ő kezében. Úgy, ahogy annak lennie kell. Ahogy azt Isten és az élet elrendelte. Mert aki-nél fordítva van, abból a férfiból csak *Valami* lesz... és nem *Valaki*... Ilyenekkel pedig csak azért, mert fiúk... nem töltöm az időt.

— Köszönöm Zsuzsika. Ehhez tartom magamat.

— Akkor jó barátok leszünk. Isten vele.

És keményen, jó pajtásokhoz illően kezet fogtak.

18.

— Mondja és hogyan élt ezalatt a húsz esztendő alatt?

— Minden téren nagyon nehezen. Verekedtem az élettel és nem kevésbé verekedtem önmagammal.

— Megenged egy kérdést? De nagyon őszinte kérdést?

— Magának igen. Hiszen olyan nagyon sokkal tartozom.

— Nem tartozik. És ha tartozna is, ne azért feleljen, hanem azért, mert érdekel a sorsa. — Móra Pál leejtette a hangját. — Nagyon érdekel.

— Kérdezzen — mondta Anna.

A férfi a szálló cigarettafüstöt nézte. És mikor megszólalt, érezni lehetett, keresi a szavakat.

— Ezalatt a húsz esztendő alatt... nem volt... senki sem volt az életében?

Az asszony tiszta pillantással, határozott hangon felelt:

— Senki sem volt.

— De hát hogyan? Miért? Nem tartozik számadással senkinek. Szabad, független.

Talán azért is. Mert független vagyok. Mert annyi a szabadságom, hogy nem érdemes élni velem. Meg mert... és ezen van a hangsúly... nem akarom... szerető lenni.

— És nem mehetett volna férjhez?

Az asszony pillanatnyi gondolkodás nélkül, teljesen őszintén felelt:

— Nem. A szegény és tisztességes nőnek ma nincs konjunktúrája. Ma minden... *a pénz*. Akinek

van, a legutolsó is lehet, akinek nincs, ha a legkülönb sem kell.

A férfi elbámult ezen az őszinteségen. Nem csoda. Sohasem hallott ilyent. Az ő társaságában minden nőt, a legesúnyábbat, a legbutábbat is mindenki el akarta venni és mert nem ment hozzá, mindenki öngyilkos akart lenni miatta. És itt, ez az asszony, aki szép, okos, aki húsz éves korában, mikor egyedül maradt gyönyörű volt, ilyen őszintén egyszerűen bevallja, hogy nem akadt senki, aki feleségül vegye. Ha lehet, még nőtt a szemében... És még melegebben mint az előbb, új kérdést tett fel.

— És nem is vágyott soha azután, hogy tartozzon valakihez?

— De igen — hangzott nagyon őszintén. — Néha annyira vágytam, hogy belefájdult a szívem. Ha egymáshoz *símuló* párokat láttam vagy férfit, aki virággal, kis csomagokkal ment, sírni tudtam volna. — Miért vagyok egyedül? Én... csak én egyedül — tört ki belőlem ilyenkor. — Miért nem talállok valakit, aki igazán, egészen mellém állana és törődne velem? Hiszen csinos vagyok, értelmes, rendes, becsületes. Mint nő és mint ember egyaránt. És gyötrődtem, lázadoztam, elfáradtam a teher alatt, amit vinnem kellett. És ez a fájdalom, a gyötrődés néha még erősödött, mélyült. Különösen, ha arra gondoltam, mi lesz, ha Zsuzska esetleg férjhez megy és még később... Egyszer pár év előtt, napokig búskomor voltam emiatt. Egy betegemmel sétáltam a Fásorban. Öreg pár ment előttünk. Mindketten túl voltak a het-

venen. A néni — pedig olyan nagyon lassan mentek — megbotlott. — Nem ütötted meg magadat édes fiam? — kérdezte ijedten a férfi. — Ha tudná, milyen végtelenül fáj nekem ez a jelenet. Tőlem... mióta az uram elment senki sem kérdezett ilyesmit... És egytől sem, az élet útjait férj nélkül járó, hozzám hasonló nők közül. Mi, ha megbotlunk, ha elesünk, ha megütjük magunkat, egyedül állunk fel és kötözük be a sebünket. Még akkor is, ha nagyon fáj, és ha a szó igazi értelmében nem is vagyunk egyedül. Mert a férfi, aki illegitim módon áll mellettünk, még ha szeret is, csak a maga módján szeret... Csak az örömben osztozik, a fájdalomban nem... Az úgy van velünk, mint a gyerek a karácsonyfával. Mindennap levesz rólunk valamit... Kis dísz... fényt... édes-séget... Letör egy napot a fiatalságunkból, és a végén úgy maradunk, mint a lepusztított karácsonyfa... Lehet, másként is úgy maradunk, akkor is, ha egészen egyedül vagyunk, de akkor talán mégsem olyan fájó. Nem lehet olyan fájó, mert akkor, ha nem s akadnak, de legalább nem is vettek el tőlünk semmit. Mert az lehet a legborzasztóbb. Odaadni mindent. Éveket... Érzéseket... hitet... lelkesedést és a végén látni... hogy akinek odaadtuk... miután minlont elfogadott... odábbáll!... — Nyiltan, zavar nélkül, azoknak az asszonyoknak pillantásával, akik nem szokták meg a hazugságot, mert nem kellett hazudniok, a férfi szemébe nézett. — Ez volt az oka, hogy egyedül maradtam.

A férfi felfogta és viszonzta a pillantást. Hoz-

szan viszonzotta. Azután, mert nem volt a gyorsan meggyőzhető fajtájából való, tovább kérdezett.

— De olyan sok esetet lát, hall az ember, hogy: az orvosok... meg az ápolónők... Betegek és ápolónők... Magával sohasem történt ilyesmi? Sohasem találkozott pályáján a sok férfi közül olyannal, aki megingatta volna?

— Úgy kérdezze inkább, aki meg tudott volna ingatni? Mert egy sem tudott. Mert mind számár volt és mind rosszul kezdte. Részben azzal, hogy azt hitték, ki vagyok szolgáltatva, mert kenyérkereső, tőlük függő vagyok — hiszen a kenyérkereső nővel szemben még a rendesebb fajta férfinak is ilyenek a feltevései — részben azzal, hogy mind ott akarta kezdeni, ahol... végezni szokás. Ilyenformán — amiről ők azt hitték, hogy a legcélravezetőbb: a mohóságuk volt az, ami megvédett tőlük.

A férfi még tovább kérdezett.

— És a szerelem nem hiányzott az életéből?

— Volt idő, amikor úgy hiányzott hogy az orvosom az idegrendszerem összeroppanásával fenyegett. Amikor nem aludtam éjszakákon át, amikor úgy vágyódtam egy simogató kéz, egy forró száj után, mint a morfinista a morfium után. Sőt, amikor már-már megalkudtam és már-már hittem az orvosomnak, aki mindegyre azt magyarázta, hogy lélek nélkül is lehet szeretni. De azután elmúlt a láz. Jött valami gond, vagy Zsuzsa lett beteg és én ráeszméltem, hogy ez a kérdés a dolgozó egyedülálló, minden

falat kenyéréért súlyosan verekedő asszony számára: a legkisebb kérdés: És ma, túl ezeken a dolgokon, boldog vagyok és hálát adok Istennek, hogy nem hallgattam a doktorra. Mert ha hallgatok, ha csak a testem parancsára a lelkem nélkül megyek bele valamibe, most rettenetesen megvetném magamat, Úgy... — és szája megrándult az utálattól — mint azokat az asszonyokat, akiket az ápoláson keresztül ismertem meg és akik ritkán csinálnak problémát abból, hogy odaadják-e magukat vagy ne adják oda.

— Úgy-e, nagyon kevésre becsüli azokat az asszonyokat?

— Semmire . . . Ismerem az életüket, a komédiázásaikat, hazugságaikat, az egész fertőt, amelyben élnek. Voltam olyan asszony mellett, akit az ura imádott. Elhalmozta minden széppel és jóval és aki mégis egyszerre két barátot tartott. Aki, mikor mondtam neki, hogy megigazítom a haját és friss hálóinget adok rá, únottan mondta: — az uramnak így is jó . . . Egy óra múlva azonban fésülködött, festette, parfümözte magát, mert a barátja jött. És a másik barátjával, aki nem tudott jönni, fél éjszakákon át beszélt telefonon . . . Egy másiknak, aki odahaza feködött és aki nem hívhatta oda a barátját, én hoztam és vittem a levelét. A harmadik állandóan lopta az urát a barátja kedvéért. A negyedik a balkónra küldte ki a fiút este, jó hidegben, mikor a férj váratlanul megérkezett. Az ötödikről mindent tudott a férje és a feleség is mindent a férjről. De láttam ezeknek a fődíttját is. Az volt a legszomorúbb esetem.

Édes, finom, húsz éves kis olasz lány. Egy lelkiismeretlen beavatkozás után fellépő súlyos mérgezéssel hozták a szanatóriumba. Két napig élt. Mindent elmondott nekem. Azt is, ki volt a csábítója. És azt is, hogy még mindig nagyon szereti, de nem bánja, hogy meghal, mert a fiú, mikor bevallotta, hogy baj van, egyszerűen hátat fordított neki. Mikor meghalt, én értesítettem a fiút és kértem, jöjjön el a dolgozóért, amelyeket a kislány nálam hagyott. Nem jött... A temetésre sem jött. A koporsó után is csak én mentem, és a kislány édesanyja. Hogy a kislány miben halt meg, persze az anya sohasem tudta meg. Azt mondtuk: hashártyagyulladás.

— Ha ilyesmit hallok, boldog vagyok, hogy nincs gyermekem.

— A gyerekhány a férfinak máskülönben is nagyon ritkán okoz fájdalmat. A nincset itt csak az asszony érzi. Mert az asszonynak... menedék a gyerekek. Legalább is a rendes asszonynak. Menedék a csalódások, szomorúságok, gondok, bajok, futó évek és... önmaga elől. Amelyik férfinak nincs gyereke, az csak az örömet nem ismeri, de amelyik asszonynak nincs, az az öröm nem ismerésén kívül megismeri a legolthatatlanabb fájdalmat is. Igazán apai érzés nincs, annak, a ki nem élhetése hát nem is hiány, de az anyai érzés ki nem élhetésébe lelkileg belefulladás az asszony.

A férfi felállt.

— Ez szép óra volt, Anna. Köszönöm. Több szívet, őszinteséget, értéket kaptam benne, mint az

otthonomban évek alatt. — Azután lemondóan, soká nézte az asszony arcát és csendesesen befejezte. — Halálosan kár... hogy nem előbb találkoztunk. Akkor... amikor hazajöttem...

19.

Ez a tény foglalkoztatta később, még a kaszinóban is, ahová mostanában csak úgy szokásból ment fel, mert hát mit csináljon az ember egész napi kemény munka után hét és nyolc óra között.

Móra Pál rendes ember volt. Nem abból a fajtából, akik rendesnek születnek, hanem akik... *rendesekké lettek*. Mikor a háborúból hazakerült és rájött, hogy a vagyona nagyrészt elveszett, meg hogy harminc esztendeje ellenére is fásult ahhoz, hogy a megmaradt kevéssel valamit próbáljon, egyik barátja tanácsára megházasodott. Nagyon gazdagon. Jóformán nem ismerte a nőt, akit feleségül vett. De mert nem szeretett senkit, mindegy volt neki. Hiszen azt a furcsa rajongást, amelyet elesett barátja ismeretlen felesége iránt érzett, mégsem lehetett szerelemnek nevezni. Az inkább mély, kicsit szentimentális kívánság volt, hogy milyen is lehet az az asszony, akit legjobb barátja — a legkülönb férfi, akit valaha ismert — olyan mélyen, olyan... még a halálos veszedelemben sem szünő vagy csökkenő; imádattal szeret. Bacsó Tamással együtt órákig ültek néha Anna képe előtt és a férfi mesélt, mesélt, mesélt az asszonyáról, akit az első látásra megszeretett. Mesélt a kis budai

lakásról, amelynek három szobájából Anna mennyországot teremtett és ahová úgy sietett haza, hogy minden járművet csigalassúságúnak ítélte. Mesélt végig beszélgetett estéikről, terveikről, barátaikról, darabokról, amelyeket együtt láttak és könyvekről, amelyeket együtt olvastak. Amíg Bacsó Tamás mesélt, ő a barádját meg a képet nézte. Az asszonyt értette és természetesnek is találta, hogy abba a remek férfiba beleszeretett. De a férfin esodálkozott kicsit. Igaz, az asszony szép volt. De a finom, egyszerű, nyugodt, szépségek közül való. És bámult rajta, hogyan, mivel tudta az a szelíd szemű teremtés ezt a híres asszonybolondító katonát annyira megbabonázni. És amíg — több mint félesztendeig — ezen gondolkozott, észre sem vette, ő is rajongással és valami furcsa kis féltékenységgel gondolt a legjobb barátja feleségére.

Azután vége lett ennek... Bacsó Tamás elesett, ő meg kevés megszakítással három esztendeig volt még a fronton. Igaz, később a kommün viharában, amikor keresni kezdte Annát, újra kinyílt az érdeklődése és újra valami fájó vággyal, diákos rajongással gondolt az asszonyra, akit sohasem látott, de akit mégis ismert. Azután megházasodott. És a házasság megfordította, átváltoztatta, elrontotta egész életét. A háborúig is a gazdag fiúk züllött, könnyelmű életét élte, a házasság után azonban még sokkal inkább. Igaz, hogy a feleségét nem szerelte, de érezte, ha az asszony akarta volna: megszereti. Ha csak valamit is megtett volna a kedvéért. Ha csak valamennyire is

gyekezett volna megkedveltetni magát és az otthonát. De az asszony sohasem törődött vele és még nála is jobban a világnak élt. Egyetlen ebédet sem ettek meg egyedül és egyetlen estét nem töltöttek kettesben. Vacsorák, mulatók, bárok szünet nélkül. Nappal: munka, kemény, küzdelmes munka, mert az asszony látni akarta vagyonának a kamatait és minden, még a legörültebb szeszélyét is ki akarta elégíteni. Este meg, mert szórakozni akart, ivás, kártya, mulatók hajnalig. A mai időkben ahhoz az asszony típusához tartozott, akinek állandóan szüksége van rá, hogy sok embert érezzen maga körül. Aki egyetlen pillanatig sem bír egyedül lenni. Aki szinte vadul veti bele magát az élvezetekbe, dobálja a pénzt, és üres, sokszor ízléstelen dorbézolásokkal akar értelmet, célt adni egészen cél és értelem nélküli életének.

Mulatott hát. Vele is, nélküle is. És jöttek a nők... Sok nő... Úgy váltogatta őket, mint a kesztyűt... Úriasszonyt, színésznőt, bárnőt. Nem egymásután. Egymás mellett... Vagy tizenöt esztendeig. Akkor, lehet, hogy mástól, lehet, hogy attól a kis figyelmeztető szivattaktól, hirtelen minden megváltozott. Megútálta a hajnalba nyúló dáridókat, a pénzen vett nőket, a férjüket l'art pour l'art csaló úriasszonyokat és szinte egyik napról a másikra... otthon maradt.

A felesége hagyta. Mint ahogy mindig hagyott mindent. Azt mondta -- felnőtt emberek, még ha férj és feleség is -- nem szólhatnak bele egymás dolgaiba. Hogy a házasság nem rabszolgaság, hanem az érdekek egyesítése. És ebben a házasságban mind-

kellőjük érdeke tökéletesen egyesítve és képviselve volt.

A vállalat, amelyet vezetett és amelynek egyik főreszvényese volt, remekül ment. A vagyon nőtt. És ő dolgozott reggeltől estig. Csak azt nem tudta, miért? Kinek? Gyermeke nem volt — a felesége kötötte, hogy sohasem lehet — kinek dolgozik akkor ilyen emberfelenül.

A rokonoknak... — és dühösen sarokba vágta a cigarettáját, — A saját és a felesége rokonainak, akikhez semmi, de az ég világon semmi köze. Ötven éves. Túl van az életen. Vagy ha pinesen egészen túl. Mije, menyije van még? Talán... tíz év... És mije lesz, mit várhat még ebben a tíz esztendőben? Butaság... Hát az, aki ötven éves koráig nem ért el mindent, amit akart, mindent, amit lehetett volna, az mer még arra gondolni, hogy a hátralevőben elérhet valamit? Mit érhetne el? Mit akarna elérni? Mi után vágyik? Pénz, tekintély, cím, rang, név? Megvan... Túlon túl megvan... Szerelem? Hát nem volt még elég belőle? Hiszen minden nőt elért, mindegyikkel jóllakott. Mindegyiket ő hagyta ott, őt egy sem. Hát akkor? Mit akar?

A klub ablakából kilátott a Dunára. Láttá a lemenő májusi napot. A nap friss, fiatal tavasz arany ragyogásával úszott a kék égen és fénybe mártotta a felhők könnyű fodrát és fényt önlött a vízre meg a vár zöld, patinás kupoláira. Olyan volt a fénytől a víz, mintha mélyében kis reszkető tűzek lobogtak volna

és a vár kupolái meg teteje, mintha aranyba foglalt smaragddal lennének földve.

— Ezt akarom — gondolta és mintha szomjas volna, itta a ragyogást. — Fényt akarok látni az életemben. Fényt, nyugalmat, tiszta derűt. Azt, ami sohasem volt benne, mert pénzen nem lehetett megszerezni, másként meg nem tudtam. A háborúig nem tudtam, mert nem is értettem: mi az... Azt hittem az a valami, amit a mulatók lámpái adnak. A háborúban már értettem... Akkor, amikor a lövészárkok, mint hosszú sírok borultak fölénk. Akkor már sejtettem, hogy mi az: nyugalom. Hogy valami olyasféle, mint az illatos, langyos fürdő, amelyben jólesik elnyújtózkodni és amelyben meggyógyul, ami fáj. De csak sejtettem... Most már tudom is, hogy milyen. Mindennek az ellenkezője, mint amit élek. Azoknak a dolgoknak az összetevődése, amelyekből egyetlenegy sincs meg nekem. Harmónia... béke... megelégedettség... egyszerűség... tisztaság... öröm...

És hirtelen felmerült előtte Bacsó Tamásné otthona. Az egyetlen szoba, amelynek tiszta derűje ugyanaz volt, mint a Duna fölött a napé. Az, amelyet ő soha egyetlen percig sem érzett a saját tíz szobás lakásában és amely után mióta ott volt, úgy vágyakozott, mint szomjazó a friss ital után.

Elrontottam az életemet — gondolta keserűn. — És annál rosszabb, mert magam vagyok az oka. Magam mert ha nem is éppen akarva, de nemtörődömségből, lustaságból kényelemből... *eladtam magamat.*

— Anyu, tessék . . .! — és úgy tette le a százast az aszfalra, olyan ragyogó arccal, olyan boldogan, mintha nem is bankjegy, hanem egy országnak a királyi koronája, vagy óriási vagyon lett volna. — Húsz pengőt elsikkasztottam. Tízet az utazási pénztárba tettem, tízért meg — és megölelte az anyját — Magdának vettem születésnap ajándékot. Úgy-e nem haragszol érte?

— Nem, kicsikém. Hiszen — és kinyitotta retiküljét — most igazán nem panaszkodhatunk. Itt a nyugdíj. Százhusz pengő. És itt van még hatvan pengő a múlt hónapi munkából. Ha kifizetjük a lakbért, a körülbelül tíz pengő gázt, és öt pengő villanyt, még mindig marad készszöt pengőnk. A havi kosztpénz hatvan pengő — ha én dolgozom, még kevesebb — tehát a megélhetésen felül is van még száznegyvenöt pengőnk. — Felragyogott az arca. — Zsuzsó! Tudod, hogy ez nagyon sok? És hogy ennyi pénzünk, mióta egyedül vagyunk, sohasem volt?

— Most se soká lesz — mosolygott Zsuzsa. — Délután ugyanis megvesszük a kosztümszövetedet. Azután mindegyikünknek pár cipőt.

— Szó sem lehet róla. Nekem nem kell annyira a kosztüm, mint neked. A tiédet vesszük meg.

— Elbbe már csak azért sem egyezem bele — mondta a szigorút játszva — mert bántja a hiúságot. hogy a mamám — és hamisan kacintott — öt-

esztendő kosztümben megy sétálni olyan elegáns úrral, mint Móra Pál igazgató.

Annának édes zavar futott át az arcán.

— De Zsuzsa...! Csak nem gondolod?

A lány az anyja vállára hajtotta fejét.

— Semmit sem gondolok, édes. Csak azt, hogy csöpp öröm, csöpp szépség van az életemben. Abban az életben, amelyben olyan régen nem volt más, csak könny, lemondás, munka, keserűség, megaláztatás, reménytelenség. Arra gondolok, hogy a mélypontnak talán vége és hogy a sok szürke nap, sötét felhő után, talán... talán kis napsütés következik.

— A megélhetést illetően azt hiszem... igen.

— És... másként... nem?

— Nem szívem.

— Nem tetszik neked... Pál bácsi?

Az asszony könnyű, meleg kézzel simogatta a lánya haját.

— Ezt a kérdést nem a tetszik, és a nem tetszik dönti el, kicsim. Ezt a kérdést az dönti el, hogy Móra Pál... házas... És mert az, nekem nem szabad ilyen formában foglalkoznom vele és nem szabad előtérbe engednem még a tetszik kérdést sem.

— Miért? Hiszen az olyan jó, ha tetszik valaki.

— Még kényelmesebbre igazította az anyja ölében a fejét és Töreky Pistára gondolt. — Ilyenkor olyan érzés van az emberben, mint a madárban, amikor a szárnyát próbálgatja. Minden derűs és könnyű és szép és az egész élet csupa remény. Miért dobod hát el ezeket?

— Mert el kell dobni — mondta halkán. — Ami komoly, azzal nem szabad játszani és céltalanul nem szabad kockáztatni az egész jövőndő nyugalmunkat.

— Hogy-hogy?

— Hát úgy, hogy előttem már régen ki van rajzolva a jövő. Már tudniillik az, amelyikben egészen egyedül leszek. Mert amíg te velem vagy, addig a jövő csak olyan lehet, amilyen a múlt volt. Érted való. Ha azonban te férjhez mész és én egyedül maradok, minden megváltozik. Akkor magányos napjaimban és még inkább magányos éjszakáimban nem szabad zavaró momentumoknak, tépelődéseknek esni, mert az étellel, a múltó évek adta veszteségekkel és szomorúságokkal, meg a zavaró tényekkel mégsem lehet egyszerre verekedni. És ha csak a legesekélyebb érzelmi dologba is belemerülnék, ezt kellene tenni.

— Miért?

— Mert a tökéletes lemondásba, a teljes megalkuvásba bele tudok nyugodni, szívem, de a félbe... nem... Egyedül... üresen tudok élni, de félig egyedül... nem... És ez pontosan az az eset volna. Ti fiatalok persze azt hiszitek — hála Istennek, hogy azt hiszitek — ez az egész dolog olyan egyszerű. Ez, hogy valaki tetszik... Ez, hogy valakit szeretünk... Pedig nem az... Végtelenül hosszú és bonyolult az útja annak, amíg az ember szíve igazán odaszegődik valakihez. Nem csak a testi szíve, a lelki is. És annál bonyolultabb, minél érettebb valaki, mert annál jobban tudja, mit ad, mit vár és mit veszíthet. A szó

is... „szeretem“... kurta... De az értelme mindent magába ölel. Minden áldozatot, örömet, szenvedést, megpróbáltatást. A fiatal, akit még csak a vére fűt, persze vakon vállalja ezt. Az érett ember azonban, akit az esze kormányoz, már nagyon meggondolja.

— És ha Pál bácsi... nem volna... házas?

Az asszony melléből mély lélegzet szakadt fel.

— Az más volna. De hagyjuk ezt. Mindent, hagyni kell, amin nem lehet változtatni. Nekünk, akik az élettel ilyen kemény harcot vívunk, nem szabad, hogy álmaink legyenek, mert akkor nem bírjuk a harcot.

Zsuzsi a fiatalság lázongásával emelte fel és rázta meg a fejét.

— Miért? Nekünk még álmunk sem lehet? Hát minden csak azoké, akik gazdagok?

— Valahogy így van, szívem.

— De álmok nélkül nem lehet élni, anyám.

Az asszonynak kis, szomorú, belenyugvó mosoly lebbent át az arcán.

— Kicsim... Én húsz éve élek álmok nélkül.

A gyermeknek mély, könnyes szájalom öntötte el a szemét. De csak pillanatig. Azután dac lobbant benne. A fiatalság daca, amely éhesen és a kövön is mer és tud álmodni, mert minden elfogyott álom helyett ezer más álom hajt ki benne.

— És nem veszed észre, hogy Pál bácsi... szeret?

Az asszonynak fehér lett az arca.

— De igen — mondta halkán.

— És nem örülsz neki? — És nem akard, hogy még jobban szeressen?

— De örülök. Mondhatatlanul örülök. Úgy fürdetem benne magamat, a testemet, lelkemet, mint a napfényben. — Fölemelte a lánya arcát. — Mint messzi napfényben, kicsim, amely messziről is melegít és amelyről nagyon jól tudjuk, hogy sohasem jöhet közelebb hozzánk.

— És ha nagyon akarnád, hogy közelebb jöjjön?

— Vannak dolgok, amelyeket nem lehet akarni. Vagy te akarnál valamit: egy házat, ékszert, autót, ami a másé? Legfeljebb szeretnéd. Legfeljebb a szíved fájna érte, de sohasem vetemednél arra, még ha meg is tehetnéd, hogy elvedd. — Hallgatott kicsit és kinézett az ablakon. Messze túl nézett rajta. Messze túl azon is, amit látott. — Pál is ilyen ékszer, ház, vagy autó, szívem... — Nagyon halkán fejezte be. — A másé...

— És nem tudod, anyü, hogy milyen rosszul él a feleségével? Hogy az asszony folyton szórakozik, utazik, mulat és mindenkivel csalja?

— Csitt, szívem! Ez Pál dolga és ehhez nekünk semmi közünk.

A lány nem szólt többet. Fejét az anyja mellén hagyta, érezte a szíve lágy, halk dobogását, a melle egyetlenes emelkedését és arra gondolt: — ő nem tudna úgy tenni, mint az anyja. Ő nem tudna ilyen lemondón szeretni és nem tudna belenyugodni abba, hogy a boldogság csakúgy elszálljon mellette.

Nem tudta még azt, amit Anna már régen tudott.

Hogy az a nő, aki a kenyérért küzd, nem tud küzdeni szerelemért is. Nem tudta, hogy ez a férfinak való harc, ha soká csinálja, annyira kimeríti a nőt, hogy nem marad ereje másra. Hogy ezen az egyen, a kenyéren kívül minden másra csak... várni tud. Hogy a keze és az agya, amely a kenyérért fárad, minden másnál magatehetetlenül ernyedten összeesik. Hogy a szerelemért csak företlenül lehet verekedni. Nem tudta, ami pedig természetes, hogy a dolgozó nő férjhezmenési statisztikája sokkal rosszabb, mint a nem dolgozóé. Hiszen a férjhezmenés: harc, mindennél nehezebb, mindennél keményebb harc. Amely teljes pihenséget, talpig fegyverzetet, csorbítatlan hitet, önbizalmat követel. Hiszen a nem dolgozó nő, ha férfi van a láthatáron, minden idejét, minden idegét neki szentelheti. Hogy szép legyen érte, kedves, ápoltt, vidám, szórakoztató. Átitatja a pórusait, egész lényét a férfival. Nem akar semmit, csak a férfit.

A dolgozó nő nem teheti ezt. Ő csak a maradék perceit szánhatja a férfira. Sokszor fáradt, letört, kimerült. Nem tud kedveskedni, hazudni, komédiázni. Szép sem tud mindig lenni. Lénye, pórusai elsősorban nem a férfi utáni vágyat sugározzák, hanem a jóleső pihenés utánit. Nem mindig tud gyujtani, pedig a férfi ezt mindig megköveteli. Nem mindig tud alkalmazkodni, áldozatot hozni, mert egész élete csupa alkalmazkodás. Legtöbbször csak... várni tud... Hogy majd... majd az élet.

Igaz, arra Anna is gondolt, hogy miért most? Miért csak túl a negyvenen találkozott Móra Pállal?

Miért nem akkor, amikor még fiatal volt és Móra Pál szabad? Akkor talán még át lehetett volna hidalni a szakadékot, amely a szegény özvegyasszony és a vagyonos férfi között volt. Az ápolónő és a gyáros között. De most? Amikor a férfi leláncolt, ő meg fáradt? Igaz, mindenki azt mondaná: mit számít a leláncoltság? Hát másnál, másoknál számít? Nála... számít... Ha eddig... negyven éves koráig nem ment bele semmibe, amit titkolnia kellett volna, most már nem kezdi el. Igen ám — csapott le az ellenérv —, de eddig nem is szeretttél senkit... És hátha csak ez a titka mindennek? A kitartó ellenállásodnak, a magányodnak, gögödnek, hidegségednek és a kis lenézésednek a férfiak iránt.

Lehet... — ismerte be becsületesen. — Hiszen azt a játszmát nem játszottam végig.

21.

Sárosyné, mint szép nagy fekete macska, lábait maga alá vontan ült az óriási heverőn és a körmeit fényesítette. Nem azért, mintha nem lett volna úgyis elég fényes — hiszen reggel lakkozattala —, hanem mert így jogcíme volt arra, hogy ne nézzen az urára, aki idegesen, cigarettázva járt a szobában föl-alá.

— De hát magyarázd meg nekem — mondta visszafojtott haraggal — minek neked az a nere kepp. Félesztendeje sincs, hogy ezüstróka keppet kaptál. És ettől függetlenül is, mostanában igazán nem megy olyan jól nekünk, hogy szíre-szóra róka, meg nere keppeket csináltassak.

Az asszony, úgy a szeme sarkából, rettentően le-
kicsinylő és megvető pillantást vetett az urára.

— Sok a szöveg — mondta únottan. — Már ré-
gen megmondtam, hogy a szó egyáltalán nem érdekel.
Semmi közöm hozzá, hogy jól megy-e a vállalat, vagy
sem. Valószínű jól megy, mert ellenkező esetben — és
sunnyin, alattomosan leste a szavai hatását — nem ve-
hettél volna a barátodnak tízezer pengőért szintén
nere keppet.

Sárosy meglepetten megállt a szoba közepén.

— Na azért ne válj sóbálvánnyá — gúnyolódott
az asszony. — Az csak Lót feleségének állt jól.

— Tévedsz.

— Miben tévedek? Hogy csak Lót feleségének
állt jól, vagy hogy nere keppet vettél Szabó Lidiá-
nak?

— Az utóbbiban mindenesetre tévedsz.

— Nézd... — és letette a körömfényesítő
szarvasbőrt. — A multból még remek összeköttetésem
vannak színész körökben, így már másnap tudtam, hogy
a művésznő — ezt a szót élesen hangsúlyozta — meg-
kapta a keppet. Azonban ezt is, mint a többi hasonló
ügyedet — amelyeket pedig légy nyugodt, szintén
egytől-egyig tudtam — rendesen, tisztességesen, úri-
asszonyhoz illően elhallgattam volna, ha nem látom,
hogy ugyanakkor, amikor a szeretőddel gavallér vagy,
velem skót akarsz lenni. Mert miattam tarthatsz sze-
retőt, amennyit elbírsz. De azt nem tűröm, hogy ezekre
többet költs, mint rám.

A férfi még mindig egyhelyben állt és bámult a feleségére. Azt mindig tudta, hogy gondolkozása jócskán elmarad a tisztességesnek tartott gondolkodás mögött, de hogy ennyire elmarad, azt mégsem hitte. Úgy vélte, a színház körül szerzett könnyű felfogását a rendes, polgári jólétben már levetkezte. Hogy már másként lát. Másként ítél. Most rájött, hogy nem. Hogy ugyanaz, aki volt. Sőt talán még rosszabb. Mert míg színésznő volt, kis senki, nagyon kevés tehetséggel és sok csinossággal, addig érthető, hogy rossz volt. Romlott volt. Materialista volt. De, hogy ma, amikor messze felette él a valaha is elképzelt jólétnek, amikor neve van, társadalmi állása, biztos jövője, hogy most is így gondolkozik és a gondolatait ilyen meztelenül ki is mondja, ez hányingert váltott ki belőle.

Mert furcsa valami és a sok érthetellenséghez tartozik ami a férfiában van, hogy a férfi azt akarja, bárha már régen nem is szereti a feleségét, az szeresse őt és legyen rá féltékeny. Csináljon jelenetet, sírjon, ájúljon el. Fenyegetődzön öngyilkossággal, de a végén legyen nő, legyen megbocsátó, kedves, fogadja el az ajándékot, amelyet vigasztalásul kap, higgye el a hazugságot, hogy: soha többé... és borítson fátyolt a multra.

Ez érthető. Sőt mi több, elvárható. Az azonban, hogy azt mondja: — tartson szeretőt, amennyit akar, csak teljesítse a kívánságait: ez émelyítő. Undorító. Ez nem nő, nem feleség. Ez... ez szemét. Mert ennek ő nem számít semmit. Ennek csak az számít, amit

kicsavar belőle. Ömeget, ahová akar, akivel akar, csak fizesse meg a szabadságát.

Hol van ennek a lelke? A szíve, az érzései? Vagy van-e neki egyáltalán? — és megvetéssel végignézett rajta.

Arra nem is gondolt, hogy ő sem különb, mint az asszony. Hogy neki sincs lelke, szíve, érzése. Mert, ha lenne, vajjon elvehette volna? Ha lenne, nem kérdezte volna: nőstény értékén kívül van-e valami női, emberi értéke is? Gondolkozik-e? Érez-e?

Nem, ezt Sárosy László igazgató, kormányfőtanácsos úr nem kérdezte. Megkívánta a kis színésznőt, aki roppant ügyes volt és a megkívánást házassággá tudta kompenzálni.

Tíz év előtt. Azóta persze régen kiábrándult és élte újra a legénykori életét. Valahol azonban, ha nem is a szíve, de a hiúsága mélyén, élt valami kis valószínűség, hogy a felesége még mindig szereti és nyugtalanodik az elmaradásai miatt.

Hogy soha nem is szerette, sőt, hogy amikor jegyben járt vele, majd amikor a felesége lett, a bonvivánnal volt forró viszonya, azt persze elképzelni sem tudta. Azt hitte, a színésznő, aki a színpadon sohasem lett volna senki, azért ment hozzá, mert szerette őt. És hozzámert volna akkor is, ha csak kis kétszobás lakást adhatott volna neki.

Az asszony pedig miközben nézte az először rábámuló, azután föl-aláfutkosó urát, arra gondolt, hogy bárcsak menne már el. Menne a fenébe. Még az ígé-

retei is elengedné neki, hogy a nere keppet megveszi, mert azt máskor is kiesikarhatja tőle. De most telefonálnia kell, mert ma már igazán fel akar menni a grófhhoz. Olyan herceg fiú. Húsz éves és úgy beleszeretett, mint egy hal. És milyen gazdag. Milyen méretetlenül gazdag. Az a gögös, hideg palota, leeresztett ablakredőnyeivel és lezárt kapujával, milyen egészen más, mint ez a ... — és a szája megvetően elhúzódozott — vacak villa, melyre a hula ura olyan büszke.

Hogy szereti-e a grófol? Nem ... Játszik vele. Mint egy szép játékkal. Szeretni ... — és forróság szárguldott át rajta, meg düh és keserűség — csak a bonvivánt szerette. Azt a gazembert, aki viszont helekótyagosodott a primadonnába és neki kiadta az útját. De meg hízeleg is a kis gróf a hiúságának. Hogy fut utána, mint a kis kutya. Hogy eldicsekedhet Birónénak, aki az utóbbi időben veszedelmesen elhízott, meg Móránénak, aki hovatovább újabb ráncatlanításra szorul és a többi jó, édes, drága barátnőnek, hogy neki ilyen gyönyörű fiatal fiú udvarol. Ilyen, akinek a kocsiján kilencágú korona van és egymaga lakik negyven szobát. Aki válogathatna a legszebb, legfiatalabb színésznőkben és mégis őt választja, aki no igen tíz esztendővel idősebb nála, de aki a tízből csak hármat tud.

Rénies. És ez a fakir még mindig itt áll, nem megy el és ő nem telefonálhat.

A férfi végre abba hagyta az ablakon át való bámulást, megfordult és a heverőhöz lépett.

— A keppet megrendelheted — mondta megvetéssel. — De vedd tudomásul, hogy máfól fogva semmi közünk egymáshoz. Ez azonban nem jelenti azt is, hogy nem fogok tudni minden lépésedről. És ha valamin rajtakaplak, kérlelhetetlenül visszadoblak oda, ahonnan felszedtelek. A szemébe.

Az asszonynak felvillant a szeme. Két dologért villant fel. Az egyik, hogy megkapja a keppet, a másik, hogy most már az ura elmegy és végre telefonálhat. A többi, amit mondott, sem nem sértette, sem nem érdekelte.

Táresázott.

— Drága... — búgta bele a telefonba, amikor a komornyik közvetítésével a grófot megkapta — ma szükségem van magára. Szükségem van valami nagyon szépre. Hogy miért? Oh... — és hosszút, keserűt sóhajtott, mert közben igazán korszakalkotó ötlete támadt és mert az életben sokkal jobb színészuó volt, mint a színpadon. — Azért, mert az uranul nagyon csúnya jelenetem volt. Hogy miért volt csúnya jelenetem? Képzélje, egy semmiség miatt. Egy kis asszonyi szeszély, egy nerc kepp miatt. Ő azt mondta, most kaptam egy ezüstróka keppet, én meg azt, hogy ez nem zárja ki, hogy ne kaphassak egy nercet is. De megtagadta, kegyetlenül megtagadta és én sírtam. De mire magához jövök, igyekezni fogok, hogy ez ne látszódjék rajtam és szép legyek. Igen, **igaza van**, ilyen semmiség miatt, nem volt érdemes sírni. De látja, ilyen a nő. Megkíván valamit és ha nem kapja meg, sír. Annál is inkább, mert minden

barátnőmnek van nerc keppje és mégis az ember szégyenli magát, ha lemarad a barátnői mögött. De lássa — és újra sóhajtott — ilyen az élet.

Még megállapodtak az időben, az asszony sokatmondó hangon kikötötte, hogy a kis gróf a látogatása alatt illedelmes legyen, azután letette a kagylót.

Mosolygott. Úgy mosolygott, olyan diadalmasan, mint egy államférfi vagy üzletember, ha valami egészen nagy és kényes ügyet sikerült tökéletesen megoldania. Tudta, hogy a gróftól megkapja a nercet. És tudta azt is, hogy az ezzel az első lépéssel szépen megtanulta — anélkül, hogy ő még csak célzást is tett volna rá —, hogy a szép és értékes ajándékokat folytatólagosan is szívesen látja. Az biztos, hogy hosszú keppet fog csináltatni és az is biztos, hogy az ura tizezerjéért megveszi azt a csodás topázgyűrűt, amelyért már hetek óta fáj a szíve.

Nagyon nyujtózott. Jólesőn, a jökéletesen végzett munka tudatában. Közben pedig megállapította, hogy a mai délután igazán nem volt eredménytelen.

De mert az ilyen eredményeket nem lehet csak úgy magában tartani az embereknek, meg mert a barátnőket azért találta ki az élet, hogy legyen, akit bosszantson az ember, újra táresázott. Most Móránét hívta fel.

— Szervusz édes angyalom — csicseregte a telefonba. — Ne haragudj, de elfelejtettem, mert szokott rendetlenségemmel persze nem írtam fel, hogy mikor van nálad vacsora? Ügye holnap?

— Dehogyan holnap. Holnapután.

— Remek. Akkor legalább az új keppemet is felvehetem.

— Gratulálok. Hát megkapod?

— Sőt. Már meg is kaptam. De ne hidd, hogy az uramtól. Az sír, hogy rosszul megy neki.

— Hát kitől?

— Na... találd ki... — és mint a bébi belegöcsélt a telefonba.

— Fogalmam sincs róla.

— Ha nem mondod meg senkinek, elárulom.

— Csasi. Hát persze, hogy nem mondom.

— A gróftól — mondta diadalmasan. — A gyönyörű kis gróftól. És az a legtündéribb, hogy nem csak ezt kaptam.

— Hanem?

— Hanem a topázgyűrűt is, amit tudod, a Váci utcában annyira megcsodáltunk. Ma délelőtt séta közben éppen csak pillanatra megálltam ott vele és megkérdeztem tőle, jól festene-e az ujjamon? És délután már itt is volt. A keppel együtt.

— Milyen hosszú a kepp?

— Földig érő. Csodás darab. Azt hiszem, nincs ilyen még egy Pesten. Kapucnija van és olyan bő, hogy kétszer is beleférek.

— Odaszaladok, hogy megnézem.

— Ne tedd drágám, mert a kis gróf értem jön és kívánja, hogy vegyem fel és úgy illő, hogy a kívánságát teljesítem.

— Persze... persze... Hát akkor fájó szívvel, de majd szerdán tartunk divatbemutatót.

És Móra Pálné letette a kagylót és elkeseredett megvetéssel kérdezte magától: — csak azt tudnám, hogy mit talál ezen a színpadsöpredéken.

22.

Mikor Móra Pál a szobába lépett, Zsuzsi szokás szerint hangos örömmel üdvözölte.

— Pál bácsi! Édes Pál bácsi! De örülök, hogy eljött!

— Pedig most igazán véletlenül kerültem ide.

— Hogy hogy véletlenül?

— Hát úgy, hogy egy barátomhoz indultam, de itt a szomszéd mellékutcában hirtelen frontot változtattam. Ezért változtattam. — És óvatosan a zsebébe nyúlt és puha, meleg, mozgó valamit tett Zsuzsa tenyerére.

A lány örömében, meglepetésében elsikoltotta magát.

— Cica... Édes csöpp kis cica. Jaj, de örülök! Pál bácsi! Hol szerezte? Honnan tudta szerezni ezt az ennivaló kis jószágot?

— Két utcagyerektől vettem, akik nem valami gyengéden bántak velem. És mert ahhoz még túl kicsi, hogy otthon cselédkézre adjam, gondoltam, elhozom neked.

— Nagyon jól tette. Köszönöm! Nagyon köszönöm!

Azután rögtön el is vonult. Beült az egyik pamlagsarokba és becézni kezdte a cicát.

A csöpp kis jószág, amelynek parányi szíve még hangosan, rémülten vert, a két utcagyerek okozta félelemtől, lassanként megnyugodott. Nagy, kerek, kék szemét a lányra akasztotta és puha, pamutgombolyag-szerű testével bizalmasan elnyúlt az ölében. Fekete fülei, orroeskája, lábai és farka egészen valószínűtlenül hatottak fehér buudája mellett és első pillanatra elárulták előkelő származását.

— Olyan, mint egy hercegisasszony — lelkesedett Zsuzsa.

— Igen. Perzsa hercegisasszony — mondta Móra Pál.

— Miért perzsa? Hátha orosz. Egészen olyan, mint a hermelin.

— Először orosz hercegisasszonyok már régen nincsenek, másodszor ténylegesen perzsa a fajtája. Sziámi.

— Nem is tudtam, hogy ilyen jól ismeri a macskafajokat — mosolygott Anna.

— Nem is ismerem, csak ezt az egyet. Ezt még az olasz harctéren ismertem meg. A Piavenál laktak, egyik fedezékünkben. Az anya és négy kicsinye. Az egész század dédelgette őket és mindenki eltette nekik a legjobb falatját. Persze csak a húsból, mert egyebet a viláért sem ettek. Vérszomjas kis bestiák voltak, de nagyon kedvesek. Ha csend volt, egymás kezéből vettük ki őket, hogy játszassunk velük, ütközetek alatt meg valamennyien aggódtunk értük.

— Mi volt a nevük? — kérdezte Zsuzsi.

— A kicsinyekére nem emlékszem, de a nagynak

tudom, hogy Irisz volt a neve. Valószínűleg a kék szeme miatt.

— Akkor ennek is az lesz — lelkesedett a kislány. — És majd egy dekkungot is csinálok neki házikónak.

Irisz közben már teljesen megbarátkozott a helyzettel. Két hátsó lábára ült, fekete farkát, mint uszályt maga köré kanyarította, első lábaival meg dagasztani kezdett. Ugyanakkor valami furcsa kis gép is megindult benne, mely olyanféle hangot adott, mint párányi, leállított motor. Miközben dagasztott, körmeit beleeresztette Zsuzsi vastag szövetszoknyájába, sőt néha kicsit a bőrébe is.

A lány nevetett és tűrte a dagasztást, amely valószínűleg nagyon jól esett a cicának, mert mindig hangosabban dorombolt. Annyira, hogy Zsuzsi végre kíváncsi lett, felemelte és a fülét meleg, puha bundájára szorította.

— Mit csinálsz? — kérdezte Baesóné.

— Hallgatom benne a motort. Remekül megy. Anyu... úgy velem alhat?

Móra tiltakozott.

— Azt talán nem. Majd küldök neki lakást. Illő, ha idehoztam, hogy gondoskodjam a lakásáról is.

Ettől az időtől kezdve Zsuzsinak az iroda mellett még egy főfoglalkozása lett. Irisz... Reggel — pedig azelőtt az utolsó percig kihúzta az időt az ágyban — negyedórával előbb kelt fel, hogy Iriszt rendbehozhassa. Szabályszerűen megmosdatta, megkefélte, pa-

rányi darabkákra összevagdalta a máj- vagy húsporcióját, és mielőtt elment, száz mindenfélét a lelkére kötött. Hogy ne rendetlenkedjék, úgy viselje magát, ahogy előkelő születése megköveteli, ne sétáljon az asztalon, ne tépje széjjel semmit, maradjon szépen a kosarában, puha párnáján, meleg takarója alatt és még sok ilyenfélét.

Vett egy könyvet, amelyből mindent megtanult, amit a cicatulajdonosoknak tudnia kell és szigorúan aszerint járt el.

Mikor hazajött is első dolga Irisz volt. Az ölébe vette, és körülment vele a lakásban, hogy nem csinált-e valami bajt. Ha nem: megdicsérte, ha igen, megfeddette. Ha evett, maga mellé ültette, ha kézi-munkázott, az ölébe vette és a cica, mint a leghűségesebb kutya, követte lépéseit. Órákig beszélgetett vele, magyarázott neki, kérdezősködött tőle és a kis jószág pár szavas tudományának százféle hangárnyalatával felelgetett. Zsuzsi meg volt győződve, hogy Irisz érti minden szavát.

Ismerőseit, barátait két osztályba sorozta. Van-e cicájuk és szeretik-e a cicát, vagy nem szeretik. Akiknek volt, vagy szerették, azoknak hosszú történeteket mesélt Irisz cselekedeteiről, értelmességéről és fáradhatatlanul hallgatta a hasonló történeteket.

Ha Móra Pál jött, addig le sem volt szabad ülnie, amíg oda nem ment Irisz lakosztályához és meg nem nézte. Meg kellett simogatnia, meg kellett dicsérni, hogy jó színben van, segíteni kellett eldönteni, hogy a rózsaszínű szalag áll-e jobban neki, vagy a kék, biz-

tosítani kellett a szeretetéről és meg kellett kérdeznie, hogy nincs-e valami kívánsága.

Majdnem sohasem volt. Remekül érezte magát, nőtt, erősödött, jó étvággal evett, egy papírgombóccal félóraszám eljátszott, imádta a rádiót és ha a hallgatót melléje tették, nem lehetett a helyéről elmozdítani.

Zsuzsi kipróbálta, hogy a perzsavásár — lévén vele nemzeti vonatkozásban — nem érdekli-e jobban, mint egy darab. Nem érdekelte. Mindegy volt neki, bármit is hallgatott, csak zene legyen. A prózát, főként a férfihangot azonban nem méltányolta. Ha a kis fekete varázsdoboz férfihangot hozott, únottan elfordult tőle és otthagya.

Az ablakból kerekre nyílt, szinte megüvegesedett szemmel bámulta a térre szálló galambokat, verebeket. Ilyenkor szőre felborzolódtott, háta meggörcbült és lábai ugrásra feszültek.

— Az ázsiai őserdők emléke kísért benne — mondta Zsuzsi megértően. — Amikor az ősei még fákon laktak és saját maguk szerezték meg a mindennapi pecsenyét.

— Na azokkal az ősökkel, ha utána néznénk. Bizonyosan lenne valami baj — ugratta Magda.

— Mi lenne? — hangzott sértődötten.

— Egyik temperamentumos dédmama alighanem flörtölt valamilyen szép majomgavallérral, mert irlisznek az arca, a mozdulatai egészen majomszerűek.

— No, és az ember nem majomszerű, vagy a

majom nem emberszerű? — védte kedvencét Zsuzsa. — És különben is, ha igazad is van, mit számít az? Csak annál érdekesebb. Így legalább mind a két faj jó tulajdonságai egyesítve vannak benne.

— Szerencse, csak a jó — jegyezte meg Bacsóné csendesen. — Mert úgye, az nem számít, hogy az egyik pamlagpárna rojtjait apróra szétszedte, hogy a virágládából kigyomlálta a palántákat, hogy a papucsomat következetesen becipelí a pamlag alá, hogy délből ellopja az egyik szelet búst és a többi.

Zsuzsi erre nem tudott mit válaszolni. Kedvencével együtt bűnösnek érezte magát és hallgatott. Mint hisz is. Ült az egyik széken. Nagyon csendesen ült. Egeszen emberi, vagy majom módon. Két hátsó lábát előrenyújtotta, törzsét nekitámasztotta a szék hátának, két első lábát, mint két kezet a hasára eresztette és szeme éberem követte Bacsóné földrejtett gombolyagjának minden mozdulatát.

— Gyönyörű vagy, édes vagy — mondta Zsuzsi. — Annak ellenére gyönyörű és édes, hogy szétszedted a párna bojtjait, sőt annak ellenére is — itt anyjára pislantott, aki még nem tudta ezt a legújabb bűncselekményt —, hogy leverted a . . . púderdobozt.

23.

Gyönyörű májusvégi szombat délután volt. A szigeten, a Duna adta kék párában úszott a rózsailat. A történelmi fák, amelyek hallották a kuruc szabadságharc, Mária Terézia, a francia forradalom,

Napoleon, a magyar szabadságharc, a világháború fegyvereinek dörgését, látták Pestet romokban és Budát füstölögni, tudják, ki volt Goethe és emlékeznek Petőfire, friss, üde, zöld lombbal hajoltak a pázsit, az utak, a vendéglők asztalai fölé. Az ég kék volt és magas. Nem úsztak rajta felhők és angyalian tiszta, megható kéksége az volt, ami. Szőnyeg: Isten lábai alatt.

A sziget meg mintha a paradicsom lett volna. Tele fával, bokorral, nevető, színes, illatos virággal, a pázsiton édes, futkosó gyerekekkel, az utakon sétáló, beszélgető párokkal, a padokon kézimunkázó, olvasó mamákkal, kisasszonyokkal és a vendéglők színes asztalánál falatozó vendégekkel.

A tejszarnok egyik sarokasztalánál Zsuzsi és Tőrek István ült. Nagy pohár aludttej állt előttük és vajaskenyér. Zsuzsi olyan volt világoskék blúzában, a saját maga vasalta kalapra rátűzött margarétacsokorral, mint maga a május.

Valószínű Tőrek István is így találta, mert elbűvölten nézte. Nem tudott betelni nevető arcából kiragyogó barna szemével, szívalakú állával, finom lényével, amely óh, de másmilyen volt most, mint az a szomorú lány, akit a Biró-irodában ismert.

— Mire gondol? — adta fel Zsuzsa a szokásos kérdést, amely azóta, hogy az első nő feladta az első férfinak, mindig csak egyet jelentett. Nem kíváncsiságot, hanem azt, hogy a nőt a férfi . . . érdekli.

— Arra — kezdte a fiú egészen őszintén a felele-

tet, ami szintén valami ilyesfélét jelent —, hogy maga mennyire más most, mint az irodában volt.

Zsuzsi szeméből eltűnt a ragyogás és arca keserű lett a visszaemlékezéstől.

— Ezt nem kellett volna mondania. Egy ilyen esodaszép délutánon, mint a mai, nem szabad csúnya dolgokkal foglalkozni.

A fiú megijedt.

— Bocsásson meg. Marha vagyok. Igazán marha. De annyira örültem annak, hogy másnak, ilyennek látom, hogy önkéntelen ez a butaság csúszott ki belőlem. De nem teszem többé.

A lány újra mosolygott.

— Jól van. Ne is tegye. Az a két hónap olyan csúnya megalázó volt, hogy érthető, ha nemcsak gondolni nem akarok rá, de boldog lennék, ha egészen ki-törölhetném az életemből.

— Ha akarja, sikerülni fog.

— Akarni fogom. — Félretolta az aludttejes poharat. — És most vegyük elő a munkát.

A fiú engedelmesen nyúlt egy rajztekercs után. Kigöngyölyftette és végigfektette az asztalon. Keresztbefektette, hogy mindketten egyformán jól láthassák és egyik végét leszorította a karjával, másikra meg rátett egy üvegtányért.

A lány szeme elismerően, gyönyörködve végig-rebbent a rajzon.

— Nagyon szép. Sokkal szebb, mint vártam.

A rajz magas, földszintes, vaskosaras ablakú, tor-

nyos barokk-rokokó villát ábrázol, hozzáillő nyírott bokrú, szobrokkal teleszórt, szökőkutas kertben.

— Kis Trianon — mondta melegen a lány.

A fiú mosolygott.

— Én is így neveztem magamban. Éppen azért, nézze — és a feljáró egyik oszlopára mutatott — egy pávát rajzoltam ide.

— Szép. — Ismételte a lány. — Sőt több. Stílusos. Mint egy szép márványkalitka. — Hosszan nézte a képet. Aprólékosan, minden részletet. Mikor készen volt, kissé félretolta. — Úgy. Ezt most idetesszük, hogy összehasonlításokat csinálhassunk. És adja ide az eredetit.

Az a második rajz volt. Hosszú magtárszerű, földszintes épület, rosszformájú, kicsi ablakokkal, fantáziátlan bejáróval, paraszti kerttel.

— Rémes.

— Még rémesebb. De remekül van építve. A szobák, óriásik, gyönyörű boltívekkel, porcellán kandallókkal, falbaépített kályhákkal, gyönyörű mozaik parkettel. Úgy, hogy belül nem is igen lesz nagyobb munkám. Első alkalommal egész napott töltöttem ott, jártam, nézegettem és a végén az volt az érzésem, hogy a háznak van lelke . . . de nincs . . . arca.

— Igaza van. Nincs. De majd maga ad neki.

— Adja Isten, hogy megbízzanak a munkával.

— Meg fogják bízni. — Újra hosszan nézte a másik rajzot. — Remek munkát végzett.

— És nem léptem túl az előírányzott összeget.

— Mennyit?

— Ötvenezer pengőt.

Azután az alaprajz került elő. Sorra vettek mindent. Minden talpalatnyi helyet. Itt falat kell bontani. Itt be kell rakni egy ajtót. Itt be kell építeni az étel-
liftet. Itt az öltözőszoba felét el kell lopni és még egy
fürdőszobát berendezni. Ez a középső nagy szoba az
ebédlő, erre még egy ablakot kell törni.

Zsuzsi egy pillantást vetett az új épület rajzára.

— Ami azzal jár, hogy a szimetria kedvéért a
többi ablakot odább kell csúsztatni.

— Igen. Ezt azonban elérem azzal, hogy az abla-
kokat az ebédlőtől jobbra és balra egyszerűen kiszé-
lesítem.

— És mi ez a szaggatott vonal?

— Itt a két szalon között kidobjuk a falat és a
szoba teljes szélességében redőnyszerűen felgöngyölít-
hető üvegfalat teszünk.

— Nagyon jó. És remek a télikert is.

— Ezt a könyvtárszobához építjük. Három lép-
csőfokkal van mélyebben, mint a szoba, a szobától
szintén felgöngyölíthető üvegfal választékkal. Ez azért
kell, hogy a növények néha megkaphassák a párás
és a lakásénál melegebb levegőt.

A lány nézte, bámulta a félkörű télikertet. Fan-
táziája benépesítette pálmákkal, virágokkal, a tetőről
lecsüngő kosarakban pompázó orchideákkal, dús
futókkal, a pálmák közé akasztott kalickákban színes,
egzotikus madarakkal, középen a szökőkút márvány-
medencéjében furesa tarka, meg aranyhalakkal és a
virágok, növények között piros japáni nádbútorral.

Karosszékekkel, amelyekben tarka kartonpárnák vannak. Asztalokkal, amelyeken kézimunka és könyv hever és kényelmes nyugággal, amelyről olyan jól lehetne gyönyörködni a növényekben és a madarak röptében.

Felsőhajtott.

— Ez a legszebb. A télikert. A többit — és ujját végigfuttatta a tíz szobán — nem irigylem. De ezt igen. Szemét az öreg platánfa friss, újjöld leveleire függesztette és vágyakozva mondta: — rettenetesen jó lehet ilyen télikertben lenni. Szívni a párás, földszagú levegőt, figyelni a növények fejlődését, örülni a szépségüknek, foglalkozni velük, gondozni, szaporítani őket. — Felsőhajtott. — Ha egyszer... valamikor megtehetem... télikertes lakást veszek.

— És mi kellene ahhoz, hogy megtehesse?

— Legalább hatszáz pengő havi jövedelem.

A fiú nevetett.

— Vagy egy jól kereső férj.

A lány megrázta a fejét.

— A jól kereső férfiak nem vesznek el szegény lányokat. Általában nem is igen házasodnak. Könnyebben élnek úgy. Megházasodni csak a nem jól keresők szoktak. Azok meg gazdag lányt akarnak. És kapnak is. A szegény lányok ma nem mennek férjhez. Dolgoznak. És megélnék abból, amit keresnek. Igaz, nem télikertes lakásban.

— Ha magát hallja az ember, azt hiszi, hogy a szerelem és az idealizmus kiment a divatból.

— Az idealizmust hagyja. Az olyan e között

a mai mindenféle izmus között, mint a kisgyerek a kocsiúton. Nem tudja, hogyan került oda és mit keres ott.

— Igaza van. Hirtelen kijavította magát. — De csak ebben van igaza. Abban nincs, hogy szegény lányokat nem vesznek feleségül, s hogy megházasodni csak a rosszul kereső férfiak szoktak. Mert én majd akkor házasodom meg, ha jól keresek és nem fogok törődni vele, hogy akit elveszek, esetleg szegény.

— Akkor maga kivétel.

— Több ilyen kivétel is van. — És a rajzok után nyúlt.

A lány tiltakozott.

— Még ne csomagolja össze. Menjünk csak végig az egészen. Aprólékosan. Hiszen a multkor eldöntöttük, hogy itt nálunk általában azért olyan hibásak a lakások, mert a férfiépítésszek mindent csak férfiszempontból néznek, mindent csak a saját fejük szerint csinálnak. Amerikában az építésszeknek olyan szakképzett női alkalmazottaik vannak, akik a tervekhez női és háziasszonyi szempontból szólnak hozzá. De fogadom, hogy ott nem történhet meg az, mint a velünk szemközt levő házban, ahol a modern, széttolható ablakok mellett olyan ki nem nyitható ablakok is vannak, amelyeket csak kívülről lehet megtisztítani. Az ember idegsokkot kap, ha látja, hogy a szobalány kiáll az V. emeleten az ablakba és ablaktisztítás közben különböző tornamutatványokat végez.

— Ilyen ablakból zubant le egy lány az Andrássy-úton.

— A maga tervezte házakból remélem nem fog lezuhamni.

— Ha maga segít, akkor nem. Viszont, ha segít, illő és igazságos, hogy a tiszteletdíjből is részesüljön.

— Mennyi a tiszteletdíja?

— Csak lesz, ha megkapom a munkát. Az építésre szánt összeg három százaléka.

— Adja nekem a három százalék három százalékát.

— Rendben van. És egy szép pálmát a jövődő télikertjéhez.

Azután újra a rajzok fölé hajoltak. Megbeszéltek mindent. És a fiú látta, hogy a lány észrevételei nagyon helytállóak. Kifogásolta például, hogy az éléskamra ablaka az ajtó melletti és nem az ajtóval ellenkező falon van. Pedig úgy nem lehet jól szellőztetni. Azt is észrevette, hogy a könyvtárszoba hallból nyíló ajtajánál az egyik oldalon jóval kisebb a fal, sem hogy érdemleges bútort vagy könyvvállványt lehetne odaállítani. Viszont a másik oldalon bőven van annyi, hogy el is lehet venni belőle. A konyhában is a gáztűzhelyt a mosogatószekrény és a vízvezeték közé állíttatta, hogy könnyen, egy lépéssel el lehessen érni bármelyiket. Az öltözőszobába külön szekrényt ajánlott az ágyneműnek, hogy ne kelljen a récamié aljában tartani őket.

— Az amerikaiusoknak igazuk van — mondta meglegedetten a fiú, mikor mindent a legalaposabban megbeszéltek. — Anyyira, hogy fel kell emelnem a három százalékot. Ha ugyanis megkapom a munkát és

a hibák bennmaradtak volna a tervben, kiderülésük után egészen bizonyosan szidták volna. Így meg majd dícsérnek.

— Akkor abból is nekem ad három százalékot.

Azután megindultak a leszálló alkonyatban a fák alatt.

24.

Anna éppen kilépett a kapun, amikor Benkő Kálmánné be akart menni rajta.

— Óh... — mondta Irén fáradt, szürke hangon — elmégy? Baj... rettenetesen nagy szükségem volna rád.

— Akkor máris nem megyek — és meghökkenően nézte Irén elgyötört, kendőzetlen arcát.

Azután belékarolt. Amíg felmentek, nem kérdezett semmit. Sőt a lakásban is csak akkor, amikor levette a kalapját, lehúzta a kabátját és leültette a karosszékre, háttal a világosságnak.

— Most mondj el mindent. Nagy baj van?

— A legeslegnagyobb. — És sírni kezdett. — Kálmán bejelentette, hogy... válik...

— Válik?? — Bámult Anna. — Miért?

— Mert beleszeretett Klára egyik barátnőjébe és feleségül akarja venni.

— A lánya barátnőjét?

— Igen.

— Hány éves a leány?

— Huszonkettő.

— És Kálmán?

— Hatvan.

— Legjobb korkülönbség. — És nevetni lett volna kedve, ha a dolog nem olyan tragikus. — Az unokája lehetne.

— Én is mondtam — zokogta. — És mást is... Mindent... Gondolhatod. Azonban teljesen eredmény nélkül. Azt mondja, az ő életében ez az utolsó fellángolás, az utolsó forró napsütés és nekem nincs jogom megakadályozni ennek a kiélvezésében.

— Szerinte nincs... Szerinted van... Most csak az a kérdés, melyitek jogának adsz előnyt. Ha elegendő volt belőle — amit nem csodálnék, mert igazán boldog sohasem voltál mellette, tíz év óta pedig mártír vagy — akkor elengeded... Ha azonban bízol a feleség egyetlen előjogában, abban, hogy egyszer majd... *ha öregem is... ha rokkantan is... de visszakapod... akkor nem állsz félre, hanem vársz. Vársz arra az időre, amikor megjön az esze. Mert, hogy meg kell jönni, nem kétséges.*

— Gondolod? — és reménykedve felnézett rá.

— Tudom. Vagy lehetne-e másként? Nem, drágám. A természet nem tűri a meszalianst. És a huszonkétéves leány, meg a hatvanéves férfi házassága sokkal nagyobb meszalianst, mint egy fejedelemé és egy polgárlányé. Én tehát Kálmán részére nem ebben a pillanatban tartom súlyosnak a helyzetet, hanem akkor, amikor ráébred a meszalianstra.

— Félek... nem fog ráébredni. Azt mondja: a lány is szereti őt.

Legalább is ő úgy látja. De csak látja. Egészen addig, amíg a huszonkétéves lány — akinek ma csak homályos elképzelései lehetnek a szerelemről — rá nem jön arra, hogy a férfi, aki mellette áll, semmiféle vonatkozásban sem hozzávaló. És, ha rájön, légy meggyőződve, meg is mondja és főként megmutatja neki. Mert a fiatalságban nincs kímélet és irgalom. A fiatalság élni akar és aki nem tud lépést tartani vele, annak hidegen, önzőn a szemébe nevet. Ez természetesen nem lesz rögtön, mert Kálmán igyekszik majd, hogy ha nem is lehet fiatal, legalább annak lássék. És megy majd esténként és amíg bírja, cipeli a feleségét szórakozni és megjátssza a fiatal férjet. Addig, míg előrehaladott gyomorbaja bele nem szól és nem követeli, hogy vacsora után termofort rakjon a hasára. A termofort pedig nem bírja a gyerekasszony. A termofort és hasonlókat csak a régi feleségek bírják. Azok, akik látták férjüket daliásan és fiatalon, akik túl a szerelmen, szeretettel is szeretik őket, sőt akik talán még örülnek is az ilyenféle dolognak, mert ezek azt jelentik, hogy az addig folyton jövő-menő drága, most többet ül majd otthon és jobban az övéké lesz. Ha tehát ez az idő elkövetkezik — és az új kapcsolatban hamar el fog következni, mert Kálmán nem úgy él majd, ahogy azt kora és állapota megkövetelné, — ha felébred majd egészséges, nem kicsi fokú önzése is, lehet, sok kínlódás, sok szégyenkezés után... de visszatér majd hozzád.

— Visszatér? De hiszen én nem is akarom elengedni őt — mondta félve.

— Vagyis... a saját jogod mellet döntesz. Ez a legrosszabb.

— Miért? Rossz az, ha az ember ragaszkodik ahhoz, ami az övé?

— Nem rossz. Sőt. De Kálmán már régen nem a tiéd. Talán nem is volt igazán soha. Legalább is nem abban az értelemben, amelyben te a tulajdonjogot képzeled.

— Ez igaz... De a világ, a gyerek előtt az enyém volt. Nem voltam egyedül... Nem voltam elhagyott.

Anna közelebb húzta székét a karosszékhez és megfogta Irén kezét.

— Irénkém. Dobjd el ezeket a szempontokat. Hazugok ezek és semmisek. Vedd a valóságot. Azt, amit a múltkor mondtál. Hogy sokszor kérdezed magadtól: miért is vagy még vele, amikor az anyagiakon kívül semmi, éppen semmi közösség nincsen köztetek.

— Igen... mondtam. De most még sem bírok belenyugodni.

— Abba bele bírtál nyugodni, hogy megese?

— Nagyon fájt, sokat sírtam miatta, de este... mégis... hazajött hozzám és a gyerekéhez.

Annát a végtelen sajnálat mellett valami nagy, mély, szomorú asszonyi harag öntötte el. Nézte Irént. Ezt a szép, finom, kedves, okos teremtest, ahogy ül és ahogy élő szobra volt az évmilliós asszonyi tehetetlenségnek, kiszolgáltatottságnak. — Így ültek és ülnek mind — gondolta — és várják, hogy mi lesz

velük. Hogy önzőn elmegy-e tőlük a férfi, únottan, alamizsnát osztón mellettük marad-e, vagy ha elment, rokkantan, sebekkel borítottan, keserű kiábrándultsággal, visszatér-e? Milyen szégyen ez — tüzelt benne a tehetetlenség — milyen szomorú és mennyire nem lehet ezen segíteni. Nem lehet, mert maguk az asszonyok nem akarják. Ragaszkodnak a fájdalomhoz, a váráshoz, a megalázottsághoz, ahelyett, hogy szélesre tárnák az ajtót azelőtt, aki menni akar.

— Haragszol? — hangzott félénken a kérdés.

— Nem, drágám. Sajnálak. Mondhatatlanul sajnálak... — És pillantását kutatón, fürkészően ráakasztotta. — Te szereted az uradat.

A másik asszony szégyenlősen nézte a szőnyeg cirádáit.

— Nem tudom. Talán igen... talán nem... De megszoktam... Huszonkét esztendeje élünk együtt.

— Inkább egymás mellett. És most nem tudod elképzelni, hogy inkább élj egyedül, mint ilyen megalázó együttesben.

— Nem... Nem bírom elviselni, hogy miután eddig szabadon élt mellettem, most egyszerre el is hagyjon.

— De drágám! Nem kötheted meg. Ha el akar menni.

— Mit gondolsz... — És félve Annára nézett: — segítene... ha beszélnek a lánnyal?

Anna megrázta a fejét.

— Nem használna és szégyenletes volna.

— Dehát hagyjam, hogy a vesztébe rohanjon?

— Nem tudod megállítani.

Irén tehetetlenül önmagába esett. Olyan kiesi lett, mint halom elhervadt virág. — Magamban maradni — nyargalt át rajta a gyöngö asszonyok legnagyobb félelme. Magamban... most... öszülön, öregedni kezdőn. Amikor egész életemet, a szép fiatal, töretlen életemet odaadtam. Amikor az uram volt az Istenem és soha még csak gondolatban sem vétettem ellene. Amikor türtem a megalázást, a megcsalást, mellőzést azért... hogy majd... majd... ha öreg lesz... megpihen mellettem. Nem pihen meg... elmegy... Keresztüllép rajtam is, a lányán is, mert az élete az övé és azt tehet vele, amit akar. Hát az én életem nem volt az enyém? — sikoltott benne a tiltakozás. — A szépségem, a fiatalságom. És én neki adtam. Elfogadta, elhasználta, elhervasztotta. Miért nem a legelején adta vissza? Miért nem ment el az első nőnél? Amikor még fiatal, szép voltam. amikor még újra kezdek volna az életemet. Azt mondja: irgalomból... Mert sajnált, mert tudta hogy nagyon szeretem. — A keserűség, a jogos harag, mint a tűz, terjedt szét a belsejében. — Nem igaz... Hazudik... Aljasul hazudik... Nem irgalomból, nem sajnálatból maradt, mert abból ottmaradhatna ma is. Önzésből, irigységből maradt, hogy senki másé ne legyen... Gögből, hogy az ő asszonya csak az övé. Hogy a sok hazugesők, rövid mámor után, legyen hely, amely biztos, amely tiszta, Istenem, milyen szörnyű és megszégyenítő, hogy nem

tudnak megmaradni a rendben, tisztaságban, hanem behemperegnek a piszokba és a piszokot behurcolják az otthonukba is.

— Min gondolkozol? — kérdezte Anna, aki pillanatra sem vette le szemét barátnőjéről.

— Azon, — mondta az, és az összeomlottságból kissé kiemelkedett — hogy milyen nehéz, milyen rettetően nehéz asszonynak lenni.

Anna az általa ismert asszonyokra gondolt. A semmittevőkre, unatkozókra, a minden szépben, jóban duskálókra, akiknek, mert semmi dolguk sincs, majdnem annyi szeretőjük van, mint a férjüknek, de akik sokkal piszkosabbak lesznek a szeretőiktől, mint a férjeik.

— Úgy mondd inkább, — javította ki valami kis aszkéta göggel, — hogy milyen nehéz *rendes* asszonynak lenni.

25.

— Dehát hogyan tehetted, mondd, hogyan tehetted ezt a szörnyűséget?

És Zsuzsi remegve, nagy, aggódó, szemrehányó szeretettel Magda viaszfehér arcába nézett.

— Nem bírtam tovább — mondta és hangja olyan volt, mint a repedt porcellánnak. — Annyi minden jött egyszerre, hogy... nem bírtam.

— Miért nem mondtad el? Miért nem jöttél hozzám? Hátha, mint olyan sokszor, megkönnyebbültél volna utána.

— Gondoltam rá. sőt el is indultam. De vissza-

fordultam. Minek? — kérdeztem magamtól. — Legfeljebb csak a napot odázod el, az oka, a kényszer... marad. És mert marad, okosabb, ha nem méssz el, ha nem beszélsz, hanem bátor lendülettel átdobod magad a híd mellvédjén. Visszafordultam hát... és átdobtam.

— Rémes — mondta Zsuzsi remegő szájjal -- és megszorította Magdának a fehér pokrócon nyugvó kezét.

— Bizony az — lépett az ágyhoz a fiatal inspekciós orvos. — Rémes, hogy ilyen szép fiatal lány ilyen könnyen eldobja az életét.

— Könnyen? — nézett fel rá a beteg és keserűség vibrált a hangjában. — Ha tudná, mennyi hősiesség, kiábrándultság, zátonyra futott remény, kilátástalanság, kétségbeesés kell ahhoz, hogy az ember húszéves korában, nagyszerű egészséggel és mint maga mondja, szépséggel, eldobja az életét, sajnálna inkább, mint korholna. De hát maga honnan tudhatná ezt.

A doktor szeme végigfutott a szobán.

Tizenöt ágy állott benne, lépésnyire egymástól és ha halkán is beszélt volna, jobbról-balról meghallják, még a negyedik ágyban is.

— Hogy én mit tudhatok, mit tudok erről, azt talán... elmondom majd egyszer. De nem itt. — Azután kezében az órájával, figyelni kezdte a beteg pulzusát. — Rendben van — mondta pár pillanattal később. — Holnap ilyenkor már el is mehet. — És köszönt és a szomszéd ágyhoz lépett.

Magdának megrándult az arca.

— De hova? — kérdezte úgy befelé önmagától.

— Hova, amikor nincs otthonom.

— Hozzánk, drágám. Amíg más megoldás nem kínálkozik, nálunk leszel.

Magda könnyes szemmel rázta meg a fejét.

— Nem. Nem lehetek terhetekre.

— Nem is leszel, drágám. Most anyu is, én is dolgozunk és igazán megvan mindenünk. Igaz, csak egy szobánk van, de ha a rékamié hátpárnáit lerakjuk a földre, kényelmes és rendes helyed lesz rajtuk. Én is sokszor aludtam úgy, amikor anyus nővére volt nálunk.

Magda hangosan sírni kezdett.

— Köszönöm... — zokogta. — Nem is azt, hogy otthont ígérsz, hanem a jószágot, szeretetet, amiben nem volt részem, amióta az anyám meghalt. Azóta löktek, szídtak mindenhol. Mindenkinek az útjában voltam és az volt a legjobb, ami ért, ha nem bántottak. Van apám, de soha nem kapok tőle egyetlen rendes szót, állítólag van otthonom és nincs ahova lehajtsam a fejem. Mondd, hát lehet így élni, hát nem kell így kifutni az életből?

— Nem kell, drágám. Fiatal vagy, okos, szép, akarsz és tudsz dolgozni, így minden reményed meglehet rá, hogy ha nehezen is, egyszer... mégis csak boldogulsz. És mindezek felül ott van Péter is, aki szintén kap majd egyszer olyan állást, hogy megházasodhat.

— Péter? — és a száján megvetés, kiábrándult-

ság remegett. — Máris van állása. Olyan, amilyenre legvérmesebb reményeiben sem számított.

— Hát akkor? — csodálkozott Zsuzsa.

Magda hallgatott egy ideig, azután mint nyitott tenyérből a kő, zuhant ki a szó belőle.

— . . . Szakítottunk . . .

— Úristen! Miért?

— Azért . . . mert Péter . . . nem vesz el olyan lányt, aki . . . aki . . . igen . . . aki . . .

— Dehát — hüledezett Zsuzsa — Péter tudott a dologról. Az első perctől kezdve. Tudta, hogy az állásodat csak úgy tarthatod meg, ha azt a szörnyű engedményt teszed és vigasztalt és azt mondta, hogy ez nem von le az értékedből, mert a lelkednek semmi köze hozzá. Én éppen ezért szerettem őt. Ezért, mert mindent tudott és mert mégis . . . mellette maradt.

— Igen — nézett mereven előre a lány. — És azt mondta, ott is marad. Végig, az egész életen. Még pár hét előtt is, amikor panaszkodtam, hogy nem bírom tovább, hogy megvetem magamat az életért, amit élnem kell, de amelyen nem változtathatok, mert otthon úgylis szüntelenül azt hallom: fillérékért tartanak el. Vigasztalt, ne búsuljak. Keressek más állást. Majd csak találok. Majd csak megsegít az Isten. Azután egyszerre, hirtelen, minden ok nélkül megváltozott . . . Nem jött . . . Nem várt . . . Nem telefonált . . . Mikor már nem bírtam, én mentem el és vártam a hivatal előtt. De nem találkoztam vele, csak egyik barátjával. Az mondta el, hogy nagyszerű

állást ajánlottak neki, ha . . . vigyázz! fogózz meg jól . . . ha elveszi a vezér lányát, akinek sürgősen férjre van szüksége . . . Képzelheted, mit éreztem. Kitámolyogtam. Darabig lézengtem az utcán, azután felmentem a lakására. Otthon volt. Úgy tettem, mint ha semmit sem tudnék. Megkérdeztem, miért nem jelentkezett napok óta. Azt mondta, rengeteg a dolga. Halandzsázott, változó ügykörről, felelősségről. Máris adta a vezérigazgatót. Egy ideig hagytam, azután csendesen megjegyeztem, hogy olyasmit hallottam, mintha állást kapott volna. Beismerte. Mondtam, hogy végtelen boldog vagyok, mert akkor talán . . . most már hamarosan . . . összeházasodhatunk. Erre hebegni kezdett, majd lassan kinyögte, hogy nem házasodhatunk össze. Miért? — kérdeztem. — Hallgatott egyet, végre azt mondta, hogy igen . . . gondolkozott a dolgon . . . Mégis, nem vehet el olyan lányt, aki . . .

— Gazember! — sziszegte Zsuzsa.

— Az . . .

— Remélem, jól megmondtad a magadét.

— Egyetlen szót sem szóltam. Mikor a kijelentés elhangzott, megfordultam és eljöttem.

— Ezért mentél a hídra.

— Nem. Azért mentem, mert . . . mennem kellett . . . Mert rájöttem, hogy nincs értelme, célja az életemnek. Nincs apám, fél falat kenyérem van, nincs senki, akihez tartoznék, aki törődne velem, akinek fontos volnék, aki egyetlen szalmaszálat elvenne az

utamból. Tíz éves korom óta élek így. Mint egy gazdátlan állat. Mindenki, akivel összekerülök, hasznot húz belőlem. Az apám negyven pengőt vesz el tőlem a díványért, amelyen alszom, és az ételmaradékért, amelyet eszem. Még mosakodnom is csak lopva szabad, és éjjel, amikor mindenki alszik, mosom és vasalom a ruháimat. A gazdám hatvan pengőért, amiért reggel nyolctól este hétig dolgozom, a testemet is akarja és a férfi, akit szerettem, aki az életet tartotta bennem, akivel közös terveink, reményeink voltak: eldobott. — Nagy, keserű könnyek csurogtak végig az arcán. — Nem bírtam tovább... Azt mondtam, a halál csak percig rossz, az élet meg... végig.

Zsuzsa magához ölelte és nagy melegséggel, vele sírva simogatta.

— Magda... ne sírj drágám. Meglátod, minden jó lesz. Tudod, én is milyen reménytelen voltam, milyen elkeseredett. És megsegített az Isten.

— Igaz. De az más. Neked van anyád. Nagyon jó anyád. Aki mindig, mindenben melletted áll és vigasztal, bátorít. Te nem voltál soha magadra hagyva és nem érezhetted, hogy összedúlt körülötted, benned, fölötted a világ. Én pedig ezt éreztem, amikor... megindultam a híd felé.

— Többet nem fogod érezni. Anyussal együtt mindent megteszünk, hogy életkedvet adjunk beléd és hogy attól az alávaló helytől minél előbb megszabadulj. És ha az megtörtént, akkor úgy-e soha, sohasem fogod ezt tenni többé?

A lány felnézett a barátnőjére. Az arca könny-

ben úszott, és amíg a megkönnyítő sóscseppeket nyelte, nem a szájával, a szemével mondta: —
Soha...

26.

— Az igazgató urat keresem.

— Milyen ügyben? — kérdezte a titkár.

— Magánügyben. Bacsó Zsuzsa vagyok.

Pillanattal később maga Móra Pál állt az ajtóban.

— Isten hozott, kis Zsuzsa. — És az arcán őszinte öröm fénylett. — Mi szépet hoztál?

— Inkább vinni szeretnék — mosolygott fel a nagy férfitra a kicsi lány. — Tudom, hogy ezt nem illik ilyen őszintén megmondani, de mentségem, hogy nem magamnak szeretnék vinni.

— Hanem?

— Hanem a legjobb barátnőmnek.

Közben leültek a tágas, napos, sok virággal díszített szobába és Móra Pál cukros dobozt tolt a lány elé.

— Rendelkezzél velem, Zsuzsó. — És cigarettára gyújtott, azután megnyomta a csengőt. — Senki se zavarjon. — mondta a titkárnak. — Úgy, most, amíg akarod, a tiéd vagyok.

Zsuzsa három hónapja volt titkárnő, így nagyon jól tudta, milyen nagy dolog az, ha egy igazgató délelőtt 11-kor leül valakivel és kiadja a nyugalmi rendeletet. A nagy szereteten kívül tehát, amit a férfi

iránt az első perctől érzett, most valami meglepettség is ébredt benne. Hogy az így, minden előzetes megbeszélés, kérdés nélkül leül vele és meghallgatja.

El is volt kicsit fogódva. Ami érthető, hiszen az érzésnek sokkal kevesebb a szava, mint az érzéstelenségnek és a száj nagyon sokszor elnémul, ha tele van a szív.

De azért beszélt... Eleinte akadozva, azután mindig felszabadultabban. Magda egész életét elmondta. Hogy az édesanyja öngyilkos lett, mert megtudta: a férje, akit szeret, más nővel él együtt, sőt gyermeke is született tőle. Hogy Magda akkor nyolc éves volt, azóta mostohája van és az apja gyűlöli, mert állandóan élő szemrehányást lát benne. Hogy mindig nagyon szomorú kislány volt, mert nem volt gyermekora és amióta végzett: dolgozik. Itt megállt kicsit és kereste a szavakat. Érthető, hiszen mindent el kellett mondani, hogy segíthessen, de úgy kellett elmondania, hogy Magdának se legyen hátránya belőle. De azután megtalálta, és mert nagyon szerette Magdát, meg mert nagyon akart segíteni, a legjobbakat találta meg. Elmondott mindent... A munkaadót, a vén ügyvédet, aki az igazság bajnokának, a becsstelenség ostorozójának hirdeli magát, de aki Magdát csak úgy tartotta meg, ha nem csak dolgozik neki... hanem... Hogy Magda állandóan keresett másik állást, elment volna még elárusítónőnek is, de nem talált. A meglevőt pedig nem merte otthagyni, mert otthon csak addig túrték, amíg fizetni tud... Hogy rettenetesen sokat szenvedett. Átlátszóan so-

vány és tegnap . . . végre nem bírta tovább . . . A Dunába ugrott.

A két kezét idegesen, kínlódva egymásba gyúrte. Ahogy beszélt, nemesak Magda életét élte, kínlódta végig, hanem részben a sajátját is. Láttá Magdát . . . Láttá önmagát . . . A megalázó durva ölelésben. Szörnyű . . . Nem, nem szabad rágondolni, nem szabad foglalkozni vele, mert akkor előnti a fehetetlen kétségbeesés, a szégyen és nem tudja elvégezni, amiért itt van.

Összeszedte hát magát, a kezét ráerőltette a karosszék támlájára és bár a hangja nagyon bizonytalan volt, beszélt tovább.

— Tessék elhinni, Pál bácsi, Magda nagyon jó lány. És nagyon tehetséges, szorgalmas. Tiszta jeles érettségije van és három nyelven beszél, meg sztenografál. Hogy nem tudott megfelelő állást kapni, csak az az oka, mert nincs senkije, aki egyetlen jó szót szólna érte. — Összetette a kezét és úgy nézett könnyörögve, könnyes szemmel Móra Pálra. — Nagyon szépen kérem, tessék valami kis állást adni neki. Hogy azt a szörnyű helyet otthagyhassa. Az nem baj, ha nem is kap egyelőre többet, mint amit ott kapott. Majd később. Mi magunkhoz vesszük és ott tartjuk, amíg nem keres többet és nem mehet esetleg valami leánypanzióba.

— Ott tartjátok az egyszobás lakásban, amikor ti is szűkösen éltek? — bámult Móra Pál, de a szívében valami megnevezhetetlen jóézés ömlött szerte.

— Nem élünk szűkösen. Pál bácsi, — ragyogott

fel a lány arcán a hála. — Amióta Pál bácsi bevitt a bankba és százhusz pengőt keresek, mindenünk megvan. — Gyerekes, boldog örömmel felállt és kétszer, háromszor megfordult az igazgató előtt. — Tessék nézni. Gyönyörű új kosztümöm van, cipőm és retikülöm. A kalapom tavalyi, de olyan szép, ha új volna, sem lehetne különb. És anyunak is van. Igaz, veszekednem kellett vele, mert először az enyémet akarta megcsináltatni, de nem engedtem. Azért sem engedtem — mosolygott győztesen. — Így egyszerre rendeltük meg mind a kettőt és cipőt is egyszerre vettünk. És ha tudná Pál bácsi, anyu milyen boldog, hogyan örül a kosztümnek. — Mint a cinkos nézett fel Móra Pálra. — A napokban rajtacsíptem anyut, amint ottthon szórakozásképen régi, gyűrölt fátylakat próbált a kalapjára. Rettentő zavarba jött és azt mondta: elsején kellene venni fátyolt, mert nagyon dekoratív és ha nem drága, egy kaméliát vagy szekfűt is a kabát gomblyukába. De persze nem várok elsejéig, ahogy anyu akarta volt, hanem ha elmegeyek innen, megveszem.

Móra Pál nézte a legjobb barátja kislányának ragyogó, boldog arcát, látta mögötte az asszonyt, aki örül egy kosztümnek és aki óhajtó módban beszél egy kalapfátyolról, meg virágtüzekről. És a feleségére gondolt, aki tegnap csakúgy mellékesen bejelentette, hogy rendelt egy breitschwanz-kabátot, de aki már holnap egészen érdektelenül és öröm nélkül dobja föbbi meglevő holmija közé. Azután arra gondolt, hogy ez a két nő a nagyon szűkös viszonyok

mellett, mennyivel többet ad az otthontalan lánynak, mint ő, ha párezer pengőt küld jótékony célra.

Zsuzsi közben félve figyelte Móra Pál arcát. Azt hitte, terhére volt gyerekes bőbeszédűségével. És szíve riadtan kezdett verni a gondolatra, hogy ezzel talán Magda ügyét is veszélyezteti. Fogalma sem lehetett róla, milyen napsütés terült Móra Pál szívére, mikor a kalapfátyolról, meg virágról beszélt. Megérezte, hogy Anna az ő kedvéért akarja ezt. Hogy mégsem érdektelen neki. Hogy foglalkozik vele, mint férfival is és nemcsak mint ahogy állandóan mutatja, a meghalt ura jóbarátjával. És olyan derült lett ettől, hogy szeretne volna megölelni a kislányt, aki nem tudta miért, olyan riadtan ül előtte és lesi a szavát.

— Bizony, csak vedd meg anyunak — mondta hosszú hallgatás után nagyon melegen. — És pedig valami egészen szépet.

Zsuzsa egyszerre felszabadult. Mosolygott, sőt, — hogy miért, azt ugyan nem tudta volna megmondani — de valahogy egészen bízott Magda ügyében is.

— Most pedig — kezdte újra Móra Pál — beszéljünk a barátnőről. Szerinted a kislány nagyon jó munkacserő, tehetséges, szorgalmas, nyelveket is tud.

— Mindenben többet tud, mint én és sokkal rendesebb és szorgalmasabb — mondta nagyon gyorsan. — Gyakorlata pedig sokkal nagyobb van. Németül és angolul beszél.

Móra Pálban megint napsütés lett belül. Végre

egy barátnő — gondolta, — aki nemcsak nem mond rosszat a barátnőjéről, hanem mindenben maga fölé helyezi, különbnek, értékesebbnek tartja.

— Jól van, kis Zsuzsa, — mosolygott a lányra. — Elfogadom, amit mondsz. És mert szeretném, ha jóbarátnak tartanál, a kérésedet is teljesítem.

A lány tiltakozva megrázta a fejét.

— Ne azért teljesítse, hogy jóbarátnak tartsam, mert én annak tartottam az első pillanattól kezdve. Azért teljesítse, mert Magdát mondhatatlanul szeretem, mert Magda nagyon tehetséges és megérdemli, hogy nyugodtabb életet éljen.

— Hát akkor azért. — Elgondolkozott kicsit. — Mond, kislány, szívesen dolgoznál te mellettem?

— A lány szemében lámpa gyulladt.

— Ó... de milyen szívesen. Ha... lehetséges lenne.

— Lehetséges lesz. Amikor beszélni kezdél, először arra gondoltam, hogy a barátnődet veszem ide, mert könnyíteni szeretnék a titkáromon. Nagyon sok a munkája és ha diktálni akarok, mindig az egyik kisasszonyt kell behivatnom. De akkor meg annak a munkája marad el. Azonfelül nagyon jól esne az is ha valaki gondolna rá, hogy a tízórai gyümölcsömet pontosan és szépen kapjam. És, mert te azt mondtad egyszer — csöppet elérzékenyedett — hogy kicsit az édesapádként szeretsz, méltányos és jóleső, ha az embernek a kislánya gondoskodik az ilyen apró kényelmeiről.

Zsuzsának gyanusan remegett a szája, de azután a sírniakarás hirtelen boldog örömben tört ki belőle.

— Drága Pál bácsi. Édes . . . egyetlen Pál bácsi. — És barna fejét a férfi térdére ejtette és hálásan, túlradóan megcsókolta a kezét.

— Zsuzsa — szabadkozott az. — Nem szabad.

— Azt mondta, a kislánya vagyok — nevetett az föl rá. — És akkor szabad! . . . Szabad! . . . Szabad! . . . Pál bácsi! — És újra csókolta a kezét — ha tudná, milyen mennyieien boldog vagyok. Olyan boldog, hogy nem is lehet kimondani . . . De úgy-e megért . . . hogy az vagyok? Istenkém!!! Itt lehetek Pál bácsi mellett . . . és . . . Magdának állása van . . . Gyönyörű állása . . . Nem, ezt nem lehet kibírni. — És a férfi kezére hajtotta az arcát és nagyon jólesően boldogan, nevetve sírni kezdett.

Tíz perccel később, miután kisírta és kinevette magát, mindent megbeszéltek. Móra Pál megígérte, hogy a Központi Bankban elintézi a személycserét. Zsuzsa meg táncoló léptekkel ment le a lépcsőn és rettenetesen boldognak érezte magát. Annyira boldognak, hogy forrón kívánta, báresak itt lenne anyu. vagy Magda, hogy nagyon, nagyon forrón megcsókolhatná őket és ezzel kicsit könnyíthetne magán. De egyik sem volt ott. Csak egy Fräulein állt a járdán, édes, szökehajú, nevetőszemű bébivel, aki hunyorgatva nézett a napsütésbe. Nem állhatta meg. odahajolt és hangosat csókolt a bébi pufók arcán. Azután ránevetett a csodálkozó kisasszonyra és mintha az egész világ az övé lenne, táncos léptekkel megindult a bank felé.

Bacsónénak a születésnapja volt. A negyvenedik. Szomorúan ébredt. Nem azért, mert a negyvenedik volt, hanem mert húsz esztendő óta, életének ebben a legértékesebb, leggazdagabb, soha vissza nem hozható húsz esztendejében, lánya szeretetén kívül semmi boldogság, semmi szépség, semmi nyugalom nem volt az életében. Csak küzdés volt, megalázás, társalanság és munka. Nem az idő múlása fájt neki. Az fájt, hogy az elmúlt évek nem adtak semmit, amiből később, ha már a születésnapoknak is mindegy lesz a száma: élni lehet . . . Amire gondolni lehet, és ami mellett fel lehet melegedni. Mert téves az a felfogás, hogy annak fáj az évek múlása, akinek szép az élete. Az nem veszi észre. Mint ahogyan az egészséges ember sem veszi észre az egészségét. Csak akkor, ha veszélyben forog, ha fáj valamije. Ha elromlik valamije. Így volt Anna is az évekkel. Fájtak neki, mert nem kapott tőlük semmit, csak adott nekik. Szüntelenül adott. Azóta, amióta az ura elment, és amióta egyedül maradt.

Ült az ablaknál a karosszékekben és gondolatban végigfutott az életén. Látta magát kinn az állomáson, a sinek között, amikor az urát elvitte a felvirágozott katonavonat. A vonat már olyan messze járt, hogy ablakai, mint szentjánosbogarak villogtak az éjszakában. Ő meg még mindig ott állt és nézett és az volt az érzése, így áll és néz az idők végtelenje óta.

Azután látta magát az első sebesült mellett. Aho-

gyan mérte a lázát és eszerélte lesoványodott föl-alá járó mellén a vizes borogatást. Azután más sebesülteket látott. A harctérről érkezettek, akikben a nyári forróságban megkukacosodott, a téli hidegben megfagyott a véres, gennyes kötés. Akik tele voltak féreggel, és akiket, hogy a féregtől megtisztítsák, petróleummal öntöztek le a fürdetés és operálás előtt.

Mennyire velük szenvedett. Milyen sokszor állt az irtózáttól fámlolyogva a műtőasztal mellett és öszszeszorított foggal vigyázott, hogy az orvosok észre ne vegyenek rajta semmit. Az érzékeny szíve arra kényszerítette, hogy elfusson onnan, a lelke meg arra, hogy ott maradjon és tegyen meg mindent amit csak lehet.

És a lelke győzött. Nemcsak, mert úgy érezte, hogy az ápoláson keresztül, ezen a védett kórházi fronton keresztül közelebb van az urához, akit egyetlen percre sem tudott elfelejteni, hanem mert úgy hitte, minden bekötött seb, minden talpraállított ember közelebb viszi a világot a békéhez.

Húsz év telt el azóta. Milyen puha, félnék teremtés volt akkor. És azelőtt. A lágas, sárga kúriában, amelynek tetején állandóan nyikorgott a szélkakas. Az óriási kertben, amely virágzó fáival, bokraival olyan volt, mint darab tündérország És... amely most idegen kézen van.

Húsz év . . . Keserű, gyászos, verekedő húsz év, amelyben teljesen elvesztette régi énjét, gyengeségét. Kemény lett, harcos asszonya ennek a férfiak által

tönkretett világnak. Olyan, mint az agyag a kiégetés után. Kongó és erős. A harc tette azzá, meg a szenvedés. Mert a harc és a szenvedés vagy összetöri az embert, vagy megeremti.

Felkelt és a tükör elé ült. Fáradt volt az arca. Végtelenül fáradt.

Igaz, még nem az évektől, hanem mert három hétig dolgozott egyfolytában. Három hétig alig aludt napi néhány órát, azt is többnyire csak ülve a beteg mellett.

Több mint tizenöt éve csinálja már ezt és még mindig nem tud igazán beletörődni. Még mindig rettetően kimerül bele és olyan utána, mint a lábbadozó. Most is. A nehéz test emelgetése, forgatása után alig tudja felemelni a karjait és a hátgerince annyira fáj, mintha nagy súly esett volna rá.

Keservesen megdolgozott a százhetven pengőért, amit kapott. Annyira, hogy szinte nem is tud örülni neki. Pedig máskor hogyan örült. Nem ilyen nagy összegnek, még pár pengőnek is. Nem a pénznek. Dehogy, a biztonságnak örült, amit a pénz jelent. A harmóniának, amit meg lehet szerezni rajta. A jó, egyszerű, finom holminak, amelyeket olyan soká nélkülöztek és amelyekből most már megvehetnek egy-egy darabot. A jobb, táplálóbb, ízesebb ételnek örült, amelyeket elkészíthet és nem utolsó sorban az örömöknek, a kicsi, olcsó örömöknek, amelyekkel a lányát teheti boldogabbá. Sőt, most már nemcsak a lányát, hanem Magdát is. Ezt a szegény kis szánandó jószágot, aki úgy ül le esténként a tea mellé, hogy mindennap meg

kell nyugtatni, nincs terhükre és mindennap biztosítani kell a szeretetükről.

Kis elsodort virág. És még vannak emberek, akik azt mondják: mindenki maga rendelkezik az élete jobbra vagy balrafordulása felett. Örültek. Hát ez a kis gyenge, negyvennyolc kilós jószág, maga az oka, hogy a Dunába került. A szél vitte bele . . . A sors . . . Az élet . . . Elég soká ellentállt így is. Elég soká megkeményítette magát és harcolt. Úgy harcolt, ahogyan azelőtt csak a férfiak harcoltak. És Zsuzsa? — Az arca fájdalmasan megmerevedett. — Zsuzsa talán maga az oka annak . . . annak . . . a szörnyűségnek? És a többi lány? . . . A sok száz? . . . Ezer? . . . Ezek a szerencsétlen kiszolgáltatottak, akikben a munkaerőt, az embert, a nőt veszik meg egyben. Leányvásár . . . — susogta undorodva. És valami végtelen szálnalom, nagy, anyás, jószág nyílt ki benne ezek iránt a szélhordta kis jószágok iránt, akik már gyerekfejjel sokkal többet látnak az élet durvaságaiból, alávalóságaiból, mint a régiek az egész életen át.

Mert neki legalább fiatalsága volt. Boldog, gondtalan, kacagó fiatalsága. És újra a tükörbe nézett. Kereste arcában a kis, csillogó, szürkeszemű Kézdy Anna arcvonásait. Aki tizenhat éves korában, az első bálja előtt lángoló arccal, hófehér túllruhában állott a szoba közepén és hallgatta az apját, aki miközben boldog büszkeséggel gyönyörködött benne, kedveskedően ugratta. — Azután menyasszonyként jöjjön ám haza a kisasszony. Nehogy szégyent hozzon a fejünkre. Mert ebben a családban az a szokás, hogy

minden lány menyasszony lesz az első bálján és hogy a másodikra, hacsak nem esküszik meg három hét alatt, már a vőlegénye kíséri.

Ő sem vétett a családi tradíció ellen. Az ura az első bál után megkérte. Igaz, hogy esküvőjük anyja hosszú betegsége és halála miatt csak három esztendővel később lehetett, de a húsz évet már ő is asszonyfejjel töltötte be. Félévig volt asszony. A világ legboldogabb, legjobban szeretett asszonya.

És látta az urát... Az ölmagas, remek férfit, akinek mindig mosoly bujkált a kicsi, szőke bajusza alatt és aki úgy kapta őt az ölébe, mint a pólyásbabát. Látta, amint végigcipeli a budai kis lakás minden szobáján és nagyokat nevet az ő csinált ijedelmén, amikor játékosan le akarta ejteni. Látta, amint reggelenként, mielőtt a kaszárnyába ment, vigyázva fölbehajolt és nehogy felébressze, megesókolta a haját.

— Csók... Húsz éve nem csókolta meg senki...

Újra a tükörbe nézett.

Hát lehet húsz évig... húsztól negyvenig... csók nélkül élni? Hát nem kell, hogy öreg, fáradt, unott legyen az arc, amelyet húsz évig nem simogatott férfikéz, nem érintett szerető férfiszáj?

Lehet... Látszik, hogy lehet... Csak fáradt lesz bele az ember, csak a szemének lesz valami furcsa, biztos, kemény kifejezése és a szája körül támad valami, némán beszélő keserűség. Keserűség azért, hogy elszaladt az élet legszebb, legdrágább húsz esztenedeje.

Lecsukta a szemét. De gyorsan, ijedten kinyitotta, mert a lezárt pillák alatt megjelent előtte Móra Pál szép, ezüstös halántékú feje.

28.

A sírás a legelső emberi érzelemmegnyilvánulás. Sokkal ősbibb, mint a nevetés, amely már a kultúra vívmánya és sokkal magasabbrendű is annál. A sírást valahonnan a titokzatos ismeretlenből hozzuk magunkkal, a nevetést a környezetünktől tanuljuk. Amikor a világra jövünk, ösztönösen sírunk és csak sokkal későbbben, amikor megcsiklandoznak bennünket: nevetünk.

Az ember akkor lett ember, amikor szeméből először megeredt a könny. Nem akkor, amikor kicsit félve, de az első tudás adta göggel kétlábra emelkedett, hanem akkor, amikor valami fájdalom olyan erősen fogta marokra a szívét, hogy megnyílt benne a lelki zsilip és ahelyett, hogy mint addig, artikulátlan, állati hangon belebömbölte volna fájdalmát az erdőbe, elvonult egy csöndes, magányos helyre és sírt.

A sírás skálája majdnem végtelen. Attól a könnytől, amelyik talán nem is tudni mitől megszületik a lélekben, de nem bújik ki a szem sarkán, addig a könnyig, amely valami embertelen fájdalomtól sajtoló ömlő nagy könnyekben mossa végig az arcot, vagy fogsikorgató kínnal, mintha minden cseppje vitriol lenne, égeti a szívet: végtelen az út.

A legégőbb, legpusztítóbb és soha be nem hegedő forrású az anya könnye, elhalt gyerekéért és az asszony könnye: elvesztett férfiért. Aki nem hallott még gyászoló anyát sírni és fuldokló sírás közben milliószor elsusogni a meghalt nevét, vagy asszonyt, aki szinte világtalanul mered maga elé, amíg arcán mint az áradat folyik a könny... az nem látta, mi az igazi fájdalom.

Ezzel a világtalan, szünni nem akaró sírással sírt Benkő Kálmánné is. Ezzel, amely sorompót húz a világ és a síró közé, és amely nem visz át a világból magához mást, csak a fájdalmat. A fájdalom azután egy lesz vele és sajtolja ki belőle a könnyeket szakadatlanul. Órákig, félnapokig, hogy aki nézi, nem tudja megérteni, hogyan férhet valakibe ennyi könny. Mert ha összegyűjtenék, nagyobb edény telne meg vele, mint ő maga. És még mindig sír. Nagy, színtelen, langyos csöppekben, amely kimarja az arcot és a szívet és mely, ha meg is áll egyszer, egy gondolat-tól, egy ártatlan szótól bármelyik pillanatban újra megeredhet.

Sírt délelőtt tíz óra óta, amióta Benkő Kálmán mögött az előszobajtó becsukódott. Pedig az utcán már égtek a lámpák és a szobában sűrűn feketék voltak a bútorok árnyai.

Ült a pamlag sarkán. Szembe a két egymással támaszkodó ágygal, amelyeknek sötét tömege úgy meredt rá a nagy szoba mélyéből, mint egy ravatal.

Nézte, de nem is látta. Csak önmagát látta. A mérhetetlen fájdalmat, amelyben fuldoklott, az ör-

jitő egyedülléteit, amely reá szakadt és a reménytelenséget, amely előtte volt.

Gyötrő kérdések villantak fel benne. Hogy miért lett ez így? Miért kellett ennek így lenni? Miért halt meg az ura szerelme, amely olyan nagy volt és amely úgy indult, hogy az élet végéig tart. Ő követte el a hibát? Hol, miben követte el? Vagy nem is követte el és ez csak lett? Úgy magától? Ez az élet? A férfi életének, a házasságának rendje?

Nem lehet... Magától nincs semmi... A szerelem sem magától épül fel. Nem is halhat hát meg önmagától. Ahogy valami, esetleg több valami váltja ki megindulását, úgy kell több valaminek kiváltania megszűnését is. Ahogy a nővé szerelemnél szükség van rá, hogy foglalkozzunk vele, ahogya kell, hogy magunk elé képzeljük, újraéljük az együtt töltött órákat, ahogy kell, hogy testileg és lelkileg, fűtsük magunkat, ugyanúgy kell, hogy az elhidegülésnél ezeknek az ellenkezője történjék. És mert a felmelegedésnél a fantázia volt a legnagyobb kerítő, a lehűlésnél a fantáziátlanság a legfőbb magyarázat.

Mert a fantázia — ezt most már tudta — meghal a házasságban. Többé-kevésbé még az okosan kezelt házasságban is. Hát még a nem okosan kezeltben. Hát még abban, ahol a házasfelek nem elég értelmesek és már csak későn, a saját kárukon tanulják meg, hogy jóvátehetetlen bűnöket követtek el. Ahol lusták, kényelmesek, önzők voltak. Ahol nem tartották okvetlenül szükségesnek, hogy az élet legnagyobb céljáért, a boldogságért naponta kis áldo-

zatokat, sőt ha kell, nagyokat, a legnagyobbakat is meghozzák. Ahol gyerekfejjel azt hitték, hogy a házasság csak csók és ölelés és miután egy-két évig a gyomorrontásig habzolták, érettebb fejjel lassan belenyugodtak, hogy az éhség elmúltával elmúlt a szerelem is. Ahol eszükbe sem jutott — vagy ha elvértve mégis, de kényelemszeretetből nem foglalkoztak vele — hogy a szerelem a legsodálatosabb növény, amelynek minden mellékhatása ezer tündöklő virágot hoz. Ahol senki se bontotta ki a szerelem csodálatos szövénységéből az új és új virágokat, amelyek frissen tartják a csók vágyát is, mert frissen tartják a lelket, a szellemet.

Óh, most már tudja, hogy a házasság végtelenül nehéz valami. A legnehezebb dolog a világon, mert két teljesen ellentétes emberi lényt fog egy járomba. Miért nem tanítják a házasságot? Miért nincs a házasságnak iskolája? Miért engedik meg, hogy két buta ember csak úgy vakon belerohanjon és jóvátehetetlenül fönkretegye egymás életét?

Miért nem tanítják meg a nőket arra, hogy a házasságban is, mint a szerelem legelején, az a paradoxon áll: a kis távolság adja a nagy közelséget... Miért nem világosítják fel őket, hogy sohase adják ki egészen önmagukat. Hogy a férfi örök gyerek és úgy van a nővel, mint a játékmotorral. Amíg nem ismeri teljesen, amíg nem szedhette részeire, rettenetesen izgatja, de ha szétszedve a tenyerén fekszik: elhajítja.

A szemközti lakásban kigyulladt a fény és áttört

a dúsráncú tüllfüggönyökön. Végigömlött a szobán, megállt a két ágyon és közelebb toltta azokat az asszonyhoz.

Nézz meg bennünket — mondták. — Nézz meg... *Nászagy voltunk és koporsó lettünk...* Ide-tettetek bennünket egymás mellé és itt hagyatokat addig, amíg egyitek gyógyíthatatlanul bele nem únt a dologba.

Miért nem változtattatok ezen? Miért engedtétek, hogy a fekhelyeknek ez a buta, gonosz, egymás mellé állítoottsága kimondja a házasság szépsége, tartóssága, boldogsága, poézise felett a halálos ítéletet.

Nézz bele a házasságodba. Nézz bele és mondd meg, hogy ez az egymás mellé állított két ágy nem sokkal több bevallott és be nem vallott rosszérzést, keserűséget, kiábrándulást okoz-e, mint örömet? Gondolkozz!... Becsületesen és őszintén és lásd be, hogy nem is lehet másként. Lásd be, hogy az egymás mellé erőltetett két ágy: gyilkossá válik... Ravatalá lesz... A boldogság, a szerelem ravatalává. Hogy megöli az illúziót, a fantáziát. Az édes sejtlemességeket. Hogy minden szépséget leleplez, megszokottá tesz és minden hibát elárul. Hogy megmutatja az asszonyt kócosan, kendőzetlenül, gyűrött hálóingben és a férfit horkolva, izzadt pizsamában, papucsosan.

Persze a buták, rövidlátók azt mondják, hogy ezek a dolgok hozzátartoznak a házasság bensőségéhez. Nem igaz... Nem tartoznak hozzá. A bensőség-

hez a gyüretlen hálóing, a szépen fésült fej, a rend-behozott, megborotvált arc és a fogpasztától illatos lehelet tartozik. A szépség tartozik és a rend. Az ápoltság és az ízlésség. Vagy még mindig nem tudjátok, hogy semmihez sem tartozik semmi, ami nem szolgálja a dolgok érdekét, sőt veszélyezteti azt?

Két ágy... Két börtön egymás mellett... Amelybe le kell feküdni, látni kell egymást, hallani kell egymás lélekzését. Bosszankodni kell a másikon. ha az alszik, én meg nem, még jobban kell bosszankodni, ha én olvasni szeretnék, ő meg nem. El kell szenvedni a másiknak betegeskedését, nyugösködését és ha akarjuk, ha nem, látni kell a másikat nem szép pózokban és végleg előnytelenül:

Az egymás mellé állított két ágy állandó: memento... Ti összetartoztok... Ti együtt kell, hogy legyetek éjjel, nappal... Ti nem szabadulhattok egymástól és kell, hogy halljátok egymásnak még az álmaiban mondott szavait is.

Ki lehet ezt bírni? Főként a férfiaknak? Nem kell ebbe belefáradni, beleúnni, beleszürkülni? Nem kell mögötte ilyen szavakat is hallani: -- Meg kell, hogy únjátok egymást, mert össze vagytok bilineselve, mert nem tudtok egymás elől egy mozdulatot, egy gondolatot elrejtteni.

A házasság teljes nyíltságot kíván — mondják. — Először is teljes nyíltság... *nincs*... Minden emberben millió titok van, amelyet még önmagának sem vall be, nemhogy másnak bevallana. Ugyanez áll a testre is. Különösen az asszonynál a férfival szemben.

A férfi sokkal kevésbé való házasságra, mint az asszony, mert sokkal jobban érzékei uralma alatt áll. És az érzékek nem bírják a nyíltságot, az egyformaságot: Azok titkokat, változatosságot, játékot, színeket, megrendezettséget követelnek, különben jóvátehetetlenül eltompulnak és menthetetlenül megölik a házasság amúgyis kevés poézisét. Hiszen a legjobban szeretett, legjobban áhított ételt sem lehet mindennap enni és a legszebben berendezett otthonban is jólesik, ha néha egy kis változást visznek.

És ez mindennel így van.

Mindenben kell az újszerűség, a titkozatosság, a szépség. És minél több van benne, minél tovább tudjátok ezeket beleadni, minél nagyobb, színesebb a fantáziátok, annál tovább megőrizhetitek a dolog varázsát.

Hát nem veszitek észre, hogy milyen végzetesen nagy baj, hogy a házasságban férfiak, nők úgy adjátok magatokat, *amilyenek vagytok*. Ne adjátok úgy... Az Istenért, legyetek néha mások is. Meg kell örülni a dallamtól, mégha a legszebb is, ha mindig ismétlődik és ha tudjuk róla, hogy örökké ismétlődni fog... Aki úgy adja magát, amilyen, aki nem akar más lenni, jobb, szebb, kedvesebb, különb, színesebb, az rettenetesen buta és önző, mert meg van elégedve magával és csak önmagával törődik, a másikkal nem.

Gondolkozatok...! Nem veszitek észre, hogy minden nagy, szép dolognál mennyi a külsőség, a szertartás, a kiszámítottság, az ünnepélyesség? Nem azért, hogy megölje a lényeket, a célt, hanem azért.

hogy még nagyobbá, szebbé tegye azt. És van-e nagyobb dolog az életben, mint a szerelem? Van-e fontosabb cél az asszony életében, mint a férfi szerelmének a megtartása, megőrzése?

Nincs... nincs... nincs...: És ha nincs, nem kell-e ezért még a mindennél is többet elkövetni? Nem kell-e félteni, óvni, dédelgetni? Vigyázni rá. Nem úgy vigyázni, ahogy akarjuk, hanem úgy, a szerint vigyázni, ahogy a másik akarja, ahogy a másíknak kell.

A sok minden mellett, amit az emberek megtanulnak, miért nem tanulják meg a lélek higiénáját is? Miért nem tisztelik egymás egyéniségét és személyes szabadságát? Miért nehezednek egymásra folyton, éjjel és nappal úgy, mint a lerázhatatlan kölönç? Miért nem küzdenek elsősorban az asszonyok a megszokás illúzióromboló hatása ellen? Miért erőltetik magukat szüntelenül a férjükre? Miért nem ülnek egészen őszintén a tükör elé és miért nem látják be, hogy éppen azokban az években, amikor a férfiban talán az utolsó lángok lobognak, ők már reggelenként, szemük sarkában a kis pókhálókkal, nyakukon, keblükön a ruganyosságot vesztett bőrrel, nem tudják ezt a lobogást izássá hevíteni. *Úgy*... nem tudják... Sőt... *úgy* csak eloltani tudják. Ha azonban készen és szépen kerülnek a férfi elé, illatosan és mosolyogva, abban feltámad a mult és talán újra a réginek érzi magát.

Benkő Kálmánné sírt. Omló, szinte zuhatagszerű könnyekkel és nézte a két ágyat. Érezte, hogy igazat

mondtak és tudta, hogy mint itt, egyéb helyeken is egyebekben is, sok hiba, mulasztás, bűn történt a kettőjük életében.

29.

— Halló!

— Halló! Itt doktor Csáky-iroda.

— Itt doktor Pethő László. Kovács Magda kis-asszonyt keresem.

— Én vagyok.

— Kezét csókolom. Emlékszik még rám?

— Hálátlanság volna, ha nem emlékeznék arra, aki az életbe visszaráncigált.

— Ne haragudjék, de jobban szeretném, ha emlékezésében nem a hála volna a főmotívum.

— Hanem?

— Mondjuk . . . talán a barátság.

— Hát jó. A barátság a főmotívum.

— Köszönöm. De akkor ennek a számlájára engedjen meg egy kérdést.

— Akár kettőt is.

— Mit csinál este?

— Blúzt és harisnyát mosok, meg vasalok.

— Jöhetne e mellett kicsit sétálni is?

— Hol várhatna és mikor?

A lány pillanatig gondolkozott.

— Mondjuk nyolckor a városligeti nagy szökőkútnál.

Pontosan ott leszek.

Ott is volt. Már háromnegyedkor. Élvezte a meleg, földszagú, virágillatú, lassan leszálló alkonyt és a nagyon sokat dolgozó, szolidan élő ember örömeivel élvezte a ritka izgalmat, hogy... nőre vár.

Három hét óta készült erre a találkozóra. Azóta, amióta a sápadtarcú, hamvasszőke, nagy kékszemű lányt elkísérte a Rókus kapujáig és amióta az rövid pillanatra bent felejtette tenyerében a kezét. Azóta mindennap elhatározta, hogy felhívja telefonon, de mindig le is mondott róla. — Minek? — kérdezte egy hang a belsejében. Mit akarsz vele? Barátságot? Hol van hozzá időd? Reggeltől-estig be vagy fogva. Reggeltől-estig? Dehogy. Reggeltől másnap reggelig. És a pénz? Amiből még annyid sincs, mint az időből. Pedig az is kell. Ha nem is sok. De egy fagy-laltra, darab süteményre, mozira, színházra.

Lemondott hát... Hiszen annyi mindenről lemondott már életében. Mást sem tett, mint lemondott. De a lemondással együtt valami mondhatatlan letört-ség, kedvetlenség, erőtlenség kezdett úrrá lenni rajla. Olyan volt, mintha valami betegség bujkált volna benne. Először hitte is, hogy az. De mikor megvizsgáltatta, sőt többször is megvizsgáltatta magát, kiderült, hogy a szervezetében semmi baj sincs. Akkor hirtelen rájött, hogy az egész gyengeség, az egész veszedelmes méretű letört-ség nem más: mint vágy a szomorúszemű és szomorúszavú lány után.

És telefonált neki és most itt van és várja őt.

Milyen édesek — gondolta a lány, amikor sza-

pora léptekkel ment a szökőkút felé. — Hogyan küldtek, hogyan biztattak, hogy érezzem jól magamat. Zsuzsi hogyan hozta a frissen vasalt blúzát és Anna néni a retiküljét. Hogy csinos legyek. — És ne feledd el — súgta Zsuzsi az előszobában — hogy szomorúság, mult: nincs. Csak jókedv van és jövő... Nem felejtj el! Jókedvű lesz és nem beszél semmiről, ami volt. Csak arról, ami lehet. Nem!... Nem!... Arról, ami lesz. Ami bizonyosan lesz... Mert Zsuzsi folyton azt hajtogatja előtte. — Meglátod, minden jóra fordul... Meglátod a mélypontnak vége... Meglátod Isten megsegít és boldog leszel... Úgy mondja ezt, olyan bizonyossággal, olyan hittel, hogy rá is átragadt. Hogy már ő is hiszi, sőt akarja is, hogy másként legyen. Mindig jobbkedvű és már terveket mer csinálni. Tegnap egy kartonlapot talált a retiküljében Zsuzsi szép írásával. *A rossz kedv a lélek betegsége, amely mint a fertőzés szétterjed a testben és megmérgezi azt.* Zsuzsinak igaza van. Rettenetesen igaza. Most látja csak, amikor túl van rajta, hogy évekig szinte tervszerű kitartással dolgozott azon, hogy a beteg lelkével megmérgezze egészséges testét. Rákényszerítette magát, hogy a valóságnál még sötétebben lásson, hogy mindennek a rossz, komor oldalát vegye és agyonverjen minden, még életre sem ébredt reményt. Igaz, szörnyű volt a sorsa. De hány van még sokkal szörnyűbb. És hány ember került sokkal rosszabb sorsból nagyon jóba. De ő nem látta ezeket a példákat. Pedig ott voltak előtte. A fiatalság rövidlátásával, önzésével beleásta magát a fájdalomba.

reménytelenségbe, és csak most, amikor a szeme ki-nyílt, látja, hogy nem volt igaza. Hogy Isten a sok keserőség mellé könnyítési lehetőséget is adott. A fiatalságát, az eszét, a munkaszeretetét.

A Vilma királyné-út sarkán egy féllábú koldus ült az utcán. Belenyúlt a retiküljébe, hogy valamit adjon neki. A pénztárcája mellett fehér kartonlap feküdt. Olyan, mint a tegnapi. Zsuzsi írásával. Adott a koldusnak két fillért, azután elolvasta. — *Nagyon csinos vagy és boldog lennék, ha ő is annak találna. Akard... hogy annak találjon.*

Elolvasta mégegyszer. És mégegyszer. Pillanatra megállt, gondolkozott. A szíve tele volt melegséggel, hálával, a szeme könnyel. Hamar megtörülte. De mert ez nem csillapította le, valami egyebet is akart tenni. Valami jót, amivel kis részét viszonzozhatja a szeretetnek, törődésnek. Visszafordult, megállt a koldus előtt és odaadta neki vagyona felét. Húsz fillért.

Azután szinte futva megindult a szökőkút felé.

— Kedves, hogy ilyen pontos volt — mondta Pethő dr. az üdvözlés után.

— Maga kedves, hogy megdicsér azért, ami természetes — adta vissza a lány a dícséretet.

Azután lassan megindultak egymás mellett, a fűzfák mélyen lehajló, világoszöld ágai alatt.

Az első kérdések, mint minden hasonló alkalommal, sablonosak voltak. Nem is annyira a kérdés számított bennük, mint az, hogy kérdezni lehetett és a másik felelt. Minden kérdés: út volt, amelyen a má-

sikhoz lehetett jutni és minden felelet: ajtó, amelyen a másikba lehetett pillantani.

Pár perc után azonban elmúlt ez a kis feszélyezettség. Megtalálták az igazi utat és kinyitották az igazi ajtót. És olyan őszintén, olyan fenntartás nélkül beszéltek egymással, ahogyan csak a fiatal, egymást érdeklő és nagyon rendes emberek beszélnek.

Szavukban nem volt nagyot mutatás, többet mondás, megengedett, bevett társadalmi hazugság, amely később olyan sok galibát, csalódást, kiábrándulást okoz. Beszéltek a munkájukról, kis egyéni életükről, könyvekről, amelyeket olvasnak és amelyeket szeretnének olvasni, kevés barátjukról és álmaikról, amelyek nélkül talán nem is lehetne elbírní az életet.

Vagy másfél órája sétáltak így, lassú lépésben, lehajtott fejjel. Ez a lépés, ezzel a fejtartással, halk hanggal csak kezdő szerelmesek sajátossága. A házaspárok, ismerősök, barátok, ha lassan is sétálnak, fejük mindig a megszokott tartásban van, mert érdeklik őket a szembejövők. A kezdő szerelmeseket senki sem érdekli, csak ők maguk. És mert a dolgokat, amelyeket egymásnak mondanak sem akarják még töredékeiben sem megosztani mással, egészen hangfogóval beszélnek.

Vajdahunyad vára mellett végre leültek egy padra. Akkor már elég jól ismerték egymást ahhoz, hogy leülhessenek. Mert más ám járva beszélgetni, ha még olyan halkán és lehajtott fejjel beszélünk is, mint ülve. Járkálva nem lehet szembenézni egymással. Nem lehet a nézéssel, a hangsúllyal még külön

fontosságot is adni egy-egy szónak. Ülve lehet. A két ülő ember sokkal közelebb van egymáshoz, mint a két járó. Természetes hát, hogy miután leültek. Pethő ilyen kérdést is megkockáztatott.

— És mit gondol a jövőjéről?

Magda fenntartás nélküli őszinteséggel felelt.

— Évekig nem gondolkoztam a jövőn. Nem merem. A jelen olyan nyomasztó volt, hogy teljesen kizárta a jövő reményeit. Most azonban pár hét óta, tudja... azóta az eset óta... merek gondolni a jövőre is. Zsuzsi és Anna néni olyan mérhetetlenül jók, hogy a sok gátlás, szomorúság, amely azelőtt egyetlen percre sem hagyott el, most lassanként lefoszlik rólam. Már tudok jókedvű lenni, hinni abban, hogy az ilyen szürke kis senki életében is lehetnek szépségek és hogy a magamfajta ember is adhat örömet valakinek. Kézimunka közben már én is tervezgetek és ha Zsuzsival vagyok együtt, valóságos légvárat csinálunk.

— Például?

A lány kissé zavarba jött és hogy a helyzetén könnyítsen, többesszámban folytatta.

— Például, hogy milyen lesz az otthonunk, ha majd férjhez megyünk. Hogy mennyi pénzt kell összeszeraknunk a kelengyére. Hogy mit veszünk a kelengyébe. Hogyan fogjuk majd az életünket úgy berendezni, hogy azután is dolgozhassunk és azért a háztartásunkat is elláthassuk. És még hasonlókát.

Pethő mosolygott.

— És arra nem gondolnak, hogy milyen lesz a férfi, akihez hozzámennék?

— Arra nem — rázta meg a lány a fejét. — Azt tudjuk, hogy kedves lesz, rokonszenves és rendes, de hogy milyen, szőke, vagy barna, közepes, vagy magas, azt nem. Annál is inkább, mert az úgysem fontos. Az a fontos, hogy szeressen bennünket és hogy mi is szeressük őt.

— De a szerelemnek nagyon sok fajtája van ám — vetette közbe a férfi. — Melyiket választják?

— Nem tudom — mondta csendesen a lány. — Arról még nem beszéltünk.

— Hát beszéljünk most.

— Hogy-hogy most? — és hirtelen feléje fordult.

— Úgy, hogy mondja meg, hogyan képzeled el a szerelmet?

— És mit ér vele, ha megmondom?

— Sokat. Tudni fogom, hogyan kell magát szeretni.

A lány nemet intett.

— Azt nem lehet tudni és programszerűen szeretni sem lehet. Mindenki úgy szeret, ahogy a másik kiváltja belőle.

— Ez az — vette át a szót Pethő. — Ahogy a másik kiváltja. Mert higgye el, minden nőben és minden férfiban minden szerelem megvan. Hogy mi jön belőle felszínre, mi válik tudatossá, mi nyílik ki, az mindig attól függ, ki a partnere. Van nő, mint ahogy van férfi is, aki a másiktól olyan szerelmet

csihol ki, amit nem lehet máshoz, csak a rakétához hasonlítani. Ez a szerelem kigyullad, mint a görögtűz, ezernyi színben, formában sziporkázik, felrepít az égbe, azután hirtelen elejt. Amíg ég, káprázatos, gyönyörű, mindent megad, amit csak álmodunk, még többet is annál és elfelejtett, megtagadtat velünk mindent, ami ellenkezésbe jön vele. De ha kiégett, ha vége, rendesen nem marad utána más, mint a lélekben egy kis seb és a szájunkban kis keserű íz.

— Ez nem kell... — mondta a lány. — Ennél több kell és kevesebb.

— Van olyan szerelem is, — folytatta a férfi — amit én öröklámpa szerelemnek nevezek. Ez a szerelem egy életen át egyforma meleg. Nem pörköl, nem szikrázik, nincsen benne évig lobogó láng, de szürke hamu sem, és alapot, értelmet, biztonságot, célt, szépséget ad az életnek. A másik szerelemben istennő a nő és isten a férfi, ebben csak... ember... De az igazán... A másokban csak ízzások vannak, vörösbetűs napok, ebben bajok, gondok is. A másokban csak csókolni tudnak az emberek, ebben sokszor az is elég, ha megfogják egymás kezét.

A lány vágyón felsóhajtott.

— Ez szép... Ha választhatnék, ezt választanám.

— Én is — mondta a férfi.

— Maga választhatja is. A férfi mindig azt választja, amit akar, de a nő csak azt fogadhatja el, amit kínálnak neki. Különösen, ha szegény.

— Aki dolgozni tud és akar, nem szegény.

— Dehogynem — intett csüggedten. — Az, hogy nyolcvan-száz pengőt megkeresünk, nem számít a férfinak. Csak az számít, ha pénzünk van. Nézzen körül a világban. Sohasem volt annyi egyedülélő nő, mint ma. Azt hiszi csak azért, mert a férfiak elestek a háborúban? Igaz, az is belejátszik. De belejátszik az is, — és ez a döntő érv — hogy a családok vagyona elúszott hadikölcsönben, vagy egyéb ok miatt mentek tönkre. Így azután a lányok nem kellene senkinek. Mert ki venné el őket szegényen, vagy jó protektor papa nélkül. Azzal a kis kelengyével, amit nagykínosan összekerestek.

— Nagyon rossz véleménye van a férfiakról.

— Ne csodálkozzék rajta. Annyi csunya dolgot láttam az életben.

— Szépet nem?

— Néha. De csak nagyon néha. Ez azonban nem mondja azt, hogy nem hiszek a szépben, a jóban. Hiszek. Nagyon erősen, szentül hiszek. És én is, mint minden hozzám hasonló lány, szomjasan, ha tudná milyen szomjasan keressük a szépet, a jót.

A férfi szembefordult a lánnyal. Kezét lassan, alig érezhetőn a kezére eresztette.

— Magda... — mondta nagyon halkán — nem gondolja, hogy én talán tudnék valami szépet és jót adni magának? Hogy talán... ha megismerne, kárpótolni tudnám a csunya és rossz dolgokért, amelyekén átment?

A lány lehajtotta a fejét.

— Akarná?

— Akarnám... És maga?

— Én is...

Azután soká maradtak így. A férfi keze a lány kezén, a válluk egymás mellett.

A tó felett, mint egy nagy gong ragyogott a hold. Nem az égen ragyogott. Egészen közel hozzájuk. Szinte elérhető közelségben. Tompa, vörös arany ízzással. Mint káprázatos, színpadi díszlet a sötétben csillogó víz és a fekete fák, bokrok felett. Mintha láthatatlan fonálon függött volna. Az ember szinte kereste a nagy verőt, amely egyszer csak rácsap és amelynek nyomán mély, bűgő, kongó hangot ad.

Varázslatos este volt. A fákból, bokrokból a millió és millió láthatatlan, de élő lényből mind élet áradt. Minden szerelmet sugárzott. A levegő tele volt a szerelem mindennél kábítóbb illatával és a csendben, ha pillanatokra nem zavarta meg egy autó szirénájának, vagy villamos csengőjének durva lár-mája, itt-ott felhangzott, csendült, csattant a madár-fütty, vagy a bűgő hang, amellyel a párját hívta.

30.

Zsuzsi, mielőtt teához ültek, nagy titokzatosan és minden ügyessége felhasználásával egy-egy borítékot tett mindhármójuk tányérja mellé. Az ügyességre azért volt szükség, mert nem akarta, hogy a borítékokat idő előtt észrevegyék.

Nem is vették észre. Csak amikor a teáscsészét felemelték.

— Mi ez? — kérdezte Magda.

Zsuzsi nem felelt.

— És ez? — és Bacsóné is megforgatta az ismeretlen kézírású levelet.

Magda feltépte a borítékot. Szeme végigfutott a három rövid soron. Gyorsan futott végig rajta. Azután megállt. Mereven, mintha odaszögezték volna. Nézte a betűket, de mert azok összefutottak előtte, Zsuzsának nyujtotta a levelet.

— Zsuzsikám ... mondd ... lehetséges ez?

— Minden lehetséges ... — nevetett Zsuzsa és a szíve örömeiben majd kiugrott a bordái közül.

— Dehát hogyan? Ki csinálta?

— Móra Pál igazgató úr, az én vicepapám! — vágta ki Zsuzska diadalmasan.

— Mit? — nevetett Bacsóné, még mindig felbontatlanul tartva kezében a borítékot. — Megmondanatok végre?

— Hogyne. Pál bácsi felvétette Magdát az én helyemre.

— A te helyedre? — képedt el Magda. — És mi lesz akkor veled?

Most Zsuzsi is feltépte a borítékját.

— Ez ... Pál bácsi titkárnője vagyok. — És fölvetette a fejét és élvezte a hatást.

— Dehát hogyan? — kérdezték egyszerre mind a ketten.

— Majd azután elmondom. Most nyisd fel anyu te is a borítékodat.

Megtörtént.

A nagy szürke borítékból levél és három darab színházjegy került elő.

— Anyu! — kezdte gonoszkodva — olvashatnád hangosan?

Anna már olvasta is.

Kedves Anna!

Zsuzsa azt állítja, hogy az ő és kis barátnője kinevezése örömnéppé varázsolja a mai hét-köznapot.

Ha ez igaz, engedje meg, hogy én is részt kérjek belőle és színház után elvihessem Mindhármukat vacsorázni.

Kezét csókolja igaz és régi barátja:

Móra Pál.

A vacsora Zsuzsinak is meglepetés volt, mert csak a színházról tudott. De persze nem árulta el. Élvezte a sikert. Mondhatatlanul élvezte.

— És mikor készült ez az egész összeesküvés?
— kérdezte Bacsóné.

— Az eleje: két hét, a vége: három nap előtt.

— És hogyan csináltad?

— Egyszerűen. Elmentem Pál bácsihoz és elmondtam neki Magda élettörténetét. Ahogy ő mondta, először arra gondolt, odaveszi maga mellé, de azután mellettem döntött. Magdát ezzel nem csalom meg, mert egyforma a fizetésünk és neki mindegy, hogy hol lesz, csak elkerüljön onnan, ahol van. Én meg végtelenül boldog leszek Pál bácsi mellett.

Magda szó nélkül ült a helyén. Mióta árva volt, ez volt az első maradéktalanul boldog órája. Szédült.

Úgy érezte magát, mintha hirtelen nagy pohár nehéz bort hajlott volna fel. Határtalanul jóleső meleg kábulat ömlött szét benne. Valami egészen váratlanul jött biztonságféle. Amit sohasem érzett még, mióta felnőtt és amiről azt hitte, nem is fogja megismerni soha. És most itt van. Zsuzsa hozta neki.

Ránézett, szeméből kibuggyant a könny és hangos zokogással az asztalra borult.

Bacsóné szeretettel rátette fejére a kezét. Zsuzsa meg, mert arra igazán semmi szükség sem volt, hogy ő is sírvafakadjon, nagyon csinált természetességgel mondta:

— Én akkor sírok, ha bántanak, Magdi meg akkor, ha öröme van. Ilyen különböző az ember. — Azután az órára nézett. — Félhét, jó lesz, ha megisszuk a teát, mert a színház félnyolckor kezdődik és még öltözni is kell.

— Rémes — emelte fel erre Magda is a fejét — még arra sem hagysz időt, hogy az ember jól kisírja magát.

— Dehogynem. De majd csak úgy hajnal felé.

— Mikor?

— Hát a vacsora, meg a mulató után.

Bacsóné nevetett.

— Ezt a kis haszontalant. Kivel akarsz te mulatóba menni?

— Veletek és ... a gazdámmal.

— Ezt is megbeszélted velem?

— Ezt nem. Ezt majd most csinálom meg.

— Zsuzsa nem szállt a fejedbe valami?

— Dehogynem. Vagy azt gondolod, hogy nincs rá jogcímem? Hiszen az igazgatók csak úgy kapkodnak utánam. A legkeresettebb titkárnő vagyok egész Budapesten.

És bekapott egy óriási darab vajaskenyeret. Úgy, vajas szájjal megcsókolta anyját és Magdát, azután feült a földre kihúzta a szekrény-fiókokat és válogatni kezdett a harisnyái között.

Ebben a pillanatban Irisz is mellette termett. Szenvedélyesen szerette a fiókokat és egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy fekete orrocskáját oda ne dugja, ha kihúztak egyet. Megállt Zsuzsi mellett, kerek okos fejét felemelte és amikor látta, hogy a fiók kincse rejtve marad előtte, felfutott Zsuzsi háttára és belebámult a fiókba.

Zsuzsi nevetett. Fejét hozzádörgölte a vállán ülő cica fejéhez és megkérdezte.

— Neked is adjak talán harisnyát. Bajosan menne drágám, mert látod, három pár az összes és az sem hibátlan.

Irisznek azonban nem harisnya kellett. Ott a fiók legbelső sarkában valami gyönyörű, piros gömbölyűséget látott. Valami csodát, amellyel remekül lehetne gurigázni és bizonytal szépen is zörögne a padlón. Nem felelt hát a harisnya kínálásra, hanem vágyó, kérő, miauuuuu-t hallatott és mereven nézte a gyönyörű piros gömbölyűséget.

Zsuzsi remekül értett a nyelvén. Természetes hát, most is rögtön megértette, hogy szeretne valamit. Követte a pillantását.

—A cseresznye kell? Te édes kis majom. Ez az ócska cseresznye, amit tavalyelőtt viseltem a kalapomon? Nesze... — és letépett egyet a száráról és elgurította.

Irisz csillogó szemmel utána. És megkezdődött a játék. Hosszú, elnyúlt, futó mozdulatokkal, azután kedves, mulatságos bakugrásokkal, gracióz piszkálásokkal, amikor a guruló gyönyörűség egy szék, székény vagy asztal lába mellé menekült.

Magdának mindezideig eszébe sem jutott az e pillanatban legfontosabb kérdés. Az, hogy mibe öltözzön? Most azonban, amikor Zsuzsa három pár harisnyája közül igyekezett megállapítani, hogy melyik a legszebb, hirtelen eszébe jutott. És ugyanolyan hirtelen egyetlen pillanat alatt rettenetesen szerencsétlennek érezte magát.

— Én nem mehetek el — mondta nagyon szomorúan. — Azután miért nem? — nézett fel Zsuzsa a harisnyák mellől.

— Mert nincs ruhám.

Zsuzsa édesen nevetett.

— Hát azt hiszed, nekünk van? Tévedsz. De azért elmegyünk. Angol kosztűmben, világoskék blúzzal. A Nemzetiben hála Istennek nincs szükség toalettra, nagy ravaszul azért döntöttem e mellett. Ilyenformán hát, mert kosztűmöd neked is van, meg mert felveszed hozzá az én frissenvasalt fehér blúzomat és mert neked is hoztam egy olyan virágtűzékét a kalapodra, milyent magamnak, ez a kifogás meg-

bukott. Kelj csak fel, drágám és öltözködj. Ha esetleg randevúd lett volna a kis doktorral, halaszd holnapra.

Magda felugrott, Zsuzsihoz lépett, sűrű hajába fúrta ujjait, alaposan összeborzolta és amikor az sikongva tiltakozott, letérdelt mellé, fejét két kezébe fogta és nagy meggyőződéssel mondta:

— Utálatos vagy.

Pillanattal később már a fürdőszobában volt és eresztette a nyakára a vizet.

31.

Előadás végén Móra Pál az előcsarnokban várt. Zsuzsa már messziről észrevette.

— Milyen kár, hogy holnaptól kezdve a gazdám — súgta Magdának. Ha nem lenne az, most odarohanhatnék hozzá.

— Hova megyünk vacsorázni? — Tudakolta Móra, miután üdvözölte őket.

— Megmondhatom? — kérdezte Zsuzsa.

— Hogyne. Az ilyesmit mindig a titkárnőnek kell eldönteni.

— Menjünk az osztériába.

Öt perccel később ott is voltak. A sűrű füstben, csöpp asztal mellett. Míg Móra a pincérrel a vacsoráról tanácskozott, Anna megkérdezte Zsuzsit.

— Miért ezt a helyet választottad? És hogyan tudtad, hogy ez a hely egyáltalán van?

— Hallottam. És azért választottam, hogy megismerjem az olasz ételeket. Elvégre, ha Olaszországba utazunk, kell tudnunk, hogy mit esznek ott az emberek.

— Mikor akarsz Olaszországba menni? — kérdezte Móra.

— Akarok? — nevetett a lány. — Csak szeretnék... Csak álmodom róla. De mert szent hitem, hogy az álmok egyszer valóra válnak, hiszem, hogy eljutok. Addig is azonban, hogy az idő ilyen szempontból se teljen hiába, mindent látni, tudni akarok, ami Olaszországra vonatkozik. — Újra gyerekesen felnevetett. — Még azt is: hogy milyen a scampi és a humár.

— Szervusz Pali! — kiáltott oda a most érkező társaságból egy úr.

— Szervusz. Kezüket csókolom — köszönt vissza Móra Pál.

Anna fejet hajtott. Zsuzsának mint a vér, sötét lett az arca. A köszönő férfi: Biró József volt. Mióta eljött tőle, nem látta, úgy, hogy néha már azt gondolta, hátha... hátha... nem is igaz az egész dolog. Hátha csak álom. Igaz, nemrégén, amikor az irodavezetővel találkozott, futólag keserű lett a szája, de megnyugvással állapította meg, hogy az undora farkóbb és remélte, lassan egészen ködbemerül. És most ezen a gyönyörű estén és ez előtt az ember előtt kerül eléje, akit olyan nagyon szeret.

— Hallatlan ez a Pali — hajolt a szomszéd asztalnál Biróné füléhez Sárosyné. — Micsoda nép-

séggel érintkezik. A nő, aki az asztalfőn ül, hivatásos ápolónő. Ági mellett volt pár hónap előtt.

— Sőt Vilma mellett is volt, amikor felvarratta magát. Lehet, hogy ott ismerkedtek meg.

— Nem hiszem. Pali akkor külföldön volt. Különben majd elmondon Vilmának a dolgot. Igaz, nem sokat törődik az urával, az azonban mégsem lesz neki mindegy, hogy ápolónőkkal jár vacsorázni.

— Meg kis gépirónókkal — mondta Biró sunyin.

— Honnan tudod, hogy az?

— Onnan, hogy az egyik nálam volt, de ki kellett dobni, mert szemtelenkedett. Az a barna az. Az ápolónő az anyja neki.

— Palihoz való társaság — nézett végig rajtuk lenézően Sárosyné. Sohasem tudta ugyanis megbocsátani Mórának, hogy félre nem érthető célzásait nem vette tudomásul. — Csak azt szeretném tudni, miről beszélgethetnek.

— Képzelheted?

— És miért éppen Olaszországba szeretnél menni, kis Zsuzsa? — kérdezte Móra Pál a vacsora megrendelése után.

— Mert minden ismeretlen ország között Olaszország fogta meg legjobban a fantáziámat. Még a középiskolában a latin tanulás legelején kezdődött a dolog, és később, akár latint tanultam, akár földrajzot vagy történelmet, a rajongásom csak mélyült. Megérti hát, milyen rettenetes csapás volt rám, bár tudtam, anyunak főkéletesen igaza van, mikor a ne-

gyedik után ott kellett hagynom a gimnáziumot és át kellett mennem a kereskedelmibe.

— Milyen pályára mentél volna, ha nem kellett volna otthagynod?

— Tanár lettem volna. Latin- és történelemszakos. De hát vége is van, Vergiliust, Horatiust, Tacitust imádom és tanulom tovább, sőt ha valami nagyon szépet akarok, elmegyek az ókori Rómába, a nagy szentek közé. És minden alkalommal szentül megígérem magamnak, hogy ha a valóságban is eljutok oda, mindegyikhez elzarándokolok és mindegyiknek viszek egy szál virágot.

— Akkor Róma minden virágát meg kell vened, mert egyetlen város sincs a világon, ahol annyi szent és annyi emberóriás élt volna, mint ott.

— Akkor Róma minden virágát megveszem — mondta hittel a leány. — Sőt, Nápolyét is, mert Vergiliusnak, akit legjobban imádom, egész csokorralalót viszek.

— Tudod Vergilius sírversét?

Már mondta is.

— *Mantua me genuit Calabri rapuere, tenet nunc Parthenope, cecini: pascua, rura, duces...*

— Bravó, Zsuzsa! — és Móra Pálnak úgy felragyogott a szeme, mintha váratlanul kincset talált volna. — Én is nagyon szeretem Vergiliust. És ha tudnád, milyen sokszor menekszem hozzá, mikor már nagyon únok itt mindent. A baj csak az volt, hogy soha ezekről a dolgokról nem beszélhettem senkivel, mert a mellém- és alárendeltjeim talán azt sem tud-

ják ki volt. A barátaim meg bizonytal bolondnak minősítenének, ha ilyenféle beszélgetést kezdenék. Csak titokban rajongtam hát mindig. — Főlemelte a poharát. — De most másként lesz. Hála Istennek, hogy ilyen remek titkárnőt kaptam. — Nevetett. — De ahogy magamat ismerem, az lesz majd a baj, hogy hivatalos időben többet foglalkozunk az antik költőkkel, mint a munkával.

— Azt nem — mondta komolyan a lány. — A munkát el kell végezni. Ha azonban elvégeztük, őket vesszük elő.

— Rendben van. Beosztást csinálunk. A pihenési idő meg a munka utáni jutalmi idő: Vergiliusé és társaié lesz.

— Nem gondolja, hogy ez a főnöki tekintély rovására megy? — kérdezte Anna.

— Nem. Az a tekintély, amelyet merevséggel és a három lépés betartásával kell fenntartani, Zsuzsára nem vonatkozik. Az ő szeretetét sokkal többre becsülöm a tekintélynél. A kevés tekintélyt azonban, amely mégis elengedhetetlen, majd kiváltja belőle a deres fejem. És most mondja el, hogyan tetszett az előadás?

— Olyan régen voltam színházban — hogy nálam nem lehet tetszésről beszélni. Nekem a mai este visszamenőleg kárpótlás volt nagyon sok este szomorúságáért és élmény lesz előre nagyon sok álmatlan éjszakáért, amikor majd a betegek mellett ülök. Igaz, a darabot ismertem, hiszen olvastam, hallottam a rádióban, de Lear király igazában még is csak ma

tett élő és megrendítő valóság bennem. Szavaiban ma éreztem meg igazán az ember legszörnyűbb csalódását: a gyermeke szeretetébe vetett hit teljes összeomlását és ezzel az élet értelmének pusztulását is. És a két lányon keresztül szintén ma láttam meg igazán a feneketlen gonoszságot.

— Én azt hiszem, Shakespeare túloz — szólt közbe Zsuzsa. — Ilyen gonoszság nincs a világon.

— Shakespeare sohasem túloz — mondta Móra Pál. — Shakespeare csak ismeri az embert. Minden költő közül legjobban ismeri és legtökéletesebben rajzolja meg. Olyan mélyen leszállt az emberi lélekbe, amilyen mélyre sem előtte, sem utána nem szállt le senki. Mit tudsz, mit tudhatsz te, kis Zsuzsa, arról, mi van az emberben. Micsoda feneketlen gonoszság és mérhetetlen kegyetlenség. És mire képes az ember: pénzért... hatalomért... szerelemért... Én éltem a háborúban és éltem a békében. Ismerem a háború emberét és a béke emberét. És hidd el, nem az első vérengzőbb. Ott, ha a fegyvert letettük, mindenki testvér volt kivétel nélkül. És az ellenség éppen úgy megosztotta ellenségével utolsó falatját, cigarettáját, mint a barátjával. Békében nem így van. Itt sokszor a látszólag legjobb akarója a legnagyobb ellenség és nem ritkán, aki megölel, tesz földönfutóvá. Itt anyák állanak szemben riválisként leányaikkal, testvérek kívánják el egymás asszonyait, gyerekek számlálják az apjuk óráit, nők adnak mérget férjeiknek és férjek adják el a feleségüket. Még sokkal gonoszabbak, mint ahogy Shakespeare megírta volna.

— Hallod mit beszélnek? — kérdezte Biróné Sárosynétől, aki közelebb ült a szomszéd asztalhoz.

— Shakespeare-ről beszélnek.

— Nevetséges nagyképűség. Először is mit tud egy ápolónő, meg két gépírólány Shakespeare-ről, másodszer a mai írók darabjaira nem kíváncsi már az ember. Igaz — mondta a csillagok magasságából — hogy ennek a fajta népségnek, aki olyan ritkán jut szórakozáshoz, mindegy, hogy mit néz meg, modern-e vagy régít.

Biróné, aki életveszélyesen műveletlen volt és aki egy Shakespeare-előadáson angyali természetességgel jelentette ki: — az egész darabban ez a legérdekesebb, hogy versben van írva, ásítva jegyezte meg:

— Az idén még semmi valamire való darab nem volt. Mintha minden ötlet kiveszett volna a világon.

— Persze, hogy kiveszett — állapította meg vastag szivarja mellől Biró József. — Mióta az írók nem éheznek, nem fáznak és nem laknak padlásszobában, nincsenek ötleteik. Hiába — állapította meg a teljes szakértelem hangján — a művész furcsa népség. Nem való neki a központi fűtés és a polgári jólét. Különben mit beszélnek. Ismeritek a Bohéméletet. Abban minden benne van. — Azután vastag gyűrűjével, amelyben nagy, hibátlanul fehér briliáns ragyogott, megkocogtatta a poharat: — Pincér, fizetek!

Nemsokára el is mentek.

Az ok az volt, hogy a két asszony méltóságán alulnak tartotta, hogy olyan helyen szórakozzék.

ahol ápolónők és gépírólányok is vannak, Biró megkissé rosszul érezte magát Bacsóné jelenléte miatt. A lány nem számított neki. Az annyi volt csak, mint a bor, amit felhajt, vagy az étel, amit elfogyaszt. De az asszony, aki nem ült le az irodájában, aki felemelt fejjel állott előtte és köszönés nélkül ment el, akit nem tudott a szokott recept szerint elintézni, akinek nem tudott száz, kétszáz pengőt odadobni, az... kissé kellemetlen volt neki. Lopva át-átnézett a szomszéd asztalhoz és mert agya süket és vak volt minden üszta gondolatra, az járt a fejében, hogy a lány, akit az ő markából kiszabadított az anyja, most Móra Pál kezében van. Sőt, hogy az anyja tudával van ott. Mert másként hogyan lenne itt az is. Hiszen egyébként Móra nem ismerheti őket. És ilyen koldus népséggel nem érintkezhet másért, másként.

A két lány a másik asztalnál néha megfogta egymás kezét. Magda gyengéden szorította Zsuzsáét, mert látta az arcán, hogy bár rettenetesen igyekszik eltitkolni, Biró ittléte nagyon rosszul érinti. Olykor, ha hangját áthallotta, elakadt a szava és a térdeit — ami nála a legnagyobb idegesség jele volt — folyton váltogatta egymáson.

Anna is kellemetlenül, nyomoltan érezte magát. Pedig úgy szeretett volna derűs, boldog lenni. Hiszen ez az este óriási ajándék volt neki. De nem tudott. Fizikailag is keserőséget okozott neki, hogy Biró ott van. Úgy érezte, piszkos lesz tőle a levegő. És lopva a lányát figyelte. Nagyon sajnálta a gyereket. Sohasem beszéltek a dologról, Zsuzsa nem tudta, hogy ő

mindent tud, de ő tudta, hogy Zsuzsa minden vonatkozásban kerüli a Biró-irodára való emlékezést. Egyszer, amikor arrafelé volt dolguk, Zsuzsi kitérőt csinált, hogy még az utcába se kelljen bemennie. És most itt van. Karnyujtásnyira tőlük, vastag szivarjának erős füstje itt száll a fejük körül és ha csak nem fordítják el a szemüket, látni kell nagy, bulldog fejét, amint nyeli és rövid, vastagujjú kezét, amint tömi szájába a nagy, fehér rákdarabokat.

Móra Pál is erre gondolt. Bántásnak érezte, hogy úgy falja valaki a szép rózsaszínű héjában fekvő húmárt, amit csak finoman, lassan, élvezve szabad enni, ahogy a vadak falják a nyers húsdarabokat.

Mindenki megkönnyebbült hát, amikor a társaság nagy zajjal és feltűnéssel kiment.

Mikor becsukódott mögöttük az ajtó, Zsuzsa, mintha követ hengerítettek volna le a melléről, felsóhajtott és jókedvűen, csillogó szemmel mondta:

— Pál bácsi. Igyunk még egy csinzánót.

32.

A vacsora után Anna napokig nem találta helyét. Kétféle oka volt erre. Egyik, hogy most már semmiképpen sem tagadhatta le önmaga előtti, hogy beleszeretett Móra Pálba. A másik, hogy látta: miként sűgött össze Biró József a társaságában lévő asszonyokkal. A második csak bosszantotta, de az első végzettszerű volt reánézve. Mert eddig valahogy

sikerült elszíntelenítenie, letagadnia a dolgot. Hogy az érdeklődés, a gondosabb fésülködés, a több és jobb öltözködés, a találkozások miatt érzett öröm, talán... mégsem más, mint a jóbarátnak, a kényes ízlésű úrnak szánt nagyon természetes asszonyi tet-szenivágyás. Hála: mert törődik velük. Figyelem: mert igazi barátjuk.

Való, hogy ez a mesterségesen táplált hit, ez az injekcióval életbentartott józanság, erősen megingott a Zsuzsával folytatott beszélgetés óta, de mégis... a vacsoráig rábírta magát szorítani, hogy Móra Pálnak *ne akarjon* részt adni az életéből. A vacsora óta azonban *tudta*... ha akarja, ha nem... ha tiltakozik ellene, ha beleegyezik... *Móra Pái résztvesz... részt kap a jövőjéből ... az életéből... minden gondolatából.*

Sok mindenből *tudta*... Abból az örömből, amely fellángolt benne, amikor Mórát az előcsarnokban megpillantotta. Az izgalomból: amelyet érzett, mikor a vacsoránál mellette ült. Az idő feletti szomorúságból: amellyel az este futását figyelte. A villanyütésből: amely akkor száguldott át rajta, amikor térde a térdéhez ért. A búcsúzáskor kapott kézesókból: mely még az agyvelejét is átmelegítette. És... főként az álmatlan éjszakából: amely képtelen gondolatokkal, vágyakkal, valószínűtlen reményekkel színesítette, népesítette be körülötte a levegőt.

Most hát tudja... *Szereti*... Jóságos Isten! Mennyire... milyen mélyen... milyen egész szívvel... milyen forró vágygal szereti.

Leejtette a kézimunkát és pillantását a fák zöld lombja felett kidobta a végtelenbe.

Mit csináljon most? Mit kell, mit szabad csinálnia? ... Mert hogy mit nem szabad, azt tudja ... Rettenetesen jól tudja ... Nem szabad elárulnia magát ... Egyetlen hangsúllyal, egyetlen szemrebbenéssel sem szabad észrevétnie, hogy ... nemcsak barátot, nemcsak jótévőt lát Móra Pálban ... Nem szabad, mert ... Móra Pál házas ... Nem szabad, mert ... gazdag ... Nem szabad, mert ő meg ... szegény ... Nem szabad, mert ... társadalmilag alatta áll ... Nem a születése, nem is a nevelése, nem is a neve, hanem a foglalkozása miatt ... Ápolónő ... szegény ápolónő, akit nyolc pengővel fizetnek naponta és aki ezért a nyolc pengőért nemcsak ápol, nemcsak éjszakázik, hanem szeszélyt is tűr, megbántást tesz zsebre, türelmetlenséget ért meg, megalázás felett néz el, rossz kedvet tart természetesnek. Ápolónő: aki vigasztal, bátorít, kiszolgál, szórakoztat. Nem ...! Nem ...! Agyonveri, agyon kell magában vernie ezt az érzést ... Agyon kell akkor is, ha félig belepusztul, mert ezeket a súlyos különbségeket, ezeket az óriási gátakat nem lehet ledönteni, nem lehet átlépni.

Szeme beleakadt a két ház között lebegő, óriási zászlóba. Nézte, de nem vett róla tudomást, hogy nézi. A szeme vak tükör lett, amely nem látott kifelé, mert egyetlen kép, egyetlen gondolat volt benne lerögzítve.

Nem lehet ... folytatta tovább a gondolatme-

netet. — Még akkor sem lehet, ha ő is szeret, pedig — és kint szálló pillantása visszaszökött a szemeibe és lezárult a lassan ráomló pillák alá, — tudom, hogy ő is szeret.

És nemcsak nem nézett már, de nem is gondolkozott. Csak érzett. Minden pórusával, idegszálával, vércseppjével, gondolatával. Érezte a férfiből hetek óta felé sugárzó szerelmet, vágyat, amelyet pedig a férfi is, éppen úgy, mint ő... igyekezett elrejtteni, eltagadni, megfojtani. Érezte minden szavából, minden mozdulatából. Attól fogva érezte, amikor a férfi először kezdett érdeklődni, elmúlt éveinek eseményei után.

Milyen szürke volt a hangja, amikor megkérdezte: — volt-e valaki az életében... Hogyan átszínesedett, átmelegedett a beszélgetés folyamán és... milyen kongó lelt, milyen vigasztalan, amikor mondta: — halálosan kár, hogy nem előbb találkoztunk.

Igen... Halálosan kár... Az egész... az egész élet más lett volna. A szíve elkezdett fájni. Érezte reszket, didereg a mellében. Most már késő... Nem az évek miatt, az élet és a körülmények miatt késő. Ő nem veszi el azt, aki a másé és nem engedi, hogy miatta kellemetlen megjegyzések, bántó, sértő pillantások ériék a férfit, akit szeret.

Ezek és ilyen dolgok, gondolatok jártak, gomyogtak a fejében, amint az ablaknál ült és hátrahajtott fejjel, ölébe eresztett kézímunkával, megszökve a kinti életből, a benti élettel foglalkozott. És, amíg

sorra vett mindent, amíg egyszer a férfi szavait, mozdulatait, pillantásait, egyszer a saját érzéseit, letagadni akart, zavaros vágyait bírálta, nézte, mérlegelte: valami kimondhatatlan boldogságot és egyben döbbenetet is érzett. Látta, hogy a dolog már ott is, itt is túlságosan mély. Hogy a gyökere már túlerősen belekapaszkodott a lelkébe, túl mélyen belenyúlt a vérbe és hogy hátha... már későn kezd kipusztításához.

Amikor ezt megállapította, megint megrettent. mert látta: a kívánsága milyen bizonytalan. Az egyik pillanatban forrón akarta, hogy a férfit sikerüljön kiírtani magából, a másikban görcsösen kapaszkodott a gondolatba, hogy már nem lehet. — Felborul, lehetetlen lesz az életem rendje, ha nem segítek magamon. Nem bírok dolgozni, nem bírok élni, ha tele leszek nyugtalansággal — fűzte a gondolatokat. De miért borulna fel? Hátha most van felborulva és hátha ez a tespedés, hátha ez a semmi a rendellenesség az életemben — jött az ellenérv. Eddig megálltál magadban... nem adtad oda magadat senkinek, nem lettél szerető... lepusztítható karácsonyfa... Hát, ha eddig meg tudtál állni, miért ne állhatnál meg ezután is? — bukkant elő a további kérdés. — Mert eddig nem került eléd senki.. aki igazán válaszótra vitt volna...! — hangzott a felelet. — Ha eléd került volna valaki, aki úgy, mint Móra Pál, megmozdít benned mindent, már előbb is kétségessé vált volna, hogy megállsz-e, meg tudsz-e állni a lábodon. Mert ne feledd, hogy ez a gögös megállás annak, aki egye-

dül van, akiben kell, hogy éljen, égjen a valakihez tartozás gondolata . . . nagyon hamis dicsőség. Oh, téves utakon jársz . . . Ne állítsd ezzel szembe azt, amit unatkozó, férjüket megúnt, gazdag asszonyoknál láttál. Ne, mert azokban nem az van, ami benned. Azok nem tartalmat, értelmet akarnak adni az életüknek, nem jutalmat, megnyugvást a munka után, nem erőt a holnaphoz, nem *Valakit* . . . aki a *Mindent* jelenti . . . Dehogy. Azok unaloműzöt akarnak, izgalmat, hazugságot, flörtöt, viszonyt, férfit, hímet akarnak, akit majdnem olyan tempóban és talán éppen olyan lélek nélkül váltogatnak, mint ahogy a hasonló férfi vátoztatja a nőt. Ez más . . . Ez a te megállásod és küzdelmed . . . Eddig megálltál, mert igazán . . . a lelked mélyéig, a véred utolsó cseppjéig nem tudott megingatni senki. Kevesebbe pedig, kisebb, silányabb, könnyebb dologba pedig nem mentél bele. Jól tetted . . . Neked van igazad és nem azoknak, akik hasonló esetekben cinikusan azt kérdezik: — No és . . .? Mit kaptál érte, hogy megálltál . . .? Sokat kaptál . . . Nem is tudod, milyen sokat. Mert minden csalódás, amit megtakarítottál, minden szín, amit nem dobtál a szélbe, minden könny, amellyel nem sirattad magadat mindennap, amit inkább vélt ürességben, mint értelmetlen, nem a szíved, a lelked legmélyéig vágyott emberrel töltöttél el: *megmaradt neked* . . . Kamatozik neked . . . Illetőleg neked és annak, akit most szeretsz . . . És aki mellett, ha nem lesz másként és ha ő is úgy akarja . . . nem fogsz megállani tudni.

Nem fogok? — ütötte meg egyszerre a szívét és

az agyát a kérdés és ettől úgy megrettent, hogy felállt, sebesen öltözni kezdett és elrohant hazulról.

33.

Mióta az ura elment, Benkőné nem bírt otthon tartózkodni. Az eddig annyira szeretett, dédelgetett otthonnak minden darabja keserűséget ébresztett, könnyet fakasztott benne.

A hálószobát már régen lezárta, mert a két ágy vádbeszéde óta még csak gondolni sem bírt rá, hogy ott hajtsa álomra a fejét.

Legszívesebben eladta volna a villát, hogy sohase lássa többé, vagy beköltözött volna a lánya szobájába, hogy ne érezze magát olyan halálosan egyedül. De a lánya -- szerinte -- érthetetlen viselkedése miatt, erről lemondott.

A szép húsz éves lány, aki sokkal önállóbb és az étellel szemben sokkal felkészültebb volt, mint az anyja az első napokban vigasztalta, csitítgatta, de mikor látta, hogy az, mint egy meleg vízbe süpped bele a kétségbeesésbe: abbahagyta.

-- Nem értelek anyám -- mondta rosszalón. -- Úgy tész, mintha a világ teremtése óta te volnál az első asszony, akit elhagytak. Hát nem érted? Azzal, hogy sírsz, nem hozod vissza az apámat.

-- Nincs szíved... Nincs szíved -- hajtogatta az asszony.

-- De van, mert mondhatatlanul sajnállak. De eszem is van, amellyel segíteni szeretnék rajtad.

— Nem értheted, nem tudhatod, mennyire derékba tört az életem.

— Nem — vallotta be a lány. — Hála Istennek nem. De nem is akarlak érteni. Mert ha értenélek, ez egyben azt is jelentené, hogy egyszer hasonló körülmények között, én is ilyen értelmetlenül búsulok majd valaki után.

— Látszik, hogy sohasem volt még komoly bánatod.

A nyulánk, nagyon okos arcú lány leült az anyja mellé.

— Miből gondolod, hogy nem volt? — kérdezte nagyon komolyan. — Mert nem mutattam? Nem nyöszörögtem, nem jajgattam, nem fogytam le öt kilót? Igenis, volt bánatom. Komoly, az egész életre kiható. Ezelőtt fél esztendővel. Egy egész napig olyan voltam tőle, mint a letaglózott állat. De csak egy napig... Akkor rájöttem, hogy nem érdemes. Hogy nem szabad fájdalomból szobrot emelni magamban annak, aki csak azt érdemli, hogy minél előbb és minél tökéletesebben elfelejtsem. És felébredt az önérzetem is, amely azt mondatta velem, hogy aki miatt sírni kell, azért nem érdemes sírni... Legfeljebb nevetni érdemes utána. Meg is tettem. Egy hét alatt túl voltam az ügyön. Ne hidd azonban, hogy azért tudtam túllenni rajta, mert szívtelen vagyok. Szó sincs róla. Azért tudtam, mert elhatároztam, hogy a bennem levő érzést, ami hit, vágy, szentimentalizmus, szerelem és a jó ég tudja, még mi mindennek az összesége, nem esorgatom ki fájdalom formájában az or-

szágútra. Mert ha kicsorgatom, nem kapok helyette másikat és belőlem is olyan szomorú, cinikus jószág lesz, mint a mai lányok nagyrészből, akik hosszú szipkából, szüntelenül szívják a cigarettát, megjárták a felvilágosultat, a most már minden mindegy alapján, egyik férfitől a másikhoz kerülnek, a becsületes, őszinte óráikban pedig úgy undorodnak önmaguktól, mint egy kelevénytől. És nem sírtam többé, nem búsultam többet, hanem fejest belevetettem magamat a munkába. — Megfogta, megszorította, szeretettel megsimogatta az anyja kezét. — Próbáld ezt meg te is anyám. Dolgozz, tégy valamit. Mindegy, hogy mit, miért, kinek, csak ne ejtsd el magad. Csak ne gondolkozz. Csak ne merülj bele, mint az ingoványba, a céltalan, értelmetlen, buta fájdalomba, mert lehúzó és megfojt. Ne hidd, hogy nem tudom felérni, milyen óriási és lélekrázó dolog, húsz évi együttlét után elveszteni azt, aki mellé az egész életre odaálltál. Fel tudom fogni. De a csillagászati magasságból, ahová a képzeleted állította, le is tudom szállítani, oda, ahová kell. Az életbe... a földre... Mert ne azt vedd, hogy az egész életből, amelyre mellé állottál, huszonkét esztendő eltöltöttél vele, hanem azt, hogy csak tízet töltöttél el, vagy még annyit sem. Mert én kislány korom óta láttam kisírva a szemedet és hallottam a könnyörgésedet: — *„Kálmán, ne menj el“*... — Máskor meg: *„Úgy élek melletted, mint egy idegen“*... Ezeket és hasonlókat hallottam tőled anyám és ezért sem sírok veled, hanem azt mondom, te se sírj a tíz év után. Ne alázd meg magadat, ne

kivánd vissza az árnyékéletedet, hanem éld végre a saját, tulajdon, igazi életedet. Még fiatal vagy, és ha nem voltál boldog, mint nő, igyekezz boldog lenni, mint ember. Ezer, millió alkalom kínálkozik, amelyben kiélheted magadat és amelyben tudásodat értékesítheted. És függetlenül a belső harmónia kérdésétől, amelyet csak munkával lehet megszerezni, dolgoznod kell azért is, hogy megélhessünk. Mert azt nem szeretném, ha apámtól tartásdíjat kérnél, vagy fogadnál el. Elment, ne gondoljon haza, ne kösse ide semmi, ne legyenek itt képzelt, vagy vélt kötelességei. A villa a tiéd, a hat szobából hármat kiadunk és annak a béréből, meg az én százőtven pengős fizetésemből, úri módon megélünk. És nyugodtan, anyám.

Ettől a beszélgetéstől kezdve Benkő Kálmán né mintha megváltozott volna. Letörtsége, lelki összeomlása megszűnt és annak vette a dolgot, ami: egy szürke, megalázó házasságból való felszabadulásnak.

Azzal kezdte, hogy átrendezte egész otthonát. A hálósobát, szalont, ebédlőt kiadta egy követségi tanácsosnak, a könyvtárszoba jobb- és baloldalán meg édes, meleg két női szobát rendezett be. A könyvtárból kikerültek a nehéz, sötét függönyök, a fegyvergyűjtemény és a magas, trónszerű régi brokáttal bevont karosszékek egy része, amelyek hideggé, komorrá, tették a szobát és helyette síma, aranyszínű túllfüggönyök, gobelinek, angol vászonnal bevont világos karosszékek kerültek.

Amikor készen volt, az első napon, úgy hat óra felé ebben a szobában várta a lányát. A kis teaasztal

a két virágos nádas folój között állt, átteiszó területén nevettek a színes virágcsokrok, a finom, kék-arany porcellán csillogott a lámpafényben és a kis ezüst szamovárban zubogott a víz.

— Halálosan éhes vagyok, anyám — nyitott be Klára.

— Akkor egyél hamar, nehogy meghalj, — mondotta olyan derülten, ahogy azelőtt nagyon régen nem beszélt.

A lány éppen csak kezét mosott, azután úgy, ahogy volt, utcai ruhában, kicsit szétzilált fürtökkel leült és csillogó szemmel nézett szét az asztalon.

Benkőné kiöntötte a teát.

— Anyu! — mondta Klára boldogan, mikor a csészét kezébe vette és körülnézett a szobában. — Tudod, hogy gyönyörű itt? Rettentően gyönyörű. És tudod, milyen boldogan fogunk itt élni? Mint az angyalok.

És anya meg leánya a teáscsészék aranypereme mögött összenevettek.

* Akkor lépett be Bacsó Tamásné.

Kicsit félve lépett be, mert mikor a barátnőjét utolján látta, megrendült. Sápadt volt akkor és sovány, ápolatlan, rosszul öltözött és szemét minden pillanatban elfutotta a könny.

Most alig hitt magának. Mintha nem is ugyanaz az asszony ült volna a lámpa alatt. Mintha nem is az szaladt volna eléje és ölelte volna át ragyogó arccal. Fiatal volt és szép, ápolt és jólöltözött. Mosolygott a szája, az arca, csak a szemében volt valami

enyhe köd. Az a furesa köd, amely minden csalódott nőnek a szemére rászáll és amely megtompítja, de ugyanakkor mélyebbé, bensőségesebbé is teszi a pillantását.

— Drágám! — ölelte magához Bacsó Tamásné.
— Mi történt veled?

A köd egy árnyalattal sötétebb lett, de a száj tovább is mosolygott és a hang derűsen, felszabadultan mondta:

— Meggyógyultam. Mindörökre meggyógyultam.

34.

A kalap- és ruhaszalónokról általában az a hiedelem, hogy elsősorban kalap- és ruhavásárlásra valók. Dehogy. Elsősorban pletykálkodásra, ócsárlásra, emberszólásra valók. Ha két-három nő ezeken a helyeken összekerül, irgalmazzon Isten azoknak, akit a nyelvük alá vesznek. A kalaposnőnél, szabónőnél elmondott pletykáknak ugyanis valami egészen különös, izgató zamata, kéjes mellézköngéje van. Az, hogy nem lehet tudni, ki ül a legközelebbi tükör előtt. Hogy ki hallgatja a pletykát. Ki ismeri, akiről szó van. Ki ellensége, vagy barátja az illetőnek és éppen ezért, ki hogyan adja tovább, amit hallott.

A kalapszalonok, a ruhaszalonok: a botrányok melegágyai. Éppen úgy, ahogy az ékszerüzletek és szőrmeszalonok: a drámák melegágyai. Ha egyszer egy szücs, vagy ékszerész ráadná fejét a drámaíráásra, bizonyosan tökéletes drámát írna, mert az asszonyi

agyafúrtságnak és aljasságnak, a férfi könnyelműségnek és lelketlenségnek olyan nevetséges és döbbenetes változatait, mélységeit láthatja, amilycneket nagyon ritka helyen lehet látni.

A kalap- és ruhaszalombokból indulnak el a hírek, hogy kinek, hogyan, mióta, mennyiért, ki a barátja, barátnője. Sőt nem egy olyan önfeláldozó szalontulajdonosnő van, aki szívesen vállalkozik, hogy egyedül szomorkodóknak barátot, vagy barátnőt szerez. Persze azzal a kikötéssel, hogy a hölgy ruhái, kalapjai nála készülnek. Ne tessék ezen túlságosan megbotránkozni. Ma minden üzlet... Sőt mindig is üzlet volt minden. És mindig az is lesz, amíg a pénz lesz az úr, amíg pénzért mérik a csókot, amíg a nők szemében a rongy és a csillogó fény lesz a legnagyobb érték és a férfiakban csak a test számít és nem számít a lélek.

Az egyik ilyen előkelő ruhaszalomban együtt ült Móra Pálné és Biró Józsefné. Gusztáltak. Sorbavettek minden ruhát és mindegyiknek megvitatták előnyeit és hátrányait. Az egyiknek erősített a derékvonala, a másiknak nem volt előnyös a dekoltázsa. Megint a másik, színben tetszett, de a szabása nem volt megfelelő.

Végre, vagy a huszadiknál, amikor a próbakisasszony már halálra fáradt, és a tulajdonosnő kibeszélte a tüdejét: megállapodtak. Persze változtatások még itt is kellettek. Például, hogy az uszály hosszabb legyen, a raffolás dúsabb, a dekoltázs mélyebb. Mert az is örök titka marad a természetnek, hogy miért

viselnek a kövér nők olyan mély dekoltázst, amely a hátukon minden hurkát érvényre juttat, miért rövid, sőt még rövidebb szoknyát, akiknek rossz a lábuk, miért nevenségesen feltűnő és kokett kalapokat azok, akik nem szépek és túl vannak a fiatalsgon.

— Hallottad — kérdezte hirtelen Móráné — hogy Elza Nizzába ment a gróffal?

— Ne mondd. — És Biróné arca olyan szenvedélyes érdeklődést öltött, amelyet nem tudott volna elérni nála a világ legelső drámaírója sem. — Mikor?

— Tegnap. Sárosy felhívta Palit telefonon és elmondta neki.

— Nagyon kétségbeesett?

— Dehogy. Azt mondja: megkönnyebbült.

— Elhiszem. Ez a házasság igazán nem úgy indult, hogy még azt a csöppnyi összeférhetési lehetőséget is előlegezze, ami a házasságban egyáltalán elképzelhető. Sárosy butaságot követett el, amikor Elzát elvette. Lett volna a barátja és házasodott volna úgy, ahogy a növekvő lánya érdeke megkívánja.

— No, Áginak igazán haszon, hogy a mostohája elment. Nem engedte volna érvényesülni.

Móráné rágyújtott egy cigarettára.

— Hiába, régi törvény, hogy a halat a vízből, békát a pocsolyából nem szabad kiemelni, mert nem él meg másutt.

— Elza egész eddig úgy mutatta, hogy megél.

— Rettenetes fáradságába kerülhetett. Nem született úriasszonynak.

— Ez igaz. Viszont az, hogy asszony, és főleg, hogy méltóságos asszony, új pályáján is előny. Hány éves tulajdonképpen?

Móráné pontosan tudta, hogy harminc, de miért ne mondott volna többet.

— Harmincöt. Azonban nem hat annyinak. És határozottan csinos. Olyan, mint egy fekete vadmacska. Kár, hogy az a típus, aki nem soká marad fiatal.

— Mint minden fekete nő — mondta Biróné, aki tudta, hogy eredetileg Móráné is fekete, és aki, bár szintén fekete volt, inkább magán is ütött egyet, csak-hogy legjobb barátnőjén üthessen.

Nem értem, hogyan lehet egy nő ilyen buta — gondolta a másik tükör előtt álló hölgy, aki közelről ismerte a grófot és Sárosynét még abból az idejéből, amikor albérleti szobában lakott és a színpadon próbált érvényesülni. — Ahelyett, hogy elvált volna az urától és jó nagy tartásdíjat szorított volna ki belőle, egyszerűen meglép. Buta tyúk. És az ura most a markába nevet.

— Most majd elveheti Szabó Liviát — mondta Biróné.

— Amilyen rövidlátó, meg is teszi. Mert ebből az egy esethől bizonyosan nem tanulta meg, hogy ilyenféle nőket nem vesz az ember feleségül. Igaz... — tette hozzá beismerően, kis cinikus mosollyal — mi sem vagyunk angyalok. De a látszatra azért adunk és legalább nyíltan nem utazunk együtt a barátunkkal. Igaz, mondd, nem láttad az uramat azzal a lány-

nyal? Tudod, az ápolónő lányával. Úgy hallom, hogy már magához vette titkárnőnek is.

— Nem. A vacsora óta nem láttam.

— Kár. Azt hittem, tudsz róluk valami új pletykát.

— Nem félsz, hogy feleségül veszi?

— Több esze van. Én ugyanis anyagilag annyira érdekelve vagyok a vállalatnál, hogy nagyon nehéz lenne egyezséget kötni.

— Mindig mondom, hogy azok a legrendesebb házasságok, amelyeket anyagi tart össze. A szerelem úgylátva megszűnik, de az érdek tart. Én például nem tudom elképzelni, hogy bármilyen nagy szerelem mellett is, együtt tudnék élni valakivel kétszobás lakásban és bejárónővel. Viszont teljesen szerelem nélkül, sőt nem egyszer nagy adag unalommal, és kis undorral, az urammal remekül megvagyunk. Hogy lépten, nyomon megcsal és hogy főként kis vacak gépfűrlányok a szeretői, tudom. Válgék egészségére. Hogy nekem is van néha egy-egy nagyobb flörtöm, kalandom, az természetes. Ezt azonban, mindig úgy csináljuk, hogy egymás köreit ne zavarjuk. Nem volna értelme, mert csak békétlenséget okozna, hiszen anyagiak miatt mi sem válnánk el. Józsi teljesen tönkremenne, ha a házassági szerződésben kikötött összeget meg kellene fizetnie. És minek is kellene válni? Ha külön élnénk sem volnánk szabadabbak. És neki nem lenne olyan kényelmes otthona, nekem meg esetleg nem lenne mindig valaki, aki értem jön hangversenyre vagy színházba.

A másik tükör előtti hölgy megvetéssel nézte, hallgatta a két „privát“ szavait.

Igen, ezek azok, — gondolta útválkozva — akikkel mi nem versenyezhetünk. Akik benn ülnek egy fényűző lakásban, meg van mindenük, úri dámáknak hívják őket és elhalásszák előlünk a férfiakat, akiknek pedig minket kellene eltartaniok. És néha, ha ránk is jut egy-egy, már nem olyan gavallér, mint régebben, mert azt tartja, ha sokat akar költeni, úriasszonyra költi. Ha mi perzsabundát, vagy nagyon ritkán egy-egy szép ékszert akarunk, legjobb esetben ha három férfival meg tudjuk vetetni, ők meg játszva megvetetik a nercet és a brilliánst eggyel. Nekünk, ha férjhezmegyünk, örökké számontartják a multunkat, nekik nem törődnek a jelenükkel sem. — Bele-nézett a tükörbe. — Pedig szebbek is vagyunk. Egészségesebbek. Derűsebbek. Nem élünk olyan jól, olyan kényelmesen, így nem híznak meg. És mégsem. Mégse mmi kellünk, hanem ezek. Mert be tudják adni a buta férfiaknak, hogy ők mások. Dámák. Úriasszonyok. És a buta férfinak jobban tetszik, hogy a háttérben ott van a férj. Hogy attól kell elvenni az asszonyt. Meg, hogy a férjet meg lehet csalni. Valami virtust, kis beestelenséget látnak ebben és ez izgatja őket. Többnek érzik magukat és különbnek. És a társaság előtt is. Már, ha azt mondják róluk, hogy X. Y. grófné, báróné, gyárosné vagy valami hasonló a barátnőjük, mint ha azt, hogy Vámos Mária. Az úriasszonyok mostanában még a színésznőnél is kapósabbak. Az igazi, nagy színésznőknél. Azoknak is.

mintha megkopott volna a varázsuk. Mit szóljunk akkor mi? Szegény kis nők, akik nem ritkán, csak a telefonkönyvben szerepelünk színésznők gyanánt, vagy akik a színpadon csak odáig jutunk el, hogy bejelentsük: — tálalva van.

— Mit csinálsz délután? — hallatszott újra a másik tükörnél.

— Áh, hagyd el. Ezer dolgom van. Az ember igazán olyan, mint a rabszolga. A társadalmi kötelességek, a divat, az emberek rabszolgája. Most innen a Gerbeaudhoz megyek, ahol randevum van. Onnan rohanok ebédelni. Azután alszom. Délután jön a manikűrös nőm és a kozmetikus nőm. Teán két ember van nálam, azután éppen csak annyi időm lesz, hogy a premiérre átöltözzem. Mondanom sem kell, hogy a teát boldogan elengedném, mert rájöttem, ha délután ágyban maradhatok, sokkal csinosabb vagyok este. Nem, kedvesem, téved — fordult a tulajdonosnőhöz. — Nem adunk többet háromszáznál. Ez is könnyelműség és nem is volna ruhára szükségünk, de megtetszettek. És különben is, aki annyit vásárol, mint mi, annak már bizonyos jogai vannak.

— Méltóságos asszonyom. Öt méter anyag van benne.

— Na és? Ötször három tizenöt. Az százötven pengő. Ugyanannyi marad a fazónra. Nézze, — mondta a keztyűjét huzogatva — rajtunk, férjes asszonyokon ne akarjon többet keresni. Keressen többet a kokottokon. Azok könnyebben megfizethetik.

— Zsuzsa...! *Sikerült...! Sikerült... Érti?* Csípjén meg hamar, vagy csókoljon meg, különben azt hiszem: álmodom.

Így üvöltött Tőrek István a félemeletig Zsuzsa felé, aki sietős léptekkel jött lefelé az iroda lépcsőjén.

— Igazán? Jaj, Istenem! — kiáltotta az onnan felülről és olyan száguldásba kezdett, hogy félni lehetett, a feje előbb ér le, mint a lába.

A fiú elkapta. És ott a lépcsőházban, miután pillanatig nagyon jólesően magához szorította, kirángatta zsebéből a hivatalos értesítést és lobogtatva eléje tartotta.

— Nézzel!!! Nézzel!!! Megépítjük a templomot!!! Zsuzsa!!! *A z é n T e m p l o m o m a t.* Hát nem kell megörülni az örömtől? Zsuzsa! És ezt magának köszönhetem... Magának, aki azt mondta... sokszor... mindig... hónapokig mondta, hogy az álmok, ha csökönyszerűen kitartunk mellettük: valóra válnak... Ha maga nincs, már régen abbahagytam volna, régen eldobtam volna mindent. Édes... édes... édes... — és újra magához kapta és nem törődött vele, hogy a nagyértékű papiros ronggyá gyűrődve szorul a mellük közé.

Szerencsére a portáson kívül más nem látta a pillanatok alatt lepergő jelenetet. Az pedig megszorva hosszú, ősz bajuszát, fájó vágyódással gondolta: hej, ha még egyszer ilyen fiatal lehetnék.

— Menjünk valahová, ahol beszélgetni lehet — mondta István az utcán.

A legközelebbi cukrászdába mentek.

— Most mondjon el mindent — kérte a leány és szemében szomjas érdeklődés csillant. — A legapróbb részletig. Minden név és minden szó érdekel.

— Igen — mondta engedelmesen a fiú. — Mindent elmondok. De előbb... szeretnék kérdezni valamit.

— Kérdezzen.

— Zsuzsó... mondja... — megállt, zavarban volt, hallgatott, azután kicsit hebegve, akadozva folytatta tovább. — Ha jobban megismerne... tudna... esetleg... szeretni engem... és tudna... feleségül jönni hozzám?

A lánynak, mintha egy ház szakadt volna a mellére. Kimondhatatlanul nehéz lett belülről minden és olyan hideg, mintha hegynagyságú jégdarabot nyelt volna. Pedig nem érte váratlanul a kérdés. Sokszor gondolt rá az utóbbi hetek alatt, amikor sétáltak, amikor a fiú megszállottan, mint egy költő beszélt neki a tervéről, diplomáról, amikor letörten, reménytelenül, vigasztalást keresve ujságolta el neki, hogy háromszázan pályáztak és amikor moziba mentek, vagy színházban voltak. Sokszor gondolt rá: mit fog felelni, ha egyszer... ezt a kérdést felteszi neki... Nem mintha nem lett volna már nagyon régen tisztában a felelettel, hanem... — és a súly még nehezebb lett és a jég még jobban fagyasztott — mert a felelet előtt neki még... mondanivalója lesz...

És mint a posványból valami undok hulló, merült fel előtte Biró József és a nála töltött két szörnyű hónap emléke.

A fiú nézte a lányt, látta arcán a küzdést és mert nem tudta, miért van az, félreértette. Azt hitte, sajnálja őt és fél szomorúságot okozni neki.

— Szóval... nem... — nyögte ki keservesen és az előbbi nagy öröm úgy elszállt belőle, mint a sóhaj.

A lány elkapta a kezét.

— Pista! Téved! Félreért! Én... én szeretem magát... Igazán szeretem.

A fiúnak olyan derűs lett az arca, mint a virágos napsütötte mező.

— Akkor... akkor nem értem. Miért szomorú akkor? És miért lett olyan elgondolkozó?

A lány, mint az úszó, aki gyorsan le akar bukni a víz alá, nagy lélekzetet vett, hogy gyorsan, megállás nélkül mondhassa el, amit, úgy érezte, el kell mondania.

— Mert... — és megállt és könnyes, nagyon meleg szemmel nézte a fiút.

— Mert... — ismételte az a szót.

— Mert... én nem lehetek a maga felesége, csak... csak akkor, ha maga megbocsájt nekem.

— Mit kell megbocsájtanom?

Zsuzsa most már nemesak belül volt jéghideg, hanem, úgy érezte, kívül is. Nem csoda. Hirtelen, hogy még szörnyűbbnek lássa a helyzetet és még jóvátehetellenebbnek a bűnt, Magda vőlegénye jutott

eszébe. — Nem vesz el olyan lányt, aki... — lobogtak fel agyában a szavak. — Rettenetesen összeszorult a torka. Először arra gondolt, nem is felel. Felugrik, kifut és megy haza az anyjához és elmond neki mindent. De azután, mert a fiú szorosan fogta a kezét és mert kérő szeme olyan várakozóan nézett rá, újra csak lélekzetet vett és újra nekikezdett.

— Pista... Én... én... Biró... csak úgy adott nekem kenyeret... ha én...

A fiúnak harag, düh, tehetetlen elkeseredés cikázott át az arcán. Eszébe jutott minden. Az undok, pohos építész, az irodaidőn túli diktálások és az irodavezető durva megjegyzései. De eszébe jutott a lány is, aki sápadt szájszájával vette kezébe a blokkot, hogy a főnökéhez menjen, aki egyetlen pár selyemharisnyát, meg két fehér gallért viselt két hónapig. És tehetetlen, szomorú belenyugvással elmosolyodott és nagyon furcsa kérdést terített a lány elé.

— Megvan még a tintapecsétes harisnyája, amit Birónál viselt?

— Nem tudom... nem értem... — dadogta a lány.

— Az a tintapecsétes harisnya elmondta nekem, miért került maga annak a gazembernek a karmai közé és már akkor... felmentettem magát... Nyugodjon hát meg, Zsuzsa. Én tudok... tudtam mindent. És most újra kérdezem: akar a feleségem lenni?

A lány akkorrát nyelt, hogy a dobhártyái megfeszültek belé. De boldogan, felszabadultan, meg-

könnyebbülten nyelt és úgy érezte, az óriási gombóccal, amely lefutott a torkán, élete minden keserősége, félelme lefutott. A két utolsó nagy könnycsepp még legördült a szeméből, azután, a szemei is boldogan néztek a fiúnak napsütötté vált arcába.

— Akarok... Pista.

A fiú, mert éppen akkor ültek le a fülkéjük előtt álló asztalhoz, nem kaphatta magához a lányt és nem csókolhatta össze, hát csak a kezét szorította meg. De azt is úgy tette, hogy többet mondott minden csóknál és ölelésnél.

Percekig ültek így. Szó nélkül, szorosán összenfonódó kézzel, összesímuló vállal. Szinte hallották egymás szívdobogását és úgy érezték, hogy ujjaik hegyén keresztül egymásba fut a vérük.

— Drága... — mondta kicsit tremolózó hangon a fiú. — Nem is tudom megmondani, mennyire szeretem.

— Én is... — susogta a lány — ... még jobban.

— És köszönöm magának, hogy ilyen nagy kínlás, szégyenkezés árán is ennyire őszinte volt. Pedig nem is volt kötelessége. Hiszen nekem ahhoz, ami eddig történt, semmi közöm. De boldog vagyok, hogy szóba hozta. Mert most ezzel el is tettünk mindent és nem gondolunk rá többé soha.

— És soha nem is fogja a szememre vetni? Akkor sem, ha rossz kedve lesz, vagy haragszik majd rám valamiért?

— Akkor sem. De, ha mégis belémbujna az ördög és csak érinteném is ezt a kérdést, ne mondjon

mást drágám, csak azt: *egy pár selyemhárisnya*... Ettől bizonyosan észretérek és belátom, hogy ket-
tőnk között maga a többet érő.

— Nem a többet érő — rázta meg a lány a fejét.
— De mert le akarom vezekelni, azért a bűnért talán
nem is... kevesebbet érő.

36.

Móra Pál lassan forgatta a szobája ajtajában
talált levelet. Azonkívül, hogy rúzs- és parfümpecsék-
tek voltak rajta, szélei szakadozottak, piszkosak vol-
tak és a hajtásoknál kopottak a betűk. Látszott raj-
tuk, hogy sokáig tartották retikülben és nagyon sok-
szor olvasták el.

Szélnyitotta és bár az írásból majdnem biztosan
következtetett írójára, mielőtt olvasni kezdte, meg-
nézte az aláírást: A maga Gézája. — Csendesen ingatta
a fejét. Nem beletörődéssel, nem azzal a megalázó
szégyenkezéssel, hogy ő ezzel régen számolt... ha-
nem teljes és végleges közönnyel... Úgy, mintha nem
róla, hanem valami idegenről volna szó és ő csak
tudomásul venné azt, amihez egyébként semmi köze.
Így is kezdte olvasni a levelet.

*Drágám! Tökéletesen igaza van, ha úgy jár
el mellettem, mint az ismeretlen mellett. Meg-
érdemlem. Nagyon megbántottam. De mentsé-
gem, hogy nem meggyőződésből, hanem kény-
telenségből tettem.*

Várjon, majd kicsit megmagyarázom. Azt körülbelül tudja, hogy anyagilag teljesen tönkrementem... És mert mégsem lehet, hogy állandóan Maga segítsen ki, elhatároztam, hogy megházasodom... Akkor mondtam Magának a végzetes szót... Elég!!! Hogy nem szívből mondtam, hanem azért, hogy könnyűvé tegyem a kiábrándulást, azt bizonyítják az előző esztendők és bizonyítja ez a levél.

Azután eltűnt előlem... Hetekig nem tudtam Magáról semmit, csak hogy egy szanatóriumban fekszik. Nem mertem jelentkezni. Később láttam, sőt találkoztunk. Akkor már vőlegény voltam. Nem állt szóba velem.

Minden látás, találkozás után jobban éreztem, hogy nem tudok Maga nélkül élni. És mégsem tehettem szabaddá magamat. Az anyagiak fojtogattak. Megházasodtam... Gondoltam, ez majd bilincseket rak rám.

Tévedtem... Abban, hogy szeretem, máris szabadnak érzem magamat és ha Maga csak szikráját is megőrizte annak a hajdan lobogó szerelemnek, amellyel megajándékozott, úgy nem zárkózik el a találkozás és az elől, hogy kiönthessem magamból a hónapok óta visszafojtott vágyat.

Móra Pálnak az undortól összeszorult a torka. Leeresztette a kezét és a levél, a vastag, merített papíros, bádogszerű zizzenéssel hullott a szőnyegre.

Ha előbb a felesége iránt érzett végtelen közönyt, most a barátja iránt érzett határtalan utálatot. Nem azért, hogy a feleségének ezeket írta, hanem mert tudta, hogy ez is, mint minden, amit mond és tesz, komédia... Hazugság... Üzlet... Aljas képmutatás, amely csak egy célt szolgál. A könnyű élet célját... A munka nélküli megélhetést, mert erre minden eszköz jó neki. A házasság is. Az is, hogy elszédített asszonyoktól, — kisegítés címén — pénzt húzzon ki. Az is, hogy felrohanjon hozzá az irodába és megkérje, írja alá egy nagyobb összegű váltóját. Micsoda aljas alak. És kaszinótag... Feddhetetlen úr... Gentleman, aki bizonytalannal arculótné azt, aki kételkednék a feddhetetlenségében.

Mit csináljon most? Azt, hogy a felesége megcsalja: régen tudta... Mikor első alkalommal rájött erre — a házasságuk ötödik esztendejében — mélységesen felháborodott és arra gondolt: elválík. Nem, mintha szerelmében érezte volna megcsalva magát, nem is, mert a hiúságában, hanem egyszerűen: nem akart a barátai sorsára jutni. A sok gazdag emberére, akiknek semmittevő felesége egyik kalandból, egyik viszonyból a másikba rohan. De azután, mert tudta, hogy a válás kellemetlenséggel, izgalommal jár, és mert éppen akkor a vállalat is válságba került, így a felesége érdekeltségét nehezen nélkülözhetette volna, és mert főként nem volt körülötte egyetlen olyan nő sem, akinek a kedvéért érdemes lett volna függetlenítenie magát: hagyta a dolgot... És újra hagyta... Akkor is, amikor tudta, hogy a barátai

közül melyik van soron. Végleg nem érdekelte a dolog. Így futottak az évek. Ha egészen becsületes, be kell vallania, néha szinte örült, hogy a felesége csalja, mert ez felmentette őt is minden alól. Úgy érezte, az asszony semmiért sem tehet szemrehányást neki. Mert, hogy az is tudott az ő dolgairól, abban pillanattig sem kételkedett... De ez régen volt. Most más a helyzet. Most... Itt van Anna... — És az arcán, meg a belsejében nagy, napsugaras nyugalom áradt szét. — Igaz, semmi pozitívumot nem tudott arról, hogy mit érez iránta, mert nem kérdezte meg, sőt látta, hogy kerül minden ilyen irányú beszélgetést. De belül valami azt mondja neki: ha szabad lesz, sőt ha a szabadság felé megteszi az első lépéseket, Anna nem utasítja el.

És belemerült az álmodozásba... A számok között élő, örökké pénzzel foglalkozó üzletember: költő lett és a deresfejű, ötven körüli úr: diák. Maga elé idézte az olyan régen ismert és a tudat alatt szeretett asszonynak minden szavát, mozdulatát és érezte, hogy egy sem akadt, aki ilyen mély húrokat hozott volna rezgésbe benne. Egy sem volt, akinek úgy igazán vágyott volna kiadni magát, akinek vágyott volna kiönteni a lelkéből mindent, amit csak lehet és... akinél a testieken túl kíváncsi lett volna arra is... ami a nőben... *az embert adja*... Mindig, mindig egyikben csak a nő érdekelte és ha látott néha kísérletet, hogy egyik-másik mást is mutatna, mást is adna neki: menekült előle. Nem akart mást, csak rövid, könnyű, kellemes szórakozást. Minden nőnél

tudta, ki volt az elődje és mindig mosolygott ezen. Sőt, ha jó nevek kerültek eléje, még hízelgett is neki. Most nem. Most először nem . . . Most először érez a szájában valami keserűséget, ha arra gondol: igaz-e, hogy Anna ezeket a hosszú és az asszony életében legszebb esztendőket egyedül élte végig. És ebből látta, hogy az olyan fennen hirdetett szerelmi egyenjogúság: mese . . . Az, mert a férfi, ha szeret, nem tűr riválist. Nemcsak a jelenben, a múltban sem. És ha tudja, hogy volt, minden igazán magábanéző percében belesajdul a tudat és ha nem tudja, örökké nyitva marad a kérdés, amely égeti.

Hihet-e Annának? Olyan jó volna hinni. És szinte szóról szóra lepergette azt a hónapok előtt folytatott beszélgetést, amelyben először volt erről szó. Hallotta az asszony nyugodt, okos érveit, magyarázatát. — Nem akartam szerető lenni . . . — mondta. — Lepusztított karácsonyfa, amelyről letépi az édeséget, a díszet, a fényt, azután otthagyják a szoba sarkában. Pedig sokszor minden mértéken felül szenvedtem és végtelenül vágytam valaki után, akihez tartozzam. De tudom, hiszen rengeteg példát láttam, hogy a férfi, aki illegitim módon áll mellettünk, még ha igazán is szeret, csak a maga módján szeret. Csak az örömben osztozik, a fájdalomban soha. Az elől fut és mert otthon, meg a hivatalában mindig van kellemetlensége, itt nem akar mást csak kellemességet és szórakozást.

Milyen igaza van. És Móra Pál látta magát az asszonyok útvesztőjében. Mindegyik csak karácsonyfa

volt neki. Letépett róluk valamit, néha kevesebbet, néha többet, azután tovább állt. Igaz, az asszonyok sem igen akartak többet. Néhány kellemes órát, néhány szép ajándékot. Mert, hogy az erszénye legfőbb esetben belejátszott a dologba, azzal tökéletesen tisztában volt.

Anna... Mennyit dolgozott és... mennyit nélkülözött... Talán... éhezett is... Mikor ez eszébe jutott, valami furcsa, önző örömet érzett. Igen, örömet, mert a nélkülözés és esetleges éhség volt a legerősebb bizonyítéka, hogy Anna... mindig egyedül volt... Mert el lehet-e képzelni, hogy valamire való férfi nélkülözni, éhezni hagyja az asszonyt, akit szeret? El lehet-e képzelni, hogy nem megy lopni, ha neki nincs, hogy nem szerzi meg a pokolból is azt, amire az asszonynak szüksége van.

Igen, Anna egyedül volt... Mindig egyedül. — És jóleső biztonságot érzett. — Tiszta asszony. Testileg és lelkileg. Nem lehetett megvenni, nem lehetett megfizetni. Pedig bizonyosan sokan voltak, akik megtették volna. Gazdag betegek... és gazdag orvosok. Hiszen szép. — És a meleg újra végigömlött a belsőjében. — Nem az a fajta szépség, amit meg kell bámulni, hanem az, akit meg kell nézni és akit mindig újra kell nézni.

És látta a fehér, nyakig gombolt vászonkötényben, hátrakötött fehér fejével a dekung falán. Látta a barátja tárcájában, Sárosyék szalonjában és a kis Ági szobájában. Azután látta otthon, egyszerű házi ruhájában. az utcán, sötétkék kosztiumjében. amely-

hez angolos, fátyollal díszített kis kalapot viselt. Mindenütt látta, mert minden találkozásuk úgy beleégettődött és úgy élt benne, mintha percek előtt zajlott volna le.

Lehajolt a levélért és az íróasztalba dobta.

— Elválok — határozta el. — Holnap Vilmának is bejelentem.

37.

De nem jelentette be. Reggel, amikor az irodába ment, az utcasarkon egy vadul kiforduló autó neki-futott a kocsijának és a járdára dobta. Az óriási lökést, amellyel a soffőr fékezett, még érezte. Hallotta a pokoli csörömpölést is, amellyel az ablakok bezúzódtak, de azután nem érzett, látott, hallott semmit.

Csak most, itt az ágyon érez valami furcsát. Olyanfajta érzése van, mint régen, ott az orosz harc-téren, amikor a srápnell felrobbant előtte és egy dombnyi földet zúdított rá. Akkor nyomta így a mellét a lágy, nedves föld, zúgott ilyen pokolian a feje, volt ilyen kesernyésen édeskés íz a szájában és táncoltak különféle színű és nagyságú pontok a szeme előtt.

— Hogyan érzi magát? — emelkedett fel az ágya-mellett és hajolt hozzá közelebb a kedves nővér.

— Miért? — ezt mondhatatlan nehezen kérdezte és a kesernyésen édeskés íz meleg lett a szájában.

Sőt érezte, hogy ki is buggyan belőle. Azután megint sötétség lett és megint nem emlékezett semmire.

Így ment ez jó néhányszor. Magához tért, meg elájult. És nem tudta, hogyan, miért. Szerette volna megkérdezni. Éppen úgy azt is, hogy hol van tulajdonképen? De ha megmozdult, vagy a torkán egyetlen hangot próbált kierőszakolni, valami különös lebegő érzés kapta el, azután nem érzett semmit.

A negyedik napon végre megtudott mindent. Csak azt nem, hogy az egyik szemét elvesztette és az egyik karja — szerencsére a bal — mindörökre béna marad. Azt hitte, azért nem lát, mert a szemén még kötés van és a karját azért nem tudja mozdtítani, mert eltörött. A beszéd is kínos-nehezen ment. De az első szavak, amelyeket kierőszakolt a száján: Anna címe volt. Hogy rögtön hívassák el.

Nem kellett elhivatni. Éppen akkor jött, mint mindennap délelőtt és délután, hogy a beteg után érdeklődjék.

Amikor a szobába lépett, kalapban, utcai ruhában volt.

— Úgy-e itt marad? — kérdezte erőlködve a beteg.

— Ha akarja, igen. — És már rakta is le a kalapját, kabátját, fehér kötényt vett és hátrakötötte a fejét.

Ettől a perctől kezdve a gyógyulás szépen és gyorsan haladt. Móra Pál a legtürelmesebb, legengedelmesebb beteg volt. Órákig feküdt mozdulat nélkül, szemrebbenés nélkül, tűrte a varratok kiszedé-

sét, nem kérdezősködött, hogy mikor lesz egészséges, nem panaszkodott, hogy fájdalmai vannak, csak feködött és mint a napsütésben, nyújtózott a tudatban, hogy Anna mellette van.

Ha Móráné bejött — naponta egyszer félórára, — Anna mindig kiment. A többi látogatónál — és nagyon sok volt — bent maradt. Móra egyetlen percre sem akarta nélkülözni. A feleségével viszont nem akarta, hogy együtt legyen. Mintha félt volna, hogy Vilma megérez valamit és határtalan, gonosz gögijében megbánthatja. Azt hitte, amit Anna iránt érez: ott van az arcán. Benne a hangjában. A mozdulatlanságában, ahogyan fekszik. Nem gondolt arra, hogy ilyesmit megérezni csak az tud, aki szeret... Aki latra teszi nemcsak a szavakat, hanem a szavaknak a hangsúlyát is. Aki következtetni tud egy szemrebbenésből és kóteteket tud kiolvasni az elharapott szóból.

Egyszer éppen akkor jött Móráné, amikor Zsuzsa is ott volt. Últ az ágy előtt, végtelen gyöngéden fogta és símogatta Móra béna kezét és gyanúba vette, hogy azért fekszik még mindig, mert nem akar bejönni az irodába és mert azt akarja, hogy dédelgessék és sajnálkozzanak rajta.

Móra mosolygott. Mindig mosolygott, ha Zsuzsa mellette volt, mert amit Annával szemben lekótte tartott benne a szerelem, az Zsuzsával szemben felszabadította a szeretet. Ha Zsuzsa símogatta a kezét, mindig mintha kicsit Anna is símogatta volna. És ha Zsuzsa megcsókolta a homlokát, mintha barna hajá-

ban Anna tömött, selymes hajának az illatát is érezte volna. Zsuzsa egy része volt Annának és ő úgy érezte, rajta keresztül közelebb jut Annához is.

Most is, ahogy a kislány ujjai le-föl jártak életelen, duzzadt kezén, arra gondolt, vajjon Anna mikor ül így mellette és mit érez majd akkor, ha ő simogatja a kezét. Közben persze évődött a kislánnyal.

— Na és mit csinál a fiatalúr? Nagyon épít?

— Ujjé! Még sokkal jobban! — nevetett a lány.

— Annyira, hogy a feje sem látszik ki a munkából.

— Az baj, mert akkor nem lehet veled.

— Az volna a baj, ha velem lehetne, mert akkor nem dolgoznék.

— Hallod kislány, de józan vagy. Mondd, szerelmes vagy te egyáltalában?

— Nagyon, Pali bácsi — és elpirult. — Végtelenül szeretem Pistát. De mégis... én akarom, hogy *így* dolgozzék, hogy ne törődjék semmi mással, csak a munkával. Mert ez az első munkája dönti el, lesz-e belőle valaki, vagy megmarad-e jó közepesnek. Éppen ezért nagyon kell dolgoznia és éppen ezért hetenként csak egyszer találkozunk. Akkor feljön hozzánk és együtt töltjük a délutánt, meg az estét.

— Így már rendben van. Mert én azt akarom, hogy nagyon boldog légy.

— Az leszek, Pali bácsi — mosolygott' a lány és a beteg kezére hajtotta a fejét.

Ekkor lépett be Móráné.

Szemének gyors pillantásával felitta az egész jelenetet. A meghatott mosolyt a beteg arcán, a megvékonyodott, átlátszóra sápadt símogató kezét, az ágy előtt alacsony zsámolyon az ágyra hajtott fejű fiatal lányt és a napsütötte ablaknál ülő anyát.

Milyen aljasok — futott át rajta a gondolat, — hogy harmadik előtt éledelegnek. És milyen aljas az a harmadik, aki asszisztál nekik.

Anna és Zsuzsa kimentek.

Móráné állva maradt a szoba közepén.

— Úgy látom, idillt zavartam meg — húzta gúnyos mosolyra az ajkát.

— A látszat csal. Nem zavart meg idillt.

— Halljal! — csattant fel az asszony, — én nem estem ki az autóból és az én fejemnek semmi baja. Ne akarja hát megcáfolni azt, amit a saját szememmel láttam. Inkább szégyelje magát. Szégyelje, hogy bedül egy ilyen kis senkinek, aki csak a pénzére spekulál. Mert, hogy nem maga kell neki, abban bizonyos lehet. *Különösen... most...*

Móra Pál egészen az utolsó szóig csodálkozva és meglehetősen értelmetlenül nézte a feleségét. — Milyen különös — gondolta. — Hogy ilyen felháborodott. Mintha féltékeny lenne. — Szeretett volna felnevetni. — Féltékeny? Ez az asszony, aki mindenki-vel megcsalt és aki a házasesetünk alatt egyetlen lépést sem tett, hogy valamennyire is közel kerüljön hozzám? Mi lelte? Gondával van valami baj? Vagy érzi, hogy most már végérvényesen itt az öregség és

azt gondolja, az öregségben, ha más nincs, velem is megelégszik?

Még tovább is ment volna az eszmefuttatásban, de a két nyomatékosan kimondott szó — *különösen most*... megállította. És mert az asszony is elhallgatott, megkérdezte:

— Miért? Miért különösen most?

Az asszony megtorpant pillanatra. Elszóltam magamat — állapította meg. — De mert végleg nem volt érzékenykedő, belülről rántott egyet magán és azt gondolta: — nevetséges. Úgyis meg kell tudnia, nem mindegy hát, hogy ma, vagy holnap. És hátha... az, amit hall, megállítja majd és megszakítja ezzel a kis ronggyal az összeköttetést. — Erre a gondolatra örömet érzett és ettől az örömtől fűtött, kegyetlen hangon mondta:

— Azért... — és az arcába meredt, — mert az még csak lehet, hogy ilyen taknyos ideig-óráig bele-szeret egy ötven körüli férfibá, de az már nem... érti?... nem... hogy félszemübe... és félkarúba szeret bele.

Móra Pál előtt, mintha a mennybolt szakadt volna le. Először akkorát dördült a szíve, hogy úgy érezte, hangja szétveti a dobhártyáját, azután egészen leállt. Úgy hitte, megszűnt dobogni és hogy halottan fekszik a fehér flaneltakaró alatt. Később meg az agya kezdett zúgni és lilászvörös felhők vágattak el a szeme előtt. A testén pokolbeli, száraz forróság száguldott át és valami szörnyű — ha meg nem tehetem, szétszakad a fejem — kívánság felemeltette vele

a kezét és egyetlen rántással letépte a beteg szemét védő kölést.

A fájdalomtól azután, mint a lebunkózott állat, felordított. Anna, aki a folyosón, az ajtó előtt tartózkodott, egyetlen pillanat alatt a szobában termett és már a küszöbön megértett mindent.

A férfi, akit szeretett, akit az életével is megvédett volna mindentől, félig ült, félig feküdt az ágyban, arca balálszürke volt, szája sápadtan remegett és beteg szemének lecsukott héja alól szivárgott a vér.

Odaugrott hozzá. Feje alól gyors, síma mozdulattal kikapta a párnát és míg egyik kezével a letépett kötéssel itatta fel az arcán, nyakán végiggördülő vérsöppeket, a másikkal háromszor erőteljesen megnyomta az ügyeletes orvost szólító csengőgombot.

Móra Pálné még mindig a szoba közepén állt. A villámgyorsan lefolyt jelenettől kicsit megrettenten, de egyáltalán nem szánakozva. Sőt, mert szerinte végtelenül finom idegzete volt és mert undorodott a vértől, legszívesebben elment volna. Dehát mégis... rögtön nem mehetett. Meg kellett várnia az orvost és beszélni kellett vele.

De Anna nem engedte, hogy beszéljen. Úgy érezte, kétszeres jogon nem engedi. Az ápolónő és a szerelmes asszony jogán. Mikor tehát az orvos a beteghez lépett, megfogta Móráné kezét és kivezette a szobából.

— Kérem, asszonyom, egyelőre ne látogassa meg a beteget — mondta az ajtóban.

— Aljas kerülő — hallatszott sziszegve a válasz és olyan göggel nézte végig Annát, amilyennel hajdan a Cézárook nézhették végig az utca porában hempergő bélpoklosokat.

38.

Három napig Móra Pál egyetlen hangot sem szólt. Nem felelt a hozzá intézett kérdésekre, szó nélkül hagyta Zsuzsi dédelgetéseit és lecsukott szemmel, mozdulatlanul feküdt, mint a halott.

És annak is érezte magát. Ebben a korban — különösen ilyen nagy, testet, lelket agyonverő összeomlás után, amelyről, úgy látszik, hogy örökre szól — nehéz már újrakezdeni az életet. Nem úgy, mint fiatal korban, amelyben bármi is ér bennünket, az életösztön, az élni akarás mindig mindenben felüti a fejét.

Hát vége... — gondolta, a jó ég tudja hányadszor. — Vége a szép álomnak és a reménynek, hogyha későn is, de még boldog lehetek. Mert így nyomorékon — és keserű lázadozás szorította össze a szívét — nem állhatok Anna elé és nem kérhetem, hogy ápoljon az életem végéig. Nem állhatok... Pedig — és a lázadozást mondhatatlan jóleső melegség váltotta fel — mennyire szeretem... *Huszonöt eszten-deje szeretem...* Akkor hullott belém ennek a szerelemnek a magja, amikor a képét először meglátam és azóta anélkül, hogy tudtam, éreztem volna, lassan fejlődött, terebélyesedett. És mióta megismer-

tem, akkorára nőtt, hogy betöltötte az egész jövőmet, az egész életemet.

Loppal Annára nézett. Nem mert nyiltan, mert nem akarta, hogy az asszony elkapja pillantását és a beteg iránti szájalomból, meg az ápolónő kötelességéből is jó, kedves, gyengéd legyen hozzá. Ő a férfinak az asszonytól kívánható gyengédségére vágyott. Olyan nézésre, amelyben nem jóság van, hanem szerelem. Olyan szóra, amelyben nem csitítgatás van, hanem forróság és lágyság. Olyan símogatásra, amelyet nem nővér, hanem az asszony ad. De ez nincs... nem lesz... Nem lehet már soha.

Így teltek a napok... Anna, miután többször és különféleképen próbálkozott, hogyha többet nem, hát egy-két szót kicsaljon a betegből, belenyugodott, hogy az dermedt némaságba, halálos szótlanságba süllyedt. Megértette Mórát... Tudta, most megy át a lelki krízisen. Ezen a minden testi krízisnél szörnyűbb lelki mélyponton, amely mint áthághatatlan szakadék ékelődik régi és jövőendő élete közé... Sokszor látott már hasonlót. Különösen a háború alatt. És mintha vetítették volna, megjelent előtte egy huszonötéztendős szép szőke fiú, akinek térdben mindkét lábát amputálták. Az operáció után napokig egyetlen szót sem beszélt. Feküdt, mint Móra Pál, nem felelt, mint ő, csak ha nem volt körülötte ápolónő és így nem kellett a könnyeit szégyelnie, sírt néha hangtalanul. Félórával később azután, hogy a kórházból kikerült: föbelötte magát... Ezután másikat látott. Meglett férfit, akinek egy robbanás az egész állkap-

csát összezúzta, akinek minden csontját, minden fogát kiszedték és aki az ezüst álkapoccsal, amit a húzába ágyaztak, hetekig nem mert enni, csak az arcát símogatta révetegen... Ezután egy térdben leszakított lábú fiút látott, aki mikor először igazította a mankót a hóna alá, sírva fakadt és halkán kérdezte: — mondja, kedves nővér, azért a menyasszonyom szerethet még?... Végül egy asszonyt, akinek egy autókarambolnál a rázuhanó üveg levágta az orrát. Mind ilyenek voltak... Ilyen döbbenetesen becsukódtak. Mint Móra Pál... A szerencsétlenségük, a testi hibájuk hegyet emelt vagy szakadékot ásott közéjük és az élet közé, közéjük és az egészséges emberek közé és lelkileg csak akkor kezdték meg a gyógyulást, ha érezték, hogy valaki nagyon, az egész szívével, lelkével, az egész életével melléjük állt.

Ő is melléje áll Pálnak. Megmondja neki, amit másként sohasem mondott volna meg. Még akkor sem... ha Pál be is vallotta volna a szerelmét... Nem választotta volna el az asszonyától és nem vette volna magára, hogy Pált megszólják, mert ápolónőt vesz el. Most más a helyzet... Azután, amit ő a házaselek között látott, vagyis inkább, amit a látottakból kitalált, Pál el fog válni a feleségétől, ő pedig leszámol azzal, hogy a „társaság“ megítéli. Most leszámol... mert Pálnak szüksége lesz rá. Most Pál a gyengébb és a gyengeség hozza hozzá, a kenyérért dolgozó asszonyhoz.

És bár tudta, hogy ez nagyon elítélendő és bár mindent odaadott volna, hogy a keserű, tépelődő

vonást letörölje a beteg arcáról és a régi mosolyt lássa rajta, volt pillanat, amikor majdnem örült a balesetnek, mert ez adta meg a lehetőséget, hogy közösséget vállalhasson vele.

Nézte a férfinak fehér gézzel ferdén átkötött barna arcát. Széles, kissé hátrahajló homlokát, amelyet az orra fölött két éles gyűrődés osztott meg. A szemét, amely valahol a végtelenen túl akadt meg valamiben. Egymáshoz símuló sápadt szájszéleit és szinte öntudatlanságba merülő elgondolkozását. Soká nézte... És az amúgyis tele szíve a kicsordulásig megtelt... Szerellemmel... gyengédséggel... jószággal... mindent veleérzéssel... mindenért kárpótolni akarással.

Künn a szanatórium fáin mögött most kezdett lecsúszni a nap. Vörös, narancsos fénye, mint ragyogó arany tenger terült szét az augusztusi ég mély kékjén és arany csúcsokat rakott a kert mélyén magasra emelkedő nyílegyenes nyárfák hegyeire. A levegő meleg volt, de nem tikkasztó. Párák szálltak a földből és a párákkal a másodvirágzású rózsák, meg szegfűk illata.

Anna egészen közel toltá székét az ágyhoz. A beteg úgy tett, mintha nem venné észre. Pedig észrevette, hiszen éppen azon gondolkozott, hogyha nincs ez a szerencsétlenség, már régen, régen elintézte volna ügyét a feleségével és beszélt volna Annával... Ha...

Anna közel hajolt a beteghez és kezét a kezére tette.

Az összereződött, de nem nézett az asszonyra.
— Pál...

A férfi feléje fordította fejét. Szólni most sem szólt, csak az egy szeme tapadt millió kérdéssel és egy keresztrefeszített fájdalommal az asszonyra.

— Pál... — ismételte meg Anna a nevét. — Hát nem érzi... nem akarja érezni... hogy szeretem? Hogy az életemnél is jobban szeretem?

A férfi szemében félnék, pici örömláng lobbant. De csak egy pillanatra, azután, mintha nem lett volna tápláléka: kialudt. És ugyanakkor megrázta a fejét.

— Nyomorékot... nem lehet szeretni, Anna.

Az asszony arcára mély szomorúság borult.

— Pál. Ne kísértse Istent. Maga nem nyomorék. A hiba, amit kapott, nem fogja gátolni semmi munkájában és ha megszokja a gondolatot, hogy egy szemé és keze van, észre sem fogja venni a hiányt. Ne beszéljen hát így. És főként ne vonja kétségbe a szerelmemet, amelyet hosszú hónapokon át csak azért igyekeztem agyonverni, mert nem láttam célját és értelmét. Ha maga egészséges marad, sohasem mondtam volna meg, mit érzek maga iránt, mert soha sem bírtam volna elviselni a gondolatot, hogy maga közé és a felesége közé álltam. De mert ez a baj történt, mert ismerem a három nap előtti kegyetlen jelenetet és mert magának szüksége lehet rám, most megmondom. Szeretem, Pál... És ha akarja, ha elfogadja tőlem, ha megelégszik velem, boldog örömmel magának adom ezt a szegény kis életemet.

És egész lelkével a féfi szemébe nézett és remegő tenyerét a férfi arcára szorította.

Móra Pál úgy érezte, mintha az érintésre és a nagyon mélyről mondott egyszerű szavakra két ellenlétes erő támadta volna meg. A boldog, forró öröm és a hideg, tagadó hitetlenség... Az első azt mondta: — húzd a szádra a kezét és vele az asszonyt... a másik meg azt: — ne higj neki...! Ne higj, mert csak az irgalom beszél belőle.

Anna, hiszen olyan régen és igazán ismerte a beteg emberek lélektanát, látta ezt a harcot is. Úgy látta, mintha minden gondolat az ő agyán futott volna át. És mert azt is látta, hogy a beteg mondhatatlanul szenved ezalatt a harc alatt, meg mert félt, hogy szavakkal, érvekkel nem fogja meggyőzhetni, ráhajolt az arcára.

— Hát nem érzi... nem tudja érezni... hogy szeretem? — kérdezte könyörögve.

— Anna... egyetlenem...!

És fölemelkedett, egészséges karját átfonta az asszony vállán, pillanatig nézte lassan lezáródó szemét, azután az ő szeme is lezárult és a száját huszonöt esztendő vágyával és egy gyilkos hét gondolatának a boldog összeomlottságával szorította az asszony szájára.

Pár nappal később Móra Pál, akinek a lelke alá Annának minden szava, minden símogatása egy-egy

új téglát rakott, belépett a felesége szobájába. A durva szanatóriumi jelenet óta nem látták egymást.

Az asszony, a menthetetlenül öregedő és csak a hiúságnak, a látszatnak élő, üres asszonyok minden szalmaszálba kapaszkodásával, arcára boldog örömet hazudva sietett az ura elé.

— Pál, boldog vagyok, hogy hazajött — érzékenykedett. — Hogy aránylag ilyen kis bajjal menekült. És mert nem akarom, hogy csak csöppnyi ellenséges érzése is legyen magában irántam: bocsánatot kérek. Izléstelenül viselkedtem. De próbáljon megérteni, Pál. A féltékenység beszélt belőlem.

A férfi száján alig észrevehető gúny cikázott át.

— Hagyjuk ezt, Vilma. Hagyjunk minden hazugságot. Elég volt eddig. Másért jöttem. Azért, hogy a válásunkat bejelentem.

Az asszony arcából kifutott a vér. Nem azért, mert szerette az urát és megrettent az elvesztésétől. Hanem, mert a pillanat századrésze alatt átvillant rajta barátnőinek gúnyos, kárörvendő arca. Hogy végre... ő is... Hogy végre... elég az urának... Hogy őt is... elérte a végzet... — Nem akarom...! Nem akarom...! — lázadozott benne az önzés. — Nem akarom, hogy nevensenek rajtam, hogy gúnyolódjanak fölöttem, és nem akarok most, a fiatalságom legvégén... egyedül maradni... Most egyedül, amikor már olyan rettenetesen nehéz találni és... megtartani valakit.

Remek színjátészó képességgel beleroskadt egy

karosszékre. Arcát kezébe temette, haligatott pár pillanatig, azután nyögve mondta:

— Nem válok... Nem tudom az életemet magam nélkül elképzelni.

Móra Pál türelmetlen mozdulatot tett.

— Ha ebben a hangnemben folytatja, elmegyek és csak az ügyvédem útján érintkezünk.

Az asszonynak megrándult az arca, de fékezte magát.

— Pál! Ezt érdemlem ennyi évi házasság után?

— Ha azt adnám, amit érdemel, nagyon keveset és nagyon sokat adnék.

— Miért mondja ezt? — Most már emelkedett volt a hangja. — Azért, hogy bántson, vagy, hogy mentse magát? Mert csak ez lehet. De figyelmeztetem. úriemberhez mindkettő méltatlan. — Még följebb ment a skálán. — Azért mert beleszeretett egy kis senkibe... egy vacak kis gépirólányba, aki bizvást a lánya lehetne: váljak el? Miért? Hát nem voltak eddig kalandjai, szerelmei? Dehogyan nem. Válni azonban nem akart miattuk. Ne akarjon most sem.

Móra Pál megint mosolygott. De most jóakarattal. Az eszébe sem jutott, hogy a kis gépirólányt, aki tényleg a lánya lehetne, megcáfolja. Minek? Az asszonynak semmi köze sincs hozzá. Nem is felelt hát rá.

— Kérem Vilma, ne kényszerítsen a legvégsőre. Válni fogunk.

— De én nem válok! — csattant fel az asszony.

Móra Pál felállt. Meghajolt a felesége felé és már indultában mondta.

— A többit majd elvégzik az ügyvédek.

Az asszony utána szaladt.

— De nem kényszeríthet! — ragadta meg a kezét. — Hogy elváljak. Egy ilyen kis senki miatt. És nem is teszem. Legyen a szeretője. Fizesse meg és vége.

— Nem szeretőt akarok... Boldogságot akarok és nyugalmat...

Az asszony, mint a vércse, felvijjogott.

— Boldogságot!!! Nyugalmat!!! Huszonöt esztendő vagy még nagyobb korkülönbséggel! Maga örült...! Szédületet találhat, de mást nem. Azt is csak addig, amíg a kis nő észre nem veszi — most már egészen a saját formáját futotta, — hogy az ura nemcsak béna és félszemű... hanem... hanem... öreg is...

Ha egy héttel előbb mondja a félszemű és béna jelzőt, mint az első alkalommal, Móra Pál megint felordít vagy legalább is fejbevágottan támolyog ki. De most, Annának a felrázó, megerősítő, hitet, bátorságot, erőt adó kúrája után csak mosolygott. Főlényesen és valami sajnálat félével az asszony iránt, aki előtte állott és aki minden mázt leszórt magáról, amit a kultúra rákent.

— Vilma... Ismétlem, ne kényszerítsen a legvégsőre. Arra, hogy megszégyenítsem és bebizonyítsam, hogy minden szava hazugság és minden mozdulata póz. Mert ha megteszem, azután már önmagá-

nak sem hazudhat és komédiázhat. És az nagyon keserves lesz. Részben, mert anélkül nem tud élni, részben, mert így még mindig meglehet a hite, hogy gazember vagyok és maga az áldozat.

— Az is...! Az is...! — tombolt az asszony.
— Mindig is az volt és mindig is én voltam az áldozat.

— Legyen a maga hite szerint — mondta Móra és újra indult.

Az asszony ismét eléje állt.

— Hát nem!!! Értse meg... Nem válok, ha bármit mond és bármit is csinál... És nincs az Istennek az a bírósága, amely akaratom ellenére elválaszthatna.

Móra Pálnak határozott, kemény vonás szökött az arcára. A szája vékony lett és a szemében föllobbant valami láng. A másiknak az ürege felett meg, mintha valami erő mozdította volna meg, megmozdult a szorosán rátapadó fekete kötés.

— Akkor majd kényszeríteni fogom.

— Csak szeretne.

— Fogom... — ismételte nagyon nyugodtan a férfi. — De ez magának nagyon keserves és megszegyenítő lesz.

Az asszony most már látta, hogy körülbelül elvesztette a csatát, de mert nem tudta, hogy milyen fegyver van az ura kezében, újra felcsattant.

— Ne törődjön a megszegyenítéssel. Mondja meg, mivel tud megszegyeníteni.

— Talán inkább majd megmutatom... — mondta csendesén. És a zsebébe nyúlt és a felesége elé tartotta Gonda levelét. — Ismeri ezt?

Az asszonynak elnyílt a szeme és a szája valami torz mosolyra mozdult.

— Ah... még kutat is... még lop is... — sziszegte, mint a kígyó, amelynek a nyakára léptek.

De azért még mindig nem adta meg magát. — Elvenni a levelet, villant át rajta és akkor nincsen bizonyíték.

A levél után kapott.

Móra hagyta. Olyan volt, mint az orvos, aki még jobban, még mélyebben bele akar menni a gennyes sebbe. Ő is még mélyebben akarta látni, mi van az asszonyban, aki húsz évig a felesége volt.

Az asszony elkapta a levelet. Vöröskörmű, agyonpácolt, agyongyűrűzött kezében — amely éppen ettől a sok agyontól minden volt csak finom hatású nem — mint az éhes vad szájában a falat, zizegve gyűrődött, tünt el a megbélyegző levél. És amikor eltűnt, arcára újra visszaköltözött a győztesség és kérlelhetetlenség.

— Elvesztette a csatát — susogta arzénos mosollyal.

— Közjegyzői másolatom van róla. — És kiment.

40.

Ebben a hónapban negyven pengőt spóroltam — mondta Magda és olyan kifejezés ült az arcán, mint a bankárén, aki szerencsés tőzsdespekulációval

százeczeket keresett. — Most már százhetven pengő spórolt pénzem van.

Anna megsímogatta a kis lány lágy, csillogó haját.

— És mire spórolsz?

— Szobaberendezésre, anyu. Gyönyörű szobaberendezésre. Már ki is néztem egyet. Nyolcszáz pengő. Ha együtt lesz az összeg, megveszem. — Megrázta a fejét. — Nem, mégsem vehetem meg. Még két hónapig nem.

— Miért?

— Mert legalább száz pengőbe kerül az ágynemű is. És anélkül nem lehet lakni.

— Az többbe kerül, mert csak egészen jót vehetsz.

— Akkor három hónapig spórolok rá. — Felugrott, széttárt karjaival egyszerre ölelte át Annát és Zsuzsát és sugárzó arccal, boldogságtól remegő szájjal mondta. — És akkor... akkor... veszek egy lakást... Egy saját... külön... rám szabott lakást.... Harmincöt pengőért, amennyit a penzióban fizetek, már kapok, másik harmincötből megélek és még mindig marad hatvan pengőm. — Nevetett. — Hatvan egész pengőm... Annyi, mint a régi fizetésem. És ugye anyu, ez elég lesz fűtésre, világításra, ruházkodásra, apróságok beszerzésére, sőt még kis megtakarításra is.

— Ha jól gazdálkodsz és soha sem veszel soronkívül semmit, akkor igen. Mert kevés pénzből csak szigorú megszorítással lehet kijönni.

— Valami nem stimmel — emelte fel Zsuzsó a kézímunkáról a szemét. — Miért kell neked lakás, mikor úgylis férjhez mégy.

— Mert lehet, hogy csak évek múlva megyek. Istvánnak egyelőre százhusz pengő fizetése van a Rókusban és amíg több nem lesz, nem tud félretenni, hogy rendelőt nyisson. Addig pedig nem házasodhatunk. Kiszámítottuk, hogy a rendelő berendezés kétezzer pengő, és ahhoz, hogy kétszobás rendes lakást vehessünk, legkevesebb háromezer pengő biztos jövedelem kell. Vagyis, Pistának kétszáz pengő fizetésének kell lennie. De azt mondja, ez semmi esetre sem lehet még két év előtt. Addig pedig én az egyik szobát megveszem, sőt lehet, hogy a konyhát is.

— Milyen hősök vagytok ti — mondta Anna elismerően. — Ti mai lányok. Megszerzem... — mondjátok. — Úgy mondjátok, olyan természetesen, mint ahogy a régiek azt mondták: — megfőzöm az ebédet. Ezért értek sokkal többet a régiéknél és ezért álljátok meg a helyeteket is jobban. És hiszem, hogy feleség is jobb válik belőletek. Kell, hogy jobb váljék, mert ismeritek a munka és a pénz értékét. — Újra megsimogatta Magda haját. — Mondd kicsikém, mikor tudnátok összeházasodni, ha a rendelőhöz szükséges pénzt kölcsönkérném nektek? A visszafizetés nem lenne sürgős. Majd akkor és úgy, ha lesz.

Magda nem szólt. Nézett... De a szemében, a nézésében, sokkal több volt, mint amennyi bármilyen és bármennyi szóban lehet. Abban egyszerre benne volt a sokat szenvedett, nagyon kevés jót látott em-

ber bámulása, elragadtatása az önzetlen jóságon. Benne volt a nő váratlan öröme, hogy közelebb jutott, nagy ugrással jutott közelebb szinte elérhetetlennek vélt álmához és benne volt a kulya hűséges, csillogó, nedves pillantása, aki ebben a pillanatban ígéri és adja oda életét a gazdájának.

— Anyu... drága anyu... — mondta azután végre, mert többet nem tudott mondani.

Künn megszólalt a csengő.

— Pál bácsi! — kiáltott Zsuzsa sugárzó arccal és az előszoba ajtóhoz repült.

Pál... — hullámozott át Annán a tudat és mint fiatal lánynak, megdobbant a szíve.

Móra Pál nagyon jó színben volt. Nyugodt, szép arcának a fekete kötés valami egészen különös érdekességet adott, és a derű, amely azelőtt olyan ritka vendég volt rajta, most sugárzott róla. Olyan volt, mint aki hosszú fogság után visszanyerte a szabadságát.

Annának az új, nagyon mély és nagyon kiérdemelt szerelem forróságával csókolt kezét.

— Egészen jól van? — kérdezte Anna az üdvözlés után.

— Soha sem voltam jobban. És maga? — És a szemével itta az arcát.

— Én szintén.

— Akkor minden rendben van. És ha még ki is jön velem valahova a levegőre, akkor tökéletesen lesz. Sokat dolgoztam és még későn este is nagy tárgyalásaim lesznek. Jól esne.

— Ha jól esnék, már megyünk is. Azaz csak pár perc múlva, mert át kell öltöznöm. Addig a két kis lány majd szórakoztatja.

— Feltéve, ha nem haragszanak, hogy elviszem tőlük.

Zsuzsa rosszaléan fejet rázott.

— A lányok nem irigyek, Pál bácsi.

— A fiúk igen? — kötekedett.

— Hát inkább...

— Az építész úr is? — Mindig így hívta Tőreký Istvánt, mert így jobban tudta a kislányt ugratni vele.

— Újjé! Az még csak a fő irigy.

— Például.

— Például tegnap irigyelte, hogy Magdát búcsúzáskor megcsókoltam, őt meg nem.

— Joggal. Mert ha a barátnőnek kijár a csók, kijár a vőlegénynek is.

— De nem az utcán! — tiltakozott a lány.

— Az igaz. Az utcán nem. És nagyon irigykedett?

— Nagyon. Veszekedett. Azt mondta, mindenkit jobban szeretek, mint őt.

— A mindenkiben én is benne vagyok?

— De még mennyire.

— Na, jól nézünk ki. Egy nap majd megverekszik velem.

— Mi majd segítünk Pál hácsinak. Úgy-e, Magda?

— Azt elhiszem.

— Gondoljátok, hogy hárman egy ellen boldo-

gulunk? Igaz — borult el kicsit az arca — én nem számítok egésznek. Félnék is csak gyengén.

— Azt nem! — tiltakozott Zsuzsa. — Pál bácsi mindig egésznek számít. A legeslegegészebbnek. — Felemelte az ujját és megintette Mórát. — És nem engedem, hogy ilyent mondjon, sőt, hogy ilyent még csak gondoljon is. Az én Pál bácsim a legkülönb ember a földön és bizony megbüntetem Móra igazgató urat, ha mást állít róla.

Móra mosolygott.

Örülök, hogy ezt hiszed, de mégjobban örülnék, ha velem is el tudnád hitetni.

Irisz nem bírta ezt a hosszú társalgást. Közbeszólt.

Móra Pál lehajolt és fölemelte.

A kis jószág nagy, gyöngyszerű kék szemével hálásan nézett rá. Egész bizonyosan tudta, hogy neki köszönheti az életét. Hozzásímult, dorombolt neki és puha, gömbölyű talpacskáiból óvatosan, hogy ne karmoljon vele, kimeresztette a karmait. Dagasztott.

— Tetszik tudni mi újság? — kérdezte Zsuzsi.

— Nem.

— Irisznek barátnője lesz — mondta diadallal. — Cicazsúrokat csinálunk. Csak még várni kell, mert a barátnő nagyon kicsi. Most kezdi nyitogatni a szemcskéit.

— Hol lakik a barátnő?

— A fűszeresnél. A mamája egy óriási szürke cica, egyik nap, csak úgy minden meghívás nélkül be-surrant a fűszereshez és a pult alatt világra hozta

a kicsinyeit. A fűszeres eldobta őket. Mind a négyet. A cicamama búskomor lett. Járkált, sírt, nem találta helyét. Egyszerre azután hirtelen jökedve kerekedett. A jó ég tudja honnan, lopott magának egy cicát. Olyan csöppnyit, mint az ujjam és olyan fehéret, mint a hó. Azóta boldog. Egész nap fekszik mellette, ápolja, nyalogatja, szoptatja. Ez a cica lesz Irisz barátnője.

— Indulhatunk — lépett ki Anna a fürdőszobából.

Sötétkék fehérmintás kosztűmjében, kis virágos kalapjában nagyon csinos volt. Karesú, finom, lányos, elegáns. Dús barna haja aranyos fényben csilant meg a kalap alatt és nagy szürke szeme, mint a két virág mosolygott ki nyári barna arcából.

— Szép vagy! — kiáltott fel Zsuzsa boldogan. — Olyan szép, hogy bizony Isten nem mernék versenyezni veled.

— Anyuval senki sem versenyezhet — mondta Móra és szeme egyetlen, mohó, elragadtatott pillanattal átölelte az asszonyt.

— Csak ne rontsanak — tiltakozott Anna boldog elégteliséggel.

— De igen. Rontunk. Kis rosszóság csak jót tesz neked. — A nyakába ugrott. — Jó mulatást anyu.

— Pá gyerekek. — Megcsókolta őket. — Mit csináltok?

— Utazunk. Ma Róma van soron.

— Ha onnan megjöttök, elmehetnétek valahova — ajánlotta Móra. — Mondjuk valami jó, szellős

moziba. Küldök jegyet. Na persze — és diákosan mosolygott — négyet természetesen. Tíz perc alatt itt is lesz, úgy, hogy még bőven lehet értesíteni az építész és a doktor urakat.

— Angyalil! — kiáltotta Zsuzsa és hangosan megesókolta Mórát.

— Ha ezt az építész úr megtudja — nevetett az — rögtön megöl. Engem is, téged is.

Mikor kiléptek az ajtón, Zsuzsa átkapta Magdát és párszor villámsebesen körülforgott vele.

— Mondd, Magda, mondd, hát nem drágák? Hát nem utólérhetetlenül drágák? És milyen szépek. Milyen fiatalok. Anyu tíz évet fiatalodott egy hónap alatt. Mert boldog. Végre... Boldog... Majd megőrülök az örömtől, ha erre gondolok. — Az ablakhoz vonta Magdát. — Most szállnak kocsiba. Anyuuuu... apuuuu...! — kiabált le.

Anna és Móra felnéztek, felinteztek.

— Mit akarsz kicsi? — szólt fel Móra.

— Semmit. Szeretlek benneteket — s csókot dobott le.

Miután a kocsi elindult, még nézte, amíg csak látni lehetett. Azután végtelen jólesően felsóhajtott.

— Borzasztó jó, ha az embernek ilyen anyja és apja van.

41.

A kocsi még félóra mulva is nyelte az utat. A pilisi hegyek között jártak. A learatott, kereszttekben aranyló gabonatóblák, a mély zöld színű erdők

között. Az ég valószínűtlenül kék volt. Olyan kék, mintha nemcsak a messzeségtől, a levegőtől, hanem valami távoli tengertől is színt kölcsönzött volna. Óriási kupolaként ereszkedett le és nyugaton, mint csodálatos lámpás, vörösarany lobogásban tündökölt rajta az augusztusi nap.

Anna a vidéken született és nőtt emberek természetseretével, elragadtatásával nézett mindent. Az elszórt gabonakereszteket a dombokra feljutó, már frissen felszántott, néhol feketén csillogó földszalagokat, a köröskörül fekvő smaragdszínű erdőket, amelyeknek köre mindig egyforma távolságra van és sohasem érhető el, a kékes remegésben álmodó alacsony hegyeket, a fönt domboruló végtelenül békés mély eget, és a pogány aranytányért, a napot. És ahogy nézte, a nyugalom még nagyobb lett a lelkében. A nyugalom, ez a legnagyobb földi jó, amely után olyan régen vágyott és amelyet nem ért el csak azután, amikor a szanatóriumi szobában Móra Pál a szívére szoritotta. Akkor az első pillanatban valami forró szédületet érzett. Olyant, mintha vihar kapta volna föl és ragadta volna tova, azután meg valami tündéri, eddig soha nem érzett nyugalmat és biztonságot. Olyant, mint amilyent az a madár érezhet, amely minden ereje megfeszítésével repült, de mert halálosan kifáradt, lemondott a parttól, lemondott az életről. És miután lemondott, nemcsak a partot éri el váratlanul, hanem a parttal együtt fészket, eleséget, otthont, társat is.

Ránézett a melléte ülő férfira, aki hosszú ideje

nem beszélt már, csak a kezét fogta forró szorításal. Azt hitte, a férfi is, mint ő, a vidéket nézi.

Nem azt nézte. Mély barna szeme az ő arcán pihent és mikor pillantása összeakadt vele, az egyetlen barna szemben fáklyafény gyulladt.

— Szeret? — kérdezte mély hangján nagyon halkán.

Most az asszony szemében lobbant fel a fény.

— Nagyon szeretem...

Ezután a két szó után nem következhetett több szó. Csak csók következhetett. Hosszú, végtelen hosszú csók, amelyet valami sűrű ködben, valami tompás sugárzó illatos, szédült révületben éltek át. Ez a csók: a Csók volt... A száguldás és a repülés... Az elégség és megdermedés... Az ezerszeresre felfokozott érzés és az ájult öntudatlanság... A pillanat és az örökkévalóság... Az élet értelme, célja és koronája... Az érett ember csókja volt, aki mindent belead a csókba és aki nem öntudat nélkül, ösztönösen olvad fel benne, mint a fiatal, hanem tudatosan, akarva, a test és a lélek teljes lángradobásával.

A férfi karja mind szorosabban fonódott az asszony vállára és mellük, mintha egyetlen tüdővel élegzetek volna, alig emelkedett. Arcuk egymáson légett és egyik sem tudta, hogy a két egymásba olvadó száj közül melyik az övé. Ruhákba burkolva elkülönülve ültek, mégis teljesen egyé forrtak, mert együtt szálltak valahol a végtelenben. Csak szívük, a két szív dörömbölt, zúgott külön-külön és sajtolta meg nyelte a forró, piros vért.

A csóknak csak akkor lett vége, mikor a koci hirtelen megállt.

Anna feje szédülten az ülésre esett, a férfi megkábultan kinézett az ablakon.

Klotildligeten voltak. A vendéglő előtt, ahol a vacsora várta őket.

A kerthelyiségből végig lehetett látni az egész vidéket. A hegyoldalt, amelyen a jegenyék, mint gigantikus felkiáltójelek fúródiak az égbe, a katonai tábornok épületeiben itt-ott már világosság gyulladt, a titokzatos, mindig feketébbre váló erdőket, amelyek mintha félnének, mindig közelebb jöttek a faluhoz, és messze a végtelen ég alján lebukó vérvörös napot.

Annában még mindig a csók szédülete vibrált. Égett a szája és a szeme ködös volt.

— Anna — mondta a férfi és kezét az asztalon nyugvó kézre tette — tegnap bejelentettem a feleségemnek, hogy válunk.

— És? — kérdezte kicsit félve — mit mondott?

— Beleegyezett. Nem egyszerre, de mégis. Úgy... hogy... — és lehajolt és megcsókolta az asszony kezét — ez a vacsora tulajdonképpen az eljegyzési vacsoránk. Igaz, ehhez meg kellett volna kérdeznem, hol akarja elkölteni, de annyira vágytam a levegő, a csend, a magány után, hogy ne vegye rossz néven amiért ide hoztam.

Nagyon szép itt, Pál. És ha nem is volna szép, akkor is a legszebb volna.

— Köszönöm drágám. És kérem, mondjon ilye-

teket többször is, mert bármennyire is nem akarom, néha fojtóan tele vagyok kétségekkel.

— Miféle kétségekkel?

— Hogy szerethet-e engem? Hogy igazán szerethet-e? Hogy nem a szánalom, az irgalom állítja-e mellém? Majdnem ötven éves vagyok... Ez még nem volna talán baj, hiszen az egészségem tökéletes. De nem vagyok ép... Csak egy szemmel tudom nézni és egy karral ölelni. Elég lesz ez magának, Anna?

Anna a kételkedő arcába nézett. Azoknak az asszonyoknak a nézésével, akik mindig azt mondják, amit gondolnak és amit éreznek.

— Az uram óta egy szem sem nézett és egy kar sem ölelt. És maga az eggyel sokat fog majd nézni és sokat fog ölelni. Ne gondoljon hát erre. Arra gondoljon, hogy megtaláltuk egymást és hogy mondhatatlanul szeretjük egymást, és hogy sok gyönyörű, gazdag esztendő áll még előttünk. — Megfogta a férfi beteg kezét, mert azt akarta, hogy az is érezze a boldogságot és a két meleg keze közé szorította. — Mert azt tudja, úgy-e, hogy ezek a legszebb, leggazdagabb, legrágább esztendők? Ezek az érettek, amelyekben a boldogság, a szépség, az öröm már személyhez van kötve és amelyben a boldogságot, a szépséget, az örömet, csak *egyetlen egy* személy tudja adni. Az... akit szeretünk... és akit nem pótolhat senki. — Körülnézett és mozdulatába belevett mindent, ami előttük volt, belevette magukat is. — Ez... a nyárutó... Pál... A nyárutó, amelyben a tavasz ígérete, a nyár beteljesülése, az ősz tudatossága egyaránt benne van

és amely... erősen, szentül hiszem... kárpótol bennünket minden eddigi szomorúságért és csalódásért.

A férfi a mély szerelem mellett határtalan megnyugvással, hálával is nézett az asszonyra. Valami olyanfélét érzett, mint az asszony az előbb, amikor a nagy nyugalom, biztonságérzés előmlött benne. Ez egészen új és végtelenül jóleső volt. Volt szerelmes eddig is, érzett mámoros szédületeket eddig is, a szíve is sokszor akarta már a vágytól és izgalomtól szétverni a bordáit, de ezt az édesen forró biztonságot, ezt a lángoló békességet, ezt a boldog lobogást sohasem érezte. Ebben szikrája sem volt a sok nőt ölelt férfi önkéntelen cinizmusának, önzésének, testi éhségének, kicsit-nőlenezésének, csak a perc, a pillanatot kihasználásának. Ez a félszem és a félkar adta félelem mellett valami furcsa vegyülméke volt a fiatal-ság lobogásának, és az érettség tudatosságának. Mintha az érzés, amely fél emberöltő előtt ébredt benne és parázslott lappangva minden érzés és lobogás között hirtelen a régi lényét, a régi lelkét is visszahozta és keverte volna mai érzésének mélységével.

Egyedül ültek a terraszon, így száját pillanatra ráejthette az asszony kezére.

— Életem, — mondta egyetlen szóval, de ebbe az egyetlen szóba mindent beleadott.

Azután nem beszéltek. Egymás kezét fogva nézték a lemenő napot. Óriási volt, és égővörös fénye, mint lángoló palást borította be a fél eget. Aranyat öntött a hegyek csúcsaira és fényt szitált a földre. A fény alatt, a lüdüklő arany palást alatt szétterült

a nyugalom, a csend, a béke. A fák koronái összelelkeztek, az illatok sűrűbbek, erősebbek lettek, halk, vágyó madárhangok szálltak, remegtek a levegőben és a mind sötétebb kékre váló égboltozat, mintha védeni akarná a földet: lejjebb ereszkedett. Párák, ködök imbolyogtak, az erdei utakon fények lobbantak és távolról halk, tiszta harangszót ringatott a csend.

A két ember a végtelenben járt. Szemük: fényekbe, színekbe, árnyékokba kapaszkodott... *Túlnézett a mán...* Ünnepe volt bennük, körülöttük. A lélekszabadulás, a lélekszárnyalás ünnepe. Ritka percek, amelyekben a testből nincs más csak az összefonódó két kéz, a két lélek meg fénné, színné, illattá válva keveredik össze a fényekkel, színekkel, illatokkal és egészen... *egészen kitölti a föld és ég közötti határtalan teret.*

42.

Gonda Géza idegesen járt fel-alá a kényelmes, puha bútorokkal berendezett szerelmi fészekben. Kétheti távollét után ma érkezett meg és Vilma telefonja, mint a prédára, csapott le rá. — Pál mindent tud — mondta Vilma. — Válunk... Várjon öt órára.

Hát most vár. Már félórája vár. És azonkívül, hogy pokolian ideges, még pokolibban únja a dolgot. Meg fél is Vilmától. Mit akar majd? Azt, hogy elvegye? De jó, hogy megházasodott és azt mondhatja:

a felesége semmi körülmények között nem válik. Igaz, Vilma gazdag... Sokkal gazdagabb, mint Olga. Ha elvonná, többé nem lennének gondjai és élhetne úgy, ahogyan akar. Munka nélkül, csak a saját gyönyörűségére. De Vilma nehéz nő. És öreg is. Nem, még ha Olgától el is tudna válni, nem válik el. Olgával kelles, kényelmes az élet. Csinos, fiatal, remek társaslény, nem féltékeny, és kitűnő összeköttetései vannak. Igaz, hogy nagyon takarékos, de az élete luxuskiadásaihoz szükséges pénzt úgyis Vilma adta. Nos hát, majd adja ezután is.

Az előszobában kulcs fordult a zárban.

Vilma volt. Kábitó parfümfelhőben, erősen festve, elegánsan és nagyon feltűnően.

Csak ezt lehetne megértetni vele, — gondolta Gonda bosszúsan — hogy amikor idejön, ne öltözzék így. Lehetetlen észre nem venni, és föl nem figyelni rá. De hát ez is trükk. Mint minden. Kábitani az eleganciájával, a gazdagságával.

— Drágám, csókolom a kezét — lépeit eléje. — Kétségbe vagyok esve.

— Én már halott vagyok — roskadt le az aszszony.

— De hát hogyan jött rá Pál?

— Kutatott. Egyszerűen kutatott és megtalálta azt a levelet, amelyet a házassága után írt.

A férfit elöntötte az indulat.

— Ezerszer mondtam, nem, tízezerszer, hogy ne őrizzen meg leveleket. Hogy olvassa el, azután semmisítse meg. Meg is ígérte.

— Meg is tettem. Mindig. Ez az egy azonban olyan drága volt, — hiszen akkor kaptam, amikor már egészen lemondtam magáról — hogy nem bírtam megsemmisíteni. A retikülömben hordtam, hogy mindig velem legyen.

— Pokoli könnyelműség. És mi lesz most?

— Pál beadja a válókeresetet. Közös megegyezés alapján. Természetesen szeretné siettetni a dolgot, hogy mielőbb megházasodhasson, de én nem siettetem. Ráérek. A ráérő idő jó lesz arra, hogy az ügyvédem minél jobb megegyezést csikarjon ki belőle és hogy... — várakozva felnézett rá — maga is... elválhasson.

A férfi pedig el volt készülve a dologra, meghökkent. De eközben, mint a jó színész, akit a legváratlanabb dolog sem tud kizökkenteni, vigyázott rá, hogy a meghökkenés, a rossz érzés még csak villanásnyi ideig se látszódjon rajta. Arca mint azelőtt is, sajnálkozó és szerelmes volt, a kijelentés után pedig még a tehetetlen belenyugvás is helyet kapott rajta. Remekül begyakorolt mozdulattal, amely sokkal hatásosabb volt, semhogy őszinte lehetett volna, de amelynek minden asszony hitt és egyik sem állt ellent, megfogta Vilma kezét, beletemette arcát és úgy eltakart szájjal beszélt.

— Drágám. Végtelenül boldogtalan vagyok, hogy nem felelhetek meg mindenben a várakozásnak, de kötelességem megmondani, hogy Olga... nem válik... Ő szerelemből jött hozzám és a szerelme, sajnos, ma is esorbíthatlan. A házasságon kívül azonban

mindenben a magáé vagyok. — Felnézett ra és a szemébe vágyat parancsolva hazudott tovább. — Tudja, hogy szeretem, hogy életemnek csak azok az órái igazak, amelyeket magával tölthetek, és hogy akkor volnék legboldogabb, ha mindig magával lehetnék. Fatális sors, hogy most kellett leköttnöm magam, amikor magát végre egészen elérhetném. Dehát... — és hangjában sűrített fájdalom remegett — úgylátszik én vagyok az a szerencsétlen, aki egy lépéssel vagy egy perccel, de feltétlenül elkésik a boldogságáról.

Az asszony az első pillanatban, amikor meghallotta, hogy a férfi nem veheti el, fel akart ugrani, valami kemény, gonosz dolgot akart mondani, aztán el akart rohanni, hogy soha vissza ne térjen. De a férfi szavai, mint már évek óta olyan sokszor, most is elszédítették, lenyügözték, hipnotizálták. Igaz, elkésítő... hogy nem veheti el... Elkésítő... hogy nem vághatja az ura szemébe... kaptam maga helyett mást... Különbet, fiatalabbat. Ez nagyon jó volna... Diadalmas volna, felemelő és megnyugtató... De hát... — és belenézett a férfi kigyóbüvölő szemébe — így is jó, ha másként nem lehet. Hiszen így is megmarad neki. Azt mondta: szereti és akkor volna boldog, ha állandóan vele lehetne.

De ezekből a gondolatokból, természetesen egyet sem árult el. Sőt. Egészen mást mondott. Azzal kezdte, hogy eltolta a férfi kezét.

— Ha a férfi szabad akar lenni, mindig megtalálja a módját. Megtalálhatná maga is. Dehát, Istenem. Férfi gondolkozás. Feldúlják az asszony életét,

kiszakítják az otthonából, megfosztják a lársadalmi megbecsüléstől... azután tovább mennek... — Megremegtette a hangját. — Rendben van... Így is jó... Menjen... Én majd viselem a következményeket, amelyekbe a maga szerelme sodort.

A férfi bosszankodott. Únta a dolgot, mert tudta, hogy az egész beszédből egyetlen szó sem igaz. Tudta, hogy az asszony a szíve szerint már régen az ölében ülne és azt mondaná: — Mindegy... Minden mindegy... csak szeress... Mindegy, hogy a feleséged vagyok vagy a szeretőd, csak a tiéd legyek. Csak *kelljek* neked...

De persze ő sem mondta meg, hogy tudja ezt. Tudta, hogy az asszony kérést, könyörgést, megalázkodást vár, mert ez hozzátartozik a diadalához. — Jól van — gondolta. — Könyörögjünk hát. Könyörögjünk, hogy tartson itt bennünket, ahonnan, ha az anyagiak nem marasztanáknak, legszívesebben futólépésben menekülnénk és közben, amíg beszélünk, állapítsuk meg, mennyibe fog ez a könyörgés kerülni neki.

— Ha parancsolja Vilma, elmegyek — mondta hamis pátozzsal, letörten. — Mert Istenem, mit is tehetnék mást. Maga az úrnő és én a rabszolga, aki mióta visszajöttem magához, engedelmesen lesem a parancsait.

Ez igaz — gondolta az asszony. — Azóta egészen más. Nem gögösködik, mint azelőtt, nem várja, hogy én kérjem a randevút, a csókját, az ölelését. Adja, kéri ő.

— De ha elmegyek, — folytatta —, mert mégis a lebírhatatlan szerelem mellett van önérzetem is, nem jövök... nem jöhetnek vissza többé... Hogy talál helyettem mást, aki maga mellé áll, nem kétséges. De, hogy olyant nem talál, aki nálam jobban szereti, aki nek, mint nekem, élete legnagyobb értéke a maga birtoklása, ez nem vitás. Döntsön hát...

Már régen döntött. De hagyta beszélni a férfit. Kellettek neki ezek a mákonyos szavak. Ezek, amelyek azt hazudták neki, amiről ő már régen tudta, hogy nincs, de amelyekbe mégis, mint a haldokló az orvos hazug ígéretébe, minden erejével kapaszkodott. Ezek, amelyek még mindig szépnek, vonzóznak, csábítónak, ellenállhatatlannak, nélkülözhetetlennek mondták, és amelyektől néha, hacsak rövid időre is, ezeknek is érezte magát. Kellettek neki ezek a szavak, amelyek elfeledtették vele, hogy a masszírozónő, a kozmetikus, meg a fodrász mindig több ideig és mindig kevesebb sikerrel kínlódnak vele és... akárhogy is vesszük... bármennyire nem is szerette az urát, az mégis... otthagya őt.

Nézte a férfit, aki, ha nem is sokkal, de fiatalabb volt nála és aki sokkal fiatalabbnak látszott. És mint minden ilyen szemlélődés után, most is már kezdte felütni belsejében magát a kétség: — hátha... hátha nem is önmagamért szeret? Hátha érdek is van benne... De nem engedett... Nem, erre a legkegyetlenebbre nem akart gondolni.

Nem gondolt hát. Ujjait végigfuttatta a férfi arcán, nyakán és megállította a száján. Tenyerét ráta-

pasztotta a kissé túlságosan húsos, meleg szájra és nem csinált, hanem valódi érzéssel mondta:

— Maradj... Hát persze... hogy maradj. — És átölelte és az arcához simította az arcát.

A férfi szemében bosszúság, megvetés tükröződött. De pillanatra csak. — Kétezer pengőre van szükségem — villant át az agyán. — És már szerelem, boldogság, férfibüszkeség ragyogott a szemében.

— Édes egyetlenem, — lendült karja az asszony derekára és arra gondolt: — egy óra múlva már játszani fog a kaszinóban.

43.

— Valami nagyon nagy dologra szeretném kérni, Anna.

— Szívesen.

A férfi, mint aki nem szokta meg a kérést, meg a lelki levetkőződést, láthatóan küzdött a szavakkal, de azután mégis kimondta.

— Járjon közbe Irénnél az érdekemben.

Anna meglepetten a férfira bámult.

— Igen... — ismételte meg Benkő a kérést. — Talán... magára hallgat. Mert rám... nem... Írtam neki: nem felelt. Elmentem hozzá: nem hallgatott meg. — Kérőre, kérdőre igazította a hangját. — Hát mondja, Anna, olyan nagy a bűnöm, hogy nem lehet megbocsátani?

Anna pár pillanatig szótlánul hallgatott. — Mennyire megöregedett — gondolta. — Hogyan ösz-

szeesett, milyen halk lett. — És megöregedett vonásai, halksága mögött a pár hónap előtti Benkő Kálmánt látta, ki fölényesen, kegyetlenül boncolgatta a férfi jogát, amikor ő éppen úgy, mint az most, ott ült előtte és a feleségéről, gyerekéről, a kötelességről, az esküjéről beszélt. — Pár esztendőm van még, amelyben férfinak számítok, — fejtegette akkor hidegen és önzőn. — És arról a pár esztendőről nem mondhatok le csak azért, mert negyven éves koromban holtomiglant mondtam. Annál is inkább, mert Irén huszonkét évig volt a feleségem és azzal, hogy huszonkét évig az lehetett, letörlesztettem nála a tartozásomat. Azt, hogy a fiatalságát nekem áldozta és hogy gyereket adott.

Akkor ő szerette volna megmagyarázni neki, hogy az ilyen tartozást, amely nem is tartozás, nem lehet törleszteni. Hogy egy életnek, egy fiatalságnak csak egy másik élet, egy másik fiatalság lehet az ára és hogy egy asszony hűsége, jósága éppen azért, mert magától értetődő, nem olyan dolog, amelyre ma igényt tartunk, holnap meg elhajítjuk.

Ez a fölényeskedés elmúlt... Most itt ül megváltozottan, összetörten és arra kéri, szerezzé meg, vagy próbálja megszerezni neki azt, ami hónapok előtt, sőt évek óta nem kellett neki.

— Szívesen, boldogan megteszek mindent, amit tehetek, Kálmán — mondta. — De nem tudom, lesz-e sikere. Irén nagyon átalakult és ha fáj is magának, meg kell mondanom, hogy előnyére alakult át. Keményebb lett, határozottabb, nem olyan érzékeny, mint

volt és azt mondja... *tökéletesen boldog*... Eleinte hetekig rettenetesen szenvedett. Lefogyott, mint egy árnyék és az öngyilkosság gondolatával foglalkozott. Pedig... azt akkor is bevallotta... hogy már régen nem szerette magát. Hogy maga a nemtörődömséggel, hűtlenkedéseivel már régen megölte a szerelmét. De megszokta magát. Hozzátartozott az életéhez. Egy nagy rész volt az életéből. Apja volt a gyermekének és férfi nélkül férje neki. Együtt aludtak, együtt ettek. Ő adta ki a fehérneműjét, a barátaiak együtt hívták meg magukat. És minden este hozzá tért haza. Ma ennek vége... Átállította az életét, más célt, értelmet, tartalmat keresett neki. Megszokta, hogy egyedül alszik és csak Klárával étkezik. Egyedül jár a barátaihoz és egyedül fogadja azokat. Nem vár haza senkit, mert szabadnak tudja magát. És nyugodt, erős, boldog. Megtelt és az arcán kisímultak a keserűség, a mellözöttség, az álmatlanság gyűrődései. — Sajnálattal nézte a férfit. — Éppen ezért, Kálmán, nem tudom, sikeres lesz-e a misszió, amelyre vállalkozom.

— Próbálja meg — könyörgött a férfi. — Vegye elő a szeretetét és igyekezzen meggyőzni arról, hogy bármi is történt, bármilyen bűnöket is követtem el, mégis... nála... velük... közöttük a helyem.

Annának kis, kemény ránc futott a homlokára.

— De ha ez így van, miért ment el tőlük?

A férfi tenyerébe hajtotta a fejét.

— Mert örült voltam. Mert azt hittem... — hirtelen elhallgatott.

— Mert azt hitte, hogy hatvan éves fejjel le tud kötni, meg tud tartani egy fiatal leányt. És most látja, hogy nem tud.

— Nem — vallotta be a férfi.

— A leány kiadta az útját?

— Nem vártam be. Én jöttem el.

— Mi pattantotta ki a dolgot?

— Anyagiak. Elmondtam, hogy a villa nem az enyém és hogy nekem csak a miniszteri tanácsosi nyugdíjam van. Vili erre nekem támadt és rettenetes szemrehányást tett, hogyan mertem foglalkozni vele, ha az életét nem tudom biztosítani. Megnyugtattam, hogy tudom. Csak éppen nem lakhatunk hatszobás lakásban és nem dolgoztathat nagy szalonokban. A szemembe nevetett. Hogy mit képzelek, azért meggyérjhez az öregapjához, — ezt így mondta, Anna — hogy ő járjon bevásárolni és házivarrónővel üttesse össze a ruháit? Azt feleltem, erre nem lesz szükség, de ha szükség is lenne rá, ezt is meg lehetne tenni azért, akit az ember szeret. Erre felugrott és elém állt. Anna, olyan volt, mint egy fúria. Az édessége, lágysága, kedvessége úgy eltűnt, mint a szappanbuborék és egy kegyetlen, számító, önző, gonosz teremtettség toporzékolt előttem. Kifejtette, kegyetlen, emberetlen kárörömmel fejtette ki, hogy azért igen, akit szeret. Egy fiatal, hozzáillő férfiért, de nem értem... aki sem testének, sem lelkének nem kell és akihez csak azért ment volna, hogy gazdag, gondtalan élete és méltóságos címe legyen.

Tragikus volt, amit a férfi előadott, ahogy elő-

adta és Anna szerette volna, ha sajnálhatná, de nem tudta sajnálni. Inkább valami szomorú elégtételfélét érzett. Irén és az egész asszonyi nem nevében. Minden megcsalt és elhagyott feleség nevében. Akiknek oda-mondják: — *megőregedtél ... Megcsúnyultál ...* Tíz, húsz, vagy harmincöt esztendeig elég volt belőled ... Akiket otthagynak az életük roncsaival és akik kifosztottan, koldusszegényen bámulnak a férfiaiuk után.

Vajjon az nem jut eszükbe ezeknek a megszédülteknek — gondolta —, hogy húsz, huszonöt esztendő alatt ők sem lettek fiatalabbak? Hogy meghíz-tak, megkopaszodtak, gyomorhajosok, szívbajosok, idegesek, reumások lettek, hogy rigolyáik vannak, szuszognak, horkolnak és hogy ezeknek a tulajdon-ságoknak egyike sem olyan, amely a fiatal, a náluk sokkal fiatalabb nők szemében csábítóvá tenné őket? Milyen rövidlátók, buták és önhittek. Hogyan imád-ják önmagukat, hogyan meg vannak győződve lényük, férfivoltuk ellenállhatatlanságáról. Addig ... egészen addig, amíg nem kapnak egy ütést, egy ilyen kegyet-len ütést, amellyel az arcukba mondják, hogy nem a férfi voltuk, nem is a férfiúi kiválóságuk, hanem egy-szerűen csak a pénzük, a társadalmi állásuk az érték.

Akkor észretérnek, magukra ébrednek és poros, azelőtt lemosolygott szavakat, érveket szednek elő. Akkor visszafordulnak az asszonyhoz, a családhoz és vágnak oda, ahonnan elmenekültek, sőt ahonnan olyan boldogan menekültek el, mintha az egész világ meghódítására indulnának. És nem értik, nem tudják megérteni, hogy miért nem várják őket diadalkapu-

val, hogy miért nem boldogok a jöttük hírére, miért nem felejtenek el készséggel, örömmel mindent és miért nem folytathatják a megúnt, elhagyott életet ott, ahol abbanhagyták.

Benkő Kálmán ezalatt lehajtott fejjel ült. Szájában, szívében, minden idegében — pedig már két hete történt — benne volt a csúf igazmondás minden keserősége és a szerelmes férfi, meg a hiúságában sértett férfi minden elesettsége. Egyre jobban érezte, ha Irén meg nem bocsát és vissza nem veszi: elveszett ember. Hogy nincs igazi otthona, nincs senkije, nem törődik vele senki, nem tartozik senkihez. Most túl a hatvanon, érezte legelőször, hogy... *nem a test minden*. Hogy van egyéb is... valami nagyobb... valami mélyebb... valami időállóbb... Hogy van lélek, szeretet, jóság, megértés és ha már elfáradt az ember a sok csavargásban, a rengeteg kalózkodásban, a saját örömének hajszolásában, akkor rettenetesen, fájdalmasan jó volna hazamenni és mint beteg gyerek, vagy rokkant öreg, egy bontott ágyat kérni és lepihenni bele.

De lehet ez? Lehetséges ez? Visszafogadják? Megbocsátanak neki?

Valami nagyon nyomta ott belül a szíve táján és a lelkiismerete, az a furesa valami, amellyel olyan jó barátságban volt kalózkodásai idején és amely mindig, mindenek ellenére is nyugodt maradt, most szokatlanul, érthetetlenül nyugtalankodni kezdett. Olyan volt, mintha megrázta volna valami. Rezgett, szinte fájt. Ismeretlen, rossz, kelemetlen volt neki ez

az érzés és nem tudta, hogy ez ismét csak az a valami, ami minden lépését irányította. Az önzés... Önzésből félt, hogy mi lesz vele, ha a felesége nem bocsát meg neki. Ha nem mehet vissza a megúnt és elhagyott otthonba. Ha arra kényszerül, amire még negyvenöt, ötvenéves korában is olyan módon vágyott, de amitől most olyan mondhatatlanul irtózik: a függetlenségre.

A garzónlakásra, amellyel ezután a nagy veszteség után már végleg nem tudna mit kezdeni, mert mindig éreznie kellene, hogy aki oda beteszi a lábát, nem szeretetből, nem szerelemből, hanem... pénzért teszi be... „*Ha már férjhez megyek az öregapámhoz — hallotta a szavakat, mint a korbácsütéseket — nem akarok magam bevásárolni és otthon ültetni öszsze a ruháimat.*“

Hát a férfinak is — döbbsent rá — ilyen kegyetlen dolog az idő? Az is úgy szenved alatta, benne, mint a nő? Pokoli... Eddig sohasem gondolt erre. Eddig azt hitte, azt hazudta önmagának, hogy az élet múlása csak a nőnek fáj és a férfit hidegen hagyja. Hogy a férfi... *mindig férfi*... Hogy a férfin, mindig fennakad a női vágy. Hogy a férfi mindig, még hatvan éves korában is, éppen olyan joggal mehet tizenhat, húsz éves lányok után, mint jogászkorában. És hogy azok szemében is ugyanúgy, ugyanannyit számít, mint akkor.

Hirtelen ébredt düh öntötte el.

Aljas gazemberség, gyilkosság, hogy ezt így elhitetik velünk. Hogy ezt mi magunk így tápláljuk ö-

magunkban és tovább adjuk az utánunk következőknek. Miért nem tanuljuk meg, hogy a fiatalsághoz csak a fiatalságnak van joga! Hogy rokkantan, testi-lelki mankóval a hónunk alatt lenéznek, kiröhögnek minket azok, akik az unokáink lehetnének. Hirtelen egyik barátja jutott eszébe. Hetven éves, kegyelmes úr, akinek huszonöt éves barátnője van és aki dicsekedve meséli a kaszinóban, hogy a lány már akkor remeg, ha ő a szobába lép. Eddig sohasem tulajdonított neki fontosságot, de most egyszerre eszébe jutott, hogy ez a jól játszott remegés havonta ezer pengőjébe kerül a kegyelmes úrnak.

Barmok vagyunk — gondolta — és megérdemeljük a sorsunkat.

— Mikor akarja, hogy beszéljek Irénnel? — kérdezte Anna.

A férfi, mint az éhező, kapott a kérdés után.

— Mielőbb, Anna. Ha lehetne, még ma.

— Rendben van. Egy óra múlva nála leszek.

— És én mikor tudhatom meg a választ?

— Holnap.

44.

— Kislányom, visszajöhetnél délután?

— Természetesen, Pál bácsi. Hány órára parancsolja?

— Mondjuk: hatra. Egy órai munkánk lesz, azután elviszlek ahová akarod.

— Pistával van randevum. A szigeten. Fél nyolckor.

— Rendben van. Ott leszel. És most szaladj. Máris elmúlt két óra.

De Zsuzsa nem mozdult. Állt az íróasztal előtt és csöpp zavarral, meg végtelen szeretettel nézett Móra Pálra.

— Pál bácsi... — kezdte — ...megengedné, hogy mondjak valamit?

Móra Pál letette a kezében tartott iratcsomagot és felállt.

— Miért kérdezed? Tudod, mindig mindent mondhatsz, amit akarsz.

A kislány a férfihoz lépett.

— Pál bácsi... és remegett a szája. — Már régen akartam, de azt hittem, nem illik... Hogy nekem a gyerekeknek, nem illik az édesanyja vőlegényével ilyesmiről beszélni. De mindegy... Nem bánom... Én nagyon, nagyon, nem is tudom megmondani, mennyire köszönöm, hogy anyut olyan boldoggá teszi... Köszönöm, hogy anyu... aki mindig egyedül volt, mindig bizonytalanságban élt, csak dolgozott... lemondott... most nevet... örül, terveket csinál és a holnapot várja... Köszönöm, Pál bácsi... — és a hangja megesuklott — hogy az édes anyámat ilyen nagyon boldoggá tette.

És állt a férfi előtt és a szemében csillogott a hála, meg a könny.

A férfiban meleg hullám áradt szét. Édes, végtelenül jóleső hullám. Nagyon szerette ezt a gyereket.

A meghalt egyetlen igazi barátja gyerekét, akinek az arcából mindig mintha Tamás meleg barna szeme nézett volna rá. Megsimogatta a haját és a vállát gyengéden átölelte.

— Kislányom, — mondta meghatottan — én vagyok boldog, hogy édesanyád nekem adta az életét és hogy benned ilyen drága gyereket találtam. Ne légy hálás. Én vagyok hálás, mert ti azt ajándékoztatok nekem, ami eddig hiányzott az életemből. A boldogságot, nyugalmat és a derűt... És ha ezekért a nagy kincsekért ér valamit az ígéret, akkor ígérem, hogy édesanyádat nagyon boldoggá teszem, neked meg mindig jó apád leszek. Olyan apád, akit mindig magad mögött érzel és akire mindig, mindenben számíthatsz.

— Drága... drága édesapám — susogta a lány és fejtét a férfi mellére hajtotta.

Soká maradtak így. Élvezték az érzést. Az apait és a gyermekit. Közben nem vették észre, hogy a szobaajtó tenyérnyire kinyílik és hideg, ellenséges, gyűlölködő szempár figyeli őket.

A férfi lehajolt és megcsókolta a kislány homlokát.

— Szervusz kicsim. Édesanyádnak csókolom a kezét és kérd meg, hogy este várjon rám. Ha téged elvittelek a Szigetre, hazamegyek érte. — Mosolygott. — És ha a fiataloknak nincs ellene kifogása, hogy az öregekkel legyenek, akkor a Szigeten együtt vacsorázhatunk.

— Rettentő jó lesz — örült a lány. — De...

és meglenyegegette Móra Pált — azt ne tessék mondani: hogy öregek... mert az én anyukám a legszebb asszony Pesten és az apukám a legfessebb férfi. Bizony... És ha tudná, milyen büszke vagyok rájuk.

— Kis csacsi — nevetett a férfi — hát csak légy büszke.

És az ajtóig kísérte.

Mikor a kislány a titkári szobából az előszobába lépett, ideges, magából kikelt asszony toppant eléje. Olyan gyors és elszánt mozdulattal, hogy meghökkent és megállt. Megismerte Móra Pálnét.

— Bestia... — sziszegte gyűlölettel az asszony. — Közönséges... utolsó... dög... — És még egyebet is mondott. Szörnyű szavakat, aljasakat, olyanokat, amilyenekről a kislánynak fogalma sem volt addig, de amelyeket mégis egyszerre megértett. Azután mielőtt a lány csak meg is mozdulhatott volna, felfemelte a kezét és kegyetlenül, keményen arculvágtá.

Zsuzsinak a megdöbbenés után első gondolata az volt, hogy megfordul és visszafut Móra Pálhoz, de azután éppen olyan gyorsan, ahogy a gondolat jött, el is ejtette. — Nem szabad ilyen nemtelen dologgal felizgatni, futott át rajta. — Ő jobban szenvedne, mint én, és... és ez az asszony különben is... örült... Megfordult hát, kifutott az előszobából és leszáguldott a lépcsőn.

Az asszony, meg mint a fúria, az ura szobájába rontott.

— Pofonvágtam... alaposan pofonvágtam... — lihegte és egy székbe zuhant.

— Kit? — kérdezte Móra Pál közömbösen, alig nézve fel az ujságból.

— Azt... azt a rongyot... Annak... az ápolónőnek a lányát... A szeretőjét.

De már erre nem maradt közömbös Móra Pál. Talán még gyorsabb és erősebb mozdulattal, mint pillanattal előbb az asszony, ő is felrántotta az ajtót és kirohant. Végig a titkári szobán, az előszobán és le a lépcsőn.

A portás hámulva nézett utána.

Mikor kilépett a kapun, körülnézett. Azt hitte, meglátja még Zsuzsát. Hiszen legfeljebb, ha két perc telhetett el azóta, mióta a kislány kijött a szobájából. De nem látta. Pedig a déli melegben alig járt ember az utcán.

A szégyentől és az izgalomtól hangosan dörömbölt a szíve. — Arculverte... — mondta a dörömbölés — komisz, aljas szavakat mondott neki. Szegény kislány... Szegény ártatlan gyerek... És ennek végeredményben én vagyok az oka, mert nem mondtam meg annak a szörnyetegnek, hogy nem a kislányt veszem el. De úgy irtózom tőle, hogy Anna nevét még kiejteni sem bírtam előtte. És... nincs is köze hozzá. Szegény... szegény kislány.

És mert még mindig nem látta Zsuzsát, bedobta magát a kocsijába és megindult Anna lakása felé.

Zsuzsi ezalatt autóbuszban ült. Éppen, mikor izgalmas rohanásában kibukott a kapun, állt meg a ház előtt. Nem is nézte milyen. Csak fellődította rá magát. Szédült a feje és a gyomra émelegett. Az assz-

szonyt látta. Amint eltorzult arccal állt előtte és sziszegett rá. De nem önmagát sajnálta, hanem Móra Pált. Hogy ezzel a selyembetakart, illatos szörnyeteggel élt. Ezzel, aki verekszik és olyan szavakat mond, amelyeket részeg huszárőrmesterek a kaszárnya udvarán. És örült, mindig jobban örült, hogy nem ment vissza Móra Pálhoz és izgalmában, ijedtében nem találta ki neki a dolgot.

Közben az autóbusz haladt. Mikor tudomást vett róla és kinézett az ablakon, már Budán jártak. Ellenkező irányú kocsiba ült. A következő állomáson leszált, megvárta a visszainduló kocsit és felszállt rá.

Móra Pál nyugtalanul, mindig nyugtalanabban várta. Már félóra óta. — Hol lehet? — kínlódott. — Hova futott? — És elképzelte a jelenetet. A riadt semmit sem értő gyereket és a megvadult, minden féket eldobó asszonyt. Közben minden oldalról figyelte az utat és nézett fel az ablakokra. Anna ablakaira, hogy Anna is nem várja-e már a lányát és nem veszi-e őt észre? Nem szerette volna. Szeretett volna egyedül találkozni a kislánnyal és megkérni, hogy ha bírja... ne szóljon az édesanyjának. Hogy ne izgassák fel őt is és hogy ez a csúf, méltatlan dolog maradjon kettőjük között.

Végre... a második ház előtt leszállt az autóbuszról. Innen is látta, hogy sápadt és lassan, fáradtan, szinte szédülve jár. Eléje sietett.

A kislány nem is vette észre. Lehajtott fejjel jött. Csak akkor rezzent össze, mikor Móra Pál belékarolt.

— Kislányom — mondta. — Ha tudsz... ne hagyd rám... Hidd el, mindent adnék, ha ez a dolog meg nem történt volna.

A lány megszorította a férfi kezét.

— Tudom... Mindent tudok... Azt is, hogy Pál bácsinak jobban fáj ez a csúf ügy, mint nekem. És azt is hogy... hogy... — szeretne volna kimondani, de nem bírta — hogy anyu miatt kaptam... — Fölnézett rá kérve és egyben vigasztalón. — Ne beszéljünk róla többet... Soha... És ne mondjuk meg anyunak sem.

45.

Délután hatkor, mikor Zsuzsa belépett, Móra Pál már az íróasztalnál ült. A kislány kezében gyorsírófüzet volt és száján, arcán, a szokott, kedves mosoly.

— Kezét csókolom, Pál bácsi. Parancsoljon.

És már le is ült szemben az íróasztallal, a kis asztal mellé.

Móra Pál figyelmesen, aprólékosan végigkutatatta az arcát. Hogy hol talál, lát rajta valamit a déli riadtságból, sápadtságból... Sehol, semmit sem talált. A szép, kedves arc, olyan derűs volt, mint mindig és a nagy barna szemek mélyén sem bujkált semmi elta-
kart bántás, semmi sértődöttség.

Móra Pál megnyugodva, gyors mozdulattal felkelt a székből.

— Vedd a kalapodat, kislányom. Nem itthon dolgozunk.

— Igen. — És pillanat alatt kalapban, kesztyűben tért vissza és nagy lapos retiküljébe belecsúsztatta a gyorsírófüzetét.

Azután kocsiba ültek és hamarosan fentjártak a Rózsadombon.

A bokrok, a fák, a virágok közé épített villák mint óriási galambházikók futottak el a kocsi mellett, kertjeikben játszó, nevető gyerekekkel, balkonjaikon, terraszaikon üldögélő, olvasgató, kézimunkázó, pihenő felnőttekkel.

Földszag volt és a levegőben a korai őszi rózsának kissé kesernyés, szomorkás illata terjengett.

Az egyik sarkon a kocsi megállt. Nagy, bekerített telek mellett. Móra Pál kulcsot vett elő és kinyitotta kerítésajtót.

Zsuzsa csodálkozva követte. — Itt fogunk dolgozni? — gondolta. De persze nem kérdezett semmit.

A telek első részében csak gazos, buja fű volt, a másikon, fiatal szépen gondozott fák és a kerítés mellett szőlőlugas. Móra idetartott.

— Így... — mondta, mikor beléptek. — Helyben volnánk. — És leült a fehér nyírfából összeácsolt padra. A szintén nyírfa asztalra rátette az aktatáskáját és csomó iratot szedett ki belőle.

Zsuzsa nem értette az egészet.

Az első papír, amit Móra szétbontott, darab földnek a rajza volt.

— Nézd Zsuzsó. Ez a rajz ennek a teleknek a rajza.

— Igen... — És nézte.

— Itt van mellette két oldalt az út. Nagysága ezernégyszáz négyszögöl. Azt hiszem, remek kis házikót lehet építeni rá és még mindig marad díszkert, meg gyümölcsös is.

— Ó... hogy fog anyu örülni neki — ujjongott most már a kislány. — Igaz, sohasem mondta, de én tudom, mindig az volt a legtitkosabb és legdédeltettebb vágya, hogy... villában lakjon... Hogy virágok vegyék körül, hogy sok napot, levegőt kapjon és a házak ne lopják el tőle az eget. És most... Pál bácsi épít neki.

Móra Pál tiltakozott.

— Nem anyué lesz!

— Nem? — és a hangjában csalódás volt. — Hát kié?

— A tied...

— Az enyém...? Miért?

A férfi egy szemében annyi kifejezés, jóság és szeretet volt, amennyi két szemben talán el sem férne.

— Azért, mert az apád és az anyád lánya vagy és mert azt akarom, hogy a saját fészkedből indulj az élet elé. De azért ne félj, anyu is megkapja a virágokat, a sok napot, sok levegőt és a házak sem fogják tőle elvenni az eget.

Zsuzsi egy darabig vitézül birkózott a szívéből feltörő érzéshullámok ellen, amelyek nála mindig, ha örült, ha bánata volt, nagy könnyeket teremtek, de mert a könnyek voltak erősebbek, lehajtotta fejét a nyírfaasztalra és csendesesen, boldogan sírni kezdett.

Móra Pál hagyta, és közben két könyvet vett ki

az aktatáskájából. Egy vastag, kopott bőrkötésűt és egy vékony vadonatúj vászonfedelűt. Nehezen vette ki, mert balkarja és keze merev volt, nem engedelmeskedett akarátának és csak, mint darab fa feküdt súlyosan a barna táskán.

Az egy szemet már megszokta Móra Pál, mert eggyel is éppen olyan jól látott, mint kettővel, de az egy kezét még mindig nem szokta meg. A halott végtag, amely nemhogy segítsége lett volna, de akadályozta, minden alkalommal mély elkeseredést, a nyomorultságnak bizonyos érzését váltotta ki belőle. Most is... A szája összezárult és homlokára a tehetetlenség tudata ereszkedett.

Zsuzsi, pedig az örömkönnyektől, a boldogságtól majd szétrobbant a melle, megérezte ezt, mert hirtelen felemelte fejét. Rámosolygott Móra Pálra és tudta, ha érzései bele is fulladnak a hála sablonos szavaiba, beszélnie kell, mert a férfit ki kell ragadnia, keserű, önmarcangoló érzéseiből.

— Ne tessék haragudni, hogy sírtam — kérte édes gyerekhangján. — De az... hogy nekem... hogy én... hogy mi... az én saját házamban lakjunk... hogy saját tulajdon szobáim legyenek... hogy szabad legyen belefeküdnöm a fűbe... és gyümölcsöt téphessek az én fáimról... ez... ez olyan rettenetesen nagy dolog, hogy... olyan hihetetlen... olyan váratlan, hogy megértésén csak a könny segíthetett át.

Az egymásra zárt szájszélek elmozdultak, a kínos érzés felengedett.

— De ha ez nálad minden alkalommal így lesz — mosolygott már a megszokott mosolyával — akkor én nem merek neked adni semmit. Mert tudod-e, hogy két dolgot nem bírok a világon. A hazugságot és a sírást.

— Hazudni sohasem fogok, a síráson pedig nagyon könnyen lehet segíteni.

— Hogyan?

— Ne tessék nekem adni semmit.

— Na jó — nevetett Móra — ezután majd anyuval adatom. De most az egyszer, mert még nem végeztünk egészen, kivételt teszek. Kikötöm azonban, hogy ne sírj, mert egy órai munkánk is van. És pedig nehéz. Nos, figyelj kislány.

— Igen. Figyelek.

— Szóval, ez a telek a jövődő otthonod alapja. Hogy az otthon milyen legyen, azt döntsétek el ti. — Mintha hirtelen valami egészen jó ötletet támadt volna, csettintett az ujjával. — És még mondja valaki, hogy nincs szerencsém.

— De van — mondta a kislány, bár fogalma sem volt, hogy mire céloz.

— Persze hogy van. Megtakarítom a tervezési költségeket. Most majd meglátjuk, mit tud az építész úr.

— Mindent.

— Na...! na...! Egyet bizonyosan nem tud. Pénz nélkül építeni. De mert én azt akarom, hogy a villa sürgősen, legkésőbb hat hónapon belül felépüljön — elvégre igazán itt az ideje, hogy ne anyu-

nak kelljen vigyáznia rád — ide adom az építési költségeket is. — Zsuzsa elé tette a vékony vászonkönyvecskét. — Itt van ötvenezer pengő. Azt hiszem elég lesz. Ha azonban tévednék, csak szólj. Pistával állapotokat meg mindenben és ha megállapodtatok, anyuval rendeljétek meg a berendezést is. Mindent, az utolsó szögig. És ha meglesz, add ide a számlákat, Hja igen — nézett hamiskásan, mert látta, a mécses ismét törni készül — gyerekszobára gondolatok, mert ha már gyerekem nem volt, kikövetelem, hogy unokám legyen.

— De Pál bácsi! ...

— Igen, igen, tudom, hogy ez illetlenség, de nem hallotta senki, csak te, így megbocsátható. — Azután maga elé tette a kopott bőrkötésű könyvet. — De most már dolgozunk. Olvass kicsit.

És Zsuzsi, szívében a nagy, új, boldog birodalomnak a tudatával, a kis lugasban az őszivirágok kissé kesernyés illatában olvasni kezdte Vergiliust.

46.

Móra Pálné az együttélés alatt is drága feleség volt, de hogy valójában milyen drága, azt csak most, a válóper kapcsán mutatta meg. Mint, ahogy itt mutatta ki igazában, méregfogait és tigriskörmeit is.

Móra Pál gavallérosan, a teljes hozományt, a házasság alatt szerzett vagyont felét, a fejedelmien épített és berendezett villát ajánlotta fel feleségének.

vagyis sokkal többet, mint amennyire az asszony még fokozott igények mellett is számot tarthatott. De az nem elégedett meg ezzel. Követelte, hogy Móra Pál a részvényből a ráeső részen felül még adjon át neki, hogy döntő szava lehessen a vállalatnál és végül, hogy... hagyja ott a vállalatot. Először senki, még maga Móra sem értette ennek a kívánságnak az okát, hiszen az asszony soha, még csak érdeklődést sem mutatott a vállalat ügyei iránt. Teljesen kielégítette az, hogy legörültebb pazarlásaira is megvolt a fedezet és hogy férje nagy elfoglaltsága miatt egészen a saját életét élhette. És most hirtelen érdeklődni, foglalkozni kezdett. — Szeszély — gondolta Móra — mint ahogy egész élete csupa szeszély. De azután rájött, hogy nem az... Rájött, hogy a kívánság mögött, mint sok minden mögött Gonda Géza áll, aki az asszonyon keresztül akar végre biztos, jól jövedelmező és kevés munkával járó foglalkozáshoz jutni. És akkor, bár azelőtt harcolt a kilépés ellen — a részvénytöbbség átadása ellen nem — rögtön kilépett... Fájó szívvel, hiszen az élete munkáját hagyta ott, de egyetlen percig sem akart ott maradni, ahol Gonda van. Igaz, könnyen megakadályozhatta volna, hogy Gonda a vállalatához kerüljön, mint ahogy az asszonytól való szabadulást is olcsóbban megúszhatta volna. Semmit sem kellett volna tennie, csak a részvényesek előtt tiltakozón felemelni szavát Gonda ellen és a válókeresetet a közjegyzőnél másolatban őrzött levél alapján megindítani.

De egyik sem vallott Mórára. Nem akart tilta-

kozni és nem akarta bepiszkítani a felesége nevét, amely az ő neve is.

Ügyvédje minden tiltakozása, dühöngése ellenére beleegyezett hát mindenbe, amit az asszony akart, csak egyet kötött ki. Hogy a válóper a legrövidebb idő alatt befejeződjék.

— De hiszen teljesen kifoszt — mérgeződött az ügyvéd. — Sokkal több mint a fele vagyonodat elveszi és megfoszt a kereset és a munka lehetőségétől. Mihez akarsz kezdeni, miből akarsz élni a te igényeid szerint, ha belemész ebbe?

— Hála Istennek, ezután nem az én, hanem majd a második feleségem igényei szerint élünk és azok sokkal szerényebbek, hogysen bőven ne volna fedezet rájuk. Munkám meg lesz. Birtokot veszek és gazdálkodom.

— Az más — hangzott a megnyugodott válasz. — De függetlenül ettől, miért fogadod el minden feltételét, mikor te diktálhatnád a feltételeket.

— Mert irtózom a szóbeszédtől és mert... semmi árat nem tartok nagynak, hogy Vilmától megszabaduljak. Hiszen... — és az arcára keserű kifejezés szökött — volt idő, amikor undorodtam magamtól az élet miatt, amelyet mellette éltem. Igaz, az utolsó öt-hat esztendőben e téren javult a helyzet, mert függetlenítettem magamat és mert kezdtem a saját ízlésem szerint, a nekem megfelelő emberek között és módon élni, de ha mellette maradok, mégsem tudtam volna kiszabadulni az úgynevezett társadalmi életnek abból a posványából, amelyben éltem. —

Eldobta a cigarettáját. — Ha tudnád, hogyan utálok a körülöttem lévő férfiaknak legnagyobb részét, akik pénzért a lelkiüket is eladják és az asszonyokat, akiknek csak két céljuk van. A szeretkezés... meg a rongy... Ne csodálkozz hát, hogy menekszem ebből az életből, ezek közül az emberek közül és ha azt mondom, semmi ár nem sok, hogy a meneküléshez szükséges szabadságot megvásároljam rajta.

— Igazad van. Hat hét alatt szabad leszel.

Móra elcsodálkozott.

— Hat hét? hiszen hat hónapi különélés kell.

— Annak az igazolását Vilmától megkapom.

— Hogyan?

— Bízd rám.

— A közjegyzői levél másolatáért?

— Igen. Legalább ennyi hasznunk legyen belőle.

Kopogtattak.

Töreky István lépett be.

— Szervusz, fiam. Na, mentél valamire?

— Nagyon sokra, bátyám. — És kemény, hirtelen férfissá lett barna arcán ragyogott az öröm. — Mindent meg lehet csinálni, amit akarsz.

— Mennyi idő alatt?

— Három hónap alatt.

— Mutasd.

A nagy aktatáskából rajzok, képek, vázlatok, tervek, számítások kerültek elő. Édes, finom kis barokk kastély, napsütötte, nyírott bokrú parkban.

Olyanfélé, mint az, amelynek rajzát a margitszigeti fák alatt Zsuzsival nézegették.

Móra Pál a szemével szeretettel végigsimogatta, azután az ügyvéd felé nyújtotta a képet.

— Úgy-e szép?

— Több annál. Gyönyörű!

— Kívül semmit, csak belül kell egyet-mást változtatni rajta. Bevezetni a központi fűtést, a villanyt, a stílus kedvéért két kandallót építeni és tapétázni.

— Mennyi föld van hozzá? — kérdezte az ügyvéd.

— Ötszáz hold szántó és százhusz szőlő. Elég nagy abhoz, hogy munkát adjon és elég kicsi, hogy egyedül vezethessem. Órányira van Pesttől. Ha jól esik, akár naponta beszaladhatunk.

— Nem fogod bírni a magányt.

— Aki annyit élt emberek között, mint én, az örül, ha megszabadul tőlük.

— És a jövőendő méltóságos asszony?

— Anna nem lesz méltóságos. A cím a régi élettal együtt itt marad. Itt jó volt, sőt kellett, mert a vállalatnak haszna volt belőle, de ott nem lesz rá szükség. Ott a magam ura leszek és magamnak meg a feleségemnek jó leszek a pénzen vett cím nélkül is. Anna különben nem tud az egész birtoktervről semmit. Azt mondtam, visszavonulok a munkától és egyelőre utazni megyünk. Hogy hol és hogyan telepedünk le, azt majd eldöntjük később. — Felvett egy rajzot. — Mi ez, fiam?

— A fűtőberendezés terve. Parancsolod, hogy elmagyarázzam?

— Kár volna az igyekezetért. Úgy sem értem es úgylis te csinálod meg. — Nevetett. — Csak azt nem tudom, hogyan fogod egyszerre háromfelé tépni magadat? Hogyan tudsz majd egyszerre a diplomnáál, a saját házadnál, meg az enyémnél is lenni, amelyet, hogy elérj, még autóznod is kell egy órát.

A fiatal férfi, mint verseny előtt az atléta, mélyet, hosszút lélekzett, azután megelégedéstől, örömtől sugárzó arccal mondta:

— Egyfelé lenni sokkal nehezebb, mint háromfelé. Az egyféle munkába belefárad az ember, a többfélénél kipiheni magát. Máris előre élvezem a pihenéseket a volán mellett és a zöldpaprikás tízórákat a Rózsadombon. — Hálával, szeretettel nézett Mórára. — Légy nyugodt Pál bátyám, minden úgy fog menni, mint a karikacsapás.

47.

A lige olyan volt, mint az elvarázsolt mesebirodalom. Fehér, csillogó, csendes. Aludt. A hó félméter vastagon feküdt mindenén és felszíne úgy ragyogott a sápadt napsugarakban, mintha egy játékos tündér keze teleszórta volna gyémántmorzsával.

Anna lassan járt az utakon. Már egy óra óta. Szeme szinte áhítatosan itta a szépségeket, a valószínűtlen fehérséget, a lány vattaszerű réteggel takart bokrok puha formáját, a szökőkút medencéjét, amely

gigantikus tortaformának hatott, szobrait, amelyek mintha puhá, meleg dunna alól játékosan dugták volna ki kezüket, lábukat; a fákat, amelyeknek ágain, mint a karácsonyi levelezőlapokon vastag rétegben feküdt a hó és a makulátlan fehérséget, amely fölött enyhén kékeknek hatott a levegő.

Háta mögött alig kétszáz lépésnyire feküdt a város. Mégis ez a fehér világ itt olyan volt, mintha kilométerek választották volna el az emberektől. Csendes volt és kihalt, csak néha, nagyritkán, mint óriási fekete bogár futott át rajta egy-egy autó. De az is hangtalan volt. A vastag vatta elnyelte a mótór hangját. A szirénára pedig itt nem volt szükség.

Anna járt és a nagy nyugalomban, fehérségben, ha lehet még boldogabbnak, még könnyedebbnak érezte magát. Szinte súlytalan volt, nem is lépett, hanem lebbent a fehér úton.

Még mindig nem tudta elhinni, hogy ami vele történt: való. Még mindig félt, hogy egyszer csak felébred a káprázatos áloból és folytatja kis, szürke életét ott, ahol az álom félbeszakította.

Reggelenként, amikor az ébrenlét határán járt, de amikor még nem volt egészen ideát a parton, mint annyi esztendő óta, gondolatban még mindig végigment mindenben, ami hite szerint várta, amit a nap folyamán el kellett intéznie. Ha könnyű beteg mellett csak nappali ápolónőnek hitte magát, még néhány percet engedélyezett magának a pihenésre. Ha meg súlyos beteg mellettinek, minden pillanatban várta, hogy egy halk hang, sóhaj vagy nyögés felébreszti.

Csak amikor soká nem történt semmi és Zsuzsó halk, lopakodó lépése, meg fürdőszobai motozása volt az egyetlen nesz körülötte: tért lassan magához és ébredt a valóságra. Arra, hogy nincs beteg mellett, semmiféle beteg mellett és hogy élete egészen, egészen más útra tért. És akkor hirtelen, mint ködből a nap, felmerült előtte Móra Pál arca. Érezte meleg kezének erős szorítását és ettől a szorítástól, meg a barna szeméből feléje áradó forróságtól a szíve halkán muzsikálni kezdett.

És ez a muzsika nem szűnt meg egész nap. Bármit is tett, bárhova is ment, bármit is mondott, a cselekedetén, léptén, szaván mindig átütött valami. Mint a szivárvány, mindig fölötte ragyogott valami... A boldogság tudata... Az érett ember boldogságának tudata... A boldogságért megszenvedett ember boldogság tudata... Ez a legnagyobb, legmegsemmisítőbb érzés a földön. Ez, amely olyan nehéz, hogy az ember roskadozik tőle és olyan nagy, hogy alig fér a föléje boruló égbolt alá.

Nem csoda hát, hogy Anna, akinek a boldogságból olyan régen és olyan csöppnyi ízeltő jutott, néha szinte támolygott a teher alatt és attól félt, hogy nem bírja ki. Hogy a szíve, amely húsz esztendeig birkózott a fájdalommal, szomorúsággal, bizonytalansággal, egyedülléttel, most elesik, elájul mindezeknek az ellenkezőjétől.

Mert a boldogságot, az ilyen mértéken felüli boldogságot néha nehezebb elviselni, kibírni, mint a nagy fájdalmat. A nagy fájdalom kiesivé tesz, le-

nyom, elerőtlenít. De ugyanakkor el is kábít. Narkotizál is. És ezzel már lehetőséget ad a fájdalom elviselésére. A nagy boldogságnál más a helyzet. A nagy boldogság megtelíti az embert valami ismeretlen anyaggal, amely repülésre késztet és azt a vágyat ébreszti, hogy milliárd részre bomolva, mint a napsugárban szálló arany porszemecskék lebegjünk a levegőben.

Hogy ezt az érzést az embereknek csak nagyon kis hányada ismeri, az nem bizonyosság amellett, hogy az érzés nincs, hanem igazolása annak, hogy az átlagos emberi lélek sekélyes, csenevész és kezdetleges. Képtelen a köznapi mértéken felüli dolgok felfogására és megértésére. Olyan mint a vakond, amely azt hiszi, csak a föld alatt van élet vagy, mint a tengeri pók, amelynek fogalma sincs a tenger végtelenségéről.

Az igazi nagy szerelemre, mint minden nagy dologra: születni kell... És ha születünk, vállalni kell a terhet, amelyet a vállainkra rak. Mert az igazi, nagy szerelem alapjában nem valami könnyű és vidám dolog. Sőt... sokszor csodálatos teher. Olyan mint egy aranyláda, tele csillogó kincsel, amelynek a terhe alatt állandóan roskadozunk és félünk, ámulunk a sok ismeretlen csodától, amit körülöttünk, bennünk felidéz. A nagy szerelemben megsemmisülünk. Feloszlunk. *Mi nem vagyunk: mi... A másik a mi... Nincs én... csak ő van... Nincs enyém... csak övé van.*

Az átlagos ember szerelme más. Kicsi, önző, talmi. Az átlagos ember a szerelemben nem lát egye-

bet, mint több, kevesebb csókolózást, szexualitást és szexuális elcsitulást. Mosolyog a szerelem határtalan lelki hátterén. Az érzés lehetőségén, amely istenné tesz és a vágyán, amely akkora, hogy nem mérhető semmi mértékkel a földön.

És Anna meg Móra Pál szerelme ilyen volt. Érzésük olyan nagy volt és partja annyira a végelében veszett, hogy néha alig találták magukat benne. Azok közé a kevesek közé tartoztak, akik tudják, hogy a lélek mérhetetlenül mély, a legmélyebb dolog a világon és akik lebírtak ereszkedni egymás lelkének legmélyebb mélységére. Nem fiatal, forró, buda, ösztönös eszköz voltak az élet, a szaporodás szolgálatában, akik a kevéske lelket úgy kapják a möhő, falónk testi szerelem mellé, mint tea mellé a cukrot, hanem érett emberek, akiknél a lelki dolgok talán fontosabbak mint a testiek.

Igazat adtak Anatole Francenak, aki az érett kor szerelmét „világi aszkétaságnak“ nevezi, mert az érett kor szellemében világi értelemben az aszkézis összes követelményei benne vannak. Benne van a zárdai elzártság, amely szinte falat bocsát le a szerelmes ember és a többi közé, aki úgy él a másneműek között, hogy csak tudomást vesz róluk, de nem érzékeli őket. Derekán ott van a cilicium, amely egyetlen pillanatra sem engedi elfelejteni, hogy nem saját magáé, hanem azé, akit szeret.

Néha csak ültek, nem is egymás mellett, nem is egymás kezét fogva, csak szemben egymással. Mégis, úgy érezték, mélyebb, zengőbb boldogság már nem is

lehet. Hogy azzal, ahogy így ülnek és a levegő vibrál körülöttük, ahogy így szó nélkül is ilyen mélységesen harmóniába olvadnak, ilyen maradéktalanul értik egymást, már oda is adtak egymásnak mindent, amit embernek egyáltalán adni lehet.

A legfiatalabb fiatalság szerelmi hite és az érett embernek életismereten, csalódáson, tapasztalaton átszűrt szépség, szerelem, boldogság utáni vágya keveredett bennük és mint a fáklya világított egymás felé.

Az ilyen percek, vagy órák után megtörtént, hogy Móra Pál szótlanul Anna kezére hajtotta a fejét, Annának meg kigördült szeméből a könny.

Tudatosan, a boldogságuk mérhetetlen értékét felismerve, voltak boldogok. Két ember, akik közül az egyik: feleség, barátok és folyton változó szeretők között is mindig egyedül volt, a másik meg, ha nem is volt szószerint egyedül, a szó igazi értelmében: egyedül volt... És megtalálták egymást. Hosszú, sivár út után, szinte akkor, amikor már mindegyik lehetetlennek tartotta, hogy más is lesz az életben, mint ami eddig volt. És amikor megtalálták egymást, olyanok lettek, mint az agave, amely száz esztendőben egyszer virágzik, de akkor minden erejét, tehetségét, bódító, pazar virágaiba adja.

A fákról, mint a gyémántpor hullott a hó. Anna járt alattuk, és halkán valami csodálatos melódiát játszva, muzsikált a szíve.

Annyira elmerülten járt, hogy észre sem vette a férfit, aki szembejött. Csak az utolsó pillanatban, ami-

kor ráköszöntött. Igaz, akkor rögtön magához ~~tert~~ és az arcára öröm futott.

— Jóreggelt professzor úr — fogadta vidáman a köszöntést.

A tanár megállt előtte. Keskeny, barna, sok gyűrődéstől szántott arcán és máskor hideg, életveszélyesen tisztán látó, szürke szemében melegség, ellágyultság volt. Megfogta az asszony kezét, két keze közé szorította és a régi barátságához még egy újonnan jött melegséggel is a hangjában mondta:

— Nem kívánok mást, csak hogy olyan boldog legyen, ahogyan megérdemli.

Anna meghatottan felelt.

— Máris boldogabb vagyok, mint megérdemlem. Olyan boldog, hogy sokszor nem is merem hinni.

— Hát még Pál — mosolygott a professzor. — Tegnap vacsora után egy óráig másról sem beszélt, csak magáról. Azt mondta, úgy érzi, most kezdődik az élete, és hogy negyvenöt esztendeig semmit sem csinált, csak erre az életre készült. Mindennel erre készült. Olyan, mint egy diák. Az unalom, közöny, cinizmus lekopott róla, gyorsan mozog, boldogan beszél, úgyhogy a végén azt mondtam neki, nem ismerek rá. — Ránézett az asszonyra. — De magára sem ismerek. Maga is elveszített az utolsó hónapok alatt jó néhány esztendőt. — Csendesesen, lassan, nagyon bölcsen ingatta a fejét. — Látja, ez az igazi megfiatalítás és nem az, amit Voronoff és Steinach csinál. Ez, amely az egész testet megfiatalítja. Mert az öregedésnek nem az az oka, hogy egyetlen mirigy lustán

és keveset működik, hanem az, hogy az egész szervezetben mélyen járó változások következnek be. Hogy a test kifárad, elhasználódik, a lélek meg, amelynek olyannak kellene lenni a testben, mint az öröklámpának: pókhálós lesz, mindig kevésbé és mindig homályosabban világít. Régen ismerem Pált. Kicsi gyerekkora óta. Apja a legjobb barátom volt és a szeretetet, amelyet iránta éreztem, teljes egészében átvittem Pálra. Tudok róla mindent. Ismerem a házasságát, viszonyait, kapkodásait, letörtségét és a munkába menekülését. Sokszor biztattam, váljon el. Azt felelte: — nem érdemes. Meg, hogy miért teremtsen még egy izgalmat, még egy rendetlenséget az életében.

Eddig szép lassan jártak a fehérszőnyeges úton, az alvó fák alatt. Most megállt a professzor és újra az asszonyra nézett.

Ha magával nem találkozik, elpusztult volna. Felőrölte volna a munka, a csömör, a lelki magány, meg a balesetéből származó összeomlás. Hála Istennek, hogy találkoztak.

— Hála Istennek — mondta az asszony és felmosolygott a fehér fákra, meg a fehér égre.

48.

A templom készen állott... Síma szürke falai-
val, széles, nem túl magas, egyenes tornyával, a szentély félkörében földigérő, ragyogó ablakaival úgy állt a tavaszi pompában álmódó parkban, mint a tiszta

egyszerűség, a cikornyátlan szépség és tisztaság háza. Derűs, világos háza Istennek, ahova besüt a nap, bejön a fény, benevetnek a fák, bokrok, benéz az ég és a csillagok.

Ez a templom szakítás volt a múlt hagyományai-
val, amelyek minden díszet, márványt, aranyat, fest-
ményt, szobrot, borongást és titokzatosságot össze-
hordtak, besűrítettek a templom falai közé, hogy
Istennek minél méltóbb hajlékot, minél díszesebb há-
zat adjanak, minél jobban hangsúlyozzák mérhetet-
len hatalmát és nagyságát a törpe emberrel szemben
és minél nagyobb misztikumba burkolják Őt és a
vallást.

A múlt temploma: hosszú, keskeny ablaknyílásai-
val, színes ablaküvegeivel, óriási kupoláival, egyetlen
tenyérsnyi falat üresen nem hagyó festményeivel, mo-
zaikjaival, relifjeivel, minden sarkot, lehető helyet
benépesítő szobraival, titokzatosan égő gyertyáival,
szikrázó csillárjaival, pompájával, Istent megtalálha-
tatlan távolságban érzékelteti. Olyan távolságban,
amelyet a gyarló ember ha be akarna futni, eltévedne
benne és soha sem érne célhoz. Ezekből a templomok-
ból a művészet kiszorította az áhítatot, a kényszerű
nézelődés az imádkozás lehetőségét. Hiszen a szem
és vele a lélek sehol sem bír megpihenni, semmibe
sem tud belekapaszkodni, semmibe sem bír elmé-
lyülni. Ezekből a templomokból a fényűzés száműzte
az ima meghallgatásának rendíthetetlen hitét, mert a
kis emberparány, aki mindig, mindenhol hatalmi és
felsőbbbségi kérdésekbe ütközik, itt a végtelen hatal-

mat és a határtalan felsőbbiséget látja és még csak elgondolni sem bírja és meri, hogy Isten... akinek ilyen aranytól, márványtól zsúfolt háza van: megérti és meghallgatja őt.

Ezek a templomok: múzeumok... Tárházai a művészetnek, amelyekben el lehet káprázní a szépségektől és az ember nagyságától, aki a szépségeket megteremtette, de amelyben — *igazán* — imádkozkozni... — *igazán* — Istenhez szállni csak az a végtelen kevés ember tud, aki lélekben olyan magasan van, hogy el tudja szakítani, ki tudja magát tépni a földből, a környezetből és lezárt szemmel, bezárt füllel el tud repülni Istenhez. Az a nagyon kevés, aki bárhol, bármilyen körülmények között magába tud mélyedni és beszélgetni tud Istennel.

Az a nagyon kevés... Az, aki félig szent már vagy egészen fanatikus, vagy akiben olyan mérhetetlen a fájdalom, hogy nem lát, nem hall és csak a könnyörgés vágya él benne, vagy a megsemmisülésé, a megkönnyebbülni akarásé.

— Ide kell hozni Istent közénk — mondta Töreky István, mikor a templomot tervezni kezdte. — Itt kell házat, hajlékot építeni neki közöttünk. Olyan hajlékot, amelyben ne legyen más csak... Ő. És amelyben a lényegét... Őt... Istent... ne szorítsa háttérbe semmi, még a legtökéletesebb művészet sem. Hajlékot, amelyben a legszegényebb ember is Isten képére teremtettnek, Isten gyermekének érezheti magát és úgy mehet Isten házába, ahogyan a gyer-

mek megy atyjához. Olyan hajlékot, amely egyesül Isten világával, művével, a természettel, amelyben könnyű az imádkozás, az Istennel beszélgetés és amelyben a szem nem hogy nem vonja el Istentől a figyelmet, de minden fűszállal, falevéllal, madárfütytyel hozzáviszi.

És megtervezte, azután megépítette a templomot.

A szentély tizenöt lépcsővel emelkedett ki a hajóból és síma, fehérmárvány asztaloltára hótisztaságában szinte lebegett, úszott a kívülről beözönlő fények, színek sokaságában. A tizenkét magas, síma ezüst gyertyatartó mögött, a kívülről benéző bokrok, fák adták a zöld és virágzó háttérrel. A földigérő ablakok felett, pedig a ragyogó, nem Isten szemével, hanem Isten szívével díszített nap — mert a szív adja a meleget és táplál mindent — az igazi, égi naptól kapta fényét és tüztét.

A templom: Szent László temploma lett és hajójának síma, csillogó kékes falairól az árpádházi szentek lélekzetelállítóan, megbénítóan szép képei néztek le. A honalapító nagy királyé, akinek szép pogány fején talán még fel sem száradtak a kereszttség víz-cseppjei, de égő szemében, amellyel a keresztet nézi, már annak a kemény elhatározása villog, hogy ha kell: karddal nyit utat a pogányságban a kereszténységnek.

Szent Imre hercege, a Liliomos királyfié, akit Szent Gellért püspök nevelt, aki házasságában is szűz maradt és aki ugyanúgy ölelte magához a liliumot.

mint késői rokona: a Nyulak szigetének királykisasszonya.

A daliás Szent Lászlóé, a keresztes lovagé, aki püspökségeket alapított és akinek kezében a szekerce nemcsak az ellenség páncéljának betörését szolgálta, hanem vizet is fakasztott szomjazóseregének. Aki fél Európa hadát vezette a Krisztus sírját szétdúló szaracénok ellen, de aki országának határán meghalt.

Szent Erzsébeté, a Thüringiába szakadt magyar királykisasszonyé, aki mosolyogva mutatta haragos és fősvény urának a kötényében rózsákká vált kenyeret.

Szent Margité, aki először Eduárd angol királyfinak, majd Malcolm skót királynak lett felesége és anyja Szent Dávidnak, a skótok védőszentjének.

Boldog Margité, akit a nép már régen szentnek tisztelt és akit honalapító Szent István után legjobban ismernek és legtöbbet emlegetnek.

Ott álltak a szentek képei körül a falakon, arcukon valami csodálatos hasonlósággal, a léleknek, a szentségnek, az anyagon való átsugárzásával, szemükben isteni fényességgel, tisztasággal és jósággal.

Nem felhőkön, vagy felhőkben lebegtek, mint ahogy általában a szenteket ábrázolni szokták. Nem. Kardra támaszkodtak és paizs volt a lábuk alatt. Szent Margit font, Boldog Margit meg a templom lépcsőjét mosta. Emberek voltak . . . Élő, közülünk kikerülő emberek. Mégis, ha nem is lett volna a fejük körül a szentséget jelképező glória, látni, de főként éreznie kellett szent voltukat. Sugároztak . . . Világítot-

tak... Hatan, az első uralkodói családból, példát adva, hogy akik fent vannak, akikre országok szeme néz, azoknak olyanoknak is kell lenniök, akikre országok szeme... nézhet,...

* * *

Öt ember állott a templom szentélyében, amelyet fent a kupolán megszakítás nélküli ablaksor ölelt körül és amelynek ablakain a világ kupolája, a kék ég öntötte be a színt és a fényt. Töreky István: építész, Légrády Sándor: festő, Kovács László: orvos és a két lány: Zsuzsi és Magda.

Dél volt, ebédszünet. A munkások kint ültek a lépcsőkön a tavaszi napon és ettek.

Soká álltak így szó nélkül, szemlélődve... A két fiatal férfi némán küzdött azzal a furcsa valamivel, amit meghatódásnak neveznek és ami ma vett erőt rajtuk legelőször.. Eddig a gondolkozás, tépelődés, tervezés, kivitelezés fárasztó munkájában, szikkasztó lázában soha sem voltak meghatódottak. Nem érték rá! Csak dolgoztak lankadatlanul, csak az akarat fűtötte őket, csak a munka tüze lobogott bennük. Most azonban, ahogy itt álltak az állványoktól mentes templomban, ahogy a rengeteg ablakon beözönlő világosság mindent a maga megható egyszerű, tiszta, szép valóságában mutatott nekik, most... a torkukat szorongatta valami... a mellüket nyomta valami... Most érezték először... *ezt ők teremtették*... Ők teremtették mészből, homokból, fából, vasból, festékből,

élettelen, néma anyagokból élő, beszélő valamivé...
A nyugalom házává... Isten templomává...

Kicsit szédült a fejük... Nagyon új volt ez az érzés. Olyan volt, mintha valami kábító, mámorító, mondhatatlanul finom, különös, soha nem kóstolt nektárból nagyot ittak volna. Eddig... mindig csak a... *munkát*... érezték. Most a... *teremtés*... láza tüzelt bennük. *Egy rész: Istenből... és minden: önmagukból.*

Mikor percek múlva legyűrték kissé az érzést, egymásra néztek. Mindegyik azt gondolta a másikról: milyen jó volna, ha beszélni kezdene. É egyik sem kezdett, mert mindegyik félt, hogy hátha... a hangja remegni fog.

Zsuzsi, aki nagyon jól ismerte vőlegényét és aki látta kettejük lelki állapotát, segíteni akart rajtuk. — Talajt adni a lábuk alá — gondolta — mert elérzékenyednek és mert később szégyelni fogják, hogy tanuk előtt érzékenyedtek el.

Belekarolt a két fiúba és megindult velük az ajtó felé.

— Gyerünk ki kicsit. Fázom. Később visszajövünk és megnézzük a képeket.

A két fiú, mintha mázsás teher szakadt volna le róluk, megkönnyebbülten felsóhajtott és engedelmesen ment.

49.

Anya és leánya olyanok voltak, mint a nővérek. Anna világoszürke kosztümben, ölében gyönyörű

szürke rókával, kis szürke bársony kalapján csokorra kötött, mélykék fátyollal. Zsuzsi fehér kosztümben, fehér rókával, fehér fátyolos kalappal.

Últek a sok szomorúságot, könnyet, lemondást látott szobában és vártak. Móra Pált várták és Töreky Istvánt.

— Még most is, az utolsó percben is majdnem hihetetlen az egész — mondta Anna. — Olyan, mint valami káprázat.

— Vedd úgy, hogy az, — nézte Zsuzsi ragyogó szemmel az anyját — amelyből azonban mint Móra Pálné fogsz magadhoz térni.

— Anyu valahogy úgy van a házassággal, mint én Firenzével. Én se igen tudom elképzelni, hogy évek vágyódása után, két hét múlva ott leszek — mondta Magda.

— Talán többes számban beszélnél — nyelvelt a házikisasszony. — Vagy az uradat, mindjárt az esküvő után ott akarod hagyni?

— Isten őrizz! Örülök, hogy megszereztem.

— Különben is hiába akarnád. Amilyen csacsi, ő nem hagyna ott. — Megcsípte Magda karját. — Te...! Azt hiszem üvölni fogok az örömtől, amikor kiszálltok a vonatból és megindulunk álmaink városába. Mondd... mióta játszunk mi utazást?

— Nem tudom. Régen. Azt hiszem, nagyon régen.

— Most eldől majd, hogy elég régen-e és hogy tudjuk-e a leckét? Mert, hogy együtt fogunk vizsgázn, úgy-e sejtet? Mi apuékka, — az anyjára kacsintott — most mindig így mondom, hogy anyu

megszokja, hogy apám is van — egy nappal előbb érkezünk Rómából Firenzébe, mint ti. Ilyenformán nekem éppen olyan ismeretlen ismerős lesz a város, mint neked.

— A szobátokat megrendeljük, sok virágot veszünk, várunk benneteket az állomáson, általában mindent elrendezünk, hogy örüljete az ottlétnek és nagyon boldogok legyetek.

— Mint ahogy hónapok óta mindent elrendeznek az életemben — mondta csendesen a kislány. — Anyyira, hogy sokszor nem is értem, nem bírom észszel felfogni: miért? Miért tesznek értem, értünk anynyit? Hiszen végeredményben, idegen vagyok, idegenek vagyunk. Én szegény apátlan, anyátlan leány. László szegény orvos. Senki... Miért?... Hát miért? Hát van még ma, amikor az emberek a legközelebbi hozzátartozóikért sem tesznek semmit, sőt megtagadják, megkárosítják egymást, ilyen szeretet, ilyen barátság?

— A hozzátartozóit nem maga választja az ember, fiam, hanem készen kapja. És a kész dolgok csak nagyon ritkán megfelelők. A barátait pedig maga válogatja össze. Az ízlése, értelme, felfogása szerint. Úgy, hogy azt lehet mondani, a barátok szinte testreszabottak. Ezenkívül pedig, nekem veled szemben vezekelni valóm is van... Penitenciám, amit csak sok jósággal, törődéssel, szeretettel lehet törleszteni.

— Anyunak? Velem? — És jobban elcsodálkzott, mintha valaki csak úgy hirtelen kinőtt volna a

szoba parkettjéből. — Nem bírom még elképzelni sem.

— Ne is törd mos a fejedet rajta. Majd egyszer, ha hazajöttünk és hárman összeülünk, mindent elmondok. Meggyónok. És kérem a feloldozást. Most elégedj meg annyival, hogy hosszú időn át igaztalan voltam hozzád és rossz. Megítéltelek... — Hirtelen felködlött benne az éjszaka emléke, amelyen megtudta Zsuzsi tragédiáját — és csak későbbben és nagyon fájdalmasan jöttem rá, hogy megítélni... senkit sem szabad.

— Nem értem... — mondta mind a két lány egyszerre.

— Nem is volna jó, ha hirtelen megértenétek. Most nem... Ma nem... Ma csak szép és boldog dolgokkal szabad foglalkozni.

— Például azzal, — mondta Zsuzsi, aki az ablaknál ült — hogy éppen a pillanatban állt meg apu kocsija a ház előtt és hogy apu elképesztően elegáns. Meg hogy... igen, anyu... ha nem volnál az anyám, most bizonyosan megpukkadnék az irigységtől, mert olyan csodás orchidea csokrot emelt ki a kocsiból, amilyent még nem látott ez a város.

Erre már Magda is, aki kedvenc helyén Anna lába előtt ült a földön, az ablakhoz lépett. De későn, mert Mórát elnyelte a kaputorok.

Zsuzsi anyjához sietett. Eléje tartotta a tükröt és a puderpamacsot.

— Simítsd kicsit végig az arcodat. Ezért a férfiert semmi igyekezet sem sok.

Magda nevetett.

— Úgy beszélsz, mintha szerelmes volnál a mostoha apádba.

— Először is nem mostoha, másodszor is mutass nőt, aki ha megismerte, bele nem szeretett. Ilyen csak egy volt. Az elvált felesége. — Legyintett. — De az se számít, mert nem értett a dologhoz. — Megfogta Magda kezét és a fürdőszoba felé vonta. — Gyere, mi is igazítsuk meg magunkat. — Mikor azonban az ajtót behúzta, sűgva szólta: — hagyjuk őket, hadd találkozzanak négy szem között:

Móra Pál Anna elé állt. Átfogta a vállát és magához vonta. De nem csókolta meg. Csak bámulta... Hosszan, közelről bámulta... Olyan vágyón és sóváran, ahogyan a tengeren hosszú ideje hanykólódó bámulja a megváltó partot... Olyan imádatlalt, ahogyan a hívő nézi a talizmánját... Olyan forrón, ahogyan a nagyon régen szerelő férfi nézi a szeretett asszonyt... A szeme, egyetlen szeme, mindig fényesebb lett és a mellében mindig nagyobb, mindig mélyebb, erősebb hulámokat vert a boldogság. Túláradt benne. Annyira, hogy úgy érezte, felkapja és viszi a jó ég tudja, hova.

Anna visszanézett rá... Valami csodás, gyönyörű bódulatban. Érezte a férfi szívének verését, a keze szorítását, a lázat, amely kiáradt belőle és a lélekzetét, amely az arcába sűtött.

— Hát mégis... mégis... — susogta mondhatatlan boldogan.

— Én még mos sem . . . még mindig nem hiszem, Zsuzsi kilépett a fürdőszobából.

— Na tessék . . . — mondta. — Egyik sem hiszi. Te jó Isten, mi lesz itt, ha ez a két ember rájön, hogy álmában összeházasodott.

Móra Pál megfordult és megfricskázta Zsuzsit.

— Kis lány, hallod, ma igazán illenék kicsit meghatottnak lenni.

Zsuzsi legyintett.

— Tessék hagyni, apu — mondta elszontyolodottan. — Rémesen meg vagyok hatva, de félek, ha nem küzdök ellene: sírni fogok. A síró menyasszonytól pedig őrizzen az Isten.

Közben Töreky István is megérkezett. Máskor derűs, napsugaras arca most komoly volt és illetődött. Óriási fehér orgonacsokrot szorongatott. És hogyan szorongatott. Ha a virágok bádogból lettek volna, akkor is össze kellett volna törniök a szorítás alatt.

— Legalább addig hagyd, hogy éljenek — mondta Zsuzsi és elvette tőle a csokrot — amíg a templomból hazajövünk. Azután csinálhatsz belőlük salátát.

50.

Az óra tizenegyet ütött. A Szent László templomban alig volt ember. Itt-ott állt, ült egy-egy imádkozó öregasszony, vásárlásból hazatérő háziasszony, vagy ájtatos cseléd. Anna kívánta így, hogy ne legyen senki, sem barát, sem ismerős, csak a tanuk. A pro-

fessor, Sárosy, Légrády és dr. Kovács. Meg természetesen Magda, aki egészen és elválaszthatatlanul a családdhoz tartozott.

A főoltár mögött a magas, ragyogó ablakokon a virággal behavazott park látszott. A rózsaszínű, meg fehér virággal borított lombtalan park, amelyben mint két csodálkozó gyerek, állott a két ezüstoffenyő.

A kupola felső ablaksorán a tavaszi ég szürkés kéksége tört be, de a templomban ettől a fázós kékségtől meg, az oltár mögötti fehér világosságtól is olyan nyugalom, boldog békesség volt, mint egy otthonban.

Érezték ezt a szentek is a falon, mert a szemük, az arcuk fénylett.

Mikor Légrády Sándor elment előttük, szemével végigsimogatott rajtuk. Belőle valók voltak. Éltek. Hallották, látták, nézték, mi történik körülöttük.

Látták, hogy István és Zsuzsi letérdelnek a vörös bársony szőnyeggel borított lépcsőre és hallották, hogy halkán, akadozva mondják a pap után, az eskü szavait.

Zsuzsi remegett . . . A reggel óta visszafojtott meghatottság, most, hogy nem tehetett ellene semmit, felszabadult benne. Egyik pillanatban hideget érzett, a másikban forróságot és a torkát állandóan szorongatta valami. Néha szinte kábulatban, önkívületben volt, mintha nem is lett volna igazán ott. Mintha a lányt, aki a lépcsőn térdel és aki elcsukló hangon mondja a pap után az esküt, ő csak nézné . . . hallgatná . . . Valahonnan messziről, valahonnan felülről.

Egészen addig tartott ez az érzés, amíg fel nem álltak. Mikor felálltak és mikor helyüket anyja és Móra foglalták el: megszűnt a feszültség és helyét felszabadult, boldog béke, öröm, nyugalom, biztonság foglalta el. A ténnyel, hogy az előbb ott térdelt az oltár előtt és kezét a pap összekötötte a férfiával, akit szeret: egész élete értelmet nyert és elrendeződött.

— Hogy a jelenlevő Pált szeretem. — Hallotta a pap szavait.

— Hogy a jelenlevő Pált szeretem. — Hangzott tisztán, hódogan az ismétlés.

— Szeretem és hozzámegyek feleségül.

— *Szeretem és hozzámegyek feleségül.*

Milyen döbbenetesen nagy szó: *szeretem* . . . — gondolta Zsuzsa. — Olyan nagy, széles és erős, hogy ezen a kis szón nyugszik a világ. Pillér ez a szó. Óriási pillér. A világ . . . az élet pillére.

— *És hogy őt el nem hagyom* . . . — hallotta tovább anyja szavait.

— *Holtomiglan, holtáiglan.*

— *Holtomiglan, holtáiglan.*

— *Semminemű viszontagságában.*

— *Semminemű viszontagságában.*

— *Isten engem úgy segítjen!*

— *Isten engem úgy segítjen!*

Most szeretett volna, mondhatatlanul szeretett volna odarohanni az anyjához, szerette volna mellére fektetni a fejét és jól kisírni magát rajta. De nem lehetett odarohanni és hangosan sírni. Csak oda lehetett

lépni mellé, omló könnyekkel, némán meg lehetett állani mellette és hallgatni lehetett a pap szavait.

— A házasság — mondta a pap — az élet legnagyobb erőpróbája, mert legnagyobb ellenségünknek, saját magunknak legyőzését követeli. Ne úgy menjtek hát a házasságba, mintha könnyű dolog várna rátok, hanem úgy, mint aki az élet legnagyobb feladatának, legnehezebb próbájának megoldására indul. Ehhez az első lépés: *hogyan ne önmagatokat szeressétek, hanem házastársatokat . . .* Hogy olyan igazán, olyan önzetlenül szeressétek, mint ahogy az igazi anya szereti gyermekét. Elfelejtve önmagát, csak gyermeke jóvoltát, örömét, boldogságát tartva szem előtt. Neki adva minden szépet és jót és magának tartva minden terhet. Csak aki így szeret, szeret igazán és igazán boldog is csak az lehet, mert a *boldogság nem a saját boldogságunkban van, hanem a társunk boldogításában.*

A társunk boldogításában — visszhangozta Anna szíve és a szentély kupoláig érő ablakán át az ég nézett.

Milyen mondhatatlanul magas — gondolta. — És milyen félelmetesen messze van. És mégis, én tudom, érzem, hogy Az, aki odafönt lakik, lát engem és tudja, érzi, hogy a szívem, a lelkem tele van soha el nem múló hálával. Hogy leborulok előtte és az egész jövőendő életemmel, mindkettőnk jövőendő életével köszönetet mondok *Neki* a boldogságunkért.

És mint olyan nagyon sokszor életének legnehezebb óráiban, legfélelmetesebb elhagyatottságában,

szinte megfoghatóan érezte magában Istent... Teljes egészében, megsemmisítő, de éppen azért megnyugtató mindenhatóságában. Érezte *Belőle* azt a *parányit*: amit fel tudott fogni, meg tudott érteni... és azt a *mérhetetlent*: aminek a megértése képességét meghaladta, de amit ha lehet még sokkal erősebben hitt. Elömlött benne ez az érzés, kiömlött belőle és ahogy ránézett az urára, érezte, őt is elárasztotta.

A szentek feje fölött sugárzott a fény...

Szent István fején ragyogott a korona, Imre kezében fénylett a lilium, László mellén csillogott a kereszt, Erzsébet kosarában lángoltak a rózsák, Margit rokkáján selymesen perdült a szál és a másik Margit megdicsőült alázattal, az igazi királykisasszony boldog alázatával mosta a templom lépcsőjét.

A négy ember állott az oltár előtt... Állott a déli világosságban, az eskünek és a pap szavainak nehéz köntösében, saját szívük, lelkük mély érzésében, tele szent elhatározással, néma ígérettel.

A szentek nézték és látták őket és Isten szíve ott fenn az oltár fölött ragyogó aranynapban... az ő szívükkel dobbant...